

CANDIREA

ANUL XIX—Nr. 4

APRILIE 1940

S U M A R U L:

DESPRE NICHIFOR CRAINIC LA 50 DE ANI

ION PETROVICI: Activitatea lui Nichifor Crainic . .	193
NICOLAE, MITROPOLITUL ARDEALULUI: Nichifor Crainic și timpul nostru	195
V. VOICULESCU: Cincizeci de ani	197
D. CARACOSTEA: Destinul poetului la Nichifor Crainic	198
LUCIAN BLAGA: Inceputurile și cadrul unei prietenii	223
ION PILLAT: Lui Nichifor Crainic	228
TUDOR VIANU: Sentimentul spațiului în poezia lui Nichifor Crainic	229
PAN. M. VIZIRESCU: Iisus prin grâu	232
VIRGIL ZABOROVSKI-FLOREA: Exegeză	240
ȘTEFAN CĂRSTOIU: Poezie și religie în opera poe- tică a lui Nichifor Crainic	241
GH. VRABIE: Nichifor Crainic și lirica noastră de azi	248
ȘTEFAN BACIU: Nichifor Crainic un autograf și eu	257
SEXTIL PUȘCARIU: Profilul muzical al „Rugăciu- nii” lui Eminescu	260
D. STĂNILOAE: Opera teologică a lui Nichifor Crainic	264
TEODOR M. POPESCU: Nichifor Crainic în teologia noastră	277
EMILIAN VASILESCU: Nichifor Crainic apologet creștin	283
ȘTEFAN DOBRA: Magister ad cathedram	290
VICTOR PAPILIAN: Nichifor Crainic și Ardealul .	297
GRIGORE POPA: Eseistica lui Nichifor Crainic . .	301
MARIELLA COANDĂ: Nichifor Crainic și Italia . .	308
DAN BOTTA: Clasicismul lui Nichifor Crainic . . .	314
SEPTIMIU BUCUR: Nostalgia Paradisului	319

NUMĂR FESTIV REDACTAT SUB PREȘEDINȚIA D-LUI PROF. I. PETROVICI

E X E M P L A R U L 50 L E I

GÂNDIREA

DESPRE NICHIFOR CRAINIC LA 50 DE ANI

ACTIVITATEA LUI NICHIFOR CRAINIC

— RAPORT ACADEMIC 1939 —

DE

I. PETROVICI

Profesorul universitar Nichifor Crainic este astăzi, fără contestare, pentru oricine îl judecă cu obiectivitate, una din figurile cele mai proeminente ale literaturii și culturii românești. Poet plin de elan și de culoare, dar păstrând tradiția sănătoasă a clarității și a expresiei naturale; prozator viguros, deopotrivă de meșter în eseuri, în considerații doctrinare sau polemici; îndrumător cultural cu direcție naționalistă și ortodoxă; conferențiar bogat în gânduri și elocvent în cuvinte — fațete multiple ale unei personalități complexe, ale unei firi luptătoare, servită de un talent proteic, ce se ridică pe remarcabile înălțimi.

Opera scriitorului Nichifor Crainic e și variată, e și întinsă. E suficient să enumer titlurile volumelor sale, grupându-le după gen.

Versuri:

Volumul *Șesuri natale* (editat în 1916), volum de unde poetul Vlahuță a extras un mănunchiu de bucăți alese pentru colecția „Scriitorii români”, colecție de caracter antologic, în care introducerea unui poet tânăr era o greutate, iar pentru el o cinste deosebită.

Darurile Pământului, culegere din 1920.

În sfârșit alte două titluri evocatoare, desemnând colecții de versuri dintre cele mai prețioase: *Cântecele Patriei* și *Țara de peste veac* (1931). Osebit de această operă poetică, ce fără a i se pune în discuție originalitatea, are atașe netăgăduite cu acea mișcare literară luminoasă și robustă care a fost curentul „semănătorist”, d-l Crainic mai enumără la activul său literar un șirag solipitor de scrieri în proză:

Icoanele Vremii (schite și articole din vremea războiului).

Icoane fugare (descrieri din noile ținuturi ale României).

În sfârșit, următoarele lucrări de ideologie naționalistă și tradiționalistă:

Puncte cardinale în haos, Ortodoxia, concepția noastră de viață, Programul statului etnocratic, Ortodoxie și Etnocrație (titlul unei lucrări apărute anul trecut).

Concepția de filosofie culturală a d-lui Nichifor Crainic se poate firește discuta; însă nimeni nu poate să conteste seriozitatea fundamentelor ei precum și caracterul simpatice al unei ideologii care preconizează în vârtejul și nesiguranța

actualității, o atașare solidă de datinele trecutului, a căror forță a fost de atâtea ori verificată și de atâtea generațiuni. După cum doctrina d-lui Crainic se împlinește cu trecutul nostru național, tot așa viața sa literară e rând pe rând legată de cele mai caracteristice organe de publicitate ale mai tuturor provinciilor românești.

Îi găsim succesiv numele său în coloanele revistelor ardelenice : *Cosânzeana* din Orăștie, *Revista politică și literară* din Blaj, *Luceafărul* din Sibiu, revistă pe care a și condus-o în timpul mutării ei la București. De asemeni numele său mai apare în *Ramuri* și *Drum drept*, în *Flacăra* și *Viața Românească* dela Iași. În sfârșit conduce doi ani revista *Lamura*, iar de 17 ani revista *Gândirea*, unde a lansat majoritatea poezilor, prozatorilor și eseistilor tineri, cari scriu în spiritul tradiționalist.

Trec peste activitatea sa ziaristică fecundă și călăuzită de aceleași principii naționaliste, fie la *Neamul Românesc* al d-lui Iorga, fie la *Dacia* d-lui Brătescu-Voinești, la *Curentul*, sau la *Calendarul* pe care l-a fundat și unde a fost director.

Fiindcă n'ași vrea să uit un fapt de primă importanță, acela că numele lui Nichifor Crainic a răsbătut și peste hotare, fie ca poet tradus în reviste germane, maghiare, rusești, poloneze și italienești, ba chiar trecut și în unele antologii europene, fie ca temă de studii critice în aceleași periodice străine.

În publicistica franceză d-l Crainic s'a bucurat de elogiile repetate ale lui Charles Maurras în *Action française*, iar în anul 1929 participând la serbările centenarului lui Mistral, a rostit o cuvântare atât de inspirată, încât presa franceză a calificat-o ca una dintre cele mai reușite. Acest premiu de elocință câștigat sub soarele Franței de Sud, calcă pe urmele izbândeii cu „Ginta latină” a marelui Vasile Alecsandri.

Alegerea d-lui Nichifor Crainic ca membru activ al Academiei Române, n'ar fi decât răsplata meritată a unei activități literare de primul rang, încoronarea unei serii de distincții dobândite, cum ar fi diverse ordine culturale și mai ales Premiul Național de Poesie în 1930. Convinsă că în locul ilustrului Octavian Goga — căruia Crainic i-a închinat dăunăzi un lung elogiu vibrant — era cu deosebire indicată o personalitate multilaterală, cu străluciri intense în variate domenii de creație, secția literară a Academiei care s'a oprit cu unanimitatea voturilor asupra numelui d-lui Crainic, vă roagă prin mine să ratificați chemarea sa în mijlocul instituției noastre.

NICHIFOR CRAINIC ȘI TIMPUL NOSTRU °

DE

NICOLAE

MITROPOLITUL ARDEALULUI

Fiecare popor trebuie să aibă anumite directive de viață cari sunt tot atâtea cristalizări ale concepției sale despre lume, ale misiunii sale în istorie, tot atâtea precizări ale aspirațiilor sale, răsărite din confruntarea acestora cu necesitățile și împrejurările din fiecare timp. Nici un om nu poate trăi numai pentru nevoile materiale ale momentului, ci urmărește pe deasupra lor linia unui rost cu o semnificație superioară. Cu atât mai mult are lipsă o națiune de conștiința unei misiuni superioare, care să-i hrănească elanurile de înfăptuire și de progres.

Dar cristalizările acestea ale lumii de simțiri și de tendințe ale unui popor, ale felului de a-și tălmăci gândurile și avânturile sale, sunt cu deosebire opera profeților lui. Aceștia, prin intuiția lor, prin trăirea deosebit de intensivă a înclinațiilor adânci ale neamului, reușesc să îmbrace în formulări concrete și potrivite fiecărui timp aspirațiile generale.

În sufletul adânc al neamului nostru trecutul a definitivat și rotunjit o concepție constatătoare din două idei fundamentale: *ideea de rasă și ortodoxia*. Acestea formează, împletite, tradiția permanentă a vieții noastre istorice, albia regulativă și continuă a veacurilor de viață românească.

Dar fiecare generație trebuie să-și împrăștiereze pentru sine și pentru împrejurările în cari trăește această tradiție. Ea trebuie făcută vie, trebuie simțită, văzută și înțeleasă ca forță actuală, în nouă înfățișare, în noi amplificări. Numai așa ea nu devine piedică pentru progres, ci impuls spre viață nouă, dar în legătură cu trecutul. Fiecare generație trebuie să actualizeze pentru sine tradiția de totdeauna a neamului. Dar misiunea aceasta și-o îndeplinesc generațiile prin exponenții lor, prin vizionarii și profeții neamului. Eminescu a îndeplinit această misiune pentru generația lui.

După războiu, din mijlocul generației noastre s'a ridicat ca purtătorul de cu-

vânt al tradiției neamului pentru vremurile de azi, *Nichifor Crainic*. El a înălțat această tradiție într-o nouă lumină. Sinteza de totdeauna între tradiționalism și ortodoxie a fost văzută de puternicul lui spirit de aprofundare, într-o formă atât de de-săvârșită cum nu s'a mai văzut până la el.

Era necesar mai ales după războiul de întregire națională, când lumea la noi intrase, după realizarea idealului de veacuri, într-o fază de desorientare, să apară un glas puternic de chemare la matca permanentă a neamului. Era un moment în care se încrucișau tot felul de chemări străine de rostul autentic al nației noastre. Într-o parte își flutura coloarea violentă mesianismul roșu, în alta se bătea toba asurzitor pentru adunarea în jurul steagului unei false democrații. Au început să-și ridice glasul și alte chemări imitate după modele străine. Se înstăpânise o generală abdicare dela linia unui conștient și viguros naționalism. În fața tuturor *Nichifor Crainic*, dominat puternic și stăruitor de un singur gând, de-o lumină de sus, a ridicat sus steagul fermecător al imperativelor noastre etnice, a pus în lumină ceea ce zăcea în adâncul sufletului național. Chemarea lui a fost chemare la drumul autentic al nației noastre. El a fost purtătorul de cuvânt al adevăratelor aspirațiuni ce trebuiau să nutrească toată generația de după războiu.

Nichifor Crainic prin această operă a sa a însemnat covârșitor de mult și pentru biserică. El a arătat ce important loc deține ortodoxia în spiritualitatea românească și ce cinstită și atențioasă trebuie să-i dea oricine iubește autenticitatea neamului său și dorește menținerea și dezvoltarea ei. Intelectualii români au în *Nichifor Crainic* un model și un îndrumător, care le arată la ce izvoare trebuie să se adape, eliberându-se de vraja falsă a izvoarelor străine. Iar preoțimea trebuie să poarte o nemărginită recunoștință apologetului de prestigiu al ortodoxiei în viața neamului, gânditorului care i-a dat un corp sistematic de doctrină creștină în toate problemele vieții naționale și sociale. Și firește trebuie să-l citească fără încetare.

Nichifor Crainic a fost într-o așa măsură purtătorul de cuvânt al adevăratelor aspirațiuni naționale din timpul nostru, încât când viitorul va întreba ce a gândit epoca noastră, generația de azi, la el se va adresa. Prin glasul lui cei buni ai noștri vor da cel mai limpede și mai demn răspuns.

Pentru opera sa, pentru meritele sale, îl sărbătorim acum cu toată recunoștința sufletelor noastre. Și mulțumim lui Dumnezeu că această sărbătorire îl găsește în plină desfășurare a forțelor sale, ceea ce ne dă temeiul să așteptăm încă multe lumini și multe chemări animatoare dela el. Il rugăm pe bunul Dumnezeu să ni-l țină încă mulți ani, să-i ajute în nobila strădanie de mai departe, căreia îi acordăm toată binecuvântarea.

CINCIZECI DE ANI...

DE

V. VOICULESCU

Cincizeci de ani de piatră și de lut
Și'n ori ce pas am pus un început.

De arșița cu care mă frământ
Mi-a curs tot mirul frunții în pământ.

Te'nalță Cedrule umbros și șezi
In vîpiile marei mele-amiezi.

Cu foșnet pur s'arunci peste genuni
Cununa nopții tale de minuni.

Nu pentru tihnă. Dimpotrivă. Dar
Râvnesc din veci un înger adversar.

Ajunși mai slab, netrebnic cazi la fel
Cu cât vrăjmașul ți-este mai mișel.

Ci 'ncăerați sub adumbirea Ta
Să sug puteri din cel ce m'o 'ncleșta.

Când brațul meu s'o'ncolăci rebel
Să simt cereasca greutate 'n el.

Și pîn'acum parcă 'ntr'adins mi-ai dat
Numai cu pleava lumii să mă bat.

Stă totuș semn în câmpul gol c'am dus
Ucenicia luptelor de sus :

Cincizeci de lespezi și deasupra jar
Alcătuiesc spre slava Ta altar.

DESTINUL POETULUI LA NICHIFOR CRAINIC

DE

D. CARACOSTEA

În *Gândirea* din 1939, am arătat ce nemerit mijloc de a caracteriza poziția unui poet este să observi configurația acelui complex de motive și imagini în care el dă glas chipului cum simte chemarea de poet. Acest aspect al poeziei spune mai mult decât orice teorie. Dar acolo schițam numai principalele atitudini, așa cum s'au afirmat în dezvoltarea literaturii universale, pentru ca, în cadrul tipologiei stabilite, să desprind semnificația poziției eminesciene. Lipsea deci o privire în actualitatea noastră.

Astăzi, când cei ce prețuiesc pe animatorul *Gândirii*, vor să-i facă bucuria de a vorbi de el la împlinirea celor 50 de ani, — voi încerca să caracterizez poziția lui, diferențiindu-l de alți scriitori ai vremii. Dacă voi începe prin a contura felul unuia dintre contemporani, cu un deceniu mai în vârstă, e dela sine înțeles că o voi face-o, nu spre a coborî pe altul: orice spirit de polemică ar fi nepotrivit la asemenea prilej, ci pentru a diferenția comparativ semnificația a două figuri contrastante.

Ca prim mijloc de reciprocă reliefare, aleg poziția d-lui *Tudor Arghezi*. Ridicatul de mulți pe scut în numele modernismului și al artei pure, să vedem care este la el forma nouă a acestui motiv central: menirea poeziei. Pentru o încadrare mai completă, s'ar cere să trecem în revistă și alte forme ale motivului, dela *Eminescu* și până azi. În deosebi, oscilările lui *A. Vlahuță*, și atitudinile de izolare ale lui *Alexandru Macedonski* ar fi de considerat. Paralel cu acestea, pozițiile sămănătorismului și poporanismului ar fi și ele de amintit. În deosebi limpezirea lui *Octavian Goga* în *Rugăciune*. Stând în fața lui Dumnezeu, poetul își deslușește menirea de interpret al frământărilor obștești. Dintre contemporani, ar fi de amintit *Minulescu*, a cărui zi de recunoaștere largă și durabilă va trebui să vie. Și în cadrul motivului nostru, el a adus o vibrațiune originală: durerea poetului de a se simți văzut ca un istrion și acceptarea, când nemulțumită, când plină de humor, a unui astfel de destin. Pe altă linie, este reprezentativ *Ion Pillat*. Dintre cei mai tineri decât *Crainic*, mă voi opri însă numai la *Lucian Blaga*. Astfel, poziția lui *Nichifor Crainic* va fi încadrată

aici între imagismul de proletariană destrămare până la singularizare la Arghezi, și poezia de problematică modern interiorizată a lui Blaga.

Prima întrebare este : care să fie aspectul original căpătat de acest motiv central, destinul poetului, și cărui tip de artă îi corespunde? Întrebarea cere cu atât mai mult un răspuns cu cât mulți își găsesc astăzi în d. Arghezi propriile lor tendințe exprimate, după gustul lor, magistral. Privind complexul acesta, constatăm la d. Arghezi mai multe forme care, în aparență, ar înfățișa aspecte deosebite, dar în configurația totală, sunt înrudite. Cea mai simplă formă este aceea care vrea să impresioneze prin zugrăvirea mizeriei materiale a poetului, ca, de plidă, poezia *Din nou*. În toiu iernii care, ca și alte dăți, revine mereu cu același cortegiu dezolant, poetul proletar n'a învățat să fie prevăzător :

*Poetul strâns în casă, pe piscul dintre hornuri
Intârzie 'n mândria tăcerii, solitar.
Visează pentru Domnul cu dulce înzadar
Și se hrănește zilnic c'un ceai și două cornuri.*

*Băiete, ai un cufăr de foi și de caiete.
Dă groaza la o parte, citește-le din nou.
E timpul ca la cornuri s'adaogi și un ou
Și un potlog ca lumea carâmbilor de ghete.*

S'ar zice fabula *Greurul și Furnica*, transpusă în elemente veriste și cu oarecare trăsături impresioniste, în felul de șăgalnică ironie devenit curent dela *Topârceanu*. Las deschisă întrebarea dacă verismul, chiar sub forma acompaniamentelor ironice, este azi perimat. Fapt este că la noi place multora, ca mijloc bine venit pentru discordanțe.

În forme de acestea ale gustului, expresiile se cer privite și sociologic, frecvența fiind semnificativă. Subt aspectul lor patetic, momente de felul celor citate sunt destul de vechi în literatura noastră, și nu este o întâmplare că ele apar în cercul *Macedonski*. Pentru unele probleme de stil, scriitorii minori sunt câteodată interesați pentru că, tocmai prin deficiențele lor, fac să iasă la iveală mai strigător unele trăsături de stil, pe care talentul le mai atenuează. Astfel, pe linia amănuntului patetic, până și un *Gh. Rusu-Admirescu*, în *Vise roze* (1897), prefăcute admirativ de A. Macedonski, are o bucată, *Poet*, care, în fel strict verist, caută să ne impresioneze, acumulând strigătoare detalii pentru a zugrăvi o situație și mai grea: copii, vorbind în somn, cer „pâine”, pe când poetul extenuat lucrează la o comandă de versuri...

Firește, nu tema hotărăște valoarea. Dar mijlocul stilistic de a acumula demonstrativ detalii strigătoare, suferinți concrete, care ar vrea să fie patetice, este și el o formă a gustului. După cum în artă, tot astfel și în viață, te întâmpină adesea solicitori care vor să atragă atenția, etalându-și aspecte din lipsurile lor fizice, așa precum, în poezia socială, făcea pe vremuri, la noi, un *Cezar Bolliac*. Fie sub forma aceasta, fie sub aceea care vrea să ridice mai sus prin ironie, acest fel de poezie trebuie să recurgă neapărat la *anecdotic*. În citata *Din nou*, ca și în numeroase poezii argeziene, te surprinde anecdoticul într-o creațiune care, principial, ar vrea să fie în contra anecdoticului și fabulațiunii. Dacă expresia aceasta oscilează între felurite forme de stil, dă prilej admiratorilor să guste loviturile de ciocan care par o formă de artă a discordanțelor. Și omenește, și artistic, o astfel de poziție poate să-și aibă o

îndreptățire. Domeniul libertății este nemărginit. De ce n'ar avea un scriitor de azi dreptul să-și exprime păsurile proletare, așa cum *Conachi* acumula suferințe fizice pentru a-și tălmăci pe cele boierești?

Dacă o formă a discordanțelor, ca cea din versurile citate, poate să pară perimată, poziția destrămării vorbește mai artistic într'unele expresii care, având un orizont mai larg și o altă valoare, sunt mai semnificative.

Dintre diferitele imagini, aleg una străveche. Există un limbaj al plantelor, paralel cu limbajul colorilor. Metaforele inițiale din lirica noastră populară oferă felurite și adesea fericite aspecte ale acestui limbaj. În sferă mai largă și paralel cu floarea, planta în genere, dela firul de iarbă până la copacul uriaș, devine simbol purtător de semnificație. În lirica noastră populară, pomul la margine de drum, sburăturit de orice trecător, este metafora omului străin lovit de oricine. *Alecsandri* vedea în floarea sădită la mal de ocean și bătută de furtuni, imaginea suvenirului neșters al iubitei. Iar, în *Bradul* ne-a înfățișat imaginea vieții care se afirmă împotriva urgiilor deslănțuite ale atmosferei.

D. Arghezi crează din firul de iarbă răsărit în margine de uliță simbolul chemării celui care, deși strivit, se simte *de un fel cu cerul cel înalt*. Este un simbol remarcabil pentru discordanța: firul se bucură când *un țăntar* se prinde *de moșu-i aurit*.

Iată acum în psalmul *Tare sunt singur și pieziș*, un simbol mai larg. A căutat aici o expresie pentru omul solitar, apăsător de povara unor grele porunci de sus. Este în psalmul acesta, încercarea să găsească o formă pentru suferința și rugăciunea din *Moïse* al lui *Vigny*. Purtătorul acestei suferințe este însă acum un simbol: copacul enorm, uitat în câmpie și cu frunziș țepos și aspru. Se vede bine însă că imaginea n'a fost văzută, ci căutată forțat. Cum *Moïse* tânjește că gingășiile vieții îl ocolesc, tot astfel copacul simbol al d-lui Arghezi tânjește că pasărea ciripitoare nu se oprește din drum, ci preferă pomii subțiri cu gustul bun. Dar, în definitiv, îmi pot închipui un copac singuratec pe câmpie ocolit de păsări, deși tocmai astfel de copaci atrag. În această prezentare însă sunt nu numai imagini de discordanță, dar și imagini contradictorii, atât în întrupare, cât și în semnificația totală. Semn că totul a fost căutat. Se văd elemente felurite care nu pot fi contopite în întrupare, încăierându-se. Deși tânjește, așteptând crâmpoie mici de gingășie, simbolul sfârșește prin a invoca altceva: *puiul de inger care să-mi dea din nou povața ta cea bună*. O povață de care nu avea nevoie, căci, după cum în toate versurile anterioare, tot astfel și în strofele de concretizare definitivă a simbolului, copacul este înfățișat ca slujitorul *pătruns de grelele porunci și învătămint*, ceea ce, zice el, *mi-este de ajuns*. Se vede clar cum aici nu mai poate fi vorba de factorul artistic al discordanței, ci de o contrazicere în însăși elementele viziunii și ale rugăciunii. Aceasta arată o sugestie cărturărească, trădată de însăși elementele contradictorii, care se încăieră.

Mai fericită este expresia când, pentru poziția poetului ca poet, deși păstrează reminiscențe și sugestii cărturărești, alege totuși o altă formă, aceea a rugăciunii directe. Se vede că aici i-a plutit în minte nu numai celebra rugăciune din *Luceafărul*, dar și tiparul opus al celebrei *Rugăciune*, în care *Octavian Goga* își deslușește solia de poet ca exponent al suferințelor obștești. Alegând deci o formă în care sentimentul apare direct, fără mijlocirea unui simbol totalizant, era firesc ca aici expresia să se modeleze mai nestânjenit. Este poziția de completă destrămare a însuși crezului în menirea de artist. Valoarea artei este covârșită aici de negăsiunea ei.

Vederea structurală a poeziei desvăluie geneza ei. Spre deosebire de *Tare sunt singur*, în psalmul acesta există o simetrie a proporțiilor, motivele fiind opuse unele altora. Primele trei strofe deschid un orizont spre valoarea artei, dar un cer umbrit de unele discordanțe, ca o anticipare a negațiunii: metafora poeziei este *lăută* care știe să grăiască nu numai *de o apăs cu arcul*, dar și *de-o ciupesc de coarde*. Iar când pentru poezia ca interpret al năzuințelor obștești apare reliefat metafora *steaua noastră ageră în tărie*, este semnificativ că sinonimul ales pentru lăută se coboară la *scripcă*, cu atât mai discordant cu cât imaginea este introdusă prin certitudinea declarativei *știu că țină noastră...*

Dacă în primele trei strofe mijesc numai unele discordanțe, ultimele trei strofe sunt, sub forma directă a întrevorbirii cu Dumnezeu, o răspicată negațiune scitică, tăgăduind orice formă a destinului de poet. Nici instinctul *pâine*, nici instinctul *femeie*, nu pot vorbi Celui de sus. Și neavând nici *pentru ce* vorbi, nici *pentru cine*, tăgăduiește proletarian orice funcțiune a artei. Citez, întocmai, strofa finală după ediția definitivă:

*Vreau să pier în beznă și în putregai,
Ne 'ncercat de slavă, crâncen și scârbit.
Și să nu se știe că mă desmierdai
Și că'n mine însu-ți tu vei fi trăit.*

Este expresia ultimă a spiritului de destrămare, tăgăduind orice destin al poeziei văzută ca o expresie a vieții obștești.

Sunt unele izvoare în care dependența iese la iveală tocmai prin poziția opusă. Și adesea, acest fel de izvoare trădează mai concludent dependența decât o vagă succesiune a scării de motive. Tot ele sunt și un concludent mijloc de diferențiere și a mijloacelor expresive și a semnificației.

Pentru a ilustra cum plăsmuește scriitorul nostru, lovind iconoclast cu ciocanul și singularizându-se prin această lovire, chiar când privește la un cert model literar, încadrarea psalmului arghezist în tipologia motivelor destinului poetului este necesară. Dela Leconte de Lisle până astăzi, o bună parte din soarta poeziei moderne este determinată de reacțiunea aristocratică a artistului împotriva plebei neînțelegătoare. Una din cele mai remarcabile expresii literare a acestei poziții este sonetul *Les Monteurs* al lui Leconte de Lisle (*Poèmes barbares*). Artistul care se întinează făcând concesii gustului comun, este ca un animal care rătăcește plin de praf, cu lanțul de gât, urlând sub cerul de vară al ulițelor cinice. Dar poetul ales nu-și va sfâșia haina de lumină pentru a cerși bunăvoința unui astfel de public. De aici mândria din terțetele acestea:

*Dans mon orgueil muet, dans ma tombe sans gloire,
Dussé-je m'engloutir pour l'éternité noire,
Je ne te vendrai pas mon ivresse ou mon mal,*

*Je ne livrerai pas ma vie à tes huées
Je ne danserai pas sur ton tréteau banal
Avec tes histrions et les prostituées.*

Comparând strofa citată a d-lui Arghezi cu aceasta a poetului francez, se vede bine procesul de plăsmuire. Deosebirea este că, de unde parnasianul, ca și Baud-

laire, Mallarmé și toată filiera lor până astăzi, văd în poet un izolat, pentru că poezia înaltă nu poate vorbi mulțimilor, pasul poetului nostru este împletit cu alte resorturi: *pâinea și trupul de femeie*. Cum un bolnav se întoarce cu fața la perete, așa se întoarce aici împotriva poeziei poetul nostru, fără să poți vedea de ce anume poeziei și nu lumii. În situații de acestea, felul de a lucra lămurește: stându-i înaintea simfonia tragică a artistului ca artist, a alunecat în cursul poeziei de la această poziție inițială. De aici, intrusiunile și de aici, finalul care ar vrea să accentueze suferința artistului, când de fapt imaginile centrale erau o intrusiune a suferinței insului.

În știință, există la noi cazul interesant al unui însemnat cercetător care, când are de spus lucruri, din alte domenii decât acelea care alcătuiesc specialitatea sa, pleacă de la o anumită lucrare, transfigurată însă prin intuițiile și extraordinar de bogatele sale asociații de fapte și idei.

În poezie, acest procedeu este pândit de mari primejdii. Cum am arătat prin ultimele două exemple, ca să mă limitez numai la ele, se poate întâmpla ca elementele diverse să se încaere, trădându-se o interesantă latură psihologică. Critica psihologistă va scoate la iveală originalitatea conglomeratului. Și, în vremuri de prefaceri, chiar și discordanțele obținute astfel pot să pară superioare plăsmurii. În realitate, ele sunt ursite să rămâie numai mărturii de o astfel de formă a gustului surrogate, nu bunuri de artă care să poată fi definitiv încorporate unei culturi ce tinde către un stil propriu.

Entuziaștele aderențe în jurul acestei poziții, apoi formele negativiste ale iconoclaștilor care mișună în jurul nostru, arată câtă nevoie era în literatura noastră de o reafirmare a spiritului de consolidare, nu în sens de reacțiune programatică, ci în sens de întruchipare organică de un alt stil. Față de feluritele *isme* singularizante care ne bântue, se cerea deci nu o revenire la forme vechi, ci o viziune a lumii în care vibrațiunea personală să facă una cu un aspect esențial din viața noastră, totul străbătut de o semnificație supraindividuală.

Locul de cinste pe care îl are azi d. Nichifor Crainic, atât în poezie cât și în viața noastră literară, vine din faptul că înfățișează un tip opus destrămării, consolidat nu programatic, cu beatitudinea celui care ar reprezenta ceva ca perenitatea unui episcopat al tradiției, ci prin întreaga lui structură în care deslușim, pe lângă eu, și o parte din noi, în configurații care depășesc întâmplătoare păsurii.

Plecând de la felul cum vibrează în el destinul poetului, în cadrul acestui complex voi căuta să-i deslușesc semnificația.

Dintre deosebitele imagini menite să exprime destinul de poet, este caracteristic că Nichifor Crainic alege simbolul unui copac, dar în chip atât de contrastant cu acela amintit mai sus. Iată imaginea în întregime:

*Innalt și 'ngândurat ca visătorul,
Stând între cer și 'ntre pământ stingher,
Crescui și eu din veșnicul mister
Din care toate își pornesc isvorul.*

*Când seva urcă'n trunchiul meu de fier,
Adâncul îmi trimite 'n foi fiorul
Și simt că'n mine năvălește dorul
Pământului de-a fi mai lângă cer.*

*Iar cerul peste vârful meu se'ndoaie
Și zvonuri tainice din infinit
O gură fac din fiecare foaie.*

*Și'n freamătul de foi nelămurit
Cu șoaptele veciei se'ntretaie
Suspinele pământului trudit.*

Imaginea copacului-simbol a mai apărut și la alți scriitori ai noștri, ca purtătoare a felurite semnificații. Pentru viziunea organică a lumii s'ar putea aduna o carte de mărturisiri. La Eminescu, de pildă, copacul devine simbolul neamului cu mereu reîmprospătate frunze. Chiar și ideologi ca Taine, bună oară, își vedeau gândirile întruchipate sub forma unui stejar adânc înrădăcinat. S'ar isca deci bănuiala că în citata imagine sintetică a lui Crainic am avea un reflex cărturăresc. Dar dacă în sine motivul e vechi cât lumea, el este pururea nou prin ceea ce adaogă mereu poezii. Relevez aici această trăsătură: dorul pământului de a fi mai lângă cer, privit ca o năvală de sevă care se 'nalță generos, apoi înfrățirea dintre frunziș și zvonurile nemărginirii. Nu este aici stejarul dodonic, prin frunzișul căruia vorbesc numai tainele de sus și nici copacul purtător al unei anumite sentimentalități de jos, ci năzuința de a crea o viziune în care cerul să se înfrățească cu pământul.

Când la un poet se reliefează astfel un anumit motiv, dovada că acesta nu este o sugestie cărturărească și nici un întâmplător accent, se vede în structura întregului complex de motive. Feluritele poezii îți apar ca tot atâtea acorduri dintr'c simfonie dată: sufletul poetului. La Crainic; imaginea aceasta înfățișează variante în felurite contexte.

Amintesc aici unele momente care, în aparență, nu sunt expresia directă a poziției față de destinul poetului, dar capătă relief propriu privite în cadrul acestui complex. Astfel, nu este o întâmplare că ultima poezie din „Șesuri natale“ este *Terține pentru un arbore*. Copacul nu este aici arborele țepos și singuratec al câmpiei ocolit de pășări, neverosimil, ci patriarhul care poartă în frunzele lui toată bogăția naturii, dăruind la rândul lui spre ceruri simbolul prisos de viață al pășărilor. Durerea stă aici în contrastul: sufletul care nu s'a putut dărui la fel. Deși diferită, imaginea aceasta văzută structural e de o ființă cu semnificația întipărită în primul simbol. În cadrul acesta, accente din culegerea *Plăoie cu soare*, bunăoară *Elan*, se integrează simbolului din Copacul: vlaga poeziei se urcă din adâncuri spre ceruri, dăruindu-se generos. Pentru sentimentul acesta de viață, de data aceasta independent de artă, și totuși în concordanță cu ceea ce exprimase copacul, este acea dăruire a sevei din *Dimineața de Mai*, în terținele:

*Ce duh își suflă oare 'nfrățezirea
Pe-această dimineață 'nrourată?
Mă simt crescând din lut cu 'ntreagă firea*

*Și parcă astăzi e întâia dată
Când scoate din nimic Dumnezeirea
Plămada vieții 'n spațiu modelată.*

Ar fi să înmulțesc paginile acestea, dacă ar trebui să ilustrez cum, la tot pasul,

apare în chip organic sentimentul acesta de sevă bogată a vieții. Iată, de pildă, în *Cules de vii*, acea atât de caracteristică imagine în care podgoria are un vâl august,

*Iar strugurii par ugere bălaie
Cu sfârcurile doldora de must.*

Aici sentimentul dionisiac nu este fumurie pierdere în tot, ci duce la o nevoie de izbăvire a lumii în aceste două terțete de final din aceeași poezie:

*Podgorie rodind cu prisosință,
Tu viață, poamă nesdrobită 'n lin,
Aș vrea cu o năpraznică voință,*

*Ca strugurii într'un pahar de vin
Să te strivesc pe toată 'ntr'o credință
Și'n ea să sting al lumilor suspin.*

Elanul generos al sentimentului face una cu fraza amplă și cu acel larg legatto al versurilor ultimei strofe.

Transpusă pe plan social, viața aceasta generos concentrată în poet nu vede destinul poeziei în a privi în urmă spre ancestrale sentimente de răzbunare, ca în *Testament* de d. Tudor Arghezi, ci suferințele îndurate de străbuni sunt transfigurate privind în sus, ca în *De profundis*:

*Dar din adâncul miilor de ani,
Tot ce-a mocrnit în voi — frumos și mare —
Irumpe'n mine ca o vâlvorare
Spre ceru'ncins în sboruri de vultani.*

*In sânge-mi arde dorul vostru scris;
Urcați, prin mine, către biruință,
Și-așa, cum ale voastre toate mi-s,*

*Vă răzbunați, că 'n tânăra-mi ființă
A pâlpâit lumina unui vis
Și s'a sbătut suprema năzuință.*

Deși poezia nu face una cu o icoană unitară, ea nu este o agrăire retorică, ci izvorăște organic din același sentiment întruchipat în Copacul. După cum acolo, tot astfel și aici, înrădăcinare în adâncuri și o eflorescență spre ceruri. Ceea ce în Copacul era viziune spațială, aici e transpus în largă viziune temporală, cu aceeași semnificație.

Arta fiind marea consolatoare și trăsătura de unire între pământ și cer, ea este, alături de iubire, *eternul zâmbet al Dumnezeuirii*. Imaginea este finalul unei poezii, *Arta și iubirea*, nu dintre cele fericite, cu elemente discursive. Teme retorice se mai găsesc la Crainic. Dar este remarcabil că în cele mai multe dintr'acest fel de poezie, dacă ar putea fi relevate — ca în toată lirica noastră de azi de altminteri — linii câteodată nu prea expresive, în schimb, de câte ori apare nevoia de a exprima sen-

timentul propriu de menire a poeziei, nu mai întâlnești linii moarte, căci imaginile devin vibrante și deosebit de sugestive.

În ultimul volum, *Țara de peste veac*, complexul de motive destinul poetului, dacă are unele expresii mai nuanțate și mai rotunjite, acestea adâncesc adesea imagini care instinctiv i-au vorbit dela început. Iată reprezentativa *Rugă de toamnă*. În centru stă tot icoana unui copac simbolic, dar văzut în sângerea toamnei pentru a exprima o dorință:

*Îngăduie-mi stingerea unui copac,
În gânduri, ca el în frunziș, să mă 'nbrac
Cunună de flăcări arzând în prăpăd,
Pe toate odată să mi le mai văd.*

*Și'n vreme ce pruncii veni-vor încoace
Cu flăcări din gândul căzut să se joace,
Eu, creștet gol pe albastrul înalt,
Să re'nmușuresc pentru veacul cellalt.*

Deosebirea dela primul simbol, copacul, la această dorită înmugurire pentru *veacul cellalt*, marchează distanța dela prima la ultima fază, dar și ceva statornic: poezia ca o dăruire. Și este caracteristic cum planta devine simbolul nu numai pentru artă, dar și pentru alte poziții ale existenței, bunăoară, când în *Pădure în amurg* vede eflorescența de bogăție și farmec naiv al vechilor credințe, azi pustiite de știință.

Pentru diferența de poziții și mijloace expresive, să compare cineva această poezie cu una din cele mai alese ale lui Lucian Blaga: *Tristețe metafizică*, la care voi reveni. Și 'ntr'una, și 'ntr'alta vibrează durerea față de străvechile forme ale vieții și ale culturii, azi dispărute. Parnasienii și-au învăluit durerea în evocări, câteodată discursive, simbolistii i-au dat orizont recurând la simbolul corăbiei care se 'ntoarce cu pânzele în jos, după colindarea zadarnică în mirajul îndepărtărilor, expresioniștii au recurs la gesturi semnificative pentru deosebitele poziții, liberându-le de preciziunea istorică și prin aceasta umanizându-le, Nichifor Crainic alege viziunea pădurii, evocând farmecul străvechilor taine mitice, astăzi stinse:

*Când norii rumeni, seara, încep să se ridice
Și ard apoteoze pe coama ta, pădure,
Sub undulări de ramuri trec netede colnice
Ca ganguri mohorâte de umbre moi și sure.*

*Mireasma ce-mi trimite, ascuns, un terebint
O iau de călăuză ca firul Arianii
Și'n voia ei mă poartă prin largul labirint
Pe unde-odinioară împărățiau sylvanii.*

*Când arta inspirată de idolatre rituri
Cioplia din Paros veșnic vremelnicii de zei
Li ridică'n văzduhuri, îi coboră din mituri
Și popula pământul și apele cu ei.*

*Sub baldachin de frunze trecea 'n acele zile
Diana 'mpodobită cu arc și cu săgeți,
Iar umbra primitoare îngăduia idile
Driadelor sprintare cu zeii pădureți.*

*Topia barbaru-i cântec în naiu maestrul Pan
Și'ntins pe-o buturugă, sta răzimat în cotu-și,
Naiadele, pândite de-un satir dolofan,
Scoteau din valuri sâinii rotunzi ca niște lotuși.*

*Iți înfloreau în umbră ființe aeriene
Și'n farmecul acestui popor imaginar,
Tu legănai copacii pe lacuri și poiene,
Imprumutând prestigiu de templu legendar.*

*Pe gangurile tale de neguri moi și sure
Știința face astăzi ucigătoare crile
Și-a izgonit misterul din umbra ta, pădure,
Cu toată frumusețea păgânelor idile.*

*În scoburile negre gem voci înăbușite
Din clasică legendă a premii celeilalte
Și, ca o tragedie de visuri prăbușite,
Amurgul se sfâșie prin vârfurile 'nnalte.*

Aș putea să arăt paralele cărturărești, dacă în regiunea de câmpie unde am copilărit, n'ar circula azi cântece care tind spre baladă, ca un suspin pentru pustiirea pădurilor. Acolo unde, zice cântecul, odinioară cântau mierlele, astăzi șueră coasa și asudă secera, sub arșită. La Crainic, locul păsărilor este luat de străvechile făpturi și credințe mitice, locul secerei de știință care a izgonit misterul din umbra pădurii. Cu toate deosebirile, o tainică legătură unește ambele suspinuri. Cristalizarea unui sentiment ca acela al lui Crainic în cadrul unei dezolante despăduriri, era o imposibilitate tehnică, de aceea el a recurs la simbolul total din poezia *Pădurea în amurg*, pentru a pune în opoziție poezia miturilor cu știința.

Chiar și elanul dionisiac din *Cântec tracic* se totalizează tot într-o imagine de copac, de data aceasta un curpen uriaș care, ca și legendarul copac se întinde simbolic cât nemărginitul:

*E noapte rotundă sub cer stâmpărat,
Un curpen imens e Calea-lactee
Din ramură'n ramură împovărat
De struguri ce'n besnă scânteie.
În boabe de stele lumina e vin.
Și dacă pământul e slut și e orb,
Din vinul luminii mi-e sete să sorb.
Prietenii, eu pentru suflet închin.*

Cât de firesc se ivesc la Crainic imagini sub latră aceasta a unei plante, se vede și dintr'unele metafore — metamorfoză a unui aspect înfățișat mai întâi aievea

și apoi transfigurat. După ce evocă *Troița* din bătrâni, trunchiul i-aduce cu necesitate în fantazie mai întâi unele atribute ale copacului sub această formă populară cu îndoit plan de rezonanță, ca de ghicitoare:

*Tu nu ești verde și 'nverzești
Nădejdea vestejită,
Și umbră n'ai și mă umbrești,
Troiță zugrăvită.*

Transferurile acestea deschid măestrit calea spre viziunea copacului care, ca în vechile legende biblice și orientale, se întinde simbolic deasupra lumii. Sigur, poetul nu și-a amintit de formele dobândite de simbolul acesta în literatura lumii, căci nici aici nu este o sugestie cărturărească, ci viziunea se desface în chip firesc din zugrăvirea troiței, încununând-o:

*Și parcă lemnul tău sărac
Deodată se destinde
Și crește uriaș copac
Tot ceru'n brațe de-l cuprinde.*

*Sus păsări piruie'n frunziș,
Jos aur cade'n luminiș
Pe drum, — pe drumul meu trudit
Din nesfârșit spre nesfârșit.*

Pentru sentimentul spațial al poetului și pentru pătrunderea dintre amănunt și semnificația largă, poezia aceasta e una din cele mai caracteristice. Cu alt prilej, am pus problema spațiului și timpului estetic în creațiunile de artă, privind aceste forme ca sintetice mijloace de expresie chemate să desvăluie aspecte tipice din felul de a vedea al poezilor. *Troița* lui Crainic este tipică pentru sentimentul lui spațial, străbătut de nevoia de a se dăruir și încadrând o viziune între două nesfârșituri.

Cu astfel de imagini ale plantei-simbol, am ieșit din sfera complexului destinul de poet. Le-am relevat totuși aici, pentru că funcțional în toate vibrează o trăsătură unică: această înfrățire dintre om și întreaga fire sub forma rară a nevoiei de a se dăruir.

Panteism? Dacă ar fi numai atât, ar însemna să confundăm pe acest scriitor într'un grup numeros. Ceea ce-l individualizează este gestul acesta constant de dăruire care străbate tot scrisul său.

* * *

Paralel cu imaginea plantei străbătută de sufletescul arătat, încă din *Ploaie cu soare* mijeste nevoia de a face din apă purtătoarea unei semnificații care, dacă în prima manieră, în *Căderi*, de pildă, nu dă forme remarcabile pentru sentimentul lui generos de dăruire, mai târziu, în ultimul volum, capătă orizont și adâncire. Iată, bunăcară, *Cântecul apei*, în care elementul acesta, mai prielnic largilor răspândiri, devine purtătorul nevoiei de a se înălța într'un larg spațiu estetic în care vibrează același sentiment al dăruirii.

*Cu stropul, Doamne, mă ridic
Mai tare cu cât e mai mic...*

*Murmură'n râu și'n mare geme
E tinerețe peste vreme,
Din nori închipuie icoane
Și spânzură de bolți amvoane
Ca voia ta pe cer să steie
Prin fulgere și curcubeie.*

Este aici un sentiment cosmic însuflețit de nevoia înălțării.

Pentru forma spațială a viziunii lui Crainic, comparația dintre direcția liniilor din amintita *Căderi* (*Drum drept*, 1915; *Nufărul*, 1919), în care cascada vrea să fie purtătoarea sentimentului de viață, și dintre *Cântecul apei*, relevă că este forma spațială proprie viziunii lui. *Căderea*, în care linia se prăbușea în jos, este o încercare neisbutită în cadrul apei-simbol, pe câtă vreme *Cântecul apei*, întruchipat pe linia spațială a înălțării, reprezintă una din cele mai relevante plăsmuiri ale lui.

Cineva ar putea să obiecteze: dar *Jghiabul* (1923, *Gândirea*) este și el o evocare a apei care cade, și nu este una din poeziile slabe. Dimpotrivă, prețuiesc mult poezia aceasta. Ca și *Troița*, ea înfrățește un aspect tipic cu o semnificație sporită prin largul timp și largul spațiu estetic:

*S'au stins atâtea basme cu bătrânii
Și ani și frunză'n mâl au putrezit,
Dar suflet viu din sufletul fântânii
Străvechiul lemn cu mușchiu mi l-a 'nverzit
Din ce adâncuri fără capăt saltă
Eu nu mă 'ntreb, dar caut
Să-l țin curat de mâlul de pe baltă.
Din gura de răcoare a fântânii
Imi curge ca un cântec printr'un flaut,
S'asvârle'n melodii de vălurele,
Alunecă pe nodurile mele
Și gâlgâie 'n gurguiu —
Eu îl primesc să-l dăru
Oricui
Și fiecărui.*

Nu mai domină aici linia căderii în jos, ci un sentiment de generoasă dăruire încunună evocarea.

Pentru felul de a plăsmui, care pleacă dela aspectul văzut pentru a-l transfigura, arhitectonica poeziei cu opozițiile de motive este revelatoare. Mă opresc la această structură, pentru că văd în ea una din cele mai fericite expresii ale scriitorului. Sunt două motive care se opun: partea a doua a strofei citate este dominată de impresia de răcoare, sporită prin metafora *din gura de răcoare a fântânii*. Toată curgerea ei face una cu această impresie. Și, contrastant, strofa a doua înfățișează jghiabul sub dogoarea după-amiezii, exprimând cea mai elementară dintre nevoi: setea, pentru a încheia printr-o revenire la motivul și *tremură mai rece*, de data aceasta ca un curcubeu, pe plan transcendent:

*Amiaza bate'n neteda câmpie
Ca'ntr'o tîpsie argintie;*

*Dogoarea fumegă talazuri moi
 E ceasul ars și setea însorită
 Se tânguie în mugete de boi.
 Pripită, dogorită,
 S'adună 'n mii
 De turme, de cirezi, de herghelii
 Bălângăbind tălângi trăgănat
 Și-o jale toropită, de argat.
 Te-apropie și bea, făptură arsă,
 Că apa mea ce trece nu se trece
 Cu cât o sorbi mai vie se revarsă
 Și tremură mai rece!*

Dar spațiul estetic al acestei alese plăsmuiri ar fi fost lipsit de un aspect expresiv necesar dacă, mărginindu-se numai la imaginea dogoarei de pe pământ, n'ar fi făcut să vibreze și atmosfera de dinamismul opoziției sete și îndestulare.

Oricât de sugestivă este imaginea că *apa ce trece nu se trece*, — poezia nu se putea opri aici. Ca întruparea setei, o nouă imagine a apărut, cu necesitate: *păsările care cad, beau și iarăși suie*.

*Dar setea de pe câmp s'a ridicat
 Și din albastrul gol
 Cad păsări leșinate în rostogol
 Mai jos, mai răsfirat
 Pe sinilia cerului perdea,
 Și coborând cu ea,
 Par ciucuri grei ce s'ar fi spânzurat
 De tipul ei — și-i moaie 'n apa mea.
 Și beau și iarăși suie:
 Avânt răsfrânt o clipă în unda mea verzuie.
 Dar cum se duc și ciripesc în zbor,
 Stropindu-și bucuria din aripa fugară
 Pe nesfârșitul zâmbet al cerului de vară,
 E apa mea stropită în ciripitul lor.*

Este o vădită analogie între imaginea copacului care se dăruia și aceasta a apei care cântă în ciripitul înviorat al păsărilor.

În poezia ceasta de împărtășire, ar fi de mers până la cele mai mici nervure ale expresiei, dar aceasta ne-ar duce prea departe. Mai releviez numai ritmul general care învăluie totul, făcând să se strecoare deasupra imaginilor ceva din permanența aceluiași leit-motiv de timp, care se strecoară. După fiecare din cele trei aspecte de evocare, se repetă versurile trecerii și dăruirii generoase:

*Eu o primesc și-o dăruie
 Oricui
 Și fiecărui.*

Ca și în simbolul din *Pădurea în amurg*, cel din *Jghiabul* este unitar și totuși nu mărginit la o singură față de arcuș. El unește deci nevoia simbolismului de su-

gestiv contur total, cu nevoia de a exprima fețe multiple, care, în expresionism, va duce la tehnica unui pizzicato de semnificații metaforice.

Inrudită cu Jghiabul, este *Cântecul Dunărei* care, în cadrul unui spațiu larg și atât de spiritualizat, dă un sens însăși existenței noastre ca un generos imperia-
lism al dăruirii:

*Dunăre, Dunăre, drum legănat
Drum fără pulbere și fără leat,
Du-ne spre apele mediterane
Dorul izvoarelor după oceane.*

*Dunăre, Dunăre, drum către larg,
Valuri de valuri în goană se sparg,
Neamuri de neamuri cu valul și vântul..
Noi, stăm cu doinele și cu pământul.*

*Dunăre, Dunăre, drum fără glod,
Du-ne vapoarele grele de rod,
Inima neamului nostru e'n grâne:
Dăruie-o lumii flămânde de pâine.*

*Dunăre, Dunăre, drum de alean,
Du-ne izvoarele către ocean,
Scaldă-ne sufletu'n nemărginire,
Leagăn al dragostei de omenire.*

Și aici, nemărginirea spațială este înfrățită cu cea temporală. Atât de sugestivă imagine pe fond popular, *drum fără pulbere*, dobândește un larg orizont în versul atât de evocator: *drum fără pulbere și fără leat...* Și aici, impresia trecerii contrastază cu ceea ce rămâne. În centrul neamurilor și valurilor care trec mereu, acest vers lapidar care a creat întregul spațiu estetic al poeziei: *noi stăm cu doinele și cu pământul...*

Pe planul poeziei sociale, dinamica apei vorbește deosebit de sugestiv în *Vila Blanca* (Gândirea, 1931). Ca expresie, este una din cele mai remarcabile poezii sociale din câte s'au scris la noi :

*La vila omului bogat
Ce'nfruntă apele fudulă,
Dulăi cu rînjet galben bat
Fac noaptea inși de caraulă.*

*Odor de marmură, înscris
Pe-albastre nesfârșiri în poarnă,
I-a fost clădit și-apoi l-a 'nchis
Stăpân ce nu se mai întoarnă.*

*Când treci durerea să-ți îngâni
Cu forma vilei lui fudule,
Il simți doar cum te latră 'n câni,
Te fluieră prin caraule.*

*Și gândul tău însângerat
S'amestecă deavalma 'n mare :
Desnodământ nemăsurat
De vuiet și de zbuciumare.*

*Talaz și gând și uragan
Limanu-l mușcă să-l dărâme,
Odorul lui marmurean
Să-l spargă țândări și fărâme.*

Poezia a fost publicată deodată cu *Cântecul Dunării*. Și cu toate că e contrastantă generozitatea de acolo cu răzvrătirea de aici, ambele aspecte sunt fețe deosebite ale aceleași poziții, după cum ura este reversul iubirii. Opoziția este dela început răspicat conturată. Vila *fudulă* devine simbolul omului bogat, iar marea simbolul antagonist al forțelor elementare — în sens scitic. Cu atât mai semnificativ este aici sentimentul de răzvrătire, cu cât vila este înfățișată și ca o construcție de artă; și totuși, după cum țaranul, când trece pe lângă casa boierească, instinctiv își simte uneori pumnul strâns, tot astfel în această poezie în care vorbesc și ancestrale instincte, nu câinii te latră, când treci pe lângă vilă, și nici „inșii” care fac de caraulă te flueră, ci stăpânul:

*Il simți doar cum te latră 'n câni,
Te flueră prin caraule.*

Și la Eminescu proletarul ar vrea să sfărâme statuia Venerei și pânzele de ninsori, dar acolo răzvrătirea este încadrată și completată printr'o superioară privire de înțelegere pe planul istoriei lumii, în care gestul de răzvrătire este ca o icoană veridică dar naivă proiectată pe pânza vremii, pe când aici instinctul scitic apare cu putere elementară. Atât de adevărat este că, oricât de modern s'ar subția un poet, stăruiesc în el porniri ancestrale...

Poet creștin și al certitudinilor divine ?

Afirmația se cere străjuită de puternice bemoluri. Până în prezent, *Galaction* rămâne poetul frământărilor și revelațiilor creștine, cu toate abisurile experienței umane, dar și cu toate limanurile și înălțimile clasicismului creștin.

La Crainic, pe linia destinului de poet, iată o ultimă imagine, oglindă sugestivă a propriului fel văzut în esență în ce are permanent. Este *Fântânile trecutului*. Și aici, în centru stă o străveche imagine : pe drumul vechi de țară, fântâna văzută țărănește, ca un *așezământ*. Ea este evocată însuflețit, sub forma atât de caracteristică pentru Crainic, a vocativului, care actualizează viu. Dar, cătând în adâncul apei, este uluit când el, omul nou, își străvede altă imagine decât aceea a unei armuri moderne. Ca și în *Jghiabul*, apa apare aici chemată firesc de elementara nevoie a setei. După cum aceasta a fost generatoarea opozițiilor din care este clădită poezia cu atât orizont, *Jghiabul*, tot astfel și aici, numai când aceste două motive: fierbintele setei subț arșiță și pătura cu semnificație de adânc răcoritor al apei, s'a născut planul estetic de rezonanță al poeziei:

*Sunt Omul-Nou :
Mă 'nchin la sori nerăsăriți,
Iar murgu-mi paște
Pe câmpii încă ne 'nverzifi,*

*Sub talpa-mi zac dușmani striviți
Mai înaintea de-a se naște.*

*Cuvântul meu e profeție :
Boltește noul firmament
Vestind a treia Impărăție
Și-al treilea Testament.*

*Pictez icoane noi — de sfinți
Ce vor să vie,
Izbesc în stâncile fierbinți
Și-aștept — o nouă apă vie.*

*Dar arșița și praful greu
Cu jar m'adapă...
...Și-mi plec pe vechea voastră apă
Armura secolului meu.*

*Dar când din unda liniștită
Vreau chipul nou să mi-l adun,
Din fund, sub casca-mi oglindită,
Zâmbește galeș — un străbun !*

Nu este aici o variantă la străvechiul mit al lui Narcis. În această imagine atât de fericită: *vreau chipul nou să mi-l adun*, este poziția omului însetat să-și deslușească, prin propria icoană, destinul. Iar cel în care trăiește nevoia de *a treia Impărăție* și de *al treilea Testament*, deci setea de forme noi, nu poate fi creștinul clasic, ci modernul preocupat de taina viitorului. La el însă aceasta nu poate fi separată de tainele înscrise virtual în trecut. Ceea ce definește imaginea aceasta a strămoșului, chip rechemat din adâncul păturilor fântânii, este o relevare a destinului așa cum îl caută oglindit țăranul, dar cu o altă semnificație decât a fatalismului. Pe linia aceasta, există o admirabilă baladă populară sârbească : Marco Crălevici își vede destinul oglindit în adâncul fântânii și balada se încheie într-o tăcere, ca o acceptare a unei zodii nestrămutate, către împlinirea căreia pornește.

Dar nu acest fatalism este imperativul destinului de poet al lui Nichifor Crainic ci, pe linia tuturor imaginilor străbătute, o sinteză între setea omului modern și străvechile preexistențe privite ca cheazășia împlinirilor viitoare.

Această poziție nu este numai o nevoie personală, ci corespunde unei cerințe supraindividuale. Aceasta explică de ce în jurul *Gândirii* s'a grupat aproape tot ce este mai bun în lirica românească de astăzi.

Tehnica celorlalți care se caută în aceeași direcție este determinată de structura individuală a fiecăruia și de înclinările pentru anumite forme de artă corespunzătoare. Când Nichifor Crainic își exprimă destinul lui de poet, el nu recurge la optica unei imagini văzută prin unghiul unui singur plan de rezonanță, bunăoară la simbolul corăbiei care pornește în larg ca în configurațiile sugestive ale acestui adevărat poet care este *I. Minulescu*, nici la multiplele fețe de metafore simbolice interiorizate ca la Lucian Blaga, ci alege astfel de contururi elementare în care,

intr'un larg spațiu și timp estetic, să vibreze și tainele înscrise în formele străvechi și iluminările preexistențelor.

Ca mijloc de diferențiere, aleg poezia pe care i-a dedicat-o *Lucian Blaga : Tristețe metafizică*. Nu mai avem aici un simbol unitar, ca la simbolisti sau la Verhaeren: corabia plecând în larg. La acest poet al nostru de interiorizată problematică modernă, ea nu este decât o metaforă inițială :

*In porturi deschise spre taina marilor ape
am cântat cu pescarii umbre înalte pe maluri,
visând corăbii încărcate
de miracol străin.*

Alături de aceasta, avem un ansamblu de metafore cu multiple aspecte, care alcătuiesc oarecum un simbol colectiv, necesar pentru a da glas durerii că toate pozițiile luate față de taina lumii au rămas fără răspuns. Acolo unde un parnasian (sau chiar și Eminescu) trecea în revistă formele trecute ale vieții, arătând că nici una n'a îndestulat setea de absolut, Blaga, în loc să evoce ca *Leconte de Lisle*, bunăoară, unice icoane pe pânza vremii, metaforizează aspectele vieții: alături de *corăbii, poduri de oțel, sfinți, fântâni...* Și observați cum acestea sunt toate înfășurate sub formă de plural.

Funcțional, este aici un plural pe care l-aș numi pluralul de îndurerată monetizare ca a unor lucruri mărunte pentru ceea ce în fond sunt pârghii ale existenței. S'ar zice că după experiența desamăgirii, ele și-au pierdut nimbul unic al valorii în absolut. De aceea, observați cum în toată poezia, mulțimea acestor pluraluri este ca un multiplicat contrapunct pentru un singular de tragică încheiere în absolut: *miracol străin, tărâm de legendă, o fereastră de scăpare, ochiul cunoașterii, steaua pe care umblăm*, apoi în final: *ziua, lumea, focul*, în sfârșit — *Isus*. Acest continuu contrapunct nu este întrerupt decât de două aparente excepții. Prima este *șborul pasării curate*, care cade la mijlocul celei mai ample dintre frazele poeziei, la sfârșit de vers, dobândind astfel o deosebită relevanță. A doua este, în contextul final, *stihiiile* care fiind un pluralia tantum adăncește semnificația de esență a cuvântului. În finalul totalizant, pe întreg fondul arătat, și chiar în cuprinsul ultimei fraze, se înalță cu atât mai reliefant numele propriu *Isus*, ca un simbol de supremă unicitate.

Pentru o poziție ca aceea a lui Blaga, este evident că un simbol privit în configurația lui unitară, oricât de bogat, nu putea fi purtătorul unei astfel de viziuni.

Indurerata problematică a destinului de poet s'ar cere ilustrată la Blaga și prin *Meșterul Manole*. Rămâne să fie făcută cu alt prilej, aici fiind vorba numai de lirica poetului.

Din aceasta mai relevez *Cântăreții bolnavi (Cumpăna Apelor)* pentru mărturia de sfâșiere lăuntrică :

*Purtăm fără lacrimi
o boală în strune —
și mergem deapururi
spre soare apune.*

*Ni-e sufletul spadă
de foc stinsă 'n teacă*

*Ah, iarăși și iarăși
cuvintele seacă.*

În complexul acesta al lui Lucian Blaga se mai cuvine să fie amintită poezia *Biografie* care deschide volumul *Lauda Somnului*. Sunt aici cu totul remarcabile noi aspecte formale.

Din frământarea poetului ca interpret din adâncul subconștientului, nu se încheagă negațiunea, ci o îndurerată acceptare a soliei de poet. Din ansamblul întunecoaselor rime anterioare și ca o totalizare a opozițiilor, crește îndurerata afirmare a ultimelor două versuri, cu vocalizarea opozițiilor dintre întunecos și deschis :

*De pe-un umăr pe altul
tăcând îmi trec steaua ca o povară.*

Astfel, între destrămarea argheziană și problematica atât de modernă și interiorizată a lui Blaga, se situează, definindu-se, destinul poetului la Nichifor Crainic.

* * *

Cine își simte în chipul arătat solia de poet văzută organic ca o legătură între pământ și cer și între azi și străvechile forme strămoșești, totul străbătut de o elementară nevoie de a se dărui, dacă este pus prin situația vieții și oarecum profesional în neîntrerupt contact cu orizontul creștin, nu ne apare totuși decât rar ca un poet al problematicei creștine. Poezia concepută ca o relevare în sens platonician a pre existențelor paradisiului, este în expresia ei mai mult o teorie de transfigurare idilică decât de transsubstanțiere în esență.

Iată, de pildă, *Iisus prin grâu*. Acolo unde unii au vrut să vadă reflexe ale transcendenței poeziei moderne, de fapt este o viziune a Mântuitorului, integrat în elementara rodnicie a firii:

*Iar eu părea că merg în ceata
de ucenici și ucenice
Și sfărăm și eu, pentru cină,
cu palmele-amândouă, spice.*

După propria mărturisire, poezia s'a cristalizat în jurul unui vers obsedant, care l-a urmărit apărând și dispărând în zarea conștiinței timp îndelungat. Versul suna :

Inomenind Dumnezeuirea și îndumnezeind pe m

De sigur, lecturile și preocupările teologice dedeau acestei expresii-pivot ceva din tăria unei aspirații, a unui ideal, în care lapidar revenea nu numai poziția creștină, dar ceva din însăși esența ortodoxismului. Versul cerea deci o poezie de idee cu o totalizare pe înalt plan de viziune în absolut. Chiar și faptul de a fi stăruit în conștiință doi ani și jumătate înainte de a se cristaliza, arată că, artistic, își căuta aderențe pe un alt plan decât acela al organicelor viziuni proprii poetului. Numai când în chip spontan, planul acesta transcendent a fost integrat în spațiul Galileei, și acesta a fost proiectat la noi, s'a iscat fericita scânteie care a organizat artistic îndelunga aspirație.

Astfel, cele două spații ale viziunii: Galileia și țara grânelor noastre, se luminează reciproc, alcătuind un larg spațiu estetic, de încadrare pentru viziunea Mântuitorului, în care însă nu transcendentul, ci idilicul domină.

Plastic, poezia aceasta amintește întruchipări în care icoana Mântuitorului apare în simplu cadru de viață actuală : Iisus primit la masă în familia celui sărac sau rătăcind cu ucenicii prin lanuri... De sigur, astfel de întruchipări ale plasticei moderne i-au vorbit lui Crainic și au guvernat din subconștient plăsmuirea. Aceasta nu este o scădere. Artistic vorbind, această integrare idilică în cadrul vieții noastre este un gând fericit paralel cu întruchipările plastice ale unui *V. von Uhde*, cel care a revoluționat iconografia lui Christos, făcând-o să apară într'un modern mediu muncitoresc.

În poezia *Iisus prin grâu*, cât timp poetul nostru se menține în viziunea idilică, arta lui stă sus. Când însă, în ultimele trei strofe, face apropierele de el, cel frământat, se iscă nu știu ce ceață, care turbură optica poeziei, semn că nu în astfel de frământări, cu resfrângeri transcendente, ci în simpla și omenească semnificație de idilă integrată spațiului nostru stă farmecul și noutatea acestei poezii.

Această inspirație de a transpune în cadrul nostru simboluri universale, nu vine atât din vreo influență sau vreo sugestie străină, fie internă, fie externă, cât dintr'o nevoie organică de a găsi planul românesc de rezonanță. Dovada de această timpurie necesitate expresivă o găsim încă dela început, bunăoară într'acest încântător surâs care este *Vărul Dionis (Căminul nostru, 1910)*. Prețuesc în această poezie cea mai aleasă întruchipare bachică din câte cunosc în poezia noastră. Simbolul stă aici în chiar ansamblul trăsăturilor de humor, încât orișice alt adaos peste semnificațiile discret strecurate în poezie, ar fi distrus farmecul.

Pe aceeași linie expresivă : o viziune de viață românească în cadrul unui plan de rezonanță propriu unor mari simboluri universale, s'a realizat și cea mai aleasă dintre poeziile patriotice ale lui Crainic : *Magii din Cântecelul patriei*.

Și în această culegere izvorul este acel sentiment de necondiționată dăruire, care stă în inima întregii sale creațiuni și pe care îl subliniez în această lapidară strofă din *Agapa eroică* :

Nu cerem chipuri de aramă
Și nici în marmură statui,
Vecia nu-i a nimănui
Căci moartea toate le dăramă,
Dar va trăi nemuritor
În viața celor fără număr
Cine-a căzut purtând pe umăr
Popara tuturor.

Dar pe când în cele mai multe din acest ciclu clocotul sparge conturul expresiei, în *Magii*, simbolul împlinirilor profetice înfrățit cu suferința vremii rămâne o expresie de artă :

V'ați făurit un vis de-acele
Ce-au fost aiepea'n Canaan,
Străvechi tălmăcitori de stele
Sub cerul din Iran.

*Intinderea scânteietoare
Pălia 'n adâncuri ca un fum,
Când călăuza de vâlboare
V'a luminat a drum.*

*Pe frunți, cu magica lucoare,
Străbatem neguri și vâltori,
Spre zarea veșnic schimbătoare
Statornici călători.*

*Treptat se face cânt obida,
Iar îndoielile — temeiu :
Ne 'mbracă steaua cu hlamida
Cerescului poleiu.*

*Și 'n fulgerarea-i diafană,
Prin orezi, o magi, vă străvedem —
Cutezătoare caravană
Sosind în Betleem.*

Astfel, magii ajunși la Bethleem devin simbolul marilor împliniri naționale. Acest transfer între aspecte din viața românească și valori ideale face și neuitatul farmec al părții rezistente din *Poezia* :

*Am învățat a versului măsură
Din simetria brazdelor arate.*

*Din sborul ce-l grăbește ciocârlia
Am învățat aprinsele avânturi
Și ritmul, care naște armonia,
Din legănarea grânelor în vânturi*

*

Intr-o poezie de generoasă dăruire, era firesc ca sentimentul morții să fie cu atât mai puternic cu cât ea apare fără sens, lovind însăși darurile supreme ale vieții, copiii, ca în *Molima*.

Vibrațiunile în fața morții sunt felurite : când puterile vieții sunt mai tari ca ale morții ; când ambele sunt îngemănate ; când privirile se înalță consolator spre țărmurile de dincolo...

Iată, bunăoară, *Eu am trăit*, în care verbul acesta este tot una cu „eu m'am dăruit” ;

*De besna ta, o moarte, nu mă tem
Eu am trăit —
Și știu că va să vii. Deci, nu te chem.*

*Că dacă Domnul m'a deosebit
Din marea umilință populară,
A fost ca mai adânc s'o simt: eu am trăit.*

Poezia este un prilej de a afirma puterile creatoare ale vieții. Cu atât mai sugestiv cade această uimitoare imagine finală a morții :

*Tu, — paraclisierul năimit
Ce stinge candelabrele 'n altare
Când liturghia vieții s'a sfârșit.*

Ultima poezie din *Țara de peste veac* are o altă configurație: *Desmărginire* apare ca o liberare, ca o idilică întrezărire de taină consolatoare :

*Și de pe vârful de munte mă voiu sui pe-un nor.
Zi grea, cutremurată va fi, o zi de-adio,
Când inima-mi de tine, fășii voiu deslipi-o
Amară frumusețe, pământ rătăcitor.*

*Voiu sfărâma sub pleoape tot spațiul din jur
Și-mi voiu culca suspinul pe norul meu: șalupă
Ritmată de arhangheli, la proră și la pupă,
Cu aripile vâsle prin valul de azur.*

*Oceane de văzduhuri s'or lumina rotund
Prin stele-arhipelaguri, șalupa mea să treacă,
Iar tu, frumoasă lume, să-mi pari o piatră seacă
Scăpând rostogolită spre-adâncuri fără fund.*

*Mă va 'noăli, spumoasă, pe creștete de hău
O pretutindenească vibrare de lumină
Și m'oi topi în boare de muzică divină,
Despovărat de zgura părerilor de rău*

Estetic, stetea aici o mare primejdie. Vagul dematerializării prin moarte putea duce la o viziune monotonă. Dar tactul de artist al lui Crainic serbează aici un adevărat triumf. Între planurile de rezonanță ale poeziei este un dramatism de neîntreruptă încordare : motivul liberării transcendente stă în luptă cu acel al despărțirii. Dacă liberarea triumfă în acea *pretutindenească* vibrare de lumină, (cu vântul subliniat este o caracteristică împământenire din limba greacă a clasicismului creștin) celalt motiv revine omeneste, subliniat totalizant chiar și în versul din urmă.

* * *

Nu știu ce daruri ne va aduce mâine Crainic. Greutatea vine din faptul că el nu s'a realizat încă deplin.

Intrucât poetul a fost stânjenit de teolog, citești printre rânduri cum o bună parte din vibrațiunile lui au rămas neexprimate. Ne aflăm deci în fața unui destin de poet care, dacă n'a trecut alături de menire, totuși nu s'a îndeplinit deplin. Cazuri de acestea pot să aducă surprize ; datorită criticei este să le întrezărească.

Ca poziție sufletească, fapt este că cu greu mi s'ar putea arăta un fel mai unitar și mai consolidat în lirica noastră de azi. Nu este poezie care să nu schițeze măcar gestul lui esențial : nevoia de a se dărui, când cu bucuria împlinirii, când cu durerea stânjenirii.

Dacă privești tipologia virtuților creștine, așa cum este înfățișată în marile sisteme de configurații, constai că felul propriu liricului nostru nu se încadrează exact în niciuna din formele definite de marii contemplatori ai configurațiilor sufletești, de *Toma d'Aquino*, de pildă, ca să numesc numai pe cel mai actual dintre toți. Poezia aceasta nu poate fi subsumată nici în categoria *liberalitas*, nici în *fraternitas*, nici, firește, în *elemosyna*, nici chiar în acea supremă *caritas*, ci apare ca o nevoie elementară, fără țel și sancțiune, și tocmai de aceea ca o funcțiune adânc umană.

Aș fi foarte recunoscător celui care mi-ar semnală în literatura universală pereche pentru o atât de constantă și organică poziție. Dacă însă nu mi se va semnală, atunci se poate să avem în el o primă formă pentru o caracteristică vibrație în concordanță cu însăși generozitatea pământului nostru. Nu este aici exuberanța amorfă a configurațiilor indice, de pildă, și nici nesfârșitul în care se pierde stepa răsăriteană. Nemărginirea spațiului estetic al acestei poezii încadrează un contur tipic nouă.

Poezia aceasta nu este tot una cu gestul schițat de sămănătorism. În acesta dăinuia ceva programatic și intenția raționalistă a luminării. La Crainic, este o nevoie de adâncire care nu stă în esența sămănătorismului. Dacă pleacă din atmosfera lui Coșbuc, pășește pe căi proprii, cu alt orizont.

În ce măsură însă lirica aceasta poate să îndeplinească întreaga noastră conștiință artistică, rămâne o chestiune deschisă. Mă voi mărgini numai la câteva indicații.

Pentru a-mi asigura un cuvânt liber în actualitate, am ținut să rămân izolat de contactul direct cu scriitorii. Altminteri, ești prea des obligat să faci concesii de tactică, acolo unde este nevoie de pură intuiție, de lămurire mai presus de generații. Din preocupare științifică, am ținut totuși odată să iau contact direct cu aproape toți scriitorii noștri de seamă. Și pentru că ei înșiși nu-mi puteau da o contribuție pentru lămurirea problemei esențiale, care este aceea a expresiei, am căutat să pătrund în aceasta indirect pe calea cea mai adecvată a mărturisirilor genetice.

În cadrul acesta, am avut prilejul să văd cât de puțin actuală este în poezia noastră problema expresiei. Aceasta nu este un aspect izolat, pentru că tot astfel stau lucrurile și în critică. În discuția aspectelor formale aproape toți liricii cu care am lua contact, au fost stânjeniți și, dacă-mi este îngăduit cuvântul, cam neacasă.

Dintre lirici, acela care a deșteptat atunci mai mult interes și a luat poziție mai hotărâtă, este Nichifor Crainic. Să-mi fie îngăduit să desfac din mărturisirea lui un pasaj. „Ați auzit în popor vorbindu-se despre un lăutar ce cânta *după ureche*. Ei bine, arta adevărată, mai ales în ce privește lirica, e aceea care se face după ureche“. Și cu această ocazie, poetul amintește episodul examenului dat la T. Maiorescu de St. O. Iosif. Căutând să-i înlesnească exemple prin care să ilustreze ce este o definiție, criticul a întrebat ce este un iamb, un troheu, etc... Incurcat, poetul a răspuns că el scrie după ureche. Alăturându-se acestei poziții, N. Crainic dă formularea: „Aceasta mi se pare că e poezia adevărată, care se scrie după ureche, și toate poeziile mele au fost scrise după ureche“.

De episodul acesta am amintit în *Semnificația lui Titu Maiorescu*. Acesta era examinatorul. Dar alături de Iosif, stetea pe banca examinaților și Petică, cel care se frământase asupra problemelor de expresivitate și versificație. Dacă Maiorescu ar fi avut bunăvoința și pentru acesta să puie discuția pe astfel de terenuri, ar fi constatat o mare deosebire de orizont în problema esențială a lirice: expresia. Nu e greu să ne întruchipăm ce a gândit atunci Maiorescu despre poetul sămănătorist. De

sigur, i-a venit în minte contrastanta icoană a lui Eminescu, cel atât de preocupat până și de ultimele fibre ale expresiei spiritualizate...

Dar sămănătorismul și poporanismul n'au putut duce mai departe sensul cuceririlor eminesciene, pentru care „cuvântul ce exprimă adevărul” era valoarea care cheazăsuieste circulația lui socială. S'a înscăunat astfel un misionarism al expresiei, în care cineva de sus îți șoptește la ureche ce ai de spus. Pentru sămănătorism, spiritul de improvizație era necesar. De aici, apologia unei forme nesupravegheată și necondusă.

Am înaintea mea paginile lui N. Crainic despre *Estetica lui N. Iorga*. Pretutindeni se preamărește inspirația misionară, deci o estetică a conținutului. Pentru firea d-lui Iorga și pentru momentul acela, era necesară. Dar este ea cerută și de înalte exigențe ale poeziei? Și unde ar fi literatura românească de astăzi, dacă Eminescu ar fi reprezentat poziția artistică a lui Iosif, lăsându-se condus numai de ureche? Dar cerințele artei sunt de așa fel, încât, dacă le alungi pe ușe, intră prin acoperiș. În chip neașteptat și în chiar prefața d-lui N. Iorga la poeziile lui Gh. Asaki, iată formularea unei alte poziții de înțelegere, aceea a noastră: „O poezie oglindește până în cea mai mică nuanță de cugetare, până în cea mai fină indicație de sentiment, până la ultimul amănunt din ultima silabă și până la ultima vibrație de coardă o stare de spirit”.

Dacă pentru firea și epocala misiune culturală a d-lui Iorga, formulări ca aceasta au fost numai întrezăriri, repede anulate și în practică, și în critica literară, pentru o poziție modernă ca aceea a d-lui Crainic, formularea unei estetici după ureche, se cere hotărât rectificată. În teorie, toată estetica d-lui Crainic este o estetică platoniciană, înfrățită cu mitul nostalgiei paradisului. Artă însă, concepută ca un reflex al preexistențelor ideale, cu atât mai mult trebuie să înfățișeze nu spiritul de improvizație, ci acela de stăruitoare luptă pentru cuvântul unic, singurul care exprimă adevărul. Spun aici lucrurile acestea, pentru că cei doi poeți care — sub forme atât de contrastante — înfățișează în literatura noastră spiritul creștin: Galaction și Crainic, se apropie adesea de forma de inspirație a misionarului. Dacă pe ei talentul i-a condus adesea peste prăpăstiile acestei poziții, generalizarea unei estetici a misionarismului ar fi negațiunea poziției platoniciene care, văzând în artă strălucirea tiparelor veșnice, trebuie să le simtă prezența în fiecare imagine și în fiecare accent. Numai astfel poezia devine suprema închinare.

Cerințele acestea sunt atât de imperioase, încât, după cum la d-nul N. Iorga, tot astfel și la d-nul N. Crainic izbucnesc. La acesta din urmă, citesc în penultimul alineat din ultima lucrare, *Nostalgia paradisului*, următoarele fraze semnificative: „În orice artist de rasă se reproduce ceva din lupta lui Iacob cu îngerul: e luptă pentru cucerirea frumuseții divine. Nu numai în morală, dar și în estetică e valabil cuvântul Evangheliei, că împărăția lui Dumnezeu trebuie luată cu asalt. Hristos prin biserica sa îmbărbătează geniul la acest asalt, cel mai nobil după acel al sfinților, care a dus la făurirea atâtor strălucite simboluri artistice ale credinței”.

Cu bucurie întâmpinăm fraza aceasta, și bucuria noastră ar fi și mai mare, dacă în imaginea lupta lui Iacob cu îngerul, n'aș găsi repetata strecurare a cuvântului *asalt*, una din formele care lasă larg deschisă poarta curenților instrusiuni scitice....

Firește, artă concepută ca o luptă pentru a înălța expresia spre o valoare în absolut, este o măsură care nu se poate aplica oricui. Sunt lucruri dintre cele mai frumoase care au izvorât dintr'odată, cu necesitate elementară. Dar după câtă pregătire și după câtă aprindere a candelor de așteptare pentru mirele inspirației?

Faza istorică în constelația căreia intrăm, cere în literatură o limpezire în această direcție. Dacă felul de a vedea, incidental formulat mai sus de d-nul Iorga, poate și trebuie să fie uneori aplicat chiar și începătorilor poeziei noastre, cu atât mai mult se impune astăzi, când cultura românească trebuie să aleagă între amorf, deci neviabil, și cristalizare menită să dăinuiască printr'un stil propriu.

Dacă la Crainic până acum nu te întâmpină decât rar orchestrații de acelea în care să simți în orișice cuvânt și în orișice accent tonalitatea unică, în schimb, aproape constant în poezia aceasta, apar aspecte care se întipăresc neuitat, bunăoară acea uimitoare imagine din *Eu am trăit*, moartea văzută ca

— *paraclisierul năimit*
Ce stinge candelabrele'n altare
Când liturghia vieții s'a sfârșit.

Din fericire, sunt deci la Crainic funcțiuni expresive care asigură părții celei mai alese din lirica lui, durată. Felul concentrat reduce intrusiunile retorice, iar arhitectonica poeziei lui este luminoasă, fără shematismul simetriilor raționaliste.

Dacă în versificare simți câteodată răsunetele din lirica noastră, dela Coșbuc și până astăzi, — aceasta se explică nu prin spirit de imitare, ci printr'o rară receptivitate și păstrare a versurilor citite. În chiar amintita mărturisire, el relevă: „Eu am avut pentru versuri o memorie excepțională; aproape tot ce am citit ca poezie românească am știut pe dinafară. Colecțiile revistelor le cunoșteam așa de bine, încât foarte ușor aș fi putut să spun la ce pagină e cutare poezie, de cine e, câte strofe are, cu ce literă e scrisă, și așa mai departe”. Cu o astfel de receptivitate și cu excepționala păstrare, nu este de mirare că unele reflexe ritmice și chiar expresii se pot găsi în câteva din poeziile d-lui Crainic. Dacă uneori intrusiunile pot atenua unitatea de stil, în marea majoritate creațiunile înfățișează o strucutră cu elemente proprii, în deosebi când vibrează inima generoasă a poeziei sale, sentimentul de dăruire arătat.

Că în Crainic avem un poet născut, iar nu făcut, se vede din numeroasele trăsături proprii expresiei sale. Pe unele, le-am indicat în citatele de mai sus. Rămâne să ilustrez una din formele generale pentru cele mai multe din plăsmuirile sale. Este ceea ce aș numi agrăirea, acea formă a vocativului prin care te adresezi însăși elementelor din care e construită poezia. Forma cea mai generală a lui Crainic este calda actualizare a unui aspect prin adresarea directă, *tu*, care stabilește o întrepătrundere între *tu* și *eu*. Firește, forma aceasta a vocativului a apărut odată cu poezia. O adâncire a străvechilor mijloace expresive ar ilustra funcțiunea sintetică a vocativului, în care se exprimă nu numai obiectul chemat, dar și persoana care chiamă. În poezie, ea a evoluat dela simplele evocări inițiale, cum le găsim adesea în lirica noastră populară până în formele largi ale apostrofărei prin care îți apropii, actualizându-le, aspecte și persoane îndepărtate. Și este firesc lucru ca forma aceasta să apară frecvent la cineva hrănit cu poezie religioasă, în care prezența lui Dumnezeu se cere mereu evocată. Dar în felul cum această evocare răsună la diferiți poeți și în frecvența ei, trăește ceva din structura fiecăruia.

La început, când i-am citit primele poezii, frecvența aceasta a vocativului mi s'a părut ceva supărător, ca intrusiune retorică. Dar oricine va trăi poezia aceasta, lăsând-o să lucreze neprevenit asupra lui, va trebui să constate că aici vibrează ceva organic și semnificativ pentru sentimentul lui de viață. În cadrul acestor agrăiri, se simte în deosebi timbrul lui Crainic.

Să compare cineva forma aceasta generală cu aceea a lui *Lucian Blaga*, de pildă, și va vedea cum la acest poet de problematică atât de interiorizată această formă de agrăire este rară. Ea este deci un mijloc de a diferenția structura deosebită a celor doi poeți. *Lirica* lui *Crainic* prezintă o poezie în care *eu* și *tu* se contopesc într-o semnificație obștească. În sensul acesta, multe din poeziile lui depășesc aspectul concret înfățișat, devenind reprezentative pentru un aspect supraindividual.

Aleg ca exemplu tipic *Glas din câmp*, care nu înfățișează țăranul sub un aspect individual — dar oarecum permanența destinului de țăran la noi. Cum codrul lui *Eminescu* zice: *eu fac ce fac de mult*, tot astfel această icoană de muncitor câmpian, văzută în esența gestului său: a munci este a se dăru —

Mă frâng pe plug și-o iau de la'nceput.

În sensul acesta al contopirii dintre el și aspecte esențiale pământului nostru, *Crainic* este un tradiționalist. Dar un tradiționalist transfigurat printr-o bună parte din ceea ce poate s'adauge conștiința modernă. Cine se va ocupa de ideologia lui, va avea prilej să constate, la fiecare pas, câte elemente moderne intră în aliajul ortodoxiei sale....

Se întâmplă cu el ceea ce se întâmplă cu unele străvechi cuvinte care izolat sunt străbătute de o mireasmă arhaică, dar mânuite de un scriitor modern dobândesc funcțiuni și lucriri noi, care fac din bunul strămoșesc, metafora unei poziții neologiste. Și aceasta nu numai în poeziile *fără leat* din *Țara de peste veac* dar și în agrări mai vechi. Când țăranul zice cuiva: *vere*, a șters bariera dintre el și celălalt; când poetul zice *vere Dionis*, a înfrățit cu forma aceasta o poziție cu orizont modern.

La cei cincizeci de ani sunați, *Nichifor Crainic* este în cea mai frumoasă vârstă. Multe se potolesc — altele se deslușesc. Originalitatea lui actuală stă nu numai în ceea ce a dat, dar și în ceea ce încă n'a dat. Dacă *teologul* care este în el a sporit poezia printr'un plan de rezonanță înaltă, în schimb, *poetul* a fost stânjenit pentru că mai multe glasuri din sufletul lui multiplu — și câteodată glasuri omenești esențiale — n'au fost încă exprimate.

Critica nu poate să rămână numai un simplu birou de înregistrare a ceea ce a fost, ci trebuie să aibă și curajul de a creea pentru public atmosfera de așteptare, pentru poet aceia de încordare spre ceea ce — trebuie să fie.

Marea bogăție a lui *Crainic* este nu în ceea ce a dat, ci în experiența adânc trăită și pe care, din împrejurări temperamentale și din acceptate poziții sociale, a zăvorit-o în sine păstrându-o pentru supreme limpeziri și transfigurări. Se pare că el însuși a exprimat odată sentimentul acesta umbrit de melancolie. Este acest simbol, care poate fi purtătorul și al unor porniri ale vieții zăvonite, dar și ale artei —

Comoara:

*Eu sânt o colină pe care se sbate
Văpaia unei comori îngropate.
Uitată din vremuri, își zornăie bani
Deasupra-i în straturi se vrăfuie ani
Se sbate comoara mea'n răvășeală
Că prinde rugină și prinde cocleală.
Sânt zornete stinse și tot mai afunde,
Otravă de moarte mai crud o pătrunde
Și urcă prin straturi de ani, albăstrie,*

*Faloarea-ți metalică, melancolie,
Ce-mi joacă pe frunte — năluci de vâlvoi
Pe tainița 'ncet ruinatei comori.*

Sunt însă comori de experiență către chemări înalte pe care oricâtă melancolie le-ar umbri, oricâte rătăcirii te-ar ispiti să le ocolești, rămân nestrămutate, te cârmuiesc din adâncuri. Ce ne-a dat Crainic până astăzi sunt numai limbile vestitoare de ceea ce va trebui să fie dezăvorit, pentru a deveni un dar obștesc peste veac.

Nu este aici locul să dau un sfat Vărului Crainic...

Dar paralel cu simbolul comorii pe planul artei, să-mi fie îngăduit să sugerez scoaterea ei la iveală printr'un alt simbol, atotcuprinzător pentru întreaga experiență lui de până acum, neexprimată încă și câteodată dureros zăvorită: din zori până în amurg și până în taina ultimă a nopții străjuite de stele, toată povestea lumii și a unui biet suflet de om poate să fie văzută în aspectele mereu schimbătoare și mereu aceleași, cu ecouri din adâncuri și cu surâsuri de sus — ale mării.

Distanța de la poezia de până acum a lui Nichifor Crainic la poezia deplinei exprimări, o văd măsurată prin distanța dintre prima lui poezie de răsfrângeri dintre cer și pământ, întruchipată mărginit în *Lacul*, și simbolul mării. Rămâi visător, gândind ce ar putea ieși când, el care a cântat la tinerețe răsfrângerile simbolice din *Lacul*, se va despovăra de orice sgură și, de la înălțimea plinei maturității, își va înfrăți sufletul cu *marea*, cea cu nenumăratele ispite, muștrări și surâsuri de dincolo de veac!

La această răspântie a chemării lui, să-mi fie îngăduit să evoc o icoană pe care aș dori s'o aibă ca un talisman în calea împlinirilor sale. Este acea neuitată pânză în care *Böcklin* se zugrăvește cu penelul în mână și cu privirea ațintită în forma internă care-i plutește în ochi și care așteaptă să fie veșnicită pe pânză. Toată seriozitatea și adâncă chemare a actului creațiunii este întipuită în această imagine. Vezi momentul fericit și plin de gravitate când se săvârșește transfigurarea de la viziunea launtrică la expresie. De ce însă *Böcklin* s'a zugrăvit, cântându-i la ureche — acea stranie apariție de schelet care scoate din arcuș cu tâlc nevoia de a asculta în actul supremei creațiuni și ceva ca un avertisment pornit din sentimentul vremelniceii?.. S'ar zice că pentru cucerirea valorilor supreme, acest glas de dincolo este ca un memento care întregește căutarea comorilor. Multe pot răsuna pe coarda de o gravă melancolie a acestor avertismente... Aș dori ca de câte ori ia pana în mână, Nichifor Crainic să audă la ureche nu pornirile scitice și nici rătăcirile impulsive, care de curând îl făcură să coboare valoarea unui ales coleg dela Teologie, care și el are în suflet o bogată comoară de știință și de omenie, ci biruind triumfurile de o zi ale pamfletului — să asculte numai acele chemări superioare care îi arată

Come l'uom s'eterna.

Scriitorului care a rostit cuvintele: „a munci este a te dărui“, ne facem bucuria de a-i dărui la cei cincizeci de ani icoana sub zodia căreia să creeze lucruri pe care nu i le poate răpi nimeni, împlinindu-și destinul.

câteva minute mai de vreme, s'aud și discursul, îmi ziceam. Și gândindu-mă astfel, auzii dintr'odată pe orator, pronunțându-mi numele. Bianu voia să aducă un elogiu școalei literare a lui Ovid Densușianu și poeziei noi, care-și da în sfârșit roadele. Oricine își poate imagina tulburarea tânărului student. El se simțea și măgulit, dar și cam surprins de a se vedea amintit în legătură cu numele lui Ovid Densușianu, a cărui faimă de filolog el n'o ignora, dar a cărui poezie nu-i căzuse nici odată sub ochi prin Ardeal. De cinci ani Ardealul nu mai avea nici o posibilitate de legătură cu publicațiile bucureștene, iar înainte de războiu în Ardeal nu se citea decât literatură răspicat naționalistă. N'am mai ascultat discursul, fiindcă mă tot întrebam, cam intrigat de neștiința mea : ce legătură o fi între Densușianu și studentul din Valea Săcașului ? Academicianul acesta trebuie să o știe, dacă a spus-o. Cum căldura devenise insuportabilă, am părăsit Academia, — cu oarecare părere de rău și cu adresa scriitorului Vlahuță în buzunar. Am căutat strada Visarion și măsuram casele cu ochii. Nici una nu mi se părea prea potrivită pentru Vlahuță. În cele din urmă în apropierea unei bisericuțe, mă opresc în fața unei case scunde, care-mi da sentimentul prezenței celui căutat. Intru în curte, nimerisem în adevăr. Apăs butonul, se deschide, o doamnă apare. Întreb de domnul Vlahuță. Doamna răspunde cu blândețe : „Domnul Vlahuță e bolnav și nu primește. Dar cine sunteți ?” Răspund : „Un student din Ardeal”, și adaug numele. Doamna a zâmbit cu și mai multă blândețe : „Așteptați vă rog un moment”. A dispărut și după alte două clipe mi se îngăduia să intru. Vlahuță zăcea, obrazul anunța umbre de dincolo. Avea un glas stins, da ușor din cap și-mi făcea semn cu mâna să mă apropiu. Am luat loc pe-un scaun lângă bolnav. I-am spus că tocmai în ziua ceea sosisem întâia oară la București, că doriām așa de mult să-l cunosc și-l rugam să mă scuze că am îndrăznit. El m'a liniștit. S'a informat asupra situației din Transilvania. I-am vorbit despre călătoria triumfală a Regelui Ferdinand și a Reginei Maria prin ținuturile noastre. „Ai citit foiletonul lui Nichifor Crainic din Dacia, despre cărțile D-tale ?” m'a întrebat pe urmă Vlahuță, și mi-a lăudat apoi mult timp, în multe feluri, și cu multă căldură, sufletul lui Crainic... „Stă în aceeași casă, — îl cunoști ?” „Nu-l cunosc dar voiu căuta”. „Atunci știi ce, vino mâine la dejun, va fi și Crainic aci și doctorul Voiculescu”. A doua zi la dejunul, ce s'a servit chiar în camera în care zăcea Vlahuță — ținuse să fie și el de față și să participe la isbucnirile de tinerețe din preajma lui — am cunoscut pe Nichifor Crainic. De atunci datează prietenia, care avea să devină cea mai rodnică prietenie a vieții mele, o prietenie care a înflorit necurmat, o prietenie care n'a cunoscut decât ascensiuni și care a fost fecundă, chiar și atunci când isca deosebiri de vederi în materie literară și filosofică. La acel dejun mă simțeam prea cu luare aminte examinat din partea tinerilor invitați, și prea stingherit decât să fi putut să stau de vorbă cu Nichifor Crainic. Cred că Nichifor înțelegea situația căci mă privea parcă mi-ar fi spus : Las' că scăpăm noi de-aici. Ne-am întâlnit adesea pe urmă în cele câteva săptămâni cât am mai stat la București. El venea parcă întotdeauna din șesurile sale natale și îmi făcea impresia unui mare greer de câmp. Totdeauna acest greer aducea soarele cu el și asvârlindu-l în tăcerile mele îmi sfărma pânza unei ușoare melancolii. Nu arareori făcea haz de unele particularități ale limbii mele ardelenesti. Ne-am destăinuit degrabă. Eram fără îndoială firi în multe privințe complementare. Eu insuportabil de mut, el de-o exuberanță copleșitoare. El cu o seamă de ani mai în vârstă, dar cu ani decisivi. El cu o pregătire teologică și cu un mic trecut semănătorist, pe care încerca să-l depășească, eu cu o pregătire filosofică și cu un mic trecut, pe care nu știu cum

să-l numesc, dar de care și eu încercam să mă scutur. Oscilând între cei doi Dionisi, cum se cădea unor tineri de vârsta noastră, între Dionysos, zeul veseliei de aur, și Dionisie Aeropagitul, lumina înaltă a răsăritului, eram totdeauna în căutarea unor locuri salvatoare, unde ne puteam întâlni și din care s'ar fi putut făuri o zare comună.

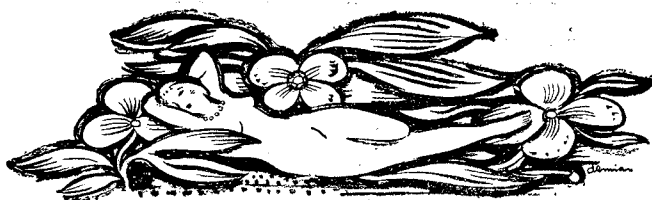
[Suntem acum în luna Martie 1940, adică 20 de ani mai târziu. Nichifor Crainic a împlinit recent cincizeci de ani. Știu că admiratori de-ai lui — nădăjduesc să fie printre ei cât mai mulți tineri, căci pentru ei trăiește omagiatul — vor scrie cu acest prilej despre toate aspectele operei și activității sale, așa cum se cuvine. Am însă certa convingere, că nimenea nu e mai chemat să scrie despre prietenia cu Crainic, decât subsemnatul. Dau tiparului aceste câteva note despre începuturile prieteniei noastre, căci dacă aș vrea să scriu tot ce amintirea păstrează în legătură cu această urzeală de întâmplări, ce se cheamau unele pe altele, ar trebui să scriu volume. Scriu despre începuturi, fiindcă de fapt atunci s'au pus temeliile unor raporturi statornice și fiindcă prietenia noastră a rămas permanent nuanțată de aroma acelor ani.]

... În toamna anului 1920 am stat vreo câteva săptămâni împreună la Viena, unde Nichifor Crainic venise cu Alecu Busuioceanu, tânăr critic literar pe atunci, strălucit istoric al artelor mai apoi. Amândoi voiau să învețe nemțește și să cunoască mai de aproape o cultură, dela care în acord cu ceea ce părea să dovedească evoluția literaturii noastre ei așteptau o desmărginire a experienței lor spirituale. Am regretat totdeauna că timpul petrecut împreună la Viena a fost așa de scurt, căci am fi putut să ne confruntăm cu mai mult câștig impresiile. După trecerea doctoratului eu mă legasem însă să mă întorc la Cluj, unde în timpul verii intrasem cu Cezar Petrescu, cu Adrian Maniu, cu Gibi Mihaiescu, cu Eugen Filotti, în redacția ziarului „Voința”, și unde începeau să mijească întâiele planuri ale „Gândirei”. Dela Viena, timp de doi ani, Crainic îmi scria intermitent despre necazurile lui (trebuia să muncească din greu pentru a putea să aibă pâinea de a doua zi), și despre literatura germană pe care o luase cu asalt, isbutind în scurt timp s'o cunoască atât de bine, încât mă informa și asupra celor mai noi apariții.

În 1921 apărură „Gândirea”, foarte tinerească la început, ca un buchet de tendinți centrifuge, și aproape ostentativ fără de program. Revista era piața de întâlnire a tinerelor talente, o manifestare cele mai adesea căutătoare, incertă, dar cu sănătatea pestriță a primăverii în ea, o manifestare reală dar fără de manifeste. Nimenea nu putea să spere că revista va deveni, ceea ce avea să devină în adevăr. Stăpânea în paginile ei, la început, o atmosferă de colectivitate întemeiată pe prietenie în primul rând, iar nu pe o ideologie. Uneori pe la redacție (camera lui Cezar) mai izbucneau dintr'un nimic și neînțelegeri, cari sucombau repede în explozii de amicitie. Vreau să notez că între Cluj și Viena corespondența circula destul de asiduă. Cezar ne citia scrisorile primite dela Nichifor, care stăruia asupra necesității unor directive, și ne certa cumplit când ieșeam prea mult din făgașele bunului simț. Crainic venia cu un concept adâncit al „tradiției”. În timpul acela publicam poemul „Zamolxe” (1921), cu care intenționam să ancorăm în creația mitică, etnică, iar nu mult după aceea tipăream în „Gândirea” un scurt articol cu stângăcii juvenile, și prea unilateral poate, pentru un spiritualism autohton, dar liber și creator, liber până la barbarie (cuvântul „barbarie”, deși fusese rostit doar cu o jumătate de gură, a făcut apoi fără de incuviințarea mea carieră în eseistica românească. Remarc că din parte-mi n'am acordat acelui articol nici un locșor în vreunul din

volumașele mele de eseuri). Pentru un spiritualism mitic, creator și liber, liber în cadrul constrângerilor firești și subconștiente ale unui „stil”, am rămas însă de atunci și până astăzi. Nu intenționez deloc să fac aici un istoric al revistei Gândirea. Cunosesc însă cititori de ai revistei, cari reproșează lui Crainic că ideologia Gândirii a fost îndrumată cu prea multă strictețe pe linia unui spiritualism ortodox. Să mi se încuviințeze să dau o replică. Nu vreau și nici nu pot să-mi închipui că o colaborare atât de îndelungată și de harnică ca a subsemnatului a fost doar tolerată în paginile acestei reviste. Din parte-mi n'am dece să mă plâng, căci Nichifor Crainic, care, având întru totul în mâinile sale conducerea revistei, a îndrumat-o realmente pe sub zodia unui spiritualism dogmatic, n'a șovăit niciodată să-mi publice nici poezia, nici dramele și mai ales studiile filosofice, de multe ori foarte eterodoxe. Dacă nu mă înșel cam depe la 1923 Nichifor Crainic a dat „Gândirii” pecetea programatică știută. Prin conduita ei practică revista s'a menținut însă pe podișurile unui spiritualism liber și creator în sens înalt românesc. Nichifor Crainic este cine este. În nici un caz el nu poate să fie învinuit că ar fi făcut din această revistă de literatură și idei o anexă a catedrei de apologetică ortodoxă. Într'o atmosferă de respect reciproc s'au stabilit în cursul acelor ani matca și dinamica „Gândirii”. Revista avea de fapt mai multe aspecte, iar unitatea ei relativă era mai presus de orice o unitate de atmosferă. De o parte revista propunea certitudini pentru cititorii cu sufletul mai receptacular gata de a le accepta ca certitudini, de altă parte însă revista problematiza aceste certitudini și căuta noi și iarăși noi perspective pentru sufletele cu mai puține aderențe dogmatice. Între „dreapta” revistei, care, mai calmă, stăruia într'un crez literar și metafizic tradițional, și „stânga” revistei, care, mai chinută, pune accentul mai mult pe creație și pe o libertate a mișcării îngăduită de însuși stilul vieții noastre, s'au intercalat cu timpul marcante personalități intermediare. Prin varietatea pozițiilor, câteodată prin polaritatea pozițiilor în unul și același larg cadru spiritualist, mișcarea își sporea desigur farmecul și viața. Și fiindcă mă simt depănând scumpe amintiri personale, să mi se dea voie să mai adaug câteva amănunte și date de relief. Mi-aduc aminte de bucuria, ce am resimțit-o în primăvara anului 1923, când Nichifor Crainic publica în „Gândirea” unul din marile sale eseuri, în care se arăta, printre altele, preocupat de anumite forme populare românești ale spiritualității creștine. Crainic le pune cu impresionantă măiestrie în evidență. Concomitent, tipăream o dramă sui generis „Tulburarea apelor”. Plăsmuisem în drama mea, în care acționau preoți contaminați de duhul reformațiunii, un personaj misterios; acest personaj întrupa niște crezuri, sau mai curând niște eresuri, de o vădită similitudine cu modurile populare pe cari Crainic le pune în lumină. Coincidența a stârnit tot entuziasmul meu, căci scriind drama nu cunoașteam încă acele forme populare. Asemănările mi-au confirmat sentimentul că mă găseam pe drumul unor creații, ce aveau înrudiri subterane cu creațiile culturii populare. Conștiința că merg pe o cale cu încă neîntrezărite posibilități, spre desfundarea unor comori, mi-a fost hotărâtor întărită prin confruntarea, la care mă refer, și pe care mi-a prilejuit-o eseul de sintetică viziune al lui Crainic. Dar asemenea întâlniri, asemenea asonanțe, dacă nu chiar rime, am avut de atâtea ori cu Crainic. De atunci știu că se poate crea românește și fără de a fi cătuși de puțin „sămănătorist”. Iar dela citirea eseului lui Crainic cultura populară a început să mă preocupe și în anume perspective teoretice. Mai târziu în vara anului 1928, cu ocazia unei vizite, pe care Crainic mi-a făcut-o în Elveția, unde îndeplineam o slujbă la legățiune, i-am expus câteva din ideile mele cu privire la cultura noastră populară.

Colindam pe sub coamele munților, pe la cumpăna apelor la Kantersteg. Neuitate mi-au rămas plimbările prin acele păduri de sub culmile de stâncă cerească, în ale cărei conformații se mai citesc toate svârcolirile geologice ale planetei. Făceam proiecte și încercam viitorul. Atunci mi-a spus Crainic că trebuie neapărat să scriu odată un studiu filosofic despre cultura noastră populară, în care amândoi deopotrivă vedeam cea mai frumoasă realizare europeană a acestui tip de cultură. Ani în șir m'a urmărit gândul și îndemnul lui Crainic l-am simțit ca o mustrare că tot întârziu. Cartea promisă lui Crainic nu puteam însă să o scriu decât în momentul, când ea avea să se integreze organic în concepția mea filosofică. Așa a luat ființă „Spațiul mioritic“ (1936). Dar n'aș vrea să trec sub tăcere o altă dată anterioară acesteea. În toamna anului 1930 surpriza periodică a întâlnirilor a avut loc la Geneva la o sesiune a Ligei Națiunilor. Crainic venea, dacă nu mă înșeală amintirea, dela un congres al latinității din Sudul Franței, unde stărnise aplauzele calde ale unui public exigent cu un discurs în onoarea lui Charles Maurras. Eu descindeam dela Berna, mânat de treburile profesiei. Isprăvisem după o îndelungă pregătire în vara aceea „Eonul dogmatic“, în tăcere și în singurătate. Era volumul cu care puneam temeiul Trilogiilor filosofice, a căror multiplicare atunci încă nici n'o bănuiam măcar. Mă bucuram de întâlnirea cu Crainic, fiindcă avem prilejul să-mi mai astâmpăr puțin dorul de țară văzându-l (îmi ziceam: o „țară“ strânsă într'un singur greer), dar mă bucuram și fiindcă aveam posibilitatea să-i expun ideile desfășurate în studiul meu filosofic. Mărturisesc că eram puțin cam speriat de unele rezultate, la care ajunseseam, și mă temeam ca aceste rezultate să nu fie efectul unei prea mari singurătăți. Nichifor fusese și de astă dată întâia instanță critică a ideilor, întâiul filtru. Deși rostea categorice rezerve față de unele teze, studiul avusese darul să găsească aprobarea sa călduroasă în acea noapte, plină de stele, și sus și jos, petrecută pe malul lacului Lemman, de pe care din când în când venea câte un scâncet trist de pescăruș. Astfel, Nichifor Crainic căuta, chiar și atunci când unele formule îi pricinuiau o suferință aproape fizică să fie un generos călăuzitor. Parcă se simțea el însuși răspunzător de căile spirituale, pe unde umblau sau rătăceau prietenii săi. Hotărât lucru, în ultimii ani steaua lui polară devenise unul dintre cei doi Dionuși: Areopagitul. Și pe măsură ce Areopagitul i se destăinuia, îi era lui Crainic tot mai greu să privească abaterile dela teologia acestuia. Când surprinde asemenea devieri, el încearcă să le readucă la matca patristică. Apără o poziție ce i se pare eternă. În orice caz linia spirituală, pe care Crainic și-a construit-o, coincide efectiv și integral cu înălțarea ortodoxiei românești. Consecvența și duhul ei rămân un splendid exemplu, chiar și pentru aceia, cari, constituindu-și alte poziții, s'au hotărât să frământa mai departe, fiecare cu puterile sale, aluatul de totdeauna al gândirii omenești.

LUI NICHIFOR CRAINIC

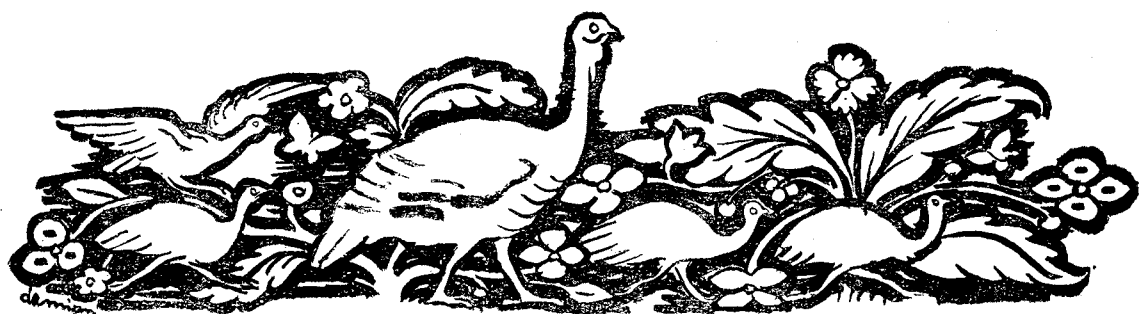
BCU Cluj / Central University Library Cluj
DE
ION PILLAT

Când jumătatea veacului un ram
De laur împletește pe-a ta frunte,
Când încă tâmpilele nu-ți sunt cărunte
Și-ți cântă 'n sr' flet viersul ce-l știam -

Pe alții-i las cu proza să te 'nfrunte;
Rămân, poete, omul ce eram
Și lira mea slăvește naltul hram
Al Muzelor ce te-au suit pe Munte.

Poet încununat al țării mele,
I-ai ridicat cucernic mânăstiri
În grai boltit de versurile grele.

Cu Voiculescu-alături și cu mine,
Ai dat cuvânt în vremi de șovăiri
Tradiției române și creștine.

SENTIMENTUL SPAȚIULUI ÎN POEZIA LUI NICHIFOR CRAINIC ✓

DE

TUDOR VIANU

Ascultând de una din acele intuiții sintetice, care prețuesc cât un întreg program, Nichifor Crainic și-a intitulat primul său volum *Sesuri Natale*. Titlul, atât de fericit ales, fixa sectorul peisagiului nostru, a cărui introducere în lirica românească alcătuia una din originalitățile contribuției lui. Nu s'a ridicat încă harta lirismului românesc. Lucrarea ar putea fi însă încercată, pentru a înscrie câte un nume pe configurațiile terenului și liniile de vecinătate care au avut norocul de a intra în patrimoniul literar prin cântecul unui poet. Cine ar isbui să deseneze această hartă originală, ar fi obligat să graveze un singur nume pe întreaga regiune care întovărășește linia șerpuitoare a Dunării: numele lui Nichifor Crainic. Această parte a țării, în care se întemeiază tezaurul cel mai însemnat al bogățiilor noastre, dar în care omul a fost mai puțin fericit, mai strivit de avuțiile care nu se adunau pentru el, mai des călcat de năvălirile din miază-zi, n'a dăruit literaturii multe nume de prozatori și de poeți. Muntele și pădurea, colinele Moldovei, bălțile Brăilei, în vremea din urmă Delta Dunării și Marea, și-au găsit cântăreți cari să le exalte și pictori cari să le fixeze pitorescul. Câmpia însă, întinderea fără margini a bogatelor șesuri în care românul repetă de veacuri experiența infinitului, nu-și găsisese încă rapsodul, mai înainte ca Nichifor Crainic să ne dăruiască rodul cântecului său. Antologiile abia dacă puteau reține evocările Bărăganului, cuprinse în paginile fastuoase ale tratatului *Pseudo-Kinegheticos* de Alexandru Odobescu. Acestuia îi puteam adăuga însă acum, cu numele noului poet, pe închinătorul unui cult mai statornic.

Mi-aduc aminte cum în 1916, când deschideam pentru întâia oară paginile *Sesurilor Natale*, recoltam impresia hotărâtă că aflu echivalența fericită, limpede și caldă a sentimentelor care, urmărindu-mă cu putere, năzuiau către expresie. Veniam eu însumi din acea parte a țării, în care Dunărea mărginește fecunda câmpie valahă. Deseori orașul nostru era străbătut de vestea inundațiilor din sudul județului. Barierele lăsau să treacă șirul căruțelor, de care spânzura ceaunul negru, singurul bun smuls furiei apelor de ceata oamenilor necăjiți, bărbați, femei și copii. După câteva săptămâni, băjenarii se întorceau acasă și, la începutul verii viitoare, peste pământul Țării de Jos se legăna în pacea amiezilor încremenite. Când, copii fiind, ieșeam

din oraș, nu porneam pentru a afla vreo țință precisă, vreo legătură sau vreun colț de pădure, ci numai linia palidă a zării, la capătul șesului fără margini. Ne era de ajuns să ne culcăm într'un cot, pândind sborul scurt al graurului și să așteptăm fără gânduri lucrurile acelea care nu vin niciodată, până când adierile serei ne amețeau cu toate parfumurile câmpiei și flueratul îndepărtat al trenului ne înfigea în inimi junghiul neliniștei și al dorului de viață. Căutasem în zadar, în anii unei adolescențe de cititor pătimas, versurile care să-mi spună ceea ce trăia cu atâta putere în mine, când l-am citit pe Nichifor Crainic. Nelămuritele senzații ale câmpului nu mai erau o mărturie mută:

*Amiaza obosită se toropește 'n zare,
Albește uriașă pe largile tarlale
Și'n pacea dogorită de-a verii 'nvâlborare
Ea zace 'n infinitul nelămuririi sale*

Șesurile Natale nu sunt numai tema unei singure poezii, ci a unui volum întreg. Un critic atent ar putea distinge și enumera nesfârșitele nuanțe ale câmpiei pe care le înregistrează primul volum al lui Crainic. Se găsesc acolo „alături de toropeala amiezii, zorile „proaspete și clare“, boarea care „adoarme pe margini de hotar“, „susurul veștedei otave“, tristețea de moarte a marilor apusuri. Dar pe de-asupra tuturor și, învăluindu-le deopotrivă, sentimentul spațiului desfășurat cât poate măsura ochiul în întindere și cât poate ținți în înălțimi, odată cu sborul matinal al ciocârliei.

Nu cred că mă înșel spunând că ceea ce distinge poezia lui Nichifor Crainic este vastitatea spațiului pe care ea îl cuprinde. Sunt poezii în care trebuie să recunoaștem talentul unui sculptor sau al unui pictor, poezii pline de plasticitate sau de culoare, în care imaginile se compun în grupuri statuare sau în alternanțe de tonalități și valori. Poezia lui Crainic este, în primul rând, evocare a spațiului și, în această calitate, ea manifestă afinități mai degrabă cu pictorii atmosferei. Ceea ce mă uimește neconținut și mă leagă de poezia lui Crainic este cât loc se află în ea, cum nu numai detaliile pitorești dar și stările emotive sunt văzute și resimțite evoluând fără stănjenire, în imensitățile spațiului:

*Și cum treceam prin seara aceea de suspine,
Pustiul ei umplându-l cu desnădejdea mea,
Părea că se desprinde tot sufletul din mine
Și moale, în neștire, cu cântecul plutea.*

Prin acest sentiment al spațiului se menține unitatea profundă a întregii opere poetice a lui Crainic. Astfel, când în *Tara de peste veac*, volumul maturității creatoare a poetului, tema șesurilor pare abandonată, se păstrează încă reprezentarea spațiului infinit, ca adevărata celulă germinativă a inspirației sale. Citească cineva cu atenție titlul acestui ultim volum al lui Crainic. *Veac* este o noțiune temporală. Dar în legătură cu această noțiune temporală, ne este indicat un raport spațial: *Tara de peste veac*. Această țară este a morții, a eternității, a realităților care ne depășesc și ne însumează. Toate experiențele poetului religios se concentrează în această culegere mai recentă, în care se găsesc desigur versurile lui cele mai frumoase. Dar această țară în care se adună ca într'un focar gândurile cele mai înalte ale poetului și

nostalgiile lui cele mai aprinse, nu este o categorie metafizică, ci propriu zis o regiune, o dependență superioară a spațiului. În loc să privească în zarea nelimitată a șesului, poetul țintește acum în sus și descopere de-asupra „piscurilor de 'ntrebări” țara mitică a lui Lerui-Ler. Vastitatea naturii se extinde în imensitatea cosmică, în care vâslesc marile elanuri ale sentimentului mistic:

*Și de pe vârful de munte mă voi sui pe-un nor.
Zi grea, cutremurată, va fi, o zi de-adio,
Când inima-mi de tine, fășii voiu deslipi-o,
Amară frumusețe, pământ rătăcitor.*

*Voiu sfărâma sub pleoape tot spațiul din jur
Și-mi voiu culca suspinul pe norul meu: șalupă
Ritmată de arhangheli, la proră și la pupă,
Cu aripile vâsle prin valul de azur.*

*Oceane de văzduhuri s'or lumina rotund
Prin stele-arhipelaguri șalupa mea să treacă.
Iar tu, frumoasă lume, să-mi pari o piatră seacă
Scăpând rostogolită spre-adâncuri fără fund.*

*Mă va'nvăli spumoasă, pe creștete de hău
O pretutindenească vibrație de lumină
Și m'oiu topi în boare de muzică divină
Despovărat de zgura părerilor de rău.*

Poezia de mai sus, „Desmărginire”, este una dintre cele mai caracteristice pe care le-a scris Crainic, nu numai pentru sentimentul spațial pe care îl manifestă, dar și pentru întreaga lui atitudine religioasă. Ea ni-l arată pe poet năzuind spre desmărginire, nu prin gestul de negare a lumii spațiale, ci prin potențarea ei. O împrejurare care îl face pe poet să găsească și să dăruie literaturii noastre, unul din cuvintele cele mai frumoase: *pretutindenesce*. Nu este în adevăr caracteristic că momentul supremelor eliberări îi apare poetului ca ubicuitate, ca multiplicare infinită în spațiu? Sufletul lui trăind mereu în dimensiunile vieții reale, iubește lumea creată și despărțirea de ea ar fi o cumplită și amară sfâșiere, dacă ceea ce se află dincolo n'ar fi pentru presentimentul lui o viață mai intensă, mai bogată, mai pură.

IISUS PRIN GRÂU

DE

PAN. M. VIZIRESCU

Pentru cine cercetează îndeaproape poezia noastră, cu intenția de a scoate la iveală elementele ei de fond corespunzătoare fundamentelor vieții noastre spirituale, un lucru îl isbește dela primul moment: *absența sentimentului creștin și a marilor teme legate de el*. Considerația aceasta se referă în genere la producțiile poetice care stau la baza literaturii noastre până la o dată mai recentă, dată care coincide cu apariția lui Nichifor Crainic în poezia românească. Până aici, deși e vorba de un tradiționalism plin de semnificație și înțeles autohton, deși toți istoricii și criticii literari vorbesc de o epocă ale cărei izvoare de inspirație pornesc în mare parte dela esențele noastre specifice, totuși lipsa pe care am subliniat-o la începutul acestor rânduri se resimte profund, lăsând sau impresia că sentimentul religios n'are nicio rezonanță în sufletul poporului român, sau că exponenții lui nu l-au găsit de un interes prea înalt pentru criteriile lor artistice. Astfel avem această ciudățenie, ca tocmai poezia tradiționalistă, care prin însăși definiția ei ne duce cu gândul la o completă aderență față de sufletul popular, să se prezinte cu un asemenea gol care ne lipsește de unul din aspectele cele mai caracteristice ale tradiției noastre. Explicația e simplă totuși. Poezia noastră s'a dezvoltat fie sub influența clasicismului, care a deplasat în altă parte atenția și sensibilitatea poetilor (câți zei și zeițe n'au fost invocate chiar și în cele mai mari poeme ale secolului trecut!) — fie sub obsesia acelei filosofii romantice de un subiectivism anarhic, plin de negații și false interpretări față de orice problemă legată de existența omului. Religia fiind socotită ca o filosofie populară și deci cu totul simplistă, nu putea fi admisă în rândul valorilor capabile să fertilizeze concluzii și atitudini pe măsura unei epoci de grave și îndrăznețe preocupări. Am fi nedrepti însă dacă am generaliza și acest punct de vedere, fiindcă oricine ne poate demonstra că mai toți poeții noștri, începând cu Grigorie Alexandrescu și mergând până la Cerna, până la Iosif și Goga, au uneori — dar aproape incidental — și o oarecare înțelegere pentru temele religioase. Fiecare ne oferă câteva piese de acest fel și în ele se poate recunoaște câte o realizare de incontestabilă frumusețe și adâncime. Avem de pildă: *Rugăciunea lui Grigorie*

Alexandrescu, Rugăciunea lui Vasile Alecsandri, Rugăciunea lui Eminescu, Hristos a înviat și un *Sonet* religios de *Vlahuță*, un *Psalm* și *La Paști* de *Coșbuc*, *Isus de Cerna*, *Isus* și *Rugăciune* de *Iosif*, *Rugăciune* de *Goga*, — iată câteva bucăți demne să stea în orice antologie cu opere de inspirație religioasă. Dar e prea puțin atât! E prea puțin, iar după cum se poate vedea din titlurile citate, *Rugăciunea*, adică forma de odă, de mărturisire și adorație, e motivul caracteristic la mai toți poeții. Sau la alții e vorba de discuții filosofice, în care se caută un sens moral, o explicație sau o idee de valoare axiomatică. Cu excepția lui *Coșbuc* care plasticizează sentimentul religios în strânsă armonie cu viața și natura satului românesc în minunatul său poem *La Paști*, nu avem unde căuta răsfrângerea sufletului autohton sub raportul acesta. Dar și *Coșbuc*, cu toată larga lui bogăție de pitoresc românesc, ne-a dat prea puțin în direcția care ne preocupă.

Oricum, motivele amintite și altele pe care le-am lăsat de-o parte, au conținut și subiect religios, iar unele chiar tind să exprime adevăruri sublime legate de credința noastră. Dar ele sunt pure intelectualizări și nu expresii firești ale spiritului nostru popular. În ele nu se ridică profunzimile mistice ale neamului cu nuanțele caracteristice ale fondului nostru religios. Lipsesc marile ecouri, asocierile, spațiul și însăși nota ortodoxiei care stă ca o pecete seculară pe întreg sufletul și natura pământului românesc.

Taina aceasta, cu miresmele și luminile ei, a adus-o în poezia noastră *Nichifor Crainic*. Deaceia, pentru cel care vrea să urmărească tradiția religioasă nealterată, transpusă în limbaj poetic, n-o poate face decât pornind dela *Nichifor Crainic*. Cu el și dela el, intrăm într-o epocă nouă, în care poezia religioasă devine piatra de încercare a fiecărui poet. Astăzi avem o recoltă de o rară bogăție în asemenea preocupări, iar modernismul, care fără direcția inițială a lui *Crainic* ne-ar fi sufocat cu tot felul de exotisme, s'a dovedit foarte sensibil față de spiritul creștin al țărânimii noastre.

Încercați să vă imaginați poezia noastră de azi fără *Nichifor Crainic* și veți vedea în ce constă contribuția lui adusă literaturii române.

* * *

Pentru a arăta în mică măsură sensul și valoarea poeziei religioase a lui *Nichifor Crainic*, fiindcă altfel ar fi nevoie de un studiu vast, ne vom ocupa de una din cele mai caracteristice poeme: *Isus prin grâu*. Bucata aceasta, pe lângă frumusețea ei unică și marea căldură sufletească ce o străbate, are însușirea deosebită de a reprezenta o adevărată sinteză a elanurilor poetice care stau la temelia operii lui *Nichifor Crainic*. Deoparte ne înfățișează poezia câmpului, a holdelor pe care le-a cântat cu învăpălată pasiune în alte ocazii, de alta, nestăpânita lui dorință de a contempla pe Dumnezeu și de a căuta să intre în voile lui. Tema generală este însă alta: poetul se simte incapabil de a intra în rândul celor ce pot urma pe *Învățătorul lumii* — și simte cu desnădejde această scădere — din pricină că nu se poate ridica la înălțimea morală a vrerilor dumnezeiești. Sau cu alte cuvinte, aici e discutată puterea de aderență a omului la cuvântul Mântuitorului — la calea de mântuire, — deci o temă exclusiv creștină și cu rost începător.

Să vedem cum a înțeles *Nichifor Crainic* să dea grai acestui sentiment și acestei drame a puținătății omenești. Ar fi putut desigur să ne ofere o simplă mărturisire lirică, de verificare, de constatare a posibilităților sale interioare, față de dorința și poziția în care se pune, precum face în alte părți — și cu deplin succes, — când des-

baté acest proces și caută motivele neputinței de a se ridica la Dumnezeu. Iată o justificare rațională a omului modern: „*inima-mi te roagă, dar mintea te respinge*” în *Călătorul*, poezia aceea de mare înduioșare față de vrășmașia cu care veacul închide poarta lui Dumnezeu; sau chinul poetului aflat într-o cumplită dilemă, — iarăși semn al neputinței de a se lămuri și descătușa de ademenrile protivnice:

*Eu stau la răscrucea de unde
Poteci împotrivă se duc,
Nu-i nimeni să-mi poată răspunde
Pe care s'apuc.*

*Sunt singur și nedumerirea
Și chinul spre ceruri le 'ndrept,
Dar, lespede, nemărginirea
Imi cade pe piept.*

„*Porumbieii*”

E o stare de mare nefericire sporită de însăși năzuința poetului de a se face accesibil supremei grații și de conștiința perfect lucidă că nu poate isbuti. Aici e drama, în dorința fierbinte și sinceră, manifestată stăruitor de a-și revela pentru mângâierea sufletului său, raza ochiului divin și în zădărnicia care urmează acestui efort ca un destin necruțător. „*Mă simt de besnă cu pământul, supt*” — spune în *Rugăciune* când încearcă iarăși să deslușească tristul înțeles al aceleiaș nevredniciei.

Condiția inferioară a vieții pământești a pus pecetea păcatului peste fruntea mică a omului, închizându-i calea aspirațiilor de purificare și de evadare. E ceeace oprește comunicarea dintre el și Dumnezeu: „*cuvântul tău n'ajunge pân' la mine*”.. Sau și mai tare, — aproape infernal:

*Cuvântul tău e clopotul din turlă
Vibrând zadarnic peste-un băragan,
Când între tine și 'ntre mine urlă
Păcatul meu cu glas de uragan.*

„*Cuvântul tău*”

Totuși, de-aici, din această cădere pe planul impurităților, sufletul creștin își descopere antenele cu care va ști să recunoască divina caritate și să se împărtășească din adevărul ei, pentru o posibilă transfigurare:

*E 'nveninat pământul de păcate,
Dar numai astăzi, în amarul lui,
Îți gust nemărginita bunătate.*

„*Trudă*”

Iată câteva exemple din atâtea și atâtea câte ne oferă opera poetică a lui Nichifor Crainic, și din care pot fi reținute diferitele nuanțe ale unei tragice mărturisiri, privind o conștiință creștină în trudnica și dureroasa ei sfortare de a se mântui, — fiindcă sensul acesta îl are întregul sbucium.

Iisus prin grâu ca idee nu cuprinde ceva mai mult, dar ea cumulează tot ce ni s'a spus până aici. Și nu mai e doar o spovedanie lirică, sau metafora unei stări sufletești, ci o viziune grandioasă înscrisă pe dimensiuni de spațiu și de timp, în care intră deopotrivă și elementul descriptiv și cel narativ, din a căror îngemănare perfectă rezultă înțelesul ei adânc și sentimentul poetului, ceea ce presupune o serie întreagă de dificultăți pentru o poezie a cărei realizare desăvârșită e urmărită până în cele mai mici detalii.

Poetul are o revelație extraordinară. Într'un măreț apus de soare, i se pare că vede pe Mântuitorul trecând cu ucenicii săi printre lanurile de grâu de-acasă, nimbate de lumină și apoteoză.

*Prin grâul copt, pe unde-aleargă
șerpuitoarea mea cărare
Ce scapătă departe 'n aur
de glorioasă înserare,*

*Mi s'a părut că treci Iisuse,
precum treceai pe vremea ceea
Gustând în mers prietenia
pescarilor din Galileea.*

După cum se vede, poezia reproduce un moment evanghelic, de unde și caracterul ei cu desăvârșire creștin. Nu e un motiv pur și simplu religios, ci specific creștin. Întărim această constatare, fiindcă prin ea se diferențiază fundamental poezia lui Crainic.

Poetul nu a ales momentul acesta numai cu sens contemplativ, mulțumindu-se cu încântarea pe care o oferă tabloul văzut într'o clipă de extaz mistic, ci l-a ales trăindu-l, actualizându-l în conștiința sa. Iisus revine după veacuri, și drumul Lui de astădată e prin holdele românești, prin lanurile care se legănau sub ochii poetului nostru și care pentru sufletul lui ca și al părinților săi, nu pot fi decât creștine, fiindcă sânt opera muncii sfințite prin rugăciune și a milei cerești. Grâul, spicele, pâinea, vin din Evanghelie. În universul românesc, unde natura e atât de supusă regulilor dumnezeiești și unde totul grăiește parcă în duhul amvoanelor, nu e nimic mai firesc decât închipuirea aceasta care plimbă imaginea Mântuitorului prin țările noastre.

Tabloul e fastuos, iar asupra lui Iisus se revarsă toată splendoarea și frumusețea cerească în mijlocul acelei priveliști de câmp, fără ca însoțitorii Lui să fie neglijăți:

*Pe părul tău, încununându-l,
juca o flacăra bălaie
Și soarele muia vestmântul
drumetilor în vâlvătaie.*

Până aici viziunea ne este înfățișată cu conturul ei din afară, dar un contur atât de mult spiritualizat, încât parcă nu e vorba de figuri omenești, ci de făclii aprinse.

Prezentarea lui Iisus într'un asemenea cadru, corespunde nu numai adevărului evanghelic, dar și conștiinței noastre populare cu care poetul se identifică. În altă parte, în *Terține patriarhale* ne împărtășește nostalgia sufletului familiarizat

pe deplin cu viața religioasă, cu mângâierile și elanurile ei. Nostalgia aceasta rezultă dintr'o dorință neîmplinită. În liniștea unui cămin tihnit de țară, poetului i se pare că ar fi putut să fie accesibil lui Dumnezeu, în călătoriile Lui neștiute printre oameni:

*Și călători trudiți pe drum de țară
La noi să poposească rînd pe rînd
Să guste vorba ta familiară.*

*Zăvozii noștri să-i privească blînd
Cu ochii umeziți de duioșie...
Și'n praf, printre drumeți, amestecînd*

*Dumnezeasca lor epifanie,
Ca'n vechile balade ciobănești
Sân-Petru cu Moș-Dumnezeu să vie,*

*Și tu la fel de bună să-i cinstești
Cu miere și cu azimă bălană
Ca pe ori-șicare oaspeți omenești.*

Dar oaspeții sfinți ar fi trecut pe-acolo, fără ca să știe gazda cine-au fost, în neștiința ei pămînteană, plecând într'un amurg, când,

*Din zări adânci solarul jărăgaiu
Să-i tăinuie 'ntr'o glorie de fum..*

Această glorioasă însoțire certăscă o vedem și aici ca și la Iisus, care apare în câmp deschis fără să-și ascundă divinitatea. Numai că la Iisus e vorba de lumină și strălucire, pe când la cei doi bătrâni de învăluirea unei taine.

Însfârșit, analogia motivelor din cele două poezii este evidentă, cu deosebire că, pe când în *Terține patriarhale* e numai formularea unui gând rămas neîmplinit, în *Iisus prin grâu* se produce apariția evanghelică dorită de sufletul poetului tot în consens cu spiritul tradiției noastre, dar pentru o necesară verificare a stării lui de puritate, precum se va arăta mai târziu.

Am văzut pe Iisus ca înfățișare, în strofele citate ; în cele ce urmează îl avem

*Vorbeai... și inimile toate
se aninau de vorba ta
Și le purtai ca o podoabă
de ciucuri prinse la manta.*

Imaginea aceasta și ca valoare poetică și ca originalitate, e tot ce se poate plăsmui mai frumos și mai adecvat, pentru ca să ni se sugereze caracterul sublim al momentului : Iisus vorbește iar inimile celor ce-l ascultă, covârșite de bunătatea și mîierea vorbirii Sale, îi acopăr simbolic vestmîntul ca o podoabă, vestmîntul acela care reprezintă hațna sfințeniei și a împărăției divine.

Iar mai departe:

*Că vorba ta era mai dulce
ca rodiile din Edom
Și'nomenia dumnezeirea
și îndumnezeia pe om.*

Calitatea supranaturală a vorbelor sale în care este suprema blândețe și mângâiere, săvârșesc minunea ridicării omului a cărui conștiință a primit într'ansa lumina cerească, precum dumnezeirea consimte să se apropie cu prietenie de făptura sa transfigurată. Această reciprocă apropiere, de îndumnezeire a omului și de umanizare a dumnezeirii, este însăși temeiul Evangheliei și sensul în care s'a desfășurat viața Mântuitorului cu pildele, cu învățăturile și patimile Sale.

Viziunea poetului evoacă marile chinuri îndurate de bunul învățător, cu omenescul și tragicul lor:

*Treceai... și sângea în tine
prigoana crudelor sinedrii...*

cu rănila rămase deschise peste veacuri, ca o dovadă a jertfei divine, făcute pentru neamul omenesc de totdeauna, pentruca, imediat în versurile următoare să deschidă puțința înseninării și reabilitării terestre, prin sensul ocrotitor și primitiv pe care-l oferă natura în contrast cu firea înrăită și păcătoasă a puterniciei omenești:

*În zări vă așteptau giganti,
cu crengi ocrotitoare, cedrii.*

După această înaltă prezentare a lui Iisus și a însoțitorilor Săi, poetul ne vorbește despre sine, — alăturat și el grupului sfânt într'un asemenea ceas evanghelic și de sărbătorească trăire a sentimentului religios:

*Iar eu părea că merg în ceata
de ucenici și ucenice
Și sfarm și eu pentru cină,
cu palmele-amândouă, spice.*

Participarea lui la taina aceasta în centrul căreia stă însuși Mântuitorul cu sufletele cele mai alese și mai curate, ar fi desigur un mare triumf moral și cea mai desăvârșită afirmare pe calea sublimă înălțări. Dar ea nu e posibilă până la capăt, căci spune poetul mai departe:

*Eram socot prea mult al lumii
și prea puțin al vrerii tale
Că pământeană grijă, Doamne,
m'a 'ntârziat, stingher, pe cale.*

Iată condiția inferioară a vieții pământești și drama eliminării din cercul sacrelor preferințe. Cugetele grele, ispitele, grijile pământești legate de firul existenței, toate la un loc, izolează, distrug avânturile înalte și osândesc sufletul la cea mai teribilă renunțare. Poetul o spune aici cu regretul dureros al celui ce se vede

îndepărtat de forțe ce nu stau în puterea lui pentru a le îmblânzi și înduioșat de grația ce i se refuză pe drept cuvânt, fiindcă oricât de mare ar fi fost aspirația lui în sensul arătat, izolarea aceea e opera propriei sale nevolnicii.

În altă parte, într-o minunată parabolă care se cheamă *Colind*, avem ideea aceasta într-o formă mai populară, exprimată în fața ușii raiului, de sufletul celui nevrednic, cercetat de Sfântul Petre :

*Om din lume ticălos,
C'am iubit flori vătămate
Și-am lucrat păgânătate...*

spune despre sine cel care bate la poarta raiului, dar acesta înduplecă inima sfântului, pentrucă, pe lângă toate păcatele, își aduce aminte și „*de-o ispravă mai de pref*”:

*De-o bărdacă de răcoare
Unui călător străin
Și-un crămpeiu de lumânare.*

În *Iisus prin grâu* resemnarea e definitivă, mai ales că lipsește și puterea de înțelegere și cunoaștere a Mântuitorului, dincolo de mărturiile ce se știu despre Sine. Spiritul celui care vrea să se apropie de El, nu poate pătrunde întreg misterul divinității în părțile rămase acoperite pentru mintea omului.

*Pe-acelaș galben grâu coboară
acelaș glorios apus,
Dar n'aud vorbele-ți pe care
evangelistii nu le-au spus.*

Poetul se întoarce la cadrul inițial al viziunii sale pentru închiderea tabloului și parcă în curgerea vremii, simte cum revine mereu imaginea lui Iisus pe acelaș drum de împărăție și luminează cerească.

*Trecură veacuri și cu ele
că treci din nou mi s'a părut
Și-ți caut urma luminoasă
în tutul moale s'o sărut.*

mărturisește el cu adâncă evlavie, dragostea și venerația cu care urmărește din colțul nostalgic al vieții sale, chipul ce trece departe, tot mai departe... al blândului Iisus.

În locul încercării de a se mai încadra în ceata sfântă, avem de astădată o prosternare discretă, dar puternic susținută de căldura sufletească a poetului și de stăruința cu care caută să-și realizeze supremul ideal, acela de a găsi un acord, un senin de îngăduință pentru cugetul lui creștin.

Farmecul deosebit și valoarea acestei poezii îl formează faptul că un sentiment de atâta finețe și adâncime este înfățișat prin imaginile concrete ale unui tablou vizual și nu printr-o neliniște sau frământare filosofică, exprimate prin idei și termeni abstracți. De aici atmosfera aceea largă și ademenitoare care ne reține pe fiecare

dintre noi în cadrul poeziei și căldura specifică, unduitoare, care ne face să trăim momentul.

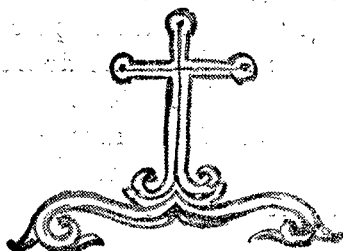
Dar mai e ceva. Poezia e dominată dela început și până la sfârșit de fiorul caracteristic evanghelic, atât prin elementele ei descriptive și narrative, cât și prin frumusețea sufletului care palpită în ea. Sufletul acesta are expresia rară a tot ce poate fi mai sincer, mai desinteresat, mai fără orgoliu și fără omenăștile adumbriri. El se înfățișează într'o pioasă umilință învăluit de tristețea izolării, dar oarecum refăcut prin pregnanța creștină a fondului general.

Chiar și limbajul întregii poezii ne duce către același înțeles prin termenii speciali, prin tehnica organizării și muzicalitatea lor. Aici interesantele teorii ale d-lui prof. D. Caracostea, ar găsi un larg câmp de aplicație și ar verifica încăodată ce nebănuite lucruri poate da la iveală această metodă de cercetare. Ca să dăm numai o mică sugestie cu privire la nota evnghelică ce se desprinde din însăși analiza cuvintelor, e destul să semnalăm câteva particularități din strofa a doua, pe care o reprodusem:

*Mi s'a părut că treci, Iisuse,
precum treceai cu vremea ceea
Gustând în mers prietenia
pescarilor din Galileea.*

Avem, precum se vede, două nume proprii: *Iisus* și *Galileea*, a căror putere de evocare și specificare e cum nu se poate mai forte, mai ales că ele cad la sfârșitul primului și al patrulea vers. Dar *Galileea* rimează cu „*vremea ceea*” — o expresie pur evanghelică și pe care o auzim întotdeauna când preotul citește în ușa altarului din cartea sfântă, readucând în fața conștiinței noastre timpurile Mântuitorului. Versul al treilea începe cu un gerunziu „*gustând*” care are iarăși o specifică muzicalitate de amvon și se continuă cu înțelesul acela plasticizat în chip extraordinar. Pentru noțiunea de spațiu și timp pe care ne-o dă impresia o lasă însăși sonoritatea strofei care cuprinde patru diftongi și trei triftongi, dintre care unul formează chiar rima finală, refăcând prin muzicalitatea lor dulce parcă peisagiul îndepărtatelor ținuturi biblice. În undulările acestea de sunete deschise sau îngemănate, cu accentul ce cade rar ca o respirație a șesurilor, se desăvârșește armonia întregii poezii cu orizontul larg și imaginea ei luminoasă.

„*Iisus prin grâu*” e un model tipic de artă superioară realizată cu ajutorul cuvântului, dincolo de calitățile spirituale care fac din bucată aceasta cea mai reprezentativă poezie creștină din câte s'au scris în literatura noastră. Ea are încă meritul de a fi în acord perfect cu sufletul popular, pe care Nichifor Crainic l-a tălmăcit și sub alte aspecte tot pe atât de caracteristice și de puternic nuanțate.

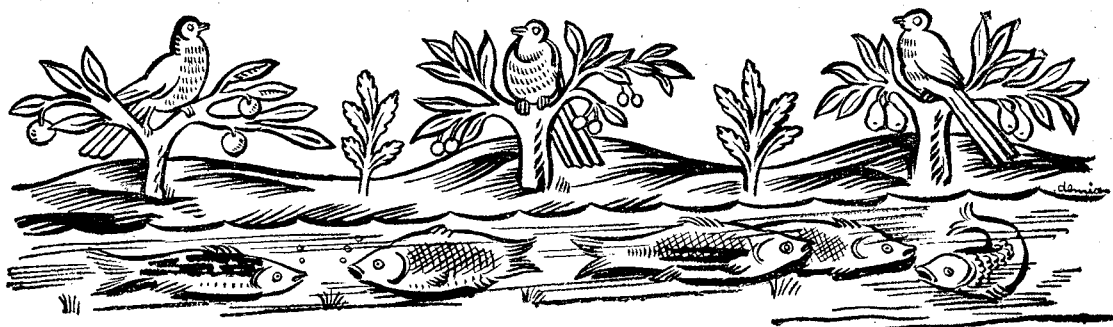
EXEGEZĂ

DE

VIRGIL ZABOROVSKI-FLOREA

Lui Nichifor Crainic

Citit-am Elegia ta, nu, auzit-am
Cum oști de îngeri o cântau, jelind
Al omului, ales și osândit, destin,
Icoană a 'ntrupării negrăite.
O frate, știi că Legea Lui păzit-am
Că orice iotă-am luat-o 'n a mea samă,
Că am iubit pe Tată și pe Fiu, pe Duh și Mamă
C'am stat cu fruntea 'n praf la prag divin,
Atâția zeci de ani, cu candela, pândind
Să vină Mirele pe nesimțite,
Că viața 'ntreagă sub vremelnicii
Ce s'au surpat și 'n veci se vor surpă,
Am așteptat Impărăția Sa...
In clipe de extaz ori de beții,
In cântece de dulci prietenii,
Simțit-am cum în ele însele se 'ntorn,
Cum toate 'n ele însele se pierd, că acel coru,
In veci n'o să mai sune pentru noi,
Că 'n gloria Invierei moi toți, goi,
Ne vom sui, la trâmbița din urmă,
La judecata Fiului ce curmă
Tot omenescul, tot lumescul, tot ce-i veac,
Și că acel ce fi-va mai sărac
De lume, mai ușor se va sui;
Dar ție Domnul îți va socoti
Că milă mult ți-a fost de tot ce piere
Și glas i-ai dat în limba ce ne doare,
Că ai știut, prin marile mistere,
Ce va alege Domnul din ce moare
Să făurească nensuratul Soare
Ce lumină-va Vieții viitoare.

POEZIE ȘI RELIGIE IN OPERA POETICĂ A LUI NICHIFOR CRAINIC

DE

ȘTEFAN CÂRSTOIU

Ca nici unul dintre poeții noștri, Nichifor Crainic este modelul poetului creștin. El este primul și cel mai mare poet creștin al nostru. Il numesc creștin și nu religios, pentru că creștinismul cuprinde, pe lângă elementele sale pur religioase, și o filozofie proprie, care este partea de raționalitate a concepției sale despre om și despre lume; iar d. Nichifor Crainic este un poet religios prin temele fundamentale pe care le pune cu privire la destinul omenesc, dar este și un filozof, și anume un filozof creștin, în sensul marilor gânditori, care au transpus adevărurile dogmei și mistice creștine, în adevăruri raționale și inteligibile, în teme practice de viață creștină. Dacă nu mi-ar fi teamă de provocarea vreunei confuzii, aș spune mai departe că Nichifor Crainic este un filozof creștin ortodox și încă un filozof al ortodoxiei românești.

În aprecierea structurii religioase a conștiinței sale estetice, o distincțiune se impune: pe măsură ce poetul s'a debarasat de legăturile sale terestre, el a trebuit să se despoaie de toate obiceiurile sale mentale corespunzătoare. Este vizibilă trecerea de la filozofia istorică și morală a *Șesurilor natale*, la filozofia creștină, eu aș numi-o, fervoarea religioasă din *Țara de peste veac*.

Sunt în această trecere, etapele unei evoluții și spirituale și estetice. De la încântările peisagiului și de la ecourile ademenitoare ale trecutului, strânse cunună pe fruntea de iubită a patriei, trecerea se face definitiv spre o viziune mistică a lumii, în care destinul omului devine centrul preocupărilor. Analogiile dintre elanul cosmic, prin care toate urcă spre forme pururi noi și dintre succesiunea istoriei; evocările formelor vii ale trecutului; contemplarea arborilor și a câmpului și în genere consumarea sentimentului profund și amplu al originilor și al legăturilor cu trecutul, au rămas în panoplia unei anumite epoci spirituale, depășite de orizontul larg al infinitului și al soartei genului uman. Marile teme, prin care triumfă darurile sale de poet religios, sunt acelea care îi îngăduie să-și desvăluie, sub bolțile unui cer infinit, accentele sale lirice de o amploare, care ne face să ne gândim la cursul măiestros al unui fluviu. Poezia devine în ochii săi mijlocul cel mai complet de a-și exprima sufletul său, iar poemul forma unică a stărilor sale sensibile. Accentele sale

nu mai sunt egoiste și personale. Ele capătă o valoare eternă și universală. Technica însăși se perfecționează. Ritmul se amplifică și se armonizează, iar imaginile devin mai mult sugestive, decât plastice. Cu *Țara de peste veac*, Nichifor Crainic se află în vârful tehnicii sale literare și a gândirii sale mistice. Motivul permanent al inspirației sale este imaginea omului, pradă, din leagăn, ispitelor pământului și nostalgiei cerului. El singur se definește în acest perfect catren „*Pe vârful*”, astfel :

*Intre speranțe și păreri de rău
Mi-am clătinat eu inima prin veac :
Părerilor de rău să le ghicesc un leac,
Speranțelor o pârghe în hău.*

Ceeace impresionează la Nichifor Crainic este claritatea ideii și forța expresiei. Nu este o descripție a unor stări difuze de sentimente și emoții religioase, ci îmbrăcarea ideii religioase a adevărului creștin în forme estetice. La el expresia artistică nu are o valoare autonomă și nu este căutată pentru sine, nici nu este căutare voită de muzicalitate, pentru ca prin puterea de sugestie a expresiei să sugereze o stare emotivă. Din contra, la el poemul devine descripția unei imagini, care este înainte de toate idee, iar muzicalitatea și expresia nu sunt decât limbajul clasic al artei, fața strălucitoare a adevărului. În arta poetică a lui Nichifor Crainic funcția logică a conceptului este păstrată integral, iar valoarea expresiei nu depășește valoarea ideii. Nimic inaccesibil și esoteric nu se află în această poezie, care totuși se urcă până la granița dintre cunoaștere și revelație. Este cel mai tipic caz de raționalitate în marginile misterului și de iraționalitate în cuprinsul gândirii logice. Poemele sale sunt adevărate meditații, în care rațiunea și credința se sprijină reciproc și în care misterul se desvăluie în șiruri nesfârșite de revelații, ca niște focuri aprinse pe culmi din ce în ce suitoare.

Ceeace este cu totul caracteristic, este că adevărurile cele mai înalte, acelea care par mai mult revelate, sunt totdeauna expresia unei strânse înlănțuiri logice și raționale. Nichifor Crainic nu este un mistic în înțelesul obișnuit al cuvântului; nu este un iluminat în posesia unor adevăruri dobândite prin nu știu ce instinct și împotriva rațiunii. Nu. La el lumina lăuntrică este fructul cel mai adânc al rațiunii, pe care se sprijină cu convingere și încredere. Credința nu face decât să continue rațiunea și să o împlinească acolo unde puterile ei sfârșesc. Desigur că nu este vorba de o înțelegere cu totul rațională a adevărului religios. Aceasta depășește puterile rațiunii. Este însă de domeniul rațiunii și numai al ei ca ea să vadă și să constate limitele sale proprii și să admită că, dincolo de aceste margini, se întinde o realitate pe care nu are dreptul și nici nu o poate tăgădui, fără ea să nu abdice de la însăși principiile sale constituente. Numai cunoscându-și marginile proprii, rațiunea își va găsi măsura judecății. Pascal avea dreptate când spunea că, numai prin înjosire, supunere și umilință, ajunge rațiunea să cunoască adevărata sa condiție. Convinsă de neputința ei și obosită de frământări, ea se refugiază și caută odihnă la umbra credinței. Din acest cuplu, rațiune-credință, astfel îmbinate, naște o viziune cu totul cuprinzătoare.

Din această dovedire a rațiunii și desăvârșire a ei prin credință, naște la Nichifor Crainic o liniște calmă și senină, o credință luminoasă și gravă, firească și odihnitoare, mângâietoare și binefăcătoare.

Nichifor Crainic nu este un turburat, un turmentat, un răsvrătit.

*Eu nu cunosc revolta cu sbateri de furtună.
Simțirea-mi curge fără învolburări de valuri*

spune el în *Șesuri natale*. Și cu toate acestea nu se poate spune că el este unul din acei credincioși desăvârșiți, pentru care *îndoiala* nu mai există. Nu este un răpit al viziunilor divine, un iluminat și un mistic transfigurat. Limbajul lui nu este al unui *Zosima*, al unui sihăstrit, al unui sfânt purificat și mortificat, pentru care lumea cu frumusețile ei păgâne nu mai există. Nu este un proferator de blesteme împotriva acestei frumuseți, nu este un *Savonarola*. Aș putea spune mai degrabă că este ca un vas de lut ars, care răsună de toate valurile care îl bat, dar păstrează în sunetul lui ceva din esența elementelor din care vine și din dogoarea focului ce l-a pătruns. Până și în clipa despărțirii ultime, el mai aruncă o privire dezolată spre frumusețea pământească, deși o știe cât de amăgitoare și cât de grea este pentru zborul ultim :

*Și de pe vârful de munte mă voiu sui pe-un nor,
Zi grea, cutremurată va fi, o zi de-adio,
Când inima-mi, de tine, fășii voiu deslipi-o,
Amară frumusețe, pământ rătăcitor.*

Nu este nici conștiința chinuită, demonică, a sufletului rusesc, dogorită de vâlvățele patimilor, de acel maniheism, care a străbătut de atâtea ori conștiința creștină și a întors-o de atâtea ori dela rosturile adevăratei sale meniri.

Conștiința religioasă a lui Nichifor Crainic, așa cum apare ea din arta lui poetică, are ceva din specificul plaiurilor și sufletului nostru. Ortodoxismul său românesc este în poesia lui o realitate aievea, în care se îmbină armonios linia ondulată a spațiului „mioritic“, cu condiția creștină a mântuirii. Nu este o întâmplare că el este doctrinarul și teoreticianul ortodoxismului. În conștiința lui poetică, mai mult de cât în oricare alta, peisagiul și permanența istorică s'au oglindit cu o putere cu totul originală. În această oglindire, ortodoxia lui nu apare ca o aflare târzie a unei funcții istorice pe care biserica a jucat-o pe aceste plaiuri. Este mai degrabă o identificare a unor categorii psihice proprii spiritului românesc, o integrare a datelor psihismului autohton în viziunea creștină a cosmosului și a lumii. Ortodoxismul nu este o concepție eclesiastică despre realitățile sufletului românesc, ci una de metafizică creștină, dacă se poate numi așa. În ea se pot identifica toate glasurile vii, care au însuflețit prin veacuri acest pământ, dela credința tare a Geților, până la virtuțile proteice ale acestui neam, care a dăinuit împotriva celei mai vitrege istorii, numai prin tăria limbii și credinței lui. Este un spirit al acestui pământ, care, dela cultul lui Zamolxe, până la ortodoxia timpurilor de glorie creștină, a dat acestor plaiuri o formulă spirituală, care nu s'a confundat cu nici una din jur și nu s'a risipit în fața nici unei furtuni. Ea este vie și prezentă în faptele noastre de arme, în gândurile noastre despre viață și moarte, în cântecele și dorurile noastre, în dârzenia domoală și liniștită cu care rezistăm în furtună, în conștiința că noi de aicea suntem, lut din lutul nostru. Din conștiința perenității noastre istorice, izvoarăște — poate — și atitudinea noastră politică față de celelalte popoare. Suntem cel mai pașnic popor din Europa, cel mai plin de simțământul că noi suntem la noi acasă, gata oricând să ne apărăm „sărăcia și nevoile și neamul“, nici odată în stare de vreo agresiune sau violență. Nu suntem un popor aventurier; nu cunoaștem demonul cotropirilor și asupririlor altora. Ca unul dintre cele mai vechi popoare ale

Europei, crescuți odată cu cele dintâi forme de viață ce au răsărit cândva pe pământul ei, ne-a însoțit întotdeauna, în istorie, nu știu ce simțire caldă de stăpâni din neam în neam, afundându-ne în negura timpurilor și contopindu-ne în taina pământului de aici. Nici o amintire a altor locuri nu ne turbură somnul; nici o pornire spre alte zări nu ne ademeneste; nici o ispită nemăsurată nu ne înfierbântă sângele. Nu știm ce este beția cuceririlor; dar nici nu ne roade scepticismul, des-nădejdea și spaima contropitorului. Mai toate popoarele noi ale Europei sunt popoare de contropitori. Ele se caracterizează prin permanenta neliniște și prin neastâmpărul așezării. După aproape 1.500 ani, ele nici azi nu s'au putut așeza definitiv pe un colț de pământ. Mereu se frământă, mereu se ciocnesc, nereușind nici odată să-și găsească locul și pacea lăuntrică. Este în aceasta semnul unei conștiințe proprii contropitorului, nici odată sigur de posesiunea așezării lui, totdeauna străbătut de temeri și ambiții isvorâte dintr'un complex de inferioritate. Șovinismul e forma lui acută.

Aceste temeuri etnice și psihice, creștinismul n'a făcut decât să le adâncească și să le purifice. La noi convertirea la legea lui Iisus nu venea în contradicție cu acel temperament vijelios, sanguin, brutal, inuman, barbar, cu care venea la celelalte popoare. Noi ne-am făcut creștini cum se face copilul în cristelniță. Nu știm cum a fost; ne-am deșteptat creștini, cum te deștepți câte odată, în primăvara vieții, cu un suflet nou, în care toate lucrurile ți se par altele, deși le știi prea bine că sunt aceleași. Nu știm când l-am părăsit pe Zamolxe; propriu zis, nu știam ce s'a făcut cu el. Intr'o zi a plecat în munți și n'a mai venit; iar noi așteptându-l, i-am pierdut prin timpuri amintirea și când l-am revăzut, bătrân și blând, pe drumuri de țară, în câte un nor de praf, l-am numit Sf. Petre. Și astfel, nu mai știu cum și ce a fost. De aceea noi nici nu avem o conștiință religioasă tragică. Noi nu ne-am sfărâmat zeii pentru ca să-i îmbrățișem pe alții și nici n'am avut erezii șieretici. Sectele la noi sunt de dată recentă. Deaceia pentru noi creștinismul am putea spune că n'a schimbat nimic. El a îmbunătățit numai ceea ce era dela sine nepervetit. (E o afirmare istorică, nu una dogmatică). Creștinarea noastră era o ameliorare, un progres în cunoașterea religioasă, iar nu o răsturnare și o schimbare fundamentală. Spiritualismul vechi noastre religii, neturburat de antropomorfismul nici unei mitologii, n'a provocat nici o rupere dureroasă, când a pășit în lumina noului spiritualism creștin. O asimilare perfectă s'a produs și riturile care odinioară umpleau zilele faste ale zeului, au rămas să funcționeze mai departe cu un alt înțeles și cu o altă frumusețe; iar oamenii le-au păstrat, nu pentru ceea ce ele reprezentau din trecut, cât pentru ceea ce înfățișau în cuprinsul noiei credințe, din aceleași vechi moravuri, din același incoruptibil simț pentru frumos.

Din această continuitate istorică și din această permanență spirituală, a eșit o formă de viață atât de unitară în componența ei, în cât nu poți să distingi între vechi și nou, între propriu și străin, între laic și religios. Ca în acele covoare oltenesti, în care câmpul e smălțuit și cu flori și cu păsări și cu chipuri ierarhice de copii. Dacă este un fior religios undeva, el este în primul rând artistic. Artă noastră nu este un instrument în mâna religiei. Religia nu este o pasiune autonomă, în stare să dea, ea, canoane artei și vieții. Religia este poate forma cea mai înaltă a lirismului nostru, care vine dintr'o viziune estetică a lumii, iar nu dintr'un misticism religios. Sentimentul nostru religios este, cum prea bine a observat Lucien Romier, în descrierea călătoriei lui prin Țara noastră, „Le carrefour des Empires morts”: „Mai puțin o manifestare de credință și un contract de morală, cât o idealizare tra-

dițională a vieții sociale, sau mai precis, a comunității rurale" (29). Românul are, spune el, două trăsături negative, care îl disting moralmente, de o parte de Rușii ortodoxi și de alta de Grecii tot ortodoxi. Este, în primul rând aversiunea pentru misticism, și al doilea, inaptitudinea practică. La acestea trebuie să adăugăm o trăsătură pozitivă: *simțul foarte dezvoltat pentru poezia religioasă* (28) (Subl. e. a noastră). Iar această poezie religioasă departe de a fi expresia unei neliniști mistice, este imaginea poetică a *satului*. Satul, ca mediu izolat și permanent, cuprinde în ființa lui de vrajă și de vis câteva elemente care îl pun pe individ în prezența fiorului religios: cimitirul, biserica, preotul, cele câte-va obiceiuri de Paști și de Crăciun, amestecate toate printr'o înclinare firească, spre idealizare. De aceea Românul nu trăește cu adevărat fiorul religios decât în satul său natal, unde lucrurile se amestecă în nu știu ce miraj de transcendență și realitate. „Religia română este religia satului, după cum biserica română este biserica satului“, mai spune L. Romier (31).

Am stăruit asupra acestor lucruri pentru că ele mi se par perfect adevărate și pentru conștiința religioasă prezentă în poezia lui Nichifor Crainic. Poezia lui cuprinde toate aceste caracteristici. Ea îmi pare o experiență milenară acumulată. În *De profundis* conștiința acestei experiențe este uimitor de clară :

*Străbunii mei din vremuri legendare,
Al vostru suflet de umili țărani
A dormitat sub secolii tirani
Ca sub un greu de lespezi funerare.*

*Dar din adâncul mîilor de ani
Tot ce-a mocrnit în voi — frumos și mare —
Irumpe 'n mine ca o 'noâlboare
Spre ceru 'ncins în sboruri de vultani.*

*În sânge mi-arde dorul vostru scris
Urcați, prin mine ,către biruință,
Și-așa cum ale voastre toate mi-s,*

*Vă răzbunați, că'n tânăra-mi ființă
A pâlpâit lumina unui vis
Și s'a sbătut suprema năzuință.*

Mă grăbesc însă să adaug că, dacă elementele religioase ale poeziei lui Crainic se înrudesesc de aproape cu marea experiență populară, ea a trecut la un moment dat de medianul local al peisagiului specific românesc și cu atât mai mult de cel al experienței personale particulare, ridicându-se la nivelul unei experiențe general umane, aș zice simbolice. (Este un simbolism al acestei poezii despre care se va vorbi odată).

Nichifor Crainic din *Vecernie* nu este același, de pildă, cu cel din *Desmărginire*. Vreau să accentuez prin aceasta, trecerea dela sentimentul difuzor și exterior, provocat de elementele mediului, la experiența profund mistică, din *Țara de peste veac*, în care elementele mediului nu mai sunt motive de contemplare și poetizare, ci de-adreptul experiențe mistice, prin care conștiința poetului se identifică

cu sensul transcendent al lucrurilor, îmbinându-se în valurile ce tălăzuesc spre alt tărâm. De altfel într'această stă valoarea profund religioasă a poeziei lui Nichifor Crainic. Luați de pildă, din acest volum, oricare dintre bucăți, alegeți dacă vreți chiar pe cele mai puțin religioase, după titlu, ca de pildă: *Cântec de pescar*, *Cântec de munte*, *Sub curcubeu*, *Cântecul apei*, *Glas din câmp*, *Nor*, *Repaos*, sau oricare alta, cu excepția câtorva, și veți constata că fiecare reprezintă variații pe aceeași temă exprimată în cuvintele: *Cântarea lui Dumnezeu*.

Categoria logică a lui Dumnezeu o formează ideea de infinit, — nemărginirea. În viziunea sa dinamică și plasticizantă este o curgere eternă spre infinit a tuturor elementelor. Este o nostalgie, care în natură îmbracă forma veșnicei schimbări, iar în sufletul omenesc pe aceea de sete de infinit, de cer, de absolut. Este un permanent efort de înălțare, de avântare spre alt tărâm, o vâslire neconținută a elementelor spre piscuri de lumină, spre bolți nevăzute, un mers continuu spre începuturi, spre origini. Este o neliniște a hăului, o „turburare a lumilor în adânc“, o trudă a întoarcerii spre izvoarele liniștei dintâiu :

*Eu vreau pe stânci cu mușchiul să rămân,
Dar cu izvoarele m'adun și mân
Cu ele către mare, către mare*

(*Cântec de munte*)

sau :

*Dunăre, Dunăre, drum de alean,
Du-ne izvoarele către ocean,
Scaldă-ne sufletu'n nemărginire,
Leagăn al dragostei de omenire*

(*Cântecul Dunării*)

sau :

*Sus păsări pirue'n frunziș
Jos aur cadé'n luminiș
De drum, — pe drumul meu trudit
Din nesfârșit spre nesfârșit*

(*Troița*)

sau :

*O, inima, fântână țâșnitoare,
Se smulge din străfunduri de tăceri,
Aruncă valbura-i clocotitoare
Și vârful pe puteri peste puteri
Sorbită tot mai sus.....*

(*Aproape*)

Temele însă profund religioase sunt redată în alte bucăți, în care se exprimă, fie conștiința stărn de păcat și dezolarea ce naște din ea (*Iisus prin grâu*, *Terține patriarhale*, *Călătorul*, *Nor*, *Cuvântul Tău*); fie sentimentul morții, atât de profund creștin (*Geamănă*, *Euthanasie*, *Pasăre albă*, *Cellalt*, *Eu am trăit*); fie destinul omului (*Noul Adam: Paradis*, *Trudă*); fie, însfârșit, viziuni mistice ale tărâmului de dincolo (*Tara de peste veac*, *Desmărginire*).

Cum nu voiu putea să mă adîncesc în interpretarea acestor teme, mă voiu mărgini să constat că toate nu sunt altceva, decât momente succesive ale unei ace-

leși conștiințe religioase permanente. Această conștiință stă la baza întregii opere poetice a lui Crainic, încât mă întreb ce, din această operă, aparține artei, și ce religiei? Cui datorează această operă, forța și strălucirea sa: elementelor împrumutate naturei — apei, focului, aerului și pământului? — sau suflului mistic, care le pătrunde și le dă o rezonanță și o strălucire lăuntrică nouă? Este cu totul caracteristic în tehnica literară a acestei poezii, prezența, la un moment dat, a unui curvânt sau expresii a cărei funcție este aceea de a *converti* întregul ansamblu al unei bucăți din valoare naturală, în valoare religioasă. Luați de pildă bucata: Cântec de munte, Cântecul apei, Sub curcubeu, Molimă ș. a. și veți vedea cum, la un moment dat, totul se transfigurează căpătând un înțeles transcendent. Este un caz tipic în care valorile estetice se confundă cu valorile religioase. Fără a pierde nimic din specificitatea ei, fără a-și anula funcția de revelare a frumosului, arta poetică devine, în acest caz, o funcție de revelare a *sacru*ului, a acelor valori, care depășesc concretul și valorile lui, domeniul propriu al artei. Arta ar fi astfel o *ancilla Dei*, o slujitoare a credinței. Repetăm fără ca nimic să fie pierdut din substanța adevăratei arte. Este o putere de sugestie, și un simț al misterului creștin, care dă acestei poezii o adâncime neobișnuită și o structură cu totul particulară. Valoarea ei nu vine din aprofundarea logică a unor adevăruri filosofice sau religioase, ci din sugerarea unei perspective, în care omul se regăsește pe sine în toată singurătatea lui în fața destinului. Cred că aprofundând această putere de sugerare, care este însăși esența artei, se poate clădi o întreagă artă poetică, în care esteticul și religiosul se identifică.

Religia e înscrisă în natură ca urmele în lutul moale.

NICHIFOR CRAINIC ȘI LIRICA NOASTRĂ DE AZI^{o+}

DE

GH. VRABIE

Denaturată de o critică, din care factorul de știință și obiectivitate lipsește complet și care din axiologică și erarhizatoare cum trebuie să fie a ajuns o simplă gratulare de vorbe bune, ori epitete de rând, — literatura noastră contemporană este cu totul alta decât aceea pe care ne-o prezintă așa zisele istorii literare. Ea este cu mult mai bogată, mai diversă și plină de rod nou. Și era și natural, — însuși peisajul nostru social, cultural și literar postbelic impunea o viguroasă generație creativă. Incheagată spiritualicește în cercuri literare atât de deosebite — semănătorism, poporanism, simbolism, — ajunsese în pragul lui 1914 la vârsta când talentul înmugurat aștepta un soare binefăcător, spre a lăsa să îmbobocească floarea rară, creația, unor noi poeți și prozatori. Marele cataclism însă a așezat peste viața lor de altă dată și peste o credință de artă un lînțoliu amorțitor. Multora din ei, episodul războiului le-a deschis ochii către o lume superbă în grozăvia ei și le-a prunduit pământul sufletească cu imagini dintr'o lume ce nu s'a mai văzut. Astfel că structura spirituală a tânărului literat, a adolescentului creator, a eșit din cei câțiva ani de fum și gloanțe simțitor modificată. Peste pregătirea lui livrescă s'a suprapus o mare experiență de viață, filele războiului nefiind întrecute nici de dantesca sau dostoevskiana imaginație. Tuturor acestor determinante caracteristice, creatorilor noștri de acum li s'a mai oferit un nou fundal confraternității lor spirituale, ca rezultat al războiului: România Mare. Cât de mult a însemnat această situație, de scriitori în țară mare, — ar cere pagini întregi. Și odată vor trebui scrise. Oricum, căderea barierelor orizontale și verticale, care împărțeau România în mai multe țări și clase, a avut urmări nebanuit de mari pentru cultura și arta noastră. Panteonul spiritual s'a văzut sporit cu noi valori, cu noi energii și mai ales în câmpul artei noastre au intrat noi motive și fenomene, ce-și așteptau maestrul. Și maestrul, ce-i drept, au venit.

Pentru lirica noastră postbelică, — dacă Ion Barbu a fost cu ani în urmă poetul ce sub zodie nouă a dus la ruina tehnicii versului clasic, a ritmului și a rimei, împingând poezia contemporană în mrejele îmbietoare ale unui ermetism mallarmean, ori Lucian Blaga în acele ale unui metaforism excesiv, spărgând cadrele unei

afectivități convenționale și ridicând-o către noi stihii, de mit și mister, — Nichifor Crainic, prin poezia ce a publicat ca și prin ambianța literară dela „Gândirea“, a fost maestrul care a oferit liricei române de astăzi noi posibilități de înnoire, rămânând totuși alături de brazda reavănă a țării, de tradiția literară a neamului. Ar fi să ne reamintim de perioada dinamitară, bolșevizată, de „anarhismul poetic“ dintre 1922—1930, când producția avantgardistă dela *Contemporanul*, *Punct*, *Integral* sau *unu*, tindea să ne anexeze europeismului literar, haotic, plat și fără nicio noimă; ori de cealaltă, a manierismului facil, a ermetismului, a simplului joc de cuvinte abstracte, golite de semnificația lor, perioadă când Nichifor Crainic opune acea coborîre în concret a liricei noastre, o îndătinare și umanizare a ei, o spiritualizare sub semnul creștinismului ortodox. Toate aceste considerații, desigur, sunt puncte de reper, de care istoriograful literar de mâine va fi nevoit să țină seamă, căci cel de astăzi a fost prea mult victimă clanului său.

Astfel, afirmațiile din primul volum din „Istoria literaturii române contemporane“ a d-lui Eugen Lovinescu că „disociația literaturii culte de literatura populară e pe cale de a deveni postulatul epocii noastre. Literatura noastră a intrat și ea în faza de desvoltare a tuturor literaturilor culte, în sensul diferențierii de spiritul popular, consumată de veacuri în literatura franceză dela Racine și până la Valery...; și în această privință poporanismul a reprezentat așa dar o concepție anacronică față de spiritul literaturii contemporane“ (pag. 119), sunt departe de a fi generalizate, ele plutind în arbitrar. Că poporanismul ar fi fost anacronic, sau că o literatură ar fi inestetică, întrucât nu disociază esteticul de etnic și etic, sunt afirmații pe cât de apodictice, pe atât de relative. Să reținem însă prima afirmație, care ne introduce la stabilirea raportului dintre poezia lui Nichifor Crainic și lirica de azi, — că disocierea literaturii culte de cea poporană este postulatul vremurilor noastre poetice. Că nu a fost și nu este așa, cum dorește d. Lovinescu, o dovedește însăși creația noastră contemporană. Și chiar autorul acestui „mare“ adevăr îl infirmă atunci, când pus în fața poeziei lui Crainic sau Pillat este nevoit să-i constate „o indiscutabilă valoare estetică“ (vol. III, pag. 91), cu toate că este contaminată de un material rural, de acea literatură populară. Dar, adaugă mai departe, această indiscutabilă valoare se datorește conversiunii semănătorismului în tradiționalism, adică un „semănătorism sincronizat cu necesitățile estetice ale momentului printr'un contact la unii poeți, tot atât de viu ca și cel al moderniștilor, dacă nu cu sensibilitatea apuseană, cel puțin cu procedeele ei stilistice“. Cu alte cuvinte, deși această poezie tradiționalistă continuă a fi expresia unui același fond — autohtonie populară, epuizată de semănătoristi, ea are o indiscutabilă valoare prin faptul că se sincronizează cu necesitățile estetice ale momentului, primind „infuziuni de sânge nou, din contactul cu Francis Jammes sau Rainer Maria Rilke“. E un fel de a judeca al d-lui Lovinescu. Poezia lui Nichifor Crainic are valoare, întrucât se sincronizează și nu are întrucât nu se diferențiază de forma „mediocrității culturale și patriotice“. Este o estetică cât se poate de personală: o întorci cum vrei, după împrejurări.

Ori, cine vrea să înțeleagă sufletul și caracterele poeziei noastre de astăzi, cine vrea să-i despăluie tainele și să-i cuprindă legile hotărîtoare trebuie neapărat să pornească dela această constatare primordială că: singura noastră tradiție literară e cea populară. (Gândirea, XVII nr. 10). O spune un poet de mari resurse și de o indiscutabilă valoare, d. Ion Pillat. Așa că lirica noastră contemporană este departe de acea disociere, de care aminteam mai sus. Ci din contra, ea și-a însușit elementele de cultură populară în cel mai înalt grad și și-a țesut cu fire de mătase din canavaua

folklorului nostru, pânza rară, împletită de noi năvodari de stele. Și nici nu se putea altfel. În ultimă analiză, creațiunea noastră poetică nu a fost decât „fecundarea acestei tradiții autohtone, a poeziei noastre populare”, — și ori decâte ori un scriitor sau o școală literară s'a îndepărtat dela acest magic izvor a fost condamnată la sterilitate.

Lirica lui Nichifor Crainic și a generației gândiriste se fixează pe linia mării autohtone românești. Tradiționalistă prin esență, derivând din semănătorism, ea n'aduce nimic din sentimentalitatea și expresivitatea acesteia. A ținut, ce-i drept, să aibă perpetuu contact cu brazda fecundă a țării, însă ca structură și expresivitate să se îndrepte către forme cât mai noi, cât mai moderne. Revenind la afirmația că lirica lui Nichifor Crainic, n'aduce nimic din sentimentalitatea tradiționalismului semănătorist, să ne oprim mai mult la acest punct de vedere. El ne va da mai bine sensul adânc al influenței poeziei acestuia asupra lirice de azi.

Cunoscut lucru este că sentimentalitatea semănătoristă se cuprinde în acel cuvânt de *desrădăcinare*. Intreaga literatură, și îndeosebi întreaga poezie lirică de dinainte de război, răsună a jelanie și a nostalgie. *Din umbra zidurilor*, din mijlocul civilizației și a valurilor de străinism, pe care li-o dădeau imaginările orașe tentaculare, *învinși și pribegi, obosiți*,

*De mult înstrăinatul
De abia ce ți-a sosit,
Așterne, mamă, patul,
Să doarmă dus băiatul,
Bolnav și obosit!*

(St. O. Iosif)

Semănătorii se îndreptau către sat, către rusticitate, pentru a-și alina suspinul unui suflet minor.

Gândiriștii și poezia lui Nichifor Crainic stă la un pol cu totul opus. Intreagă această literatură poetică freamătă de o sănătoasă și robustă bucurie ce i-o dă atingerea cu pământul țării. *Sentimentului de înstrăinare și desrădăcinare, de „pesimism lacrimogen și dezolant”, gândirismul, prin mentorul său, a opus sentimentul de înrădăcinare, de optimism viguros, pe care îl dă înfrățirea cu țara și neamul.* „Noi nu am repetat, spune Nichifor Crainic, frumosul bocet pe aria „ce-ai cântat tu la oraș, sărmane ciobănaș”, sau „de ce m'ați dus de lângă boi”? și nu ne-am intimidat în fața năvalei de străinism. Cu toate dramele, pe care le-am trăit, am isbutit să ridicăm „satul metafizic” din paradisul pierdut al amintirii și, peste haosul culturii orășene, să-l opunem categoric străinismului tentacular” (Gândirea, nr. 8, 1938). Și într'adevăr, cu multele drame intime și cu multele sângerări, gândiriștii au reușit ca după 20 de ani de luptă încordată să opună satul metafizic, haosului culturii orășene.

Intreaga poezie a lui Nichifor Crainic, dela *Darurile Pământului la Țara de peste neac*, freamătă de un sănătos și viguros optimism, ce i-l dă înrădăcinarea în pământul și inima strămoșilor, în tradiția noastră milenară. Și era și fatal să fie așa, căci după un alt gândirist — tradiționalismul și etnicul în literatură sunt fatalități. *Acele Șesuri Natale*

...dulci ca lenea și largi ca nesfârșirea,
Ca depărtări pe unde mirajele tresaltă,
Și sufletu-mi în care vi se răsfrânge firea
L-ați legănat cu râuri și amezi laolaltă.

Legănarea râurilor și undoirea nesfârșită a plaiului, a acestor șesuri natale se îmbucă cu sufletul „umililor țărani“, cu străbunii din vremuri legendare, care de acolo

...din adâncul miilor de ani,
Tot ce-a mocnit în voi — frumos și mare —
Irumpe 'n mine ca o 'nvâltoare.

Structurizat așadar, în acel orizont al spațiului bărganic și în cel temporar — al vigurozității țărănești, Nichifor Crainic nu putea fi decât poetul tradiției și autohtoniei românești. Căci poezia, ca orice creație, este și ea în funcție de trăiri, care sedimentează în sufletul plâsmuitor cute ce involuntar o colorează, îi dau un specific aspect. La acestea, cei câțiva ani de învățătură teologică ca și cultura asimilată, nu i-au modificat cu mult esențialitatea sa sufletească, liniștea și vigurositatea întipărită de plaiul vlăscean. Doar i-a adus o ordine conceptuală cu noi posibilități de înălțare a inspirației și o prea ușoară ofilire a sensibilității sale poetice, dată de „reflexul zidurilor orașene“, de care vorbește în *Alma Mater*. Dincolo de acestea, sufletul poetic al lui Nichifor Crainic a păstrat rețența brazdei și vigurositatea neamului, a pământului „rodnic“ și „bun“, în care-i zac „credințele“, „comorile“ și „desnădejdlile“, cu care se simte solidar și indestructibil legat.

De aici frecvența întâlnire în poezia sa din această vreme și de mai târziu, a peisajului naturist, a temelor în care poetul cântă natura țării, cu plantele și cu oamenii ei. E poezia din *Cântecul pământului*, *Șesuri natale*, *Poetul*, *De profundis*, *Alma mater...*, ori din pastelurile: *Dimineața*, *Amieaza*, *Un cântec de secetă*, *Sfârșit de vară*, *Toamnă...*

Din semănătorist, ca să întrebuițăm un cuvânt cu efigie ștearsă, dar cu mult mai bogat în înțeles, Nichifor Crainic evoluează în perioada postbelică, în revista al cărei mentor a fost și este, la o artă nouă, la gândirism. Poeziei sale din cele două volume îi adaugă noi motive caracteristice în cel de al treilea — *Țara de peste veac*, scris sub semnul visiunii dela „Gândirea“. Totuși, alături de aceste teme, poetul șesurilor natale și a darurilor pământului continuă să rămână un cântăreț al lor. Căci, căutând ființa misterioasă, plină de taină a neamului, și mai ales căutând pe Dumnezeu, înainte de a-L găsi în sufletul său, îl caută să-l întâlnească pretutindeni, în spațiul cosmic al țării și în cel extra cosmic, în stihiiile astrale, în țara de peste veac. Și pretutindeni descriptivul servește de cadru: în *Colind* ca și în *Cântecul Dunării* sau *Fântânele Trecutului*, dar îndeosebi în: *Amiaza*, *Cântec de seară*, *Cântec de munte*, *Jghiabul...* De multe ori poetul se desface de omenesc, pentru a se cufunda cu tăcerile și ecourile ce dorm pe coclauri, cu florile ce zac în văi, cu mușchiul sau feriga, într'un cuvânt întâlnim acea cosmicizare, acea panteizare frecventă în lirica noastră de astăzi. Caracteristică acestei atitudini este *Cântec de munte* din ultimul volum:

Ca bradul mă absoarbe 'naltul cer
Și cânt cu scorbura când vântul bate,
Dorm cu tăcerile 'n singurătate
Și cu ecoul pe coclauri pier.

*Mă 'mprăștiu cu lumina ce se pierde
Strivită prin frunzarele de sus
In codrul ce din zori până 'n apus
Miroase-a putred și miroase-a verde.*

*Cu piscul razim nori de fruntea mea
Și zac în văi cu florile deavalma,
Cu ramurile 'ntind spre boltă palma
Să leagăn păsări, ca'ntr'un cuib, în ea.*

*Ferigă ce te zbați fără-alinare,
Eu vreau pe stânci cu mușchiul să rămân,
Dar cu izvoarele m'adun și mân
Cu ele către mare, către mare.*

În culori tot atât de vii și pregnante, poezia lui Nichifor Crainic de-o asemenea factură vine să se întâlnească cu o mare parte din lirica generației clasice gândiriste — cu a lui V. Voiculescu, Lucian Blaga, Ion Pillat, A. Maniu, George Gregorian ori Aron Cotruș, pentru a sfârși prin a colora întreaga sensibilitate contemporană. Căci poezia lui Nichifor Crainic și ambianța gândiristă au reușit să imprime liricei noastre descriptive o anumită modalitate de a vedea țara și neamul, cu o anumită viziune cosmică și cu un specific sentiment al naturei. O falangă de tineri poeți — în frunte cu Radu Gyr, N. Crevedia, D. Ciurezu, Zaharia Stancu, Virgil Cărianopol, Gh. Tuleș, Gherghinescu-Vania, Ștefan Stănescu, pentru a sfârși cu o alta mai tumultuoasă în tinerețea ei — în frunte cu Șt. Băciu, Vlaicu Bârna i se subsumează acesteia, mărturisind o continuă întrepătrundere de motive și atitudini în descripturistica lor. Departe de mine gândul de a urmări această nesfârșită gamă de contaminări de o asemenea nuanță. Deocamdată țin să spun că acel sentiment de înrădăcinare, de care a fost vorba, și pe care l-a adus în poezia de azi Nichifor Crainic cu marea generație gândiristă, a avut darul ca asociind — și nu disociind, cum dorea d. Lovinescu — elemente de tradiție și artă populară într'un mod cât se poate de personal, să ridice portretul, balada, doina sau cântecul la noi sfere lirice. La o artă nouă, în care tradiția aceasta a neamului să se îmbine cu noțiunea adâncă a cuvântului de modern.

Pornind dela un cunoscut motiv popular, pe care l-a topit în retorta sufletească a poetului modern la o înaltă temperatură, Nichifor Crainic ajunge la o realizare deosebit de personală în *Cântecul Dunării*. Leit-motivul popular —

*Dunăre, Dunăre drum legănat
Drum fără pulbere și fără leat,*

se spiritualizează, polarizându-se pe o temă de larg umanitarism :

*...Dunăre, Dunăre, drum de alean,
Du-ne izvoarele către ocean,
Scaldă-ne sufletu'n nemărginire,
Leagăn al dragostei de omenire.*

Nu mai puțin bogată într-o sensibilitate personală și emotivă este și poezia lui Adrian Maniu — *Doină Dobrogeană*. Fără căutări silite și găsiți ingenioase, prin care să se strecoară avar o sensibilitate, poetul, fluent și sensibil, cântă într-o aceeași formă populară :

*Pescăruș, alb pescăruș,
Sburând seara la culcuș.
...N'ai văzut și n'ai zărit,
Pierzând urma malurilor,
Peste lanul valurilor,
N'ai văzut întrezărit,
Pe vâsleașul ostenit*

Pentru ca apoi plin de nostalgie să încheie:

*Pescăruș, alb pescăruș,
Vino la mine și-mi spune —
De nădejdea dorului,
De jalea pribeagului...*

Ori colindul ninsorii al altui gândirist, V. Voiculescu, ne menține într-o aceeași stare și coloratură de peisaj modern, plin de luminosități, obținut tot printr-o sublimare a elementelor de vers popular.

*A suflat prin cer un vânt
Răsturnând stupinele,
Asvârlite pe pământ
Năpădesc albinele*

*Zile întregi albul sobor
Fălăe-aripioarele.
Se astâmpără din sbor
Doar când iese soarele*

*...Stau tot timpul gerue,
Dar când vine binele
Lin, de dorul cerului,
Se topesc albinele.*

Fluența melodică în formă populară, sudată nesilit cu o sensibilitate personală, modernă, ori elemente de-o asemenea natură, sublimite de înalte atmosfere, până la contopire sau grea identificare a acestora cu ce este poporan, s'au prelungit în întreaga lirică de azi. Să ne amintim de acele *Chilimuri Oltenesti* ale lui Radu Gyr, ori de *Răsărit* al lui D. Ciurezu, ca și de baladele lor publicate în paginile „Gândirei”. Continuând o veche tradiție literară, de la Bolintineanu și Alecsandri, și pe care vremurile postbelice o isgonise din câmpul preocupărilor noastre poetice, acești doi reprezentanți viguroși ai Olteniei isbutesc să ridice cântecul și balada în noi zone de sensibilitate, unde se întâlnește expresivitatea poetului modern cu motivul și tradiția populară. Cu totul în altă factură, dar și el pe linia lui Nichifor Crainic și a marilor gândiriști, s'a impus și N. Crevedia prin cele trei volume de poezii. La acesta țărănescul primitiv și sălbatec, plin de vigurositate și optimism, ce i-l dă acel sentiment de înrădăcinare, se întâlnește confluent cu tema mare, plină de liniște și delicată simțire, derivate din imaginea morții, a iubirii, ori a prieteniei. Dintr-o aceeași plasmă poetică este și versul atât de pictural, de pur și românesc al lui Virgil Carianopol, Gh. Tuleș, Ștefan Baciu.

Departe de ermetismul și purismul unor contemporani, ce au căutat să se fixeze în zone de dincolo, în spații astrale de neînțeles, lirica descriptivă a lui Nichifor Crainic se complăce în teme mai concrete de autohtonism românesc, reușind să impună poeziei noastre de astăzi o direcție bogat reprezentată.

*

La polul opus al primelor două volume, stă *Țara de peste veac*. Departe pământul țării și sufletul strămoșilor, de alta un cer românesc. Bipolaritatea aceasta creaționistă, ca să spunem astfel, a lumii de aici, de lângă brazda reavănă a noastră, din neguri de vremuri și străfunduri de suflet, și cealaltă de dincolo, de peste veac, este tot ceea ce fixează întreaga sensibilitate crainiciană. De fapt ea este caracteristică întregii lirice gândiriste. Ar fi să ne amintim, în treacăt, numai de titlurile culegerilor de poezii: deoparte — *Satul meu, Lângă Pământ, Pârgă, Darurile Pământului*, de alta — *Celălalt tărâm, Urcuș, Destin Țara de peste veac...* Autohtonismul, tradiționalismul multiform se spiritualizează sub semnul creștinismului, al ortodoxismului nostru, milenar și el.

Nici acest aspect al poeziei gândiriste — în specie al lui Nichifor Crainic, n'a fost lipsit de simplele și falsele etichetări cu care am fost obișnuiți de o anumită critică. A spune că spiritualismul ortodox din lirica acestuia se datorește unor programizări ad-hoc întocmite, ori „prestigiului universal al poeziei lui Rainer Maria Rilke”, este tot ce poate fi afirmație mai arbitrară. În altă parte, în cadrul unui studiu aparte, am susținut cum că lirica gândiristă de o asemenea factură a fost prelungirea firească a unor trăiri și experiențe ce le-au prunduit sufletul, — gândiriștii fiind prima noastră generație de poeți credincioși. Iar pe de altă parte — cum că filmul creștin al poeziei lor este de cea mai pregnantă coloratură ortodoxă. Într-o concepție și cu o modalitate cu totul aparte sensibilizează și coboară pe Dumnezeu pe pământul țării sale poetul Nichifor Crainic și gândiriștii și cu totul altfel Rainer Maria Rilke.

Câtă umanizare a dumnezeirii, neîntâlnită în poezia misticului protestant, găsim în *Țara de peste veac* (Călătorul): „Tu tremuri, Doamne 'n poartă, pătruns de ger și crivăț”, și câtă organicitate între Dumnezeu și omul ortodox și între natură, în acel *Iisus prin grâu*. „Prin grâul copt,... mi s'a părut că treci, Iisuse,

*Vorbiai... și inimile toate
Se aninau de vorba ta
Și le purtai ca o podoabă
De ciucuri prinsă la manta.*

*Că vorba ta era mai dulce
Ca rodiile din Edom
Și'nomenia dumnezeirea
și îndumnezeia pe om.*

Sau ce umanizare impresionantă a lui Dumnezeu găsim în acel *Colind uitat* al lui V. Voiculescu.

*...Stau în staul jos
Boi vârgați cu sânge
Între ei Christos,
Desmerdându-i plânge.*

Însăși lirica tânără este tributară acestui spiritualism ortodox.
Iată să amintim de *Colindul* unuia din cei mai tineri, al lui Vlaicu Bârna.

*Străjue în țară noaptea
Găinușa sus pe cer,
Prin împărății de somn
Lerui Doamne, Lerui ler*

*Rodul toamnelor ni-l stoarcă
Teascul marelui Vier,
Vinul vieții — din belșug
Lerui Doamne, Lerui ler*

*Cocostârcul lunei zboară
Somnoros prin asprul cer,
Penele de argint — risipă,
Lerui Doamne, Lerui ler.*

*Hărăzit alător turme
Pruncul fânului — oier
Joacă n palme dalb luceafăr
Lerui Doamne, Lerui ler.*

Distinctă prin fluentă ei, poezia aduce mult din motivul lui Crainic — *Țara de peste veac*.

Desigur că nume și motive de acest gen se găsesc mult mai multe în literatura noastră poetică de azi. Mă opresc însă aici, ținând să remarc că și lirica ortodoxă a lui Nichifor Crainic, ca și cea autohtonă, de tradiționalism folcloric, a prins în mrejele ei o bună parte din sensibilitatea contemporană. Prin factura ei deosebită și stilul personal, ca și prin credincioșenia profundă — nu decorativă, a reușit să creeze un climat propice, care se întâlnește cu climatul ortodox al „Gândirei”.

Autohtonă, tradiționalistă și ortodoxă, poezia lui Nichifor Crainic nu exclude noțiunea de modern, ci din contra se contopește perfect, mergând — ca întreaga poezie română de azi, către acea conciliere dintre tradiție și modern, de care cu ani în urmă vorbea d. D. Caracostea. „Sinteza dintre modern și tradiție, chemată să ne ducă la clasicismul modernist al zilei de mâine, — direcția dela care așteptăm vârsta de aur a literaturii române”. Și direcția mult așteptată a fost cea a „Gândirei”. Sub semnul ei, explorarea și trăirea autohtoniei românești, într’un ritm cu totul aparte, a dus la o cucerire definitivă a ei pentru modernism. Căci o predominare a iraționalului și subconștientului, a stărilor clar-obscur, a fantaziei asupra rațiunii, — că misterul este elementul esențial al poeziei, cu miticul și primitivul; o interiorizare excesivă cu o întreagă gamă — poezie pură, ermetică, sau elip-

tică... Câte și câte alte predominante de lirism contemporan nu a oferit creatorilor noștri postbelici marea autohtonie românească. Să ne amintim de credințele populare despre vârcolaci sau cățelul pământului, despre comori sau ursitoare; să pomenim numai de acele vrăjitorii sau exorcisme, de blesteme sau descântece, de magismul popular; și să ne gândim la câte atitudini și problematizări nu ne îndeamnă colindele sau legendele noastre, întregul folclor religios. Incât autohtonía țării a oferit genialității creatoare un întreg material, motive de lirism, care atât prin elementele formale cât și prin substanța lor, prin atmosfera de vrajă și de mister, au putut să ducă la realizări în spiritul neamului și al sensibilității moderne.

Lui Nichifor Crainic și gândirismului în genere i-a revenit această conciliere dintre tradiție și modern, după cum îi revenise și acea înrădăcinare în autohtonía țării, ori acea împăcare a pământului cu cerul.

NICHIFOR CRAINIC, UN AUTOGRAF ȘI EU

DE

ȘTEFAN BACIU

Propozițiunea cu care trebuie să încep aceste pagini, n'as vrea s'o pun pe hârtie și totuși o fac. *Era acum zece ani la Brașov.* Ce melancolice cuvinte sunt acestea, în viața unui om tânăr, ce ciudată nuanță imprimă ele unui om care n'a trecut încă bine pragul celor douăzeci și unu. Era acum zece ani la Brașov ; ții minte, Ștefan Baciuc ? Pășeam pragul liceului, băteam mingea și cutreeram dealurile, iar poeziile pe care le scriam atunci, erau foarte pesimiste și foarte „hermetice”. Acum zece ani, cu prietenii de-atunci, care nu aveau nume ilustre, ci se numeau Neculai Târtoabă, Uță Balea, Dumitru Voinea, am auzit eu că domnul Nichifor Crainic ar fi la Brașov. Colecționam autografe pe vremea aceea și știam pe de rost poezia, care îmi sună și azi în urechi, ca un vânt îndepărtat :

*In mărul ce se pârguie pe-o creangă,
Noi ți-am gustat pământul roditor,
In svonul dus pe câmpuri de-o talangă,
Ți-am respirat nelămuritul dor.*

Eram mândru : isprăvisem cele patru clase primare, luasem și-un premiu, eram liceean ; puteam deci să mă duc să-l vizitez pe domnul Nichifor Crainic.

Și m'am dus. Aflasem unde locuște, am luat la subțioară albumul de autografe, am mai luat și-un amic și am pornit în sus, pe strada Nisipului. Acolo, într'un fund de grădină, era pensiunea „Splendid”. Am suit scările, prietenul patrula în stradă. I-am spus unei servitoare pe cine caut, am bătut la o ușă, și peste o clipă iată-mă în odaia domnului Nichifor Crainic. Țin minte și-acum : am intrat într'un nor gros de fum, în mijlocul căruia un domn mă privea amuzat. Când a aflat ce vreau, domnul Nichifor Crainic m'a întrebat câți ani am („unsprezece”) și mi-a

spus să-i dau albumul. În timp ce dânsul scria, eu m'am uitat pe masă și țin minte că am văzut un maldăr mare de cărți nemțești, ca la tata pe birou, și-am mai văzut foi scrise mărunt, manuscrisele domnului Nichifor Crainic, acele hârtii caligrafiate fin și migălos, cu răbdarea unui călugăr, pe care aveam să le regăsesc peste ani, în redacția lui „Sfarmă-Piatră”. Mi-am luat apoi în primire caetul și am ieșit în curtea vilei, iar când am întors capul, în fereastra pe care suia un braț verde de iederă, am mai zărit odată fruntea aceea impresionantă a lui Nichifor Crainic. În stradă, am frunzărit paginile cu înfrigurare și am cetit : „Lui Ștefănică Baciuc, care pe cât e de mic, pe atât de mare bucurie mi-a făcut, precipitându-se în cameră pe neașteptate, ca o frunză verde din Ardeal, să-mi ceară acest autograf. Cu dragoste, Nichifor Crainic”, Rândurile acestea le știu pe dinafară, le-am scris din memorie și cred că n'am greșit nici măcar o virgulă ; dar cum oare aş putea să uit materializarea aceluia eveniment, care în copilăria mea a crescut și a rodit în mine, ca puține altele ? Era în vara lui 1930, purtam șosete și pantaloni scurți, eram un pasionat jucător de foot-ball, iar pe masă, între bile și sfori, aveam și câteva volume de poezii, pe care timpul mi le-a pierdut, pare-se, iremediabil.

Iată evenimente care nu se uită. Așa l-am cunoscut eu pe domnul Nichifor Crainic.

* * *

Și-apoi au trecut ani. Vreo patru sau cinci. Între timp scriam mereu, ba avusesem chiar bucuria de a-mi vedea tipărită întâia poezie. Întrasem într-o frenetică adolescență, citeam cărți și reviste, (niciodată nu-mi scăpa „Gândirea”) și iată că într-o bună zi am ales patru-cinci din ultimele mele versuri, tot ce mi se părea că am mai bun ; am scris domnului Nichifor Crainic o epistolă în care-i reaminteam prima noastră întâlnire și am pus la cutie un plic voluminos, nu fără bătaie de inimă. La vreo săptămână după asta, întorcându-mă dela liceu, am aflat pe masă un plic, a cărui slovă am recunoscut-o dintr'odată. Era horbota aceea fină, pe care o văzuse, cu ani în urmă, copilul uimit și cu bucle, într-o după masă de vară. Nichifor Crainic îmi cetise poeziile, îi plăceau, însă insista să reviu asupra formei și a ritmului, fiindcă „poezia e muzică, și muzica e ritm” ; iar dacă voi reveni, „Gândirea va avea bucuria unui nou și foarte tânăr colaborator”, încheie scrisoarea. Va trebui s'o spun și aici : scrisoarea aceea cu noțiuni de „ars poetica”, a fost pentru mine o prețioasă pârghie. Sbuciumul, înfrângerile și inegalitățile unui tânăr de cincisprezece ani, primeau pe neașteptate calmul și limpezimea unui îndemn spre linear, spre clasicizare.

Cu tot tonul cordial și sincer al scrisorii, n'am mai trimis nimic. Dar am muncit „pe rupte” ; „poezia e muzică și muzica e ritm”, îmi spuneam de multe ori seara, în fața unei hârtii albe. Și-am prins a scrie ca un salahor, ca un lucrător, pentru că începusem a înțelege că munca și truda sunt marile virtuți, care se mai cer, pe lângă „inspirație”. Nichifor Crainic învinsese în mine atâtea asperități și iată că într-o bună zi am auzit muzica sferelor : versul meu avea muzică, și muzica era ritm. Între timp îmi apăruseră primele două cărți, mă risipeam prin reviste cu căldura anilor acelora, dar n'am uitat de „Gândirea”. La doi ani după prima scrisoare, am trimis o a doua. De astădată, răspunsul n'a mai venit în plic, dar la vreo două săptămâni, a apărut „Gândirea”, care-mi tipărea două poezii. Eram mândru — și pe bună dreptate : publicasem în cea mai de elită revistă literară a țării și Nichifor Crainic era cel care îmi tipărise poeziile. În anii următori, pe care

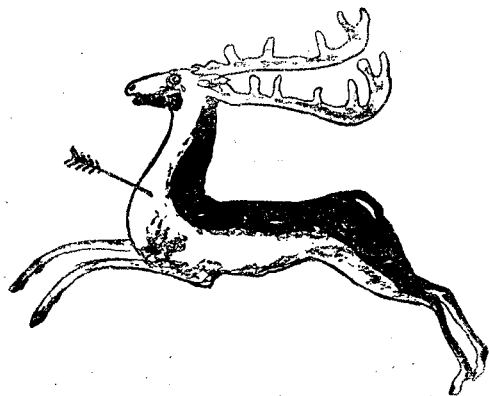
i-am mai petrecut ca elev la Braşov, am trimis încă multe plicuri cu versuri, şi toate erau tipărite; era acolo cineva care se interesa de plicurile din Braşov, cineva care parcurgea cu băgare de seamă fiecare strofă, şi acel cineva (o ştiam) era Nichifor Crainic, care nu uitase pe copilul care cu destui ani în urmă i „se precipitase în cameră pe neaşteptate, ca o frunză verde din Ardeal”. Câteva scrisori dela directorul „Gândirii” mi-a mai venit în acest răstimp, şi în fiecare din ele, afluam nu numai preţioasele şi rarele sale îndemnuri, ci şi o afecţiune pe care nici timpul, nici oamenii n’au putut-o sdruncina vreodată. Iată de ce scriu aceste pagini cu o emoţie pe care nici nu încerc să mi-o înfrânerez şi iată de ce am încercat să evoc aici legăturile mele cu „Gândirea” şi cu marele ei animator. Vor trece anii şi poate că aceste amintiri de-acum zece ani, vor lua în sufletul nostru o altă umbră, o altă culoare: aceea a unei cumpănite şi grave maturităţi. Deocamdată, noi le-am scos la aer de lume în forma aceasta şi nu încercăm nici măcar să scuzaăm calma lor tristă, care le străbate pe-alocuri. E poate numai o cochetărie.

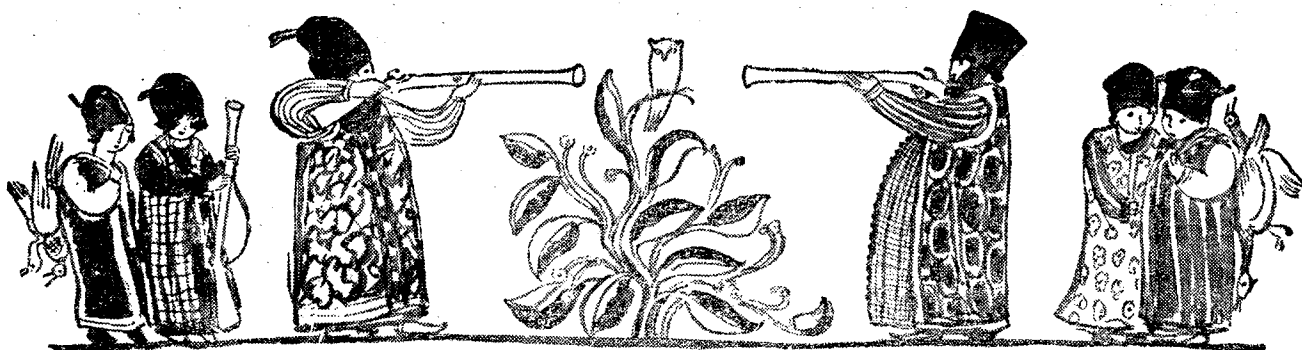
* * *

Acum, Nichifor Crainic a împlinit cincizeci de ani. De trei ani îl urmărim de aproape de pe aceeaşi punte de corabie, în munca sa cotidiană. L’am urmat, şi acum a stăpânit atât de aproape, încât uneori îi simţim răsuflul de om hotărât şi neobosit. Îi cunoaştem gândul şi sfatul său ne-a ajutat de multe ori; îi cunoaştem elanul şi-i admirăm puterea de muncă, azi ca şi-acum zece ani, dar nu cu ochii naivi ai copilului de-atunci. Am văzut apoi viaţa de fiecare zi cu sbuciumul şi sbaterile ei, am văzut oameni ridicaţi de dânsul, părăsindu-l în clipele cele mai grele şi Nichifor Crainic rămânea mereu acelaşi, neprecupeţind nici un gest, acolo unde vedea licărind talentul şi frumosul. Iată de ce „Gândirea” se poate mândri că a tipărit atâţi poeţi noi, că a impus atâtea nume necunoscute.

Alţii vor fi aceia cari vor arăta acum munca multilaterală a lui Nichifor Crainic, poetul, doctrinarul, profesorul, gazetarul, omul, şi nu ne îndoim că o vor face aşa cum se cuvine. Noi însă ne apropiem de Domnul Profesor nu numai cu preţuirea aceasta festivă, ci şi cu dragostea care acum zece ani a prins rădăcină în noi.

Floarea albă a copilăriei, altoită pe trunchiul masiv al neclintitei afecţiuni, iată omagiul pe care i-l aduce inima celui mai tânăr „gândărist”, profesorului Nichifor Crainic, azi, când a împlinit cincizeci de ani mari şi plini de rod.

PROFILUL MUZICAL AL „RUGĂCIUNII” LUI EMINESCU

DE

SEXTIL PUȘCARIU

O soluție străvezie într'un pahar. Crezi că e apă. Pui mâna și mișcarea produsă tulbură echilibrul nenumăratelor molecule. Ceea ce credeai că e apă, devine cristal.

Așa se cristalizează adesea în urma unui neînsemnat impuls extern, în sufletul unui poet, în câteva versuri, ceea ce simțea nelămurit. În jurul acestui sâmbure crește de obicei poezia lirică.

*Rugămu-ne 'ndurărilor,
Luceafărului mărilor;
Din valul ce ne bântue
Înalță-ne, ne mântue.
Privirea-ți adorată
Asupră-ne coboară
O, Maică preacurată
Și pururea fecioară
Marie !*

Am subliniat cele două versuri care formează sâmburele „Rugăciunii” lui Eminescu : strigătul îndreptat, în momentul suprem, de un naufragiat al vieții, către Puterea divină. Mai rar versuri de o mai concentrată expresivitate ¹⁾. Tot ce premerge și ce urmează e într'o legătură intimă și într'o armonie desăvârșită cu ele.

Rima bogată nu unește pentru ureche numai pe „bântue” cu „mântue”, ci implorarea mântuirii e o urmare firească a acelei „bântuiri”, care exprimă toată intensitatea unor crize sufletești devenite insuportabile prin neconțința lor revenire. „Valul” ce crește năprasnic și amenințător din unduirea apei reapare în ritm :

¹⁾ Eminescu le-a purtat cu sine multă vreme, precum dovedesc variantele publicate de d. I. M. Rașcu în broșura *Eminescu și catolicismul*. (București, 1935, p. 8—10), la care ne vom mai referi în cele următoare.

silaba accentuată se înalță după o urmare de trei silabe neaccentuate. Acest ritm, la rândul lui, aduce cu sine multe proparaxitone: formele verbale fără sufix „bântue“, „mântue“ (nu „bântuește“, „mântuește“), construcțiile cu pronumele enclitice: „rugămu-ne“, „înalță-ne“, „asupra-ne“ (nu „ne rugăm“, „ne înalță“, „asupra noastră“) și dativul „mărilor“ și „îndurărilor“. Fericită e mai ales întrebuințarea acestui *îndurărilor* ²⁾, căci acest abstract cuprinde în sine amândouă sensuri ale lui *îndura*, și pe cel al verbului reflexiv *a se îndura* și pe cel al verbului tranzitiv *a îndura ceva*. Maica Domnului e „îndurătoare“, adică milostivă, tocmai fiindcă nimeni „n'a îndurat“, adică n'a suferit, atât de mult, ca ea.

Noi, Românii, n'am fost un popor maritim. Limba noastră nu păstrează — în afară de termenul general de *mare* — nici un cuvânt latin în legătură cu viața pe mare, nici pe *portus*, nici pe *insula*, nici pe *navis*, conservate în celelalte limbi romanice. Nici mitologia noastră populară nu cunoaște un sfânt protector al marinarilor. De aceea era firesc ca poetul — adânc cunoscător al tuturor religiilor — să îndrepte rugăciunea spre Fecioara Maria, care, pentru popoarele catolice din preajma mărilor europene, este „*stella maris*“ sau „*stella matutina*“, deci „lucefărul mărilor“. În alte poezii poetul introduce elemente din cultul păgân sau din credințele extremului orient. Imaginea naufragiatului din cele două versuri care alcătuiesc sâmburele acestei poezii explică și reminiscențele catolice scoase în relief de d. Rașcu în lucrarea citată.

În schimb „Rugăciunea“ aceasta răspândește și mireasma de tămâie a bisericilor noastre ortodoxe, păstrează acea legătură strânsă cu solul natal, în care e înfipt cu toate rădăcinile sale cel mai național dintre poeții noștri, Eminescu. În loc de „ne rugăm“, „totdeauna“ și „mamă“, precum am zice astăzi, în limba de toate zilele, dăm, chiar dela început, de inversiunea *rugămu-ne*, așa cum se găsește regulat în vechile noastre cărți bisericești, de *pururea*, păstrat tot în cărțile tipărite cu slove chirilice, și de acel „maică“, venit la noi din limba liturgică slavonă, care are, în legătură cu Născătoarea de Dumnezeu, un colorit solemn.

Farmecul acestei poezii stă mai ales în muzicalitatea ei. Mai mult chiar decât prin imaginile poetice, prin rimă, ritm, alegerea și potrivirea cuvintelor, poetul izbutește prin anumite sonorități armonice să ne pregătească pentru ca clocotul sentimentelor sale să răsunе și în sufletul nostru.

Această muzicalitate o simțim toți Românii, fără să putem preciza însă în ce consistă.

Plecând dela câteva constatări de ordin fonetic și limitând cercetarea la vocalele din silabele accentuate, cred că am ajuns să pot prezenta și în mod grafic, deci obiectiv, profilul muzical al „Rugăciunii“ lui Eminescu. Limitarea aceasta la vocalele accentuate nu scade într-o nimică valoarea grafice a noastre. A. Gemelli, care în timpul din urmă a făcut niște experiențe deosebit de interesante asupra sunetelor cu o nouă metodă electro acustică, a arătat că urechea noastră nu e numai o pâlnie care strânge undele sonore, ci și un filtru, care le selecționează. Astfel n'ar fi cu puțință ca omul să extragă „fonemul“ *a* sau *s* (sau oricare altul) din sutele și miile de cuvinte în care aceste sunete se găsesc rostite de fiecare dată altfel din cauza sunetelor învecinate.

Tot astfel urechea noastră „filtrează“ sonoritățile muzicale ale cuvintelor,

2) În variante: *Izvoru 'ndurărilor* și *O, maică 'ndurărilor*.

fiind impresionată uneori de un element fonic, alteori de altul. Astfel în versul prim din

*Stelele 'n cer
De-asupra mărilor
Ard depărtărilor*

repetarea vocalei *e* — și numai a ei — în silabele accentuate ca și în cele lipsite de accent — este, precum a relevat D. Caracostea, însemnătoare : parcă vedem țintuite deasupra noastră, pe țaria cerului, nenumăratele ținte luminoase și strălucitoare.

Dimpotrivă, citind versul

Și dacă ramuri bat în geam...

avem impresia lovirii ritmice a crăcilor în sticla ferestrei, fiindcă urechea noastră face abstracție cu totul de vocalele neaccentuate *i*, *ă*, *u* și *î* și reține numai pe *a*, care se repetă de patru ori în toate silabele accentuate.

Cei ce vor să deslușească în ce consistă muzicalitatea versurilor greșesc de obicei voind să găsească un singur principiu, valabil pentru toate cazurile, când poetul întrebuintează, instinctiv, sute de mijloace variate spre a-și colora poeziile din punct de vedere muzical.

Cele trei vocale principale sânt *i—a—u*. Între vocala cea mai deschisă, *a*, și cele două vocale închise, *i* și *u*, se găsește o serie întreagă de vocale intermediare, dintre care ne-am deprins să mai deosebim mai ales două — pentru care avem și litere deosebite — pe *e*, între *a* și *i*, și pe *o*, între *a* și *u*. Scara vocalică e deci *i e a o u*.

Aceste cinci vocale sânt distanțate unele de altele în ceea ce privește înălțimea lor, prin câte o octavă. Numărul vibrațiilor lor este :

<i>i</i>	<i>e</i>	<i>a</i>	<i>o</i>	<i>u</i>
450	900	1800	3600	7200

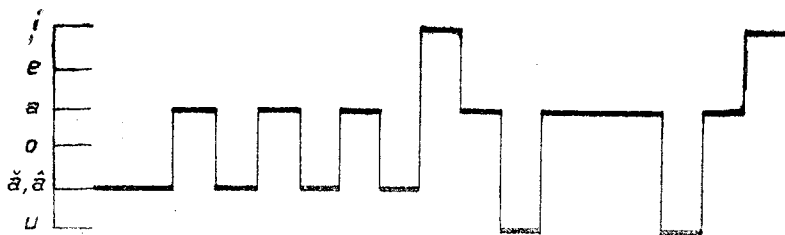
În unele limbi se mai găsesc și alte vocale. Astfel francezii și germanii au pe *ö* și *ü*, noi pe *ă* și *î*. Dacă asupra articulării vocalelor *ă* și *î* suntem azi destul de bine informați, nu știm prea multe despre înălțimea lor ¹⁾ și deci nu știm sigur unde trebuie așezate în scara vocalică. Judecând după efectul pe care-l produc asupra urechii noastre, locul lor e între vocalele profunde *o* și *u*, *ă* fiind mai aproape de *o*, iar *î* mai aproape de *u* ²⁾. Făcând abstracție de micile deosebiri ce există între *ă* și *î*, și așezându-le pe amândouă împreună, între *o* și *u*, căpătăm în românește un portativ cu șase linii, din care cea mai de jos e linia *u* și cea mai de sus linia *i*.

Dacă pe acest portativ imaginar însemnăm cu câte o liniuță orizontală cele 17 vocale din silabele accentuate (—gă—, —ră—, cea—, —mă—, va—, bân—, —nal—, mân—, —vi—, —ra—, —su—, —boa—, mai—, —ra—, —pu—, —cîoa—, —ri—),

1) Măsurătorile lui Iosif Popovici n'au putut fi confirmate de experiențele făcute în laboratorul de fonetică experimentală din Cluj.

2) Deși părerea lui Al. Ppilippide, că *ă* și *î* ar fi identice cu *o* și *u* rostite fără țuguierea buzelor, e desigur greșită, totuși apropierea lui *ă* și *î* de *o* și *u* este justificată din punct de vedere al impresiei acustice. Și G. Weigand înseamnă pe *ă* și *î* cu *o* și *u* cu câte un cerculeț dedesubt.

și unim capetele lor prin linii verticale, dobândim următorul profil muzical al poeziei Rugăciune :

Ce deslușim în această imagine grafică ?

Descoperim înainte de toate în ea „valurile“ pe care le schițează și ritmul poeziei. Faptul că între vocalele accentuate nu se găsesc niciodată *e* și *o* (căci în diftongii *oa* și *ai*, *o* și *i* sunt elementele slabe, care întovărășesc numai pe *a* accentuat) e caracteristic : sbuciumul sufletesc e prea mare pentru ca expresia lui să se oprească pe liniile vocalelor de tranziție. În versurile care formează sâmburele poeziei e vorba de „valuri“, nu de „unde“; profilul muzical nu schițează deci o unduire ușoară, ci o tălăzuire, o învâlmurare puternică.

Partea dintâi — cuprinzând primele patru versuri — se mișcă întreagă, în ridicări și coborâri egale, subț linia mijlocie, a vocalei *a*. E un „de profundis clamavi“, care amintește — după nimerita caracterizare a lui D. Popovici — sunete de orgă. Culmile valurilor — și silabele în care răsună vocala *a* — se găsesc totdeauna în cuvintele care, ca înțeles, deșteaptă în noi imaginea înălțimii sau a ridicării: „Auceafăr“, „val“, „înaltă“.

În partea a doua a poeziei, având să urmeze cuvântul „coboară“, el e pregătit printr'o linie care, ea însăși, coboară dela cea mai mare înălțime, cu un scurt popas pe linia mijlocie, la cea mai mare adâncime : *Privirea-ți adorată, Asupra-ne...*

În această parte a doua sbuciumul sufletească apare mult intensificat, până se topește în acel strigăt cu care culminează poezia : Marie ! Această invocare pe nume a Maicii Domnului, tocmai la sfârșit, fără să sufere alte cuvinte care ar umplea versul cu numărul de silabe al versurilor precedente, este de un efect deosebit. Dar numele Maria (care era dat și nu putea fi deci înlocuit prin nici un alt sinonim) cuprindea vocala cea mai înaltă, *i*. Simțul de compoziție al poetului, nu putea lăsa această bruscă ridicare suspendată oarecum la sfârșitul poeziei. De aceea el i-a creat un contrapunct. Strofa a doua a poeziei — cuprinzând ultimele patru versuri — începe cu o silabă cu *i* accentuat. Această înălțare excesivă pe portativ, cere, la rândul ei, o coborâre dincolo de limitele păstrate în stofa dintâi a Rugăciunii. De aceea lui *i* din „*privire*” și „*Marie*”, îi răspund cei doi *u* din „*asupra-ne*” și din „*pururi*”. Valul prefăcut în munte, înainte de a se ridica a doua oară din adâncimi, stăruie timp de trei silabe pe linia „*a*” în „*coboară*”, „*maică*”, „*preacurată*”.

Nu trebuie să ne închipuim că Eminescu a pus intenționat în poezia sa toate elementele pe care le-a scos la iveală interpretarea dată în cele precedente. El le-a găsit fiind condus de o instinctivă sete de muzicalitate. Dar multe variante păstrate — dintre care nici una nu are un profil muzical atât de armonios — dovedesc că perfecțiunea atinsă și din punct de vedere al muzicalității nu se datorește numai unei inspirațiuni momentane, ci nobilei străduințe de a se ridica, prin căutare neodihnită, la înălțimea geniului înăscut.

OPERA TEOLOGICĂ A LUI NICHIFOR CRAINIC ^{o v}

DE

D. STĂNILOAE

Gândirea și apostolatul lui Nichifor Crainic sunt ca o lumină și ca o adiere revărsate neîmpărțit pe toate planurile principale ale vieții spirituale românești, aducând fiecăreia din ele o îndrumare, o limpezire și o creștere proprie și de însemnătate epocală.

În cugetarea naționalistă, în poezie, în teologie, contribuția lui Nichifor Crainic e pe rând specific naționalistă, specific poetică și specific teologică și încă atât de remarcabilă încât se poate spune nu numai că naționalismul, poezia și teologia românească sunt altfel dela Nichifor Crainic, ci că acestea și-au aflat prin activitatea lui o adevărată împlinire de sens.

Dar lumina aceasta care e în fiecare sector de culoarea cea mai firească a lui, are în acelaș timp o substanță unitară și o sursă unică. Sursa este certitudinea religioasă și concepția teologică ortodoxă a acestui fervent credincios și profund gânditor. Impozantul și cuceritorul său sistem de cugetare, extins atât de unitar pe toate planurile capitale ale spiritualității românești și împlinind atât de perfect cerințele caracteristice ale fiecăruia, e o ilustrație convingătoare a adevărului că religia — ca legătură a sufletului cu izvorul vieții — este, ca nimic altceva, rădăcina din care crește ansamblul variat al tuturor formelor și manifestărilor superioare ale vieții omenesti. Convingerea aceasta o mănturisește Nichifor Crainic și prin declarații categorice : „*Cultura ca totalitate a creațiilor geniului omenesc nu are un sens în sine, ci se integrează ca parte în concepția religioasă. Ea iradiază din credință ca văpaia din focul aprins*”. (Modul teandric, „Gândirea”, Ianuarie 1940).

Din acest motiv este deosebit de greu să urmărești activitatea spirituală a lui Nichifor Crainic pe unul din planurile în cari s'a răsfrânt, fără să faci incursiuni și în celelalte.

Greutatea nu e totuși atât de mare pentru cel care întreprinde expunerea operei sale teologice. Cu riscul de a da un studiu puțin trunchiat, poți totuși să descrii amănunțit o sursă fără a trebui să amintești de elementele din cari ar proveni și fără de cari nu ar putea fi înțeleasă. Poți să vorbești de ea uitând că e sursă pentru alte realități, sau schițând sumar numai, direcția tenziunilor ei de prelungire ramificată.

De sigur că subliniind originile teologice ale întregii activități intelectuale a lui Nichifor Crainic, reliefăm nu numai caracterul dominant al acesteia, ci și una din caracteristicile care dau apariției sale în câmpul teologiei ortodoxe române o însemnătate epocală. Nichifor Crainic este cel dintâi teolog român în epoca modernă a istoriei noastre care scoate teologia din cercul strâmt și ocolit al specialiștilor, prezentând-o într-o formă impunătoare atențiunii generale a lumii intelectuale.

Pătruns de justele tendințe și posibilități ale teologiei, — afirmate în chip atât de strălucit în tot timpul dela apariția creștinismului și până la Renaștere —, de-a îmbrățișa și de-a lumina toate strădaniile și toate aspectele vieții omenești, Nichifor Crainic a coborât în arenă, în vacarmul discuțiilor și-al ciocnirilor de idei, în haosul care nu-și putea găsi o axă de limpezire, arătând față de orice problemă punctul de vedere creștin, înfățișând doctrina ortodoxă drept ceea ce este în virtualitățile ei, perspectivă superioară de înțelegere și forță superioară de orânduire a tuturor stihilor răscolite de spiritul tulbure al contemporaneității. A indicat astfel teologilor o misiune spirituală totalitară, care să îmbrățișeze universalitatea preocupărilor omenești, i-a făcut să-și aducă aminte de lumea de azi și de întrebările care o chinuesc și să lase discuțiile cabalistice pe marginea unor chestiuni fără aderență cu aceste întrebări.

Prin activitatea aceasta Nichifor Crainic a îndeplinit în acelaș timp cea mai importantă operă de răspândire a doctrinei ortodoxe în lumea noastră intelectuală. Nichifor Crainic e misionarul de prestigiu al credinței bisericești în mijlocul intelectualilor români.

Dar scoțând teologia în arena largă a vieții intelectuale, n'a diluat-o câtuși de puțin. Dimpotrivă, teologia lui Nichifor Crainic e de-o densitate, de-o intensitate și de-o bogăție în preocupări ne mai ajunse până la el. S'a dovedit astfel că nu densitatea în elementele proprii face teologia neagreată de intelectuali, ci prezentarea ei în clișee stereotipe, fără adâncire personală, fără trecerea ei prin intimitatea sufletească a teologului, de unde să se îmbrace în dogoarea convingerilor, în noutatea cuceritoare a unor prezentări cari trădează o nouă descoperire a evidențelor adevărului etern, fulgerată pe rând în focul tenziunilor necurmăte ale spiritului său. Tocmai acest caracter viu, trăit, îl are teologia lui Nichifor Crainic. E semnificativ în această privință că dânsul a introdus pentru prima dată la noi preocupările de teologie mistică, sistematizând chiar o disciplină cu acest nume la Facultatea de Teologie din București. Cursul de mistică ortodoxă, ținut studenților, e prima adunare și sistematizare a imensului material de doctrine și de fapte ascetice și mistice din cuprinsul spiritualității ortodoxe. Un sector întins de preocupări, cele mai centrale, cele mai importante pentru înviorarea vieții creștine, a fost redat astfel din nou teologiei românești, atât de schematică până la dânsul. Nichifor Crainic a lărgit cercul preocupărilor teologice, a deschis zări nouă, dar înnoirile sale nu sunt altceva decât o surpare a zăgazurilor cari țineau teologia noastră închisă dinspre fluviul bogat și viu al tradiției. Nichifor Crainic înnoește prin reactualizarea tradiției într-o teologie care se mulțumea cu câteva coji din această tradiție, primite pe calea și de multe ori prin interpretarea ocolită a teologiilor apusene. Prin Nichifor Crainic s'a săvârșit o adevărată restaurare a teologiei românești în duhul ortodox.

* * *

Trecând la încercarea de-a prezenta după conținut gândirea teologică a lui Nichifor Crainic, nu știm cu care din cele două aspecte ale ei să începem: cu cel

care urmărește urcarea sufletului pe treptele ortodoxiei până la înălțimea uniunii mistice cu Dumnezeu, sau cu cel care zugrăvește majestoasa viziune pancosmică a ei. Sunt cele două vârfuri supreme spre cari se mișcă toată viața și toată gândirea creștină, singurele cari permit o viziune totalitară, dar până la cari numai Nichifor Crainic a dilatat la noi preocuparea teologică. Intrucât viziunea pancosmică a ortodoxiei e cea care corespunde laturii obiective a doctrinei creștine și aceasta este baza trăirii ei subiective, vom începe cu ea, deși pe de altă parte nu poți vedea ordinea obiectivă a revelației dumnezeiești dacă nu ești iluminat în prealabil de experiența subiectivă a harului.

În centrul doctrinei creștine a lui Nichifor Crainic stă Iisus Hristos. Creștinismul însuși, nefiind un sistem de filosofie, „*este înainte de toate persoana istorică a Mântuitorului*“. Acest lucru îl accentuează Nichifor Crainic în diferite rânduri (Ortodoxie, Modul teandric). „*Sensul vieții pe care îl caută cugetătorul, se descopere în Iisus Hristos*“, „*Mântuitorul e Alfa și Omega tuturor lucrurilor create*“. (Modul teandric). Prin El s'au creat toate, în El se mențin, prin El se mântuesc. În El e lumina și viața noastră. „*El e modelul universal al vieții în Dumnezeu*“. Dar în El și prin El e și puterea prin care ne putem înălța în lumină, în perfecțiune, spre Dumnezeu. A te mântui înseamnă a sta în legătură cu El. Puterea ce o primim stând în legătură cu Hristos este harul dumnezeesc. „*Ortodoxia ne învață că prin Hristos ni s'a dat harul dumnezeesc, adică energia spirituală cu care punându-ne în permanent acord putem să ne transformăm viața, ridicând-o pe culmile desăvârșirii*“. (Ortodoxie).

Asupra harului Nichifor Crainic insistă mult. Harul este necreat, izvorând din ființa dumnezească. În această privință Nichifor Crainic ajută prin propovăduire curagioasă la reactualizarea unui important punct de doctrină ortodoxă formulat de Sf. Grigorie Pallama, asupra căruia teologia românească din epoca modernă trecea cu tăcerea, timorată de opoziția susținută a catolicismului după care harul e numai o putere creată de Dumnezeu în suflete. Nichifor Crainic și-a dat seama că fără învățătura despre caracterul necreat al harului, concepția ortodoxă despre îndumnezeirea omului, importanta idee teandrică și toată spiritualitatea specifică a ortodoxiei se volatilizează. Ba s'ar putea spune că chiar și duhul creștinismului, căci dacă harul e creat, nu mai e posibil să ne împreunăăm cu Dumnezeu prin Iisus Hristos — dogma fundamentală a creștinismului — ci prăpastia între Dumnezeu și om rămâne și mai departe în ființă.

Despre îndumnezeire vom vorbi în legătură cu descrierea sistemului de mistică. Aci să spunem un cuvânt despre ideea teandrică, pusă la noi în circulație de Nichifor Crainic. Teandria este uniunea intimă între Dumnezeu și om. Modelul desăvârșitei teandrii îl avem în Iisus Hristos în care natura dumnezească și omenească sunt unite într-o singură persoană. Teologia actuală rusă operează și ea mult cu acest concept, dar ca în multe alte puncte de doctrină ortodoxă, plasează și aici tendințele de exagerare până la fantastic ale spiritului slav, vorbind de pildă despre o umanitate din veci a Logosului, despre caracterul teandric etern al lui Dumnezeu. Pentru Nichifor Crainic conceptul acesta însemnează mai întâi modul de cooperare între Dumnezeu și omul renăscut. Toate actele superioare ale credinciosului se efectuează printr-o conlucrare cu harul dumnezeesc sălășluit în sufletul lui. Dar Nichifor Crainic dilată semnificația acestui principiu peste limitele creștinătății. Dumnezeu se folosește nu numai de colaborarea omului renăscut, ci și de a celorlalți. Dacă prin căderea în păcat n'a dispărut din om total chipul dumnezeesc și dacă paralel cu revelația supranaturală a existat și există și o revelație naturală, cetirea semnelor acestei

revelații și împlinirea unora din îndemnul ei încă au înfăptuit-o oamenii printr'un fel de colaborare cu Dumnezeu. Această colaborare din sfera ordinii naturale atinge treapta culminantă prin genii. Nichifor Crainic poate reduce astfel toate creațiunile superioare ale omenirii la ajutorul lui Dumnezeu. „Crezând în Logos ca în rațiunea divină a lumii, doctrina ortodoxă, admite, precum vom vedea, valabilitatea universală a principiului teandric. În lumina ei, geniile apar ca niște profeți naturali ai lui Dumnezeu în lume” (Modul tendric). Nichifor Crainic manifestă astfel o mare credință în revelațiunea naturală a lui Dumnezeu, între legătura acesteia cu revelațiunea supranaturală, plasându-se la o distanță enormă de duhul protestant extrem de sceptic față de posibilitățile naturii create. „Dacă există o revelație naturală admisă de doctrina ortodoxă, nimic nu ne oprește s'o vedem realizându-se în lume în colaborare cu geniul, precum revelațiunea supranaturală dată prin Iisus Hristos, se realizează mai departe în colaborare cu sfântul”. (Modul tendric). Sigur însă că felul de colaborare este superior în ordinea vieții supranaturale. Și eficiența mântuitoare numai aici are.

Trăind în ordinea supranaturală a mântuirii ochii intelectuali ai creștinului nu se pot reține de-a nu îmbrățișa într'o privire unitară și ordinea naturală a lumii. Iar aceasta, la rândul ei, nu poate fi înțeleasă deplin decât în lumina revelației supranaturale în Iisus Hristos. „Ce e lumea în sine, de unde vine și încotro merge nu vom ști niciodată dacă nu vom primi descoperirea dăruită în Iisus Hristos” (Modul tendric). Mântuirea o dobândim exclusiv prin persoana lui Iisus Hristos, prin harul izvorât din persoana Lui, numai pentru că El e Dumnezeu. El este singurul Mântuitor, numai fiindcă este creatorul lumii și susținătorul ei. Căci mântuirea nu e decât o refacere a lumii, o „a doua creație” a ei după stricăciunea și disarmonia în care a aruncat-o păcatul. Doctrina despre creațiunea lumii prin Dumnezeu face parte astfel în chip esențial din creștinism. O premisă tot atât de necesară a creștinismului este doctrina despre un păcat universal și despre o stricăciune generală rezultată din el, în care a căzut creațiunea, dar din care nu se mai poate ridica prin puterile proprii, făcând necesară milostiva întrupare și jertfă a Cuvântului dumnezeesc prin care s'a și creat lumea.

Doctrina despre păcat propriu zis este atinsă mai fugitiv în sistemul de cugulare al lui Nichifor Crainic. Dar posibilitatea și dureroasa lui realitate este presupusă de suflul integral apologetic al activității sale. Concepțiile adversare cu cari luptă în ordinea socială, filosofică, estetică, sunt tot atâtea devieri morale dela ordinea și dela voia divină și numai pentru că le sesisează cu o sensibilitate deosebit de fină ca atare, lupta sa se însuflețește de atâta nobilă ardoare.

Doctrina despre Biserică rezultă ca o consecință firească și necesară din calitatea de Mântuitor și de Creator a lui Iisus Hristos. Aici întâlnim una din caracteristicile originale ale sistemului său teologic. Biserica e o rezultantă nu numai a calității de Mântuitor a lui Iisus Hristos, ci deodată a calității de Mântuitor și de Creator, sau cu un alt cuvânt a calității de Recreator. Deabia meditănd asupra insistenței cu care susține Nichifor Crainic acest lucru, mi-am lămurit de ce în lumea protestantă — și prin influențe teologice și la noi — Biserica nu rezultă ca o consecință necesară din Iisus Hristos : pentru că protestantismul, dezinteresându-se total de ordinea creațiunii, consideră pe Iisus Hristos numai ca Mântuitor, ca pe unul ce n'are interes față de întreaga creațiune, cu ordinea, solidaritatea și varietatea ei esențială. (Uneori Iisus, deși acceptat ca Mântuitor, nu e socotit și Dumnezeu, sau Creator al lumii). Dacă-i așa, indivizii pot forma cu Iisus tot atâtea comunități izolate, cari să nu imite și să nu transfigureze solidaritatea naturală a fapturilor din ordinea creațiunii.

Iată de ce Nichifor Crainic expune doctrina sa despre Biserică nu în imediată legătură cu doctrina despre Iisus Hristos ca Mântuitor, ci după ce tratează despre creațiunea lumii, adică după ce arată și calitatea de Creator a Mântuitorului (Ortodoxie). Creațiunea lumii, păcatul prin care armonia ei primordială a fost tulburată și Biserica, privită ca un cosmos restabilit, e ordinea în care se înlănțuiește expunerea lui Nichifor Crainic.

Concepția aceasta se străvede și în faptul că de câte ori vorbește despre Biserică o face în legătură cu o viziune larg cosmologică. Biserica este pe de o parte „*organismul prin care se revărsă în viață energiile harului dumnezeesc*“, dar pe de altă parte ea este așezământul „*care se confundă cu marele tot al făpturii*“, sau e „*cosmosul organizat în Biserică*“.

Armonia primordială a lumii cu Dumnezeu este paradisul dela început, pe care l-am pierdut în urma păcatului. Biserica este poarta redeschisă spre paradisul restabilit, este anticipația acestui paradis. Recucerirea paradisului este de altfel nu numai preocuparea fundamentală a creștinismului, ci tenziunea spre el e impulsul întregii culturi, a întregii strădanii superioare a omenirii. În această idee despre cultură, atât de stăruitor susținută și căreia i-a dedicat o întreagă carte „*Nostalgia paradisului*“, se manifestă din nou un fel de concepție pan-bisericească a universului.

În doctrina atât de subliniat cosmică despre Biserică, Nichifor Crainic reactualizează pe marele teolog și mistic al creștinismului răsăritean, pe Dionisie Areopagitul, atât de caracteristic pentru spiritul cosmic al ortodoxiei, dar atât de uitat de teologia românească din ultima sută de ani.

Alături de Filocalie — colecția scrierilor de caracter mistic-ascetic ale răsăritului — Dionisie Areopagitul este al doilea izvor de frunte al teologiei lui Nichifor Crainic, ambele puse din nou în circulație de dânsul.

Dionisie Areopagitul pune în legătură de copie și model, dar și într-o comuniune mistică, ordinea ierarhică a lumii cerești — lumea îngerească — și a lumii pământești. Ierarhia este un principiu organizator de temelie al întregii existențe, dela tronul dumnezeesc și până la cel mai simplu mineral pământesc. Toată ființa creată participă astfel în diferite grade la bunătatea de existență dăruitoare a lui Dumnezeu. Darurile dumnezeiești se coboară prin toate aceste cascade spre diferitele categorii de făpturi. Ierarhia și armonia lumii văzute, tulburată prin păcat dar restabilită prin harul lui Iisus Hristos, se numește Biserică. Dar tocmai deaceia Biserica este în sens larg și starea primordială și Biserica este și ordinea cerească. În capul cosmosului rezidit în Biserică, prelungit prin Biserica cerească, stă Iisus Hristos creatorul și recreatorul.

În viziunea aceasta se întemeiază și se justifică existența ierarhiei din Biserică, dar și varietatea națiunilor din cuprinsul ei. Acestea din urmă în special sunt legitimate de faptul că pe fiecare treaptă îngerească sunt mai mulți îngeri, cari nu se confundă între oalță. Dar precum ierarhia, fiind lăsată pentru a servi treptelor inferioare, nu legitimează o mândrie pentru cei ce fac parte dintr'un grad superior, ci dimpotrivă impune iubire și solidaritate între toate treptele, așa existența variată a națiunilor este o diferențiere în unitate, o ecumenicitate simfonică, nu o diversitate îndușmănită. Pentru primul adevăr dăm cuvintele: „*Ortodoxia îmbrățișează în mod egal pe oameni, oricare ar fi dotația și capacitatea lor naturală. Pentru ea nu există clase sociale sau categorii preferate în dauna altora. Viața în ierarhie se întemeiază pe consimțământul dragostei.... Ierarhiile, dela cele pur spirituale până la cele pământești, se disting în deosebi prin aceste sarcini pe cari superiorii le au față de infe-*

riori. Cu cât treapta e mai înaltă, cu atât sarcina e mai mare față de subordonați". (Ortodoxie).

Iar pentru al doilea cităm: „*Națiunile, prin urmare, sunt unități variate ale naturii create și ele intră ca atare în organismul ierarhic al Bisericii... Dacă admitem că universalitatea spirituală a ortodoxiei pretinde uniformizarea în domeniul natural al fapturilor, ar trebui să credem că Dumnezeu, care a creiat lumea în varietate și a dotat cu capacitate deosebită fiecare lucru, s'ar întoarce acum împotriva zidirii Sale*" (Ortodoxie).

Cea dintâi idee formează temelia concepției sociale demofile și solidariste a lui Nichifor Crainic, opusă democrației egalitariste, liberalismului de liberă concurență și marxismului ațâțător al urilor de clasă. A doua idee formează temelia naționalismului său, opus oricărui fel de internaționalism, dela cel catolic până la cel marxist, strein însă de exclusivismul rasist. Și amândouă la un loc formează temelia concepției naționaliste-sociale creștine, desăvârșită și integrală ca un cristal, a etnocrației.

Dar viziunea aceasta a cosmosului, minunată armonie ierarhică, s'a relevat lui Nichifor Crainic și ca o viziune panestetică. Natura, în sensul cel mai cuprinzător, este frumoasă și a fost și mai frumoasă înainte de cădere. A fost și sub raportul frumuseții un Paradis și va fi la sfârșit iar un Paradis. Creațiunile imaginațiilor geniilor artistice sunt tot atâtea tablouri profetice ale viitorului Paradis. Faptul că lumea creată este frumoasă, îl face pe Nichifor Crainic să atribue și lui Dumnezeu însușirea frumuseții. Aceasta este o a doua idee din Dionisie Areopagitul pe care o repune în circulație. De observat că și la acela în legătură cu viziunea ierarhică pancosmică apare în chip firesc ideea frumosului în Dumnezeu. „*Lumea e oglinda Creatorului*, zice Nichifor Crainic. *Ea îi resfrânge chipul și însușirile. Chiar numele lumii e frumusețe, fiindcă lumea se numește cosmos, adică ordine sau podoabă*" (Senzul teologic al frumosului). Tocmai pentru că Dumnezeu este frumusețea supremă, are putere de atracție față de lumea creată, spune Nichifor Crainic urmând pe Dionisie Areopagitul. Dumnezeu ca frumos trezește în faptură „dragostea” după El. „*Legătura irezistibilă dintre frumosul absolut și lucrurile frumoase din lume e dragostea. „Dragostea de frumusețe” le mișcă și le strânge pe toate... În natura inefabilă a frumosului transcendent lucrează marea putere de atracție, prin care stă minunata ordine ierarhică și unitatea în varietatea cosmosului. Din pricina acestei atracții irezistibile, ce se exercită asupra fapturilor mișcându-le spre cauza lor divină, frumosul se numește pe grecește kalos, adică chemare, frumusețe. Dionisie îl derivă dela verbul kaleo = eu chem. Divina dragoste a frumuseții transcendente e astfel nu numai un reflex de strălucire a luminei de sus revărsată peste lume, dar și un apel, o chemare, o atracție permanentă a lucrurilor către obârșia lor comună de dincolo de timp și spațiu*" (Ibid).

Cugetând asupra frumuseții de origine divină a cosmosului, Nichifor Crainic ajunge în situație să-și precizeze poziția față de conceptul de Sofia, atât de frecvent și de mult discutat în teologia rusească contemporană. Evitând construcțiile fantastice ale unora din acești teologi în legătură cu ideea de Sofia, Nichifor Crainic îi dă un înțeles mult mai rezonabil și deplin compatibil cu doctrina ortodoxă despre Sf. Treime. Sofia ca necreată este „raportul Sfintei Treimi față de lume”, sau „gândul etern al lui Dumnezeu” cu privire la lume, gând care cuprinde multiplicitatea unitară și armonică a ideilor tuturor ființelor. Iar în formă creată Sofia este frumusețea lumii cu toate formele ei, care nu e decât o transpunere a ideilor dumnezeiești în vizibili-

tatea creată. Sofia creată sau naturală e vraja, e frumusețea, e splendoarea care se degajează din înfățișarea armonioasă și majestoasă a Universului, care e revărsată asupra lui de Dumnezeu. „*Participând la creație, Sofia se revărsă în Universul întreg, îi imprimă formele mărețe... Toate lucrurile din lumea creată participă la Sofia ca la rațiunea lor de a fi, ca la puterea care le întocmește și le cârmuește, ca la lumina ce le înoeste, le desăvârșește și le înfrumusețează*“. A spune deci că frumusețea lumii este de origine dumnezească, e tot una cu a spune că e de caracter sofianic.

Dar ce rost poate avea în planul mântuirii această stăruință a lui Nichifor Crainic asupra însușirii de frumos a lui Dumnezeu? Am văzut că vorbind de frumusețea dumnezească și sofianică a lumii, Nichifor Crainic o determină în același timp ca dragoste, iar de dragoste știm că e cauza proprie a mântuirii. Iubirea e frumoasă, e frumusețe și adevărata frumusețe e iubitoare, e iubire. Dumnezeu este atât de frumos, atât de atrăgător, pentru că este suprema iubire. Fiind cucerii de iubirea lui Dumnezeu, suntem cucerii de frumusețea Lui. Așa se explică de ce Dostoievski spune odată că „*frumusețea va mântui lumea*“, iar alte dăți că prin iubire ne mântuim. (Asupra acestei concepții a lui Dostoievski stăruiește Nichifor Crainic îndelung. A se vedea îndeosebi: *Paradisul posibil*).

Ridicarea făpturii în starea de mântuire echivalează cu ridicarea ei în starea de plenitudine a frumuseții sofianice. „*Sofia creaturală e făptura în măsura în care e îndumnezeită de har și ridicată în eternitate... E lumea modelată din nou în perfecțiunea paradisului spiritual după chipul Mântuitorului transfigurat pe muntele Taborului*“ (Problema stilului). Iată dar cum teologia estetică se încadrează în teologia soteriologică, adică în teologia creștină pur și simplu.

Insemnătatea soteriologică a frumosului, sau fuziunea lui cu însușirea iubirii, e lămurită și prin un al treilea termen pe care îl folosește Nichifor Crainic vorbind despre frumos. Este termenul *lumină*, care are în mintea noastră un înțeles intermediar între frumusețe și iubire. Frumusețea e luminozitate, dar aceasta îți dă o înălțare, o tărie, o mulțumire, o pace misterioasă în suflet. De lumina dumnezească se spune categoric în Sf. Scriptură și în Tradiția ortodoxă că e mântuitoare. A te apropia de Dumnezeu însemnează a vedea lumina Lui. Mistica ortodoxă e întreagă străbătută de năzuința după vederea luminii dumnezeiești.

Iar lumina nu e, în concepția ortodoxă, decât harul dumnezeesc (în latinește *gratia* = frumusețe), în măsura în care se dă dela o anumită treaptă de apropiere a sufletului purificat de Dumnezeu. E harul când ajunge să fie văzut, lucru de care se învrednicesc cei ce s'au ridicat pe cele mai înalte trepte de viață spirituală. În acest punct Nichifor Crainic reactualizează o învățătură a Sf. Simeon Noul Teolog, de care spune: „*cu extraordinara putere a celui care a văzut conștient infinita lumină dumnezească inundându-l, el afirmă că esența creștinismului stă tocmai în această conștiință sublimă a harului din noi, a harului văzut ca lumină a slavei dumnezeiești*“ („*Locul inspirației*“). Cei care s'au ridicat însă pe firul harului până la punctul în care îl văd ca lumină negrăită, au atins treapta de sfințenie.

Dar experiențele acestea petrecute pe cele mai înalte culmi ale vieții interioare creștine formează domeniul *misticei*, iar asprele străduințe spre a ajunge la ele pe cel al *asceticei*. Cu aceasta ne-am coborât în interiorul sufletesc, al doilea câmp în care se desfășoară viziunea teologică a lui Nichifor Crainic. Numai când creștinismul își desfășoară puterile vii pe treptele ascendente ale interiorului, viziunea creștină pancosmică crește din și se înrădăcinează organic în experiențe și evidențe nesguduite. Altfel viziunea pancosmică n'are decât un caracter teoretic de

literă care nu face viu. Viața creștină interioară la gradul de maximă incandescență este firul de aur în preocupările vechii tradiții ortodoxe. Renașterea acestei preocupări, restaurarea tradiției ortodoxe în ceea ce are ea mai esențial, este meritul aproape exclusiv al lui Nichifor Crainic.

Nichifor Crainic e cel dintâi care e preocupat stăruitor în teologia românească nu de stadiul comun al vieții creștine, ci de vârfurile ei ce ard în lumina dumnezească, adică de viața pe care dânsul o determină ca „*viața mistică, de pe culmi, a desăvârșirii în Duh, sau a sfințeniei, sau viața religioasă realizată la maximum*“. E cel dintâi care a concentrat într-o expunere sistematică „Teologia mistică“ pe care o definește îndrăzneț și original, dar în acord intern cu duhul ortodox: „*Știința îndumnezeirii omului*“, întrucât „*viața mistică e viață dumnezească participată*“, în ea omul devine „*dumnezeu prin har*“. „*Viața mistică e tot o colaborare teandrică, privită însă la un grad maxim de intensitate, în comparație cu viața creștină în general... Spre culmile vieții mistice însă, cu cât înaintăm în sus, cu atât dăm de limita puterilor omenești oricât de intensificate ar fi ele de încordarea eroică a voinții. Limita de sus a puterilor omenești nu înseamnă totuși limita vieții mistice. Căci în realitate, viața mistică propriu zisă, adică viața în Dumnezeu începe abia dincolo de limita puterilor omenești. Cu cât înaintăm mai sus pe calea desăvârșirii, cu atât contribuția puterilor omenești se diminuează din ce în ce mai mult până la dispariția aparentă; iar contribuția harurilor dumnezeiești sporește în măsură tot mai mare până la covârșirea omului prin lumina cerească*“. (Citatele referitoare la viața mistică le dăm după Cursul de Teologie mistică, litografiat, București 1936).

Temelia dogmatică a misticii ortodoxe o găsește Nichifor Crainic pe drept cuvânt cu deosebire în doctrina lui Dionisie Areopagitul și a Sf. Grigorie Palama, cari susțin în același timp deosebirea între ființa și harul sau lumina dumnezească, dar și caracterul divin și necreat al ultimului. Cine nu admite aceste două puncte de doctrină rămâne cu alternativa: sau harul este o simplă entitate creată, sau este una cu ființa dumnezească. Între acestea oscilează nesigur catolicismul. Urmarea este că viața mistică e și ea sau numai o înflăcărare în sfera creatului, sau o împreunare a ființei omenești cu ființa dumnezească, lucru care numai în Iisus Hristos știm că s'a petrecut. În catolicism viața mistică n'are o temelie doctrinară clară și sigură.

După Dionisie Areopagitul și Sf. Grigorie Palama ființa dumnezească rămâne ascunsă și inaccesibilă. Numai manifestările ei iradiază spre făptură și numai de ele se poate aceasta împărtăși. Una dintre ele este harul dumnezeesc, văzut dela o anumită înălțime ca lumină. Dar harul izvorăște din ființa dumnezească, nu e creat; el este în raport cu ființa dumnezească, cum e cugetarea și iubirea în raport cu ființa omului din care emană. Deosebirea stă doar în faptul că harul e efect, iar ființa izvor, raport ce nu se poate inversa; numai ființa are consistență de sine. Dar când vezi lumina bunătății dumnezeiești și ești cuprins de ea, ești îmbrățișat în realitate de subiectul dumnezeesc, așa cum când învăluu pe cineva în iubirea și bucuria mea, sunt eu însumi subiectul acestei atențiuni și îmbrățișeri, ființa mea rămânând totuși, ca izvor al acestor efuziuni dincolo de ele.

O a doua idee de temelie a misticei sale este cristocentrismul. „*Caracteristica izbitoare dela început a misticei ortodoxe, în comparație cu alte varietăți de mistică, este că ea e cristocentrică... Prin Hristos omul la Hristos Dumnezeu, iată metoda vieții creștine și a misticei ortodoxe*“. (Curs de Teologie mistică, 1936, pg. 60).

Unora li s'a părut tocmai dimpotrivă că în tradiția mistică ortodoxă, în tră-

irea și descrierea etapelor de înălțare spre vederea luminii, lipsește gândul la Iisus Hristos. Și s'au provocat mai ales la Dionisie Areopagitul — acuzat și din această pricină de neoplatonism — și la isihasți. Dar și la aceia ca și la Nichifor Crainic, chiar dacă în descrierea propriu zisă a etapelor de înălțare a spiritului nu se prea face amintire de Iisus Hristos, aceasta se explică din motive de metodă pentru a nu se complica descrierea. Despre necesitatea gândului la Iisus Hristos se vorbește când se stabilesc în prealabil condițiile fundamentale ale acestei vieți. Dionisie Areopagitul vorbește de Hristos în cărțile despre cele două ierarhii, iar isihasții arată că numai prin Hristos se poate ajunge la vederea luminii dumnezeiești, prin importanța covârșitoare ce o dau așa numitei rugăciuni a inimii sau a lui Iisus, a cărei esență constă tocmai în permanenta fixare a gândului la Iisus Hristos. Nichifor Crainic dă și dânsul un loc de frunte rugăciunii lui Iisus în mistică. Curios este, dealtfel, că aceiași critici catolici cari îi reproșează misticii ortodoxe că lipsește Hristos din ea, o acuză că așteaptă înălțarea spiritului pe culmile vederii luminii dumnezeiești dela o facilă repetare a unei scurte rugăciuni către Iisus. Uită însă că eroismul încordărilor ascetice și al vieții de rugăciune, e realizat în spiritualitatea ortodoxă într'un grad care nu e nici pe departe atins, sau cerut măcar, în lumea catolică.

Și în sfârșit o a treia condiție neapărată pentru adevărata viață mistică este, după Nichifor Crainic și după toată tradiția ortodoxă, participarea la viața liturgică a Bisericii. E adevărat că omul care, în urma unor îndelungate eforturi de purificare prin asceză și rugăciune, se ridică până la vederea luminii dumnezeiești, depășește înfățișările materiale și vizibile ale simboalelor liturgice. Dar le depășește înălțându-se din mijlocul lor, cu ajutorul lor și în direcția ce-o arată ele, cum te-ai ridica pe treptele unei scări până ieși din zona stăpânită de gravitație, ca apoi să-ți ei sborul în continuare dincolo de aceste trepte. Nu se poate înălța cineva la vederile spirituale ale supremelor experiențe mistice, prin înstrăinarea de viața liturgică. Pe de altă parte stările acelea înalte nefiind durabile, omul când coboară din ele găsește în viața liturgică un suport, un izvor de împropătare. „*Ca și grafica oricărei temperaturi, grafica vieții spirituale înfățișează neconținute suiri și coborîri, oscilații ale luptelor cu înfrângerii și biruinți, cari nu se sfârșesc decât odată cu moartea. Coborîrile, înfrângerile și oboselile își găsesc totdeauna reazimul de odihnă și de refacere în mistica liturgică. Ea e un aeroport de unde pleacă și unde se reîntorc avioanele duhului din înălțimile pe cari au izbutit să le străbată*”. (Curs de Teologie mistică, pg. 154). „Mistica individuală e legată atât de strâns de mistica sacramentală încât cea dintâi apare ca o reverberație imaterializată, spiritualizată a celei din urmă” (pg. 226).

Dealtfel concepția panbisericească, areopagitică, asupra căreia Nichifor Crainic stăruie atât de mult în sistemul său de mistică, este cea mai puțin proprie de-a se concilia cu izolaționismul unei mistici individualiste.

Vom da acum pe scurt o descriere a treptelor vieții mistice, așa cum sunt expuse la Nichifor Crainic. Ele sunt: *purificarea, iluminarea și desăvârșirea sau unirea*. Faza purificării cuprinde în deosebi silințele ascetice ale omului. Accentul principal cade pe lucrarea voinței omenești. Iluminarea se clasează la mijloc între asceză și mistică, accentul căzând atât pe lucrarea voinții omenești, cât și pe colaborarea harului dumnezeesc. Faza desăvârșirii sau a îndumnezeirii se plasează în sectorul misticei propriu zise, unde accentul este pe voința dumnezească, omul aflându-se în această fază într-o stare de pasivitate primitoare (Curs cit. pg. 160).

Credincios concepției sale că viața mistică se dezvoltă în conexiune cu cea

liturgică, Nichifor Crainic pune purificarea într'o legătură specială cu taina Botezului, iluminarea cu taina Mirului, iar desăvârșirea sau unirea cu Euharistia. Botezul fiind taina curățirii de păcate și a morții omului vechiu, purificarea este o prelungire metodică a acestui act sacramental. „*Mortificarea ascetică ne apare ca o continuare a Botezului și ca o împlinire metodică a lui*“ (Op. cit. pg. 169). Cele mai minunate înălțimi le-a atins asceza în ortodoxie. Convingerea ortodoxă că drumul spre desăvârșire duce prin asceză, e zugrăvită și pe pereții bisericilor în chipurile sfinților, în pictura de stil bizantin. Numai prin asceză natura, care păstrează posibilități spre păcat și după botez, poate fi consolidată definitiv în puritatea ei primordială. Asceza nu are un ideal negativ : omorîrea naturii, ci unul pozitiv : purificarea naturii și adevărata ei frumusețe și eliberare, restaurarea caracterului ei paradisiac.

Purificarea se câștigă prin lepădarea de sine și prin lepădarea de lume. Voturile monahale: sărăcia, fecioria și ascultarea indică tot atâtea sectoare în cari se angajează lupta omului cu patimile de tot felul.

Purificarea se extinde atât la simțuri cât și la suflet. Prin simțuri primim impresiunile obiectelor cari trezesc în noi ispite și patimi. Prin simțuri ne adunăm în memorie reprezentări și experiențe pătimase cari ne ispitesc la noi păcate. Dar purificarea vizează nu numai impresiunile și reprezentările cari au o legătură cu patimile propriu zis, ci toate ideile și preocupările din minte și din memorie, ca și toate mișcările sentimentelor noastre. Toate ne împrăștie atenția, ne îngreunează concentrarea în acel adânc al sufletului în care putem să ne întâlnim cu Dumnezeu. Omul trebuie să uite de toate; să nu mai rămână în el decât gândul la Dumnezeu și iubirea către El.

Dar toate acestea sunt numai etapa purificării active. După ce urmează purificarea pasivă care se încadrează însă în faza iluminării.

Aceasta stă într'o legătură specială cu taina Mirului. Despre taina Mirului Biserica ne învață că ne întărește facultățile spirituale și ne acordă darurile Duhului Sfânt. Dar noi ca creștini de rând nu experimentăm decât poate foarte cenușiu aceste efecte.

Misticii însă, cu fina lor sensibilitate spirituală, le sesizează. „*Experiența mistică ne spune că întărirea facultăților spirituale, revărsarea darurilor Duhului Sfânt, precum și acordarea de harisme extraordinare, dacă sunt lucruri atribuite mirungerii și despre cari noi luăm cunoștință mai mult pe cale teoretic-dogmatică, în faza iluminării apar cu evidență incontestabilă, ca realități launtrice trăite de cel care progresa în perfecțiune*“ (Curs cit. pg. 202).

În special în această fază se petrec purificările pasive, numite așa pentru că ele depășind puterea omenească sunt opera harului. Aceste purificări constau în smulgerea chiar a rădăcinilor celor șapte patimi din simțuri și din spirit și înlocuirea lor cu cele șapte virtuți și cu cele șapte daruri ale Duhului Sfânt, câte unul pentru întărirea fiecărei virtuți.

Faza a treia, culminantă, este unirea mistică, „*participarea harică și personală la viața intimă și tainică a lui Dumnezeu*“, e „*transfigurarea trupului nostru din omenesc în duhovnicesc*“, a naturii noastre „*din creată în divină*“. E inundarea ființii noastre de lumina dumnezească a Taborului. „*Lumina taborică e centrul de atracție al acțiunii și al contemplației ortodoxe*“ (Op. cit. pg. 218). Faza aceasta se întemeiază pe dumnezeasca Euharistie, fiind o asimilare simțită a ființii noastre în corpul mistic al lui Iisus Hristos, participarea la dumnezeire prin omenitatea

Fiului lui Dumnezeu. Prezența intimă a lui Dumnezeu în noi produce în noi starea de contemplație. De aceea momentul culminant al unirii se mai numește și treapta *contemplației*, sau a *vederii*. Momentul contemplativ e pregătit de purificările și de iluminările amintite. Dar un rol special în are, mai cu seamă un „*efort de atenție, de reculegere, de autocontrol, de concentrare, de simplificare progresivă până când toate puterile omului se reduc sau, mai bine zis, se sintetizează în intuiția contemplativă*“. „*Meditația e pregătirea psihologică a contemplației*“. (Op. cit. pg. 233). Meditația în special este o mișcare întreită a spiritului nostru: întâia e în afară spre un obiect, a doua e o retragere spre interior și a treia e o adâncire circulară în Dumnezeu. De pildă cugetăm întâi asupra unui precept evanghelic, ne coborâm apoi în sufletul nostru pe care îl găsim atât de departe de idealul cerut prin acel precept și în sfârșit ne înălțăm cugetul spre Dumnezeu al cărui ajutor îl avem. Meditația înscrie o înălțare dela imaginile sensibile spre contemplația spirituală. În fața diferitelor metode de meditație apuseană, Nichifor Crainic înalță printr-o analiză magistrală și amănunțită valoarea metodei de frunte a ortodoxiei: *metoda isichastă*, care are în centrul ei rugăciunea inimii, sau a minții, sau a lui Iisus. E metoda care a creat un moment strălucit și în istoria spiritualității românești, datorită paisianismului.

Momentul culminant atins prin această rugăciune și prin tot ansamblul de purificări și iluminări, este vederea lui Dumnezeu în lumină. Ființa întreagă este umplută de lumină, este ridicată în oceanul de lumină divină, care se răspândește apoi și pe fața sfântului, pe trupul lui, în toată împrejurimea lui. Acesta e fenomenul transfigurării propriu zis, cunoscut numai misticii ortodoxe, e anticipația trupului înviat și a cosmosului de după judecata din urmă, a paradisului.

În contemplație, care poate fi socotită și starea de rugăciune cea mai înaltă, Nichifor Crainic, urmând clasificărilor consacrate, distinge două etape: una nedesăvârșită, mai activă, și una desăvârșită, sau cu totul pasivă. Exprimată în termeni de rugăciune prima etapă cuprinde rugăciunile: 1) reculegerii, 2) liniștii și 3) a somnului puterilor. În etapa a doua se cuprind rugăciunile: 1) unirii, 2) extazului și 3) căsătoriei duhovnicești. În etapa a doua nu mai ostenește omul să-și ude el ogorul sufletului, ci acesta e plouat de harul dumnezeesc cu o mare abundență. În prima etapă „prezența divină e profund simțită, dar nu e văzută“, în adoua e și văzută.

În special unirea este ca o dulce scufundare în Dumnezeu, cu încetarea activității tuturor facultăților sufletești. Este o certitudine neclintită, ce nu se mai poate uita, că ești unit cu Dumnezeu.

Extazul e o totală ieșire din sine pentru a trăi în divinitate. Revelația launtrică a prezenței lui Dumnezeu, a scufundării în lumina lui, capătă un caracter intuitiv, deși suprasensibil. Trupul nu mai face nici o mișcare, ci încremenește în starea în care a fost surprins.

Nunta sau căsătoria spirituală e o unire extatică prelungită; asemenea soților, omul și Dumnezeu formează o singură unitate în două persoane.

Lumina dumnezească de o frumusețe negrăită, văzută în asemenea stări, este *sublimul mistic*, sublimul supranatural, față de care sublimul natural, intuit de artiști în extazul artistic e mult inferior, e numai o copie palidă a celui dintâi, așa cum paradisul zugrăvit în artă nu sugerează decât în forme aburite paradisul viitor real.

Interesant este punctul de vedere al lui Nichifor Crainic asupra „locului“ sufletesc în care se petrec stările mistice. Avem aci de înregistrat în același timp o

teorie a cunoașterii, dezvoltată și evidențiată personal și foarte curajos. În fața epidemiei de subconștientomanie, de explicare a tuturor ideilor prin sub — sau inconștient, Nichifor Crainic se înscrie în apărătorul celei mai elevate părți din ființa omenească : inteligența conștientă. Conținuturile sufletești ale stărilor de extaz, de inspirație, nu vin de-a gata din subterana sufletului, ci ele se obțin printr'o înălțare a minții spre realitățile mai presus de fire, înălțare efectuată de forța atractivă și întăritoare a acelor realități. E vorba de o ascuțire, de o sensibilizare, de o învigorare a puterii de pătrundere a inteligenței noastre. „*Mintea e tronul lui Dumnezeu în suflet*“ proclamă Nichifor Crainic în acord cu toată mistica ortodoxă. „*A fi desăvârșit în sensul ortodox înseamnă a vedea lumina lui Dumnezeu strălucind în propria ta minte și a vedea propria-ți minte strălucind suprafiresc în lumina lui Dumnezeu*“. Intre alte citate categorice, Nichifor Crainic, aduce unul de-al lui Evagrie Ponticul, spunând: în contemplația mistică „*Hristos ridică firea cugetătoare omorâtă de răutate*“. Așa încât nu prin inconștient, ci mai degrabă prin supraconștient, cunoaște omul în stările mistice. („*Locul inspirației*“).

E adevărat că Nichifor Crainic, în aderență cu mistica unui Eckart și Iacob Boehme, vorbește și de un *eu profund*, de *sinea substanțială* a spiritului, de *Grund-ul* misticei germane, ca loc în care misticul trăește și vede prezența lui Dumnezeu, dar ține să sublinieze că „*acest Grund, acest eu profund, această sine substanțială nu trebuie confundată cu inconștientul psihologiei moderne. Ea e mai degrabă intuiția primordială a sufletului, facultatea prin care el, entitate nemuritoare, ia contact cu Dumnezeu*“ (Despre sublim).

Este deci vorba aci nu de o categorie psihologică, ci de una de dincolo de suflet. Dacă interpretăm bine cuvintele de mai sus și altele asemenea, între acest eu profund și inteligența supranaturalizată există următoarea trăsătură de conciliere : inteligența în înălțarea ce-o încearcă sub forța harului dumnezeesc transcende psihologicul, ajunge până la intersecția între făptură și Dumnezeu, temelia ei, pe care ea o vede acum lămurit. Iar la această intersecție este însăși rădăcina cului, scăldată și deci întreținută de puterea dumnezească.

Astfel îl vedem pe același Nichifor Crainic, care s'a pronunțat atât de des că nu există rațiune umană universală, ale cărei adevăruri să fie acceptate de toți, deci o rațiune umană care să nu greșească, — apărând această rațiune când ea e înălțată de lumina lui Hristos. Nu este aci, firește, nici o contradicție. Precum omul căzând în păcat s'a deteriorat în toate părțile lui, tot astfel ridicat din păcat, se restabilește în toate. Rațiunea, care oricum și în starea de păcat are ca funcție proprie ei cunoașterea adevărului, își păstrează această misiune și în omul renăscut, eliberându-se și ea, în exercitarea misiunii ei, de defecte. Omul natural ridicat în starea harului nu suferă vreo răsturnare de organizare a mădulelor sale și a funcțiilor lor. Ci organizarea aceasta, rămânând aceeași, e săltată pe o treaptă mai înaltă. Piciorul rămâne tot cu funcția umblatului, inima tot cu funcția mișcării sângelui, voința tot cu funcția voinții, inteligența tot cu funcția cugetării.

Faptul însă că rațiunea individuală înălțată în Hristos e capabilă să recunoască adevărul, iar adevărul e unul, face ca rațiunile individuale ridicate toate în Hristos să ajungă la o unitate. Fiecare rațiune individuală cugetă acum astfel încât poate fi socotită ca un organ al rațiunii universale. Ea s'a împletit intim cu Logosul, rațiunea tuturor lucrurilor. „*A cugeta lumea și lucrurile din ea prin Iisus Hristos e garanția unică a salvării din autonomismul individualist. Hristos e „locul“ supra-*

personal, unde rațiunile omenești se pot unifica în acordul sensului atât de necesar pulverizatului spirit omenesc" (Modul teandric).

* * *

Expunerea aceasta nu a putut reda, firește, decât extrem de schematic bogăția de idei și armonia superbă a concepției teologice a lui Nichifor Crainic.

Mintea sa aplecată asupra acestui teren de cugetare, a captat din paradisul dumnezeesc, închis în ortodoxie, mari fascicule de raze pe cari le-a răspândit cu efuziune pe orizontul nostru de înțelegere și de simțire, luminându-l sărbătorește și încălzindu-l.

Nu știu cum, dar impresia care m'a covârșit de câteori am pătruns în lumea zugrăvită de scrisul lui Nichifor Crainic, a fost că intru într'o lume scăldată în lumină de sărbătoare, într'o lume de sfântă, largă și optimistă respirație. Am avut certitudinea că e însăși lumea ortodoxiei, în ale cărei spații paradisiace nu ne-a introdus nimeni altul ca Nichifor Crainic.

NICHIFOR CRAINIC IN TEOLOGIA NOASTRĂ^{ov}

DE

TEODOR M. POPESCU

PROFESOR LA FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN BUCUREȘTI

Implinind cincizeci de ani, profesorul Nichifor Crainic ne dă plăcut prilej de sărbătoare.

Între cei cari-l cunosc și-l prețuiesc mai mult, Teologia este cea dintâi chemată să se bucure de acest prilej și să însemneze, cu anii și cu opera colegului nostru, un câștig și o biruință cum n'a avut încă până acum și cum nu putea să aibă decât printr'un om excepțional, ca el. În sfera înaltă, în care se desfășură preocupările sale și în care zilele și anii iau însemnare ideală, profesorul Nichifor Crainic, tânăr și activ, fără ceas de odihnă, nu se va opri desigur pentru a privi în urmă și a socoti fie numărul anilor săi, fie lucrul cu care i-a umplut zi cu zi. Pentru noi însă, este și o datorie și o plăcere să înscriem în chip festiv, în analele Teologiei ortodoxe române, cinstea de a fi slujită de forța de valoare unică a profesorului Nichifor Crainic și de a fi câștigat prin el în afară un teren și un prestigiu, cum n'a cunoscut până acum.

Este în adevăr un privilegiu pentru ea, că Nichifor Crainic a fost și a rămas teolog. Cu calitățile lui intelectuale rari, cu talentul, agerimea, vigoarea și puterea lui de muncă, unanim prețuite, solicitat, activ și impus în domenii variate, Nichifor Crainic putea să aibă de mult o „carieră” profană strălucită, dacă ar fi făcut din ea scopul vieții și al muncii sale titanice. Carieră el n'a făcut însă decât în sensul unei chemări de misionar idealist, preocupat totdeauna de gânduri și țeluri mai înalte decât cele legate obișnuit de o îndeletnicire pur profesională. Teologia însăși este pentru profesorul Nichifor Crainic altceva decât o carieră. Este mediul firesc și necesar al gândirii, al concepțiilor lui, este câmp și mijloc de acțiune, de manifestare spirituală, ogor bogat și atmosferă ideologică, prielnică cugetării înalte, simțirii profunde, avântului și meditației, este condiția vieții lui sufletești: fericita țară a făgă-

duințelor spirituale, în care niciun om de mari idei și sentimente n'a poposit, fără a-și umple mintea și inima de desfătarea cea negrăită a apropierii de Dumnezeu, a privirii spre infinit și veșnicie, — fără a se îndestula de cea mai armonioasă concepție despre lume, despre viață, despre om, — fără a se îndulci pentru totdeauna de gustul transcendenței și de bunurile cerești ale creștinismului.

Teologia este elementul prim și natural al gândirii lui Nichifor Crainic, este condiția propriei lui realizări spirituale, este paradisul năzuințelor lui ideale. Dacă un om ca el, care a ilustrat și ilustrează în același timp, în chip deosebit, mai multe alte domenii ale vieții noastre spirituale și culturale, a stăruit în Teologie, este pentru că a găsit și a simțit aci locul cel mai înalt și mai propriu al chemării sale, cuibul sborurilor sale. Destinul lui Nichifor Crainic este în adevăr o înălțare din brazda binecuvântatei țărini românești, a cântatelor lui *Șesuri natale spre Țara de peste veac*, spre culmea gândului și aspirațiunilor umane supreme, unde spiritul lui, conștient și încântat de a se ști în lumea cea de sus a ideii, trăește în sublimul adevărului, binelui și frumosului, și de a-l descoperi semenilor nu numai cu credință și cu zel de teolog, ci și cu o intuiție și cu o măiestrie, care sunt de filosof și de artist.

Este marele avantaj și merit al profesorului Nichifor Crainic, în Teologia românească, de a fi un inspirat, un clar-văzător, un căutător de piscuri înșorite, un interpret de sensuri înalte. Cunoștințe pozitive și amănunțite în specialitatea lor au avut și au toți ceilalți. Nichifor Crainic are în plus o înțelegere deosebită a Teologiei, o idee și un sentiment teologic de stil clasic. El o privește cu mult dincolo de curs și de manual, la un nivel mai ridicat, pe un plan mai larg, spre un orizont mai îndepărtat, descopere aspecte uitate, găsește tâlcuri mai frumoase, deschide cărări înfundate, arată izvoare uitate.

Necunoscută, și deaceia nesocotită de profani, și nu în chipul cel mai fericit servită uneori chiar de teologi, Teologia este cea mai grea și mai pretențioasă dintre științe, deci și cea mai puțin înțeleasă și valorificată. Bogăția și frumusețea apelor ei adânci este nebănuită, iar cinstea de a fi un „teolog” desăvârșit, un tip, este poate cea mai grea și mai rară dintre vredniciile omenești: abia sunt doi-trei mari inițiați în tainele ei ortodoxe, cărora li se recunoaște ca titlu onorific, în nouăsprezece secole de creștinism, cel de „teologul”. Este explicabilă prin cerințele ei deosebit de mari greutatea de a corespunde pe deplin Teologiei, teologii. Și este poate cea mai grea dintre încercările științifice, la care poate fi pus un om de carte — pentru că este o încordare și acordare a sufletului întreg — acesta: de a cultiva cu bun cuget, cu bună pregătire și cu bune roade știința despre cele divine. Nu există un domeniu de cercetare și de peregrinare mai cuprinzător, mai variat, de mai mari dimensiuni decât Teologia. Iar dacă studiul ei este din cele mai grele, mulțumirea de a o putea cunoaște în specificul ei și a o gusta în frumusețile ei este din cele mai mari. Efortului teologic îi corespunde o satisfacție analoagă, și când teologul simte că se găsește în Teologie la locul său, acest sentiment este pentru el și pentru alții mărturia unei adevărate chemări.

O chemare l-a reținut fără îndoială pe Nichifor Crainic în Teologie. Capacității lui de mult afirmate îi stau deschise largi drumuri, și nu odată va fi fost îmbiat poate să meargă, căutând ale sale, pe unul sau pe altul. El putea doar să voiască o altă orientare în viața practică, o altă dispunere de sine. Credincios sieși, Nichifor Crainic a păstrat credința Teologiei. A dorit să fie preot și n'a reușit. Ii era rezervată însă vrednicia similară, prin truda ei în cele sfinte, a Teologiei, rămânând fidel sub altă formă gândului cu care a fost dus din satul său la seminar

și cu care a venit apoi ca student la Facultatea de Teologie. A văzut poate plecând de lângă el pe unii colegi și prieteni, cu neîncredere în Teologie, cu neînțelegere pentru ea și poate cu dispreț. El a iubit-o cu atât mai mult, — și nu cu gândul perspectivelor de azi, pentru că nu căuta în Teologie o situație, ci căuta o satisfacție. Și a găsit aci locul și rostul spiritului său gânditor, contemplator, cercetător, răscolitor, înnoitor, privitor adânc în idei și în viață, simțind că are o misiune teologică.

Cu simțul său profund, pătrunzător în sensuri interioare, cu intuiția, cu viziunea sa, profesorul Nichifor Crainic este în Teologie, în adevăr, mai mult decât un bun lucrător, — este un descoperitor și putem zice un creator. Căutând cu privirea în sfera cea mai delicată a Teologiei, unde nu se pot avânta decât vulturii, a descoperit pe înălțimi un bun uitat, comoară ortodoxă cu mare trecut și preț, părăsită de veacuri, rămasă neînțeleasă. A tras-o la lumină, i-a redat suflu, i-a dat formă teologică actuală, ridicând-o nu numai la rangul științific al disciplinelor teologice consacrate, ci punând-o pe fruntea senină și majestuoasă a Teologiei ca pe o coroană regală. Profesorul Nichifor Crainic a descoperit *Mistica ortodoxă* : floarea spiritualității creștine, Olimpul cugetării teologice, grădina edenică a sentimentului religios.

Teologia programului oficial trecea pe lângă ea cu oarecare nepăsare, dacă nu cu nedumerire. Inchisă fără voia ei și a noastră într'o schemă azi învechită, strânsă într'un cadru insuficient, care nu mai poate cuprinde toată bogăția afluenților și a revărsărilor ei de Nil, Teologia nu-și poate aduna și vedea abundența și varietatea de conținut, care a crescut și el cu timpul, ca orice organism. A trebuit pătrunderea și îndrăzneala profesorului Nichifor Crainic, ca să ia pe contul său inițiativa unei lărgiri și restaurări a edificiului teologic, mărimdu-l și înfrumusețându-l în partea lui cea mai grea.

Mistica ortodoxă zăcea, ca idee și ca material, în cărți necercetate sau neînțelese, părăsită la periferia intereselor științifice ale Teologiei, de unde nu putea s'o cheme, s'o prezinte îmbrăcată frumos și s'o impună atenției și admirației noastre decât o minte și o autoritate ca a lui Nichifor Crainic. Munca lui, deosebit de grea, pe un teren cu totul înțelenit, n'a avut măcar satisfacția de a i se lăsa loc și tihnă, ca să-și termine ctitoria. După 12 ani de grele străduințe, când Teologia trebuia doar să culeagă de-a-gata roade noi, o hotărâre neîndurată a schimbat cursul cercetărilor profesorului de Mistică — și credem că era singurul în toată Teologia ortodoxă actuală, — cu ușurința cu care un gospodar grijuliu ar închide un robinet ce curge zadarnic. Indelețnicirea științifică a colegului nostru părea probabil lux sau risipă, — un motiv mai mult ca el să se mângâie cu încredințarea că a făcut totuși un lucru mare în Teologia noastră, pentru că nu este încă înțeles. Paguba nu este acum atât a profesorului de Mistică ortodoxă, cât este a Teologiei și a noastră. Nichifor Crainic nu va putea uita și părăsi cu gândul obiectul scumpelor sale preocupări, copilul său științific, creația sa de profesor de Teologie ortodoxă. Este pentru el și pentru noi singura consolare și despăgubire, ce mai poate fi până la o îndreptare, în necesitatea care ne-a fost impusă. Lucrând pe terenul vecin al Dogmaticii și Apologeticii, el își va încorda totodată din nou uimitoarea-i putere de muncă și de creație și va urmări cu același gând și folos pentru Teologie noi izbânzi: va deschide și va alinia cărări, va lumina aspecte, va rezolva probleme, va tălmăci sensuri, va descoperi corelațiuni, va însufleți chipuri, va fructifica idei, va interpreta fond și forme.

Aceasta o face dintru începutul activității sale în viața noastră spirituală

Nichifor Crainic. El actualizează Teologia ortodoxă și o practică public, o profesează ideologic, liber, extra cathedram, traducând-o în concepte și atitudini filosofice, culturale, artistice, sociale, naționale. El a pus astfel Teologia în contact cu gândirea și cu viața ce se găsesc dincolo de școala și de cartea teologică obișnuită, a valorificat în cugetarea românească tezaurul spiritual al ortodoxiei, a dat ideilor creștine curs liber, le-a acordat cu ritmul vremii și cu viața neamului, le-a făcut idei dinamice, criterii și program. În învălmășeala de idei și de interese contrarii, de curente și de tendințe filosofice, literare, artistice, sociale, care produc o confuzie și o îngrijorare specifică timpului și în care se supralicitează teorii și ambiții fatale sau deșarte, Nichifor Crainic a privit cu ochi creștini probleme umane, a proiectat lumină creștină, a afirmat năzuințe creștine, a indicat remedii creștine.

Teolog, cugetător și artist, om de concepții și de sentimente fine, de acțiune și de realizări totodată, cu simț critic ascuțit, cu prezență de spirit, cu mare putere de observație și de orientare, cunoscând deopotrivă problemele și soluțiile lumii, problemele și soluțiile Evangheliei, dispunând la noi de o neîntrecută putere de a le înțelege și de a le trata în chip variat, el vede și exprimă mai bine decât toți ceilalți teologi: pe plan practic, mișcări și trebuințe sociale, acțiuni și reacțiuni culturale, regimuri și conflicte politice — naționale sau mondiale, — iar pe plan ideologic, armonia cosmosului, echilibrul stihilor, rațiunea metafizică a Universului, destinele spiritului, chemarea omului, — le vede și le exprimă substanțial și limpede în limbă ideal-religioasă, creștină-ortodoxă, pe înțelesul spiritual al veacului și al trebuinței lui de izbăvire.

Tâlc și armonie, lumină și impuls, adâncime și claritate, ordine și construcție este tot scrisul lui. De o varietate și de o bogăție neobișnuite în publicistica noastră cu preocupări spirituale, opera lui Nichifor Crainic este o prezentare multiformă a ideii religioase. Liber de deprinderi scolastice, el nu se oprește la sistem, la cadrul exterior al lucrurilor, nici nu se lasă amăgit sau stingherit de sistemele nimănui. Dincolo de slovă el caută duhul. Demască goliciuni și non-senzuri, inconsecvențe și perfidii, lașități și compromisuri, prejudecăți și tendințe, confuzii și banalități, diformități și abuzuri. Proaspăt, ager și fecund, ridiculizează pedantismul, săgetează diletantismul și stigmatizează perversiunile insinuate în cugetarea și în viața omenească. Scrisul lui este idee și faptă, făclie și biciu, cruce și spadă, purificare, zidire, cruciadă.

Trebue recunoscut că lupta n'a fost ușoară, nici comodă. Acum vreo treizeci de ani, când Nichifor Crainic își făcea un nume în publicistica românească, ideea creștină era luată în râsul lumii, de toți ucenicii materialismului, monismului, socialismului și ai altora încă. Teologia era modestă și rezervată, redusă la defensivă; se simțea încercuită, muștrată, izolată. Erau puțini cei cari aveau curajul și pregătirea să înfrunte public pe aderenții agresivi și prezumțioși ai raționalismului de tot felul, cari ameteau lumea cu teorii de import. Nichifor Crainic s'a aruncat de atunci încă în luptă, cu tot entuziasmul unui tânăr și cu hotărârea unui om matur. În literatură, în presă, în critică, în politică, prin scris și prin graiu, a lovit idoli improvizați și a făcut drum larg ideii creștine, a purtat steagul religiei, a susținut crezul ortodoxiei, a preconizat o spiritualitate autohtonă, credincioasă ca poporul însuși, și a contribuit astfel poate mai mult decât oricine dintre teologii și publiciștii noștri, ca ideea creștină să fie astăzi un bun câștigat și nediscutabil al neamului românesc.

În avântul și în convingerile lui, el a pus ceva din vigoarea și din încrederea unui profet. Necătând la fața oamenilor și la învârtosarea mediului, nesocotind lipsa de înțelegere a unora, înfruntând ieșirile altora, el a predicat și a așteptat lucrând.

Și nu în zadar. Trebuie spus spre cinstea lui Nichifor Crainic, că rolul lui în renașterea spiritului religios și ortodox al epocii noastre a fost din cele hotărâtoare, și că la distanță de câțiva timp, dacă nu depe acum încă, acțiunea lui de propagandist se va recunoaște ca având în această privință o importanță istorică.

Unele împrejurări au ajutat biruinței lui, altele i s'au opus cu înviersunare. Meritul lui Nichifor Crainic este întâi de a fi crezut, de a fi animat, de a fi organizat și de a nu fi cedat. Dacă astăzi apărătorii spiritualității românești și ortodoxe sunt numeroși și activi, și în Teologie și în afară, mulți dintre ei sunt ucenici sau camarazi de luptă ai lui Nichifor Crainic. Și dacă această spiritualitate națională înfloreste și radiază într-o revistă de importanță „*Gândirii*” și în numeroase opere de știință, de literatură și de artă, și are curajul și mândria de a se mărturisi public. Nichifor Crainic are în multe parte de inițiator, de promotor sau de patron.

Toate acestea i se datoresc fără îndoială ca gânditor și ca artist, ca scriitor și ca vorbitor de mare talent, dar i se datoresc mai ales ca teolog: teolog cugetător, literat și critic, teolog de concepții și de altitudini. Fără formarea lui teologică, atât de timpuriu imprimată în spiritul lui receptiv și activ, fără îndrumarea lui teologică, stabilizată dintru începuturile ei seminariale, fără contactul lui de copil și de tânăr cu cartea religioasă, fără stăruința lui în Teologie, pe care el a împlinit-o și lămurit-o și singur pentru sine, acțiunea lui Nichifor Crainic nu ar fi avut desigur direcțiunea și sensul ei actual.

Nichifor Crainic nu se datorește, fără îndoială, întreg Teologiei. Cultura sa teologică el a lărgit-o și a întărit-o printr-o amplă cultură filosofică, științifică, literară. Nemărginindu-se la ce se poate învăța în școli, din țară sau din străinătate, el a învățat și singur, aici și acolo, cu o sete pasionată și cu o mare putere de discernere, de asimilare și de elaborare.

Fertilizat și cultivat astfel, spiritul lui cuprinzător și-a stabilit baze largi și solide și și-a însușit competențe variate. Cu aderențe culturale multiple și cu autoritate efectivă de maestru, Nichifor Crainic este singurul dintre teologii noștri, care poate trata cu aceeași ușurință și cu același succes, pe lângă probleme teologice, probleme filosofice, literare, critice, sociale, politice și în general culturale, discutând cu alții pe propriul lor teren, în deplină cunoștință de cauză și câștigând teologiei poziții, satisfacții și prestigiu.

Dator Teologiei orientarea sa primă, culturală și spirituală, siguranța unei cunoașteri divin garantată, marile idei luminoase și valorile transcendente ale tezaurului creștin, puncte solide de sprijin în spațiul gândirii, Nichifor Crainic i-a adus la rândul său colaborarea și sprijinul de mare folos al armăturii sale bogate și tari, i-a cucerit teren și drepturi, i-a deschis porți încuiate, a răsbunat-o de unele umiliri și insulte, i-a dat mai multă încredere, i-a făcut un nume de cinste. Adunând de pretutindeni cu zelul și tactul dorite de sfântul Vasile cel Mare tinerilor creștini studiosi, teologul Nichifor Crainic a pus bogata sa agoniseală culturală în slujba spiritului și a ideii creștine și ortodoxe. A primit dela Teologie îndrumări și impulsuri hotărâtoare, i-a adus în schimb provizii prețioase, a căror folosință, lipsind până acum omul, Teologia noastră n'o avusese încă. Inarmat pe câmpul culturii universale cu cultura teologică, a adus în panoplia sa Teologiei și armele spirituale ale lumii și le-a mânuit cu măiestrie de campion, compensând cu prisosință ceea ce a primit ca student, și încă înainte de a fi profesor.

Când colegul nostru este numit „Crainicul ortodoxiei”, aceasta este mai mult decât o figură. Deplin conștient de adâncurile și de frumusețile ortodoxiei, ca și de

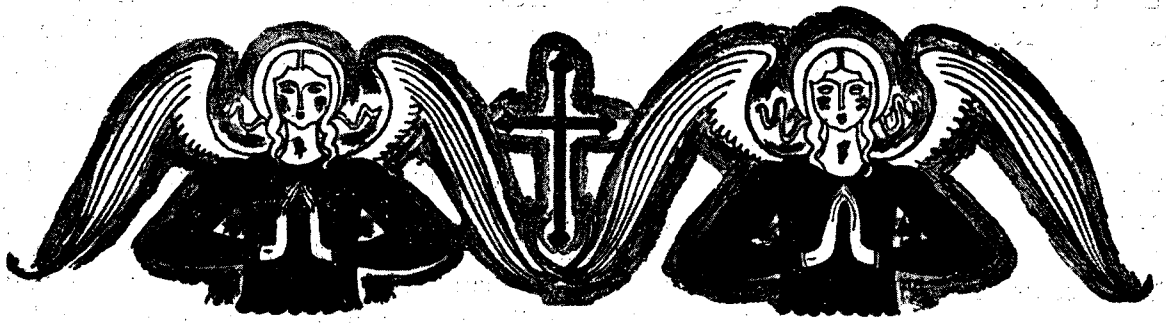
necazurile ei trecătoare, el a trezit nu numai interesul general pentru ideea creștină, ci și atenția pentru bunurile spirituale ale ortodoxiei, cunoscute de mulți alții, dar prezentate și valorificate de el cu litere mari, pline de harul și de puterea cuvântului și scrisului lui. Unind în chip minunat sănătosul instinct și sentiment al poporului nostru credincios, cu cultura sa teologică și cu subtila cugetare și dialectică a lumii, el a apărat drepturile lui Dumnezeu și pe ale Bisericii ortodoxe în cultura și în viața noastră națională, sintetizând și armonizând elemente ce-și păreau străine și refractare.

Pentru aceasta, Nichifor Crainic nu s'a mulțumit să conceapă doar idei și să le dea sbor, să scrie și să vorbească frumos. El a activat, a militat totodată. A denunțat pericole și a combătut adversari ai creștinismului și ai ortodoxiei, pe de o parte; iar pe de alta, a căutat și a făcut cunoștințe și legături prețioase în afară de cercul Teologiei, câștigându-i prieteni și simpatie, adeziuni și concurs. Este unul din meritele lui cele mai mari de a fi scos Teologia din școală, de a fi ieșit cu ea în lume și a fi cucerit pentru ortodoxie înțelegerea și entuziasmul altora, oameni de inimă și de valoare din lumea noastră culturală. Este unul din cele mai prețioase servicii și daruri ce se puteau face culturii noastre religioase. În acest sens, Nichifor Crainic, credincios chemării sale teologice, a fost în adevăr un misionar: a propagat și a convertit.

În societatea noastră, el a creat atmosferă favorabilă ortodoxiei și a atras inteligențe și talente în mișcarea spirituală pe care a susținut-o și care va fi poate cinstea și mângâierea cea mare a vieții și a acțiunii lui. El a făcut școală, formând discipoli, și în literatură și în presă și în Teologie. Semănător de idei, culege mulțumirea sufletească de a fi recrutat ideilor aderenți și de a fi pregătit lucrători zeloși. Și fără îndoială că nicăiri nu gustă Nichifor Crainic mai mult această mulțumire, decât în scumpu-i cămin al „Gândirii”. Sub altă formă, el o gustă în toate manifestările sale, unde se vede înconjurat de ucenici și de admiratori, cari-l urmează și ascultă. Cursurile lui universitare, care sunt mai mult decât prelegeri obișnuite, interesează și atrag totdeauna un număr de auditori străini de facultate, cum se vedea prea puțin până la el. Pentru că știința noastră teologică, el o poartă în cuvântul proaspăt, cald, generos, adânc și înaripat, cu care l-au dăruit și l-au distins pe el muzele.

La cincizeci de ani, colegul Nichifor Crainic este tânăr și viguros, cum a fost totdeauna. Activitatea lui de până acum, bogată, intensă și variată umple mult mai mult decât o jumătate de viață. Scrisul lui formează el singur o întreagă bibliotecă. Păstrându-și toată râvna dela început și adăugându-i cu fiecare an noi experiențe și realizări, publicistul și profesorul va continua să lucreze cu spor, fără a simți măcar că a străbătut până acum o cale de jumătate de veac. De fapt, dacă vârsta s'ar socoti nu înnumărând anii, ci cântărind activitatea omului, Nichifor Crainic a trăit de mult încă, nu doar cincizeci de ani, câți i se atribuesc azi, ci lungimea a două-trei vieți laborioase și bine întrebuințate, în care talanții lui s'au înmulțit continuu.

Opera lui este vastă. Crescând considerabil încă, în anii cei mulți și frumoși, de viață și de muncă, pe cari-i dorim distinsului nostru coleg, ea va lua proporțiile unui mare și solid monument de gând și de faptă. Profesorul Nichifor Crainic are fericirea de a-l ști de mult asigurat, iar scumpa-i Teologie, ilustrată de geniul lui, se bucură, contemplându-l, de favoarea de a se ști adânc încrustată în opera-i monumentală și strălucind în ea ca cea mai prețioasă dintre pietre.

NICHIFOR CRAINIC APOLOGET CREȘTIN^{o✓}

DE

EMILIAN VASILESCU

La începutul anului trecut, deschizându-și primul curs de Apologetică la Facultatea de Teologie din București, d. Nichifor Crainic destăinuia : „Când am plecat la studii în străinătate, profesorul meu de Apologetică și Dogmatică, Ioan Mihălcescu, mi-a spus : Să te ocupi de Apologetică, pentru asta ești bun“. Mentorul își cunoștea studentul. Observase la el însușiri speciale pentru disciplina la care misterioasa orânduire divină avea să-l așeze urmaș al profesorului său. Căci era încă student, când publica alături de profesorii săi, în cea mai bună revistă teologică a vremii, „Revista Ortodoxă“, articole cu caracter apologetic și poezii religioase traduse din Paul Gerhardt, Nicolaus Hermann și Chr. Richter. În acele articole, pe care profesorul de Apologetică de astăzi le va fi uitat poate, găsim limpezimea, vigoarea și frumusețea scrisului de totdeauna al d-lui Nichifor Crainic. Iată o singură frază, în care tânărul apologet se războia cu himerica religie pozitivistă, — frază care definește o vocație : „Intrați într'un asemenea templu teoretic, fie al lui Auguste Comte însuși. Sub bolțile negre ca tina, se târăște fumul greoiu și înecăcios al materiilor chimice. Nicăieri lumină sărbătorească. Nici perspectiva plină de făgăduințe a veșniciei, Lipsește din această catacombă intelectuală ideea cea mare care să-ți absoarbă sufletul către ceruri, într'un larg flux de evlavie. Și nu te poți închina. Cum să te închini pământului ce-ți mănjește încălțăminte ? Adorarea o dăm celui care ne stăpânește fermecându-ne ; e peste putință s'o dăm materiei pe care o stăpânim“. (*Vitalitatea sentimentului religios*, „Revista Ortodoxă“, An. II, 1914, p. 190). Într'un alt articol, intitulat : „Ideea despre o ființă superioară în științele contemporane“, apologetul în vârstă numai de 23 ani, pornea dela o lucrare a medicilor francezi, L. și P. Murat, și ajungea la încheierea că „totul mărturisește despre o intervenire superioară, despre o finalitate providențială în organismul omenesc ; și această uimitoare armonie care este în noi înșine, devine osândirea cea mai formală a materialismului“. („Revista Ortodoxă“, An. II, 1913, p. 18).

Aceste debuturi apologetice cădeau însă într'o epocă în care teologia românească era absentă din viața culturală a țării. Răul îl simțeau în tot tragismul lui mai ales tinerii teologi, pe care se mai întâmplase ca unul dintre profesorii lor să-i acuze de blazare pretimpurie. Tânărul Nichifor Crainic a țâșnit imediat cu răspunsul, jalonând încă de pe atunci marile directive ale unei cariere apologetice :

„Dacă problema religioasă e veche ca omenirea, totuși, departe de a se fi învechit, ea e pururea nouă, ea se înnoește cu fiecare generație a omenirii. Ea e totdeauna de actualitate tocmai prin faptul că punctul din care o privim se schimbă mereu, în pas cu progresul cultural al omenirii... Și, dacă în cadrul vremurilor patriarhale, preotului îi ședea bine numai cu molitfelnicul subsuoară, astăzi, în mijlocul frământărilor moderne, e o cerință ca lângă molitfelnic să stea ultima carte plină de esența rezultatelor științifice ultime, și deasupra lor o frunte capabilă să stabilească armonia între cartea bătrână și cea de azi... Valul vremii aduce mereu din depărtări curente noi, le isbește de zidul crezului nostru bimilenar și produce conflicte sgomotoase, ce trebuiesc potolite... Noi așteptăm un semn, o mișcare, o deșteptare, un început de *viață intelectuală bisericească*... cu răbdarea credinciosului dela Vitezda, noi așteptăm *omul*. Ne trebuie om pregătit și cutezător, care, însușindu-și libertatea cugetării creștinești, ridicat deasupra banalității omoritoare, să taie drum nou, să ne smulgă pe toți din inerția rutinei seculare și să producă astfel, nu inovații eretice, nu știrbiri în fixitatea dogmelor noastre, dar un curent sănătos, intens și limpede de *viață intelectuală bisericească*“. Omul acela providențial „nu trebuie să scape niciodată prilejul de a pune față în față lucrurile cele vechi ale credinței, cu cele mai noi ale civilizației, de a privi prin prisma religiei toată complexitatea acestei civilizații și de a scoate în relief cuvântul Evangheliei, clarificând astfel spiritele și introducând în viața modernă curentul viu și înviorător al credinței și al moralei“. („Lumina Nouă“, An. I, 1913).

Am lăsat înadins pe tânărul apologet să vorbească atât de mult pentru a se vedea cât de îndreptățit era mentorul său când îl îndemna să studieze Apologetica și mai ales pentru ca să se vadă din ce năzuințe sufletești a izvorât opera apologetică săvârșită mai târziu..

Căci într'adevăr, nimeni în țara noastră n'a făcut operă de apologet activ în măsura în care a făcut-o d. Nichifor Crainic. D-rul Vasile Găină, eminentul profesor de Apologetică dela Facultatea de Teologie din Cernăuți, stins din nefericire prea de vreme, I. P. S. Mitropolit Irineu al Moldovei și Sucevei, care a ilustrat timp de 35 de ani catedra de Apologetică și Dogmatică a Facultății de Teologie din București, precum și apologetul de mare valoare care este d. profesor I. Gh. Savin, dela Facultatea de Teologie din Chișinău, sunt toți trei, ca să spunem așa, mai mult apologeți de catedră. Scrisul lor, în deosebi al celor doi dintâi, atinge în special lumea teologică și bisericească. Și chiar atunci când răzbate în marele public cititor, acest scris păstrează ceva din izul special al bibliotecii teologice. Cu d. Nichifor Crainic se întâmplă însă un caz unic în cultura românească. Credincios prin obârșia țărănească și teolog prin cultură, poetul Nichifor Crainic își încântă neamul cu vraja versului, îi lămurește tainele destinului său istoric, dar în același timp îl înalță la înțelegerea adevărurilor supreme ale creștinismului. Și tocmai aceasta este chemarea apologetului: să înfățișeze magistral doctrina Crucificatului, s'o facă înțeleasă și acceptată de toate mințile și în toate fazele prin care trece cultura omenească și să înlăture obiecțiunile pornite din rea înțelegere sau din rea voință. A făcut oare cineva lucrul acesta la noi în țară cu mai multă râvnă și eficacitate decât d. Nichifor Crainic? Scrisul altor teologi români, deși merită uneori să fie gustat de marele public, se înfundă de obicei în revistele teologice. Scrisul d-lui Nichifor Crainic, izvorât din convingerea că: „odată câștigată intelectualitatea unui popor, biruința Bisericii e asigurată“ („Gândirea“, An. III, 1924, p. 418), se răspândește în cele mai bune reviste neteologice și este o adevărată binefacere

pentru sufletul intelectualilor dornici să se apropie cu înțelegerea de adevărurile fundamentale ale doctrinei creștine. O seamă de probleme grele, chiar pentru teologi, cum ar fi aceea a raportului între revelațiune și rațiune, a harului divin și a acțiunii lui în lume, a creației lumii din nimic și a Providenței divine, a întrupării Mântuitorului, a păcatului și a răscumpărării, etc. etc., le întâlnim în scrisul d-lui Nichifor Crainic puse într-o lumină favorabilă înțelegerii și acceptării chiar pentru mințile cele mai refractare misterului. Dacă cineva și-ar da osteneala să adune aceste fragmente de gândire apologetică — ce ne amintesc de nemuritoarele „Pensées” ale lui Pascal — ar întocmi un tratat complet de apologetică creștină în câteva volume.

Și când ne mai gândim că d. Nichifor Crainic este un adevărat conferențiar ambulant, în neconținut turneu oratoric prin țară, opera sa apologetică trece dincolo de publicistică, în apostolatul cuvântului vorbit. Atrăși de prestigiul literatului, gânditorului, naționalistului, ascultătorii pleacă îmbogățiți pe nesimțite cu o seamă de adevăruri teologice lămurite pentru mintea lor. Chiar și atunci când conferințele au subiecte cu totul laice, să nu se uite însă că principiile fundamentale ale gândirii conferențiarului sunt teologice și creștine, și deci toate problemele pe care le discută sunt privite dela înălțimea adevărului revelat.

Firește că nu vom putea înfățișa aici decât câteva capitole principale din lucrul apologetic săvârșit până acum de d. Nichifor Crainic. Grandoarea și mizeria Apologeticii este tocmai aceea de a-și extinde preocupările peste un întins domeniu teologic și de a folosi ca instrumente toate elementele culturii: știința, filosofia, arta, literatura, etc., păstrând totuși neconținut o metodă proprie și un țel unic: prezentarea rațională a adevărilor fundamentale ale creștinismului și apărarea lor. Apologetul este obligat însă să-și delimiteze oarecum preocupările, dacă nu vrea să fugă superficial prin toată teologia și cultura laică. D. Nichifor Crainic a aruncat lumină, cum am spus, în numeroase puncte de doctrină și filosofie creștină, dar și-a concentrat atenția mai ales asupra modului cum doctrina creștină a venit în atingere cu diferitele forme de cultură: filosofie, știință, artă și literatură. În Apologetică, acest capitol poartă numele: Religia și corelatele ei. Dar d. Nichifor Crainic a făcut mai mult decât o comparație între religie și celelalte discipline apropiate, cum se face în unele manuale de Apologetică. D-sa a ajuns la un întreg proces al culturii și civilizației moderne, în lumina doctrinei creștine și la o adâncă filosofie creștină a creației culturale.

Intr-o vreme când cultura era religioasă în toate manifestările ei, problema raportului între religie și cultură nu prezenta o importanță deosebită. Dar când omul, împins de năzuințe luciferice, a pornit lupta nebună pentru dezdzumnezeirea culturii, cultura și-a pierdut centrul de gravitate și s'a pulverizat în mărunte idealuri pământești.

Astfel, în filosofie, cei vechi cunoșteau limitele rațiunii și de aceea când cugetau asupra primelor principii, când făceau adică metafizică, spuneau că fac teologie. Evul Mediu a subordonat filosofia teologiei, socotind-o bună numai să demonstreze rațional, pe cât este posibil, adevărurile revelate. De aici venea minunata unitate a gândirii și a culturii medievale. Filosofia modernă, din orgoliu și din spirit rebel față de religie, refuză să accepte adevărurile revelate. Ea caută adevărul numai cu mijloacele minții omenești. Rebeliunea filosofiei moderne se poate sintetiza în aceste cuvinte: „Rațiunea umană împotriva revelației divine”.

Rațiunea omenească este de sigur o înaltă funcțiune a sufletului omenesc. Ea e „vasul ales“ al revelației divine, dar puterile ei au limite și de aceea nu trebuie să așteptăm dela ea o concepție unică și definitivă despre lume și viață. „Logica noastră omenească, spune d. Nichifor Crainic, atunci când nu se fundează în adevărul revelat, devine haos și nebunie“. (*Puncte cardinale în haos*, p. 186). Aceasta este de altfel tragedia filosofiei moderne, fărâmițată în atâtea sisteme câți filosofi. Instruit la școala lui Dionisie Areopagitul, a lui Augustin, a lui Pascal și a lui Dostoiewski — acestuia din urmă i-a închinat un curs dens de peste 500 pagini, — d. Nichifor Crainic va da rațiunii ce este al ei, dar pentru cunoașterea adevărilor supreme va prefera „sărăcia cu duhul“ a copilului, a savantului și a sfântului. Pe toți aceștia nu-i împiedică pospaiul cunoștințelor omenești de a pătrunde în absolut sau de a se lăsa înălțați spre absolut. Copilul nu știe, savantul știe cât de puțin știe, iar sfântul nu vrea să știe. Fiind însă curați cu inima, vor vedea pe Dumnezeu. Dar, încă odată, cu aceasta nu se exclude rațiunea, ci numai se recunosc limitele puterii ei. „Noi n'am atacat niciodată rațiunea, spune d. Nichifor Crainic, ci raționalismul voltairian sau luciferian“ („Gândirea“, An. IX, 1930, p. 370).

Această afirmație se potrivește și pentru problema raportului între religie și știință. Știința nu are de ce să fie în conflict cu religia. Revelațiunea nu este contra rațiunii, ci mai presus de ea. Dumnezeu nu a revelat lumii adevăruri pe care omul le putea dobândi prin propriile sale puteri intelectuale. Unde ar fi logica unei revelații divine care ar descoperi omului ceea ce el singur poate afla cu mintea sa? Științele profane, produse ale minții omenești, nu pot decât să adauge la gloria Creatorului. Sfinții Părinți ai Bisericii le-au folosit din plin, ca auxiliare ale Teologiei. Și, din acest punct de vedere, ortodoxia n'a dat și nici nu putea să dea naștere vreunui conflict între religie și știință. S'a întâmplat însă ca romano-catolicismul să-și lege prea strâns soarta de un om, de un păgân, de filosofia și știința lui Aristotel, a cărui astronomie perimată cu vremea a dat naștere regretabilelor conflicte dintre știința modernă născândă și romano-catolicismul intolerant. Lucrurile s'au schimbat de sigur astăzi. Romano-catolicismul opune în toate domeniile științei savanții săi creștini savanților rămași în vechea mentalitate ostilă religiei. Conflictul dăinuiește însă pe temeiul vechilor resentimente. Trecând dincolo de domeniul științei, un Auguste Comte a înființat ridicolul cult al Umanității pozitivist, un Ernst Haeckel s'a făcut apologetul unei himerice religii moniste, un Sigmund Freud a descoperit esența religiei în imboldurile erotice ș. a. m. d. D. Nichifor Crainic a găsit totdeauna expresiile cele mai nimerite pentru a stigmatiza aceste năstrușnicii „științifice“. Pozitivismului și evoluționismului ateu, d-sa le-a opus neconținut înaltul spiritualism al marelui învățat și tot pe atât de bunului creștin și român d-rul N. C. Paulescū, a cărui operă a expus-o în diferite articole și în 12 prelegeri universitare. „Titanii ateismului“ modern au fost arătați în toată hâda lor urâtenie morală. Francmasoneria, marxismul și bolșevismul, care fac caz de știință în lupta lor împotriva lui Dumnezeu, au avut totdeauna în d. Nichifor Crainic un adversar necruțător. Negativismul modern are la temelie sa o învechită concepție materialistă despre lume și viață, pe care unor filosofi le place s'o creadă „științifică“. Ea este însă o simplă concepție filosofică: cea mai ruinătoare dintre toate. Din ea a ieșit haosul culturii moderne.

Până și în artă — și cu aceasta atingem a treia mare problemă a raportului dintre religie și cultură studiat de d. Nichifor Crainic — negativismul modern a dus la așa numita „autonomie“ a artei și la un fel de religie a estetismului pur. În

dorința de a fi cât mai raționalistă și cât mai experimentalistă, estetica modernă a întors spatele minunatei metafizici creștine a frumosului și a adus înțelegerea creației artistice pe plan biologic. Între religie și artă sunt însă înrudiri strânse cu privire la originea, dezvoltarea lor istorică, inspirația uneia și a celeilalte, experiența sublimului și finalitatea comună. Ceeace nu trebuie totuși să ne facă a le confunda și nici a crede că una poate fi înlocuită cu cealaltă. Artă este marea fiică a religiei, iar în cursul istoriei religia a inspirat marile capodopere artistice ale omenirii. Creștinismul a împins creația artistică la culmi peste care nu se va mai trece. Și dacă s'a spus cândva că apariția creștinismului a însemnat moartea artei antice, lucrul trebuie lămurit. „Moartea marelui Pan“ înseamnă moartea artei care întruchipa cultul păgân. Noua religie lupta împotriva celei vechi și a spiritului ei, nu împotriva artei în sine. Lupta între Apollo și Iisus era lupta între spiritualismul doctrinei creștine și sensualismul artei antice. (*Între 'Apollo și Iisus*, „Gândirea“, An. VI, 1927, p. 3). Departe de a urî frumosul, teologia creștină a pus la îndemâna esteticii suprema înțelegere a frumosului. Pentru teologia creștină frumosul este nume divin, este înțelepciunea lui Dumnezeu pătrunzând întreaga fire pe dinlăuntru și organizându-i formele. Și dacă Biserica noastră n'a avut până acum un tratat temeinic de teologie estetică, îl are în „Nostalgia Paradisului“, cartea atât de frumos intitulată a d-lui Nichifor Crainic. Această carte, de adâncă semnificație pentru teologia și cultura românească, este ceva în genul lucrării lui Jacques Maritain, „Art et Scolastique“, dar pe temeuri mult mai largi. Filosoful oficial al neotomismului romano-catolic s'a ținut strâns de Aristotel și de Toma de Aquino. D. Nichifor Crainic și-a tras seva gândirii din rădăcini mai bogate: Sf. Scriptură, Dionisie Areopagitul, Maxim Mărturisitorul, Sf. Ioan Damaschin, Sf. Grigore Palama, Filocalia, geniile literaturii religioase, între care în primul rând Dostoiewski, literatura și arta cultică, doctrina grației divine, teoria psihologică a inspirației, etc. Nu este datoria noastră să intrăm în economia acestei opere. O vor face alții. Este destul să spunem că, dacă nenorocirea a făcut ca negativismul modern să pătrundă și în domeniul atât de delicat al esteticii, apoi nimeni nu era mai indicat să ia cuvântul în numele înțelegerii creștine a frumosului, decât teologul, esteticianul și apologistul creștin Nichifor Crainic.

Am numit opera apologetică a d-lui Nichifor Crainic un proces al culturii moderne în numele doctrinei creștine. Putem preciza că e vorba în deosebi în această operă de o confruntare a culturii moderne cu principiile ortodoxiei. Lucru ceva mai greu și tocmai pentru aceea și mai util. Căci este nevoie de o adâncă pătrundere a ortodoxiei însăși, a specificului ei și a formelor de cultură create de ea. Este nevoie în primul rând de cercetarea trăirii ortodoxe în formele ei cele mai înalte, în mistica ortodoxă, fără de care nu se poate înțelege nimic din esența ortodoxiei. Prin mistică, d. Nichifor Crainic și-a temeinicit viziunea creștină despre lume și viață, pe care avea s'o opună neconținut ruinătoarei metafizici materialiste. Timp de 12 ani, ca profesor la Facultățile de Teologie din Chișinău și București, d-sa a desțelenit terenul încă virgin al misticei ortodoxe, făcând împrejurul d-sale o adevărată școală de ucenici zeloși. Din nefericire, cursul de Teologie mistică pe care l-a predat ani dearândul studenților, a rămas și până acum netipărit, împreună cu un alt curs despre mistica germană a sec. XIV și cel despre Dostoiewski. Acestea sunt lucrări ce trebuiesc negreșit teologiei și culturii românești. Ele înseamnă, pe lângă un considerabil aport la înțelegerea și adâncirea ortodoxiei, și un răspuns

dat negativismului modern, care socotește mistică un fenomen pur omenesc, ce nu duce la nimic, sau o manifestare morbidă, semn de degenerare, nevroză, psihasten-
nie, sublimare erotică, etc. Este aceasta injuria cea mai mare ce se aduce adevăra-
ților eroi ai sublimelor trăiri interioare. Henri Bergson se miră în *Les deux sources
de la morale et de la religion*, cum de au putut fi socotiți bolnavi niște oameni ca
aceștia, care au dat dovadă de supraomenească putere spirituală. El a scris despre
misticii creștini pagini de cea mai înaltă frumusețe și înțelegere. Căci mistică este
trăirea pe culmile pietății creștine, „tronul lui Dumnezeu în sufletul omenesc“, iar
teologia mistică este „știința îndumnezeirii omului“. (*Curs de Teologie mistică*. Li-
tografiat. București, 1938, p. 34). Misticii experimentează real, pipăie prezența Di-
vinității în sufletul lor și devin focare de energie morală și de generozitate. Ei nu
sunt jocul unei simple autosugestii sau plămădiri subconștiente, ci văd într'adevăr
pe Dumnezeu cu ochii sufletului lor. Extazul mistic și celelalte fenomene zise „ac-
cesorii“ ale mistice: viziuni, levitațiuni, stigmat, vedere la distanță, etc., nu tre-
buie confundate cu manifestările patologice ale epilepticilor, istericilor și altor ca-
tegorii de bolnavi. Esențialul în mistică este contemplația, eroismul moral și sfin-
țenia vieții, nu acele fenomene excepționale. (*Curs de Teologie mistică*, în special
pp. 343-386; *Curs despre Mistica germană a sec. XIV, passim*; *Curs de Istoria Lite-
raturii bisericești și religioase moderne*, pp. 25-26; *Curs de Apologetică*, pp. 285-294).

Prin mistică, ziceam, d. Nichifor Crainic a pătruns din ce în ce mai adânc
în esența ortodoxiei, pentru a opune negativismului modern o înaltă concepție
despre lume și viață. Cel mai frumos capitol din opera apologetică a d-sale este
însă rechizitoriul culturii românești occidentalizante, ce se dezvoltă în afara sau
împotriva ortodoxiei congenitale a neamului nostru. Ideologia pașoptistă a rupt
legătură cu tradiția ortodoxă și națională, aruncând cultura românească într'un
adevărat haos. Pozitivismul lui Vasile Conta, evoluționismul unor mărunți Thironi
și Voinovi, monismul materialist și disprețul față de mistică al unor respectabili pro-
fessori universitari, teoria „ateismului“ nostru național, „lovinescianismul“ hiper-
occidentalizant, fobia bizantinismului, etc. etc., au dat culturii românești aspectul
unui mozaic inform și fără consistență. În fața acestei avalanșe a negativismului
occidental, Biserica ortodoxă română s'a resemnat într'o atitudine de neputincioasă
pasivitate. D. Nichifor Crainic și-a luat asupra-și mobila însărcinare de a arăta
neamului său că „doctrina Bisericii reprezintă suprema viziune metafizică a lumii
și a vieții până la care se poate ridica știința și cugetarea cea mai înaltă. („Gân-
direa“, An. XVII, 1938, p. 395, și *Ortodoxie și Etnocrație*, eseul „Ortodoxie“). No-
țiunea de *teandrie*, ce stă la temelia întregii sale gândiri, reprezintă o magnifică
viziune creștină a lumii, în care Dumnezeu colaborează cu geniile creatoare și cu
sfinții la transfigurarea și îndumnezeirea lumii. Spiritualismul desăvârșit al acestei
concepții stă la antipodul sumbrei doctrine materialiste, care coboară pe om spre
bestialitate. Din viziunea teandrică a lumii decurge o concepție totalitară despre
viață, în care toate formele de cultură se orânduiesc, se ierarhizează și se unifică
pe plan înalt religios, dar își păstrează specificul lor etnic. Dificultatea ce s'ar
părea că se ivește la armonizarea universalismului creștin cu specificitatea etnică
a popoarelor, este mai mult teoretică. Sub cerul comun al credinței suntem înfipti
în pământul natal al patriei. Iisus este universal, dar El a venit în țara noastră
și învățătura Lui este trăită după modul specific Românului. Pentru cei cari, din
miopie intelectuală sau din rea voință, nu zăresc în trecutul românesc această mi-
nunată îmbinare a etnicului specific românesc cu principiile veșnice și universale

ale ortodoxiei, ambiția d-lui Nichifor Crainic a fost de „a deschide drumul unei antropologii religioase românești” („Gândirea”, An. IX, 1930, p. 371), ca să se dovedească odată pentru totdeauna, că ortodoxia este o „adâncă realitate populară” și că poporul românesc, pentru a-și realiza destinul său istoric, trebuie să se orienteze pe raza care străbate întreg trecutul său : ortodoxia strămoșească și dragostea de neam. La aceasta se rezumă crezul vieții d-lui Nichifor Crainic, pe care îl repetă de peste douăzeci de ani : „Puterea de viață a românismului este puterea de viață a creștinismului românesc și simultaneitatea lor istorică le va hotărî împreună durată viitoare”. („Icoanele premii”. București, 1919, p. 183).

De pe piscul unei jumătăți de veac de existență, d. Nichifor Crainic își poate privi cu semănătate și mulțumire opera săvârșită. Mentorul de acum treizeci de ani nu s'a înșelat. Invățăcelul a devenit omul pe care tinerii teologi, frământați și desorientați, îl așteptau „cu răbdarea credinciosului dela Vitezda”. El a tăiat „drum nou”, a produs „un curent sănătos, intens și limpede de viață intelectuală bisericească”, a combătut negativismul modern în știință, în filosofie și artă, a apărat misticismul și ortodoxia. Dar lucrul lui este abia la jumătate. Perspective largi și din ce în ce mai largi îi se deschid, pe măsura înfiripării și dezvoltării unei culturi superioare românești. Opera sa de prezentare a doctrinei creștine pe înțelesul vremii va trebui să urmeze un ritm din ce în ce mai accelerat. Va trebui să imprime din ce în ce mai adânc culturii românești marile idealuri ale doctrinei creștine. Apostolatul acesta intelectual îi va cere — o știe prea bine — o dăruire fără rest, o adevărată mucenicie, din care se va alege poate numai cu ghimpia coroanelor de roze. Dar când sângerările apostolatului îl vor coplesi o clipă, nu va cădea, suntem siguri, ci se va îmbărbăta rugându-se ca odinioară :

Sub stele, Doamne, cu pământul frate
Plutesc peste genuni nemăsurate.

Senin privesc în jos și nu mă sperii:
Pe-adâncul nimicirii și-al tăcerii,

Sânt candelă sub bolțile divine —
In haos spânzur, dar atârni de Tine.

MAGISTER AD CATHEDRAM

DE

PREOTUL ȘTEFAN DOBRA

Titulul ne e martor. N'avem gândul să vorbim despre d. profesor Nichifor Crainic decât atât cât, fiind pe catedră, l-am putut privi ca student din bancă. Specific aceasta pentru că d. Crainic este pentru foarte mulți „Domnul Profesor”, fără ca toți aceștia să fi simțit vreodată distanța care realmente există între profesor și elev. Domnul Crainic are o mulțime de asemenea elevi, cari niciodată n'au experimentat emoția unui examen cu domnia-sa. Sunt elevii școlii lui Nichifor Crainic.

Rândurile noastre, pline de sfială, încearcă a-l urmări pe d. Nichifor Crainic, profesorul dela Facultatea de Teologie.

Era în toamna anului 1932, când studențimea teologică din București, pe atunci numeroasă, așteptam să se împlinească ceea ce ni se anunțase: d. Nichifor Crainic, profesor la noi. Venirea aceasta era un act ce se datorita în întregime lrgii înțelegeri, de care a dat dovadă întregul nostru corp profesoral, care, dintr'o nobilă dorință de dezvoltare a învățământului teologic superior, a găsit de cuviință să se înființeze și la Facultatea noastră o catedră de „Istoria literaturii religioase și bisericești moderne”, cu scopul precis de a se înfățișa studenților teologi viața și scrisul născut și dezvoltat sub influența harului lui Hristos. S'a crezut, și pe bună dreptate, că viața harică și învățătura celor din vremurile mai noi, ce-au luat pe umeri jugul lui Hristos, nu sunt îndeajuns prezentate și de-aci gândul și înființarea noii catedre. Cât privește persoana celui ce avea s'o ocupe, toți profesorii, ca unul, și-au îndreptat ochii spre titularul aceleiaș materii dela Facultatea de Teologie din Chișinău: d. profesor Nichifor Crainic.

Așa că i-așteptam prelegerea de inaugurare a activității sale, cu bucurie și nerăbdare mare. Puțini îl știau, mulți nici nu-l cunoșteau. Și ora a sosit.

Amfiteatrul nostru, cât este de mare, devenise neîncăpător pentru tineretul,

ce voia să-și audă noul profesor. Băncile din față erau ocupate de o lume, ce nu aparținea Facultății noastre nici prin vârstă și mai ales nici prin înfățișare. Erau, socotesc, intelectualii Capitalei noastre, ce așteptau cu acelș dor să audă vorbind de pe catedră pe cel care, fără 'ndoială, nu le era necunoscut și nici indiferent. Prin urmare, nu eram doar noi, care-l așteptam.

Intr'o liniște de cremene, profesorii noștri au început a intra în sală, având în mijlocul lor pe noul coleg. Un ropot de bătai din palme a însoțit uralele tuturor ce aveau în față, în carne și oase, pe Nichifor Crainic, care ne-a surprins prin trupul său mic, împodobit însă cu un cap distins.

A fost prezentat și mușcându-și din buze, a'nceput a ne glăsuia...

Insemnătatea literaturii mistice a fost subiectul prelegerii. Aproape o oră n'am fost decât ochi și urechi. Nu se-auzia decât un singur glas. Era al profesorului Crainic, care liturghisia ca 'ntr'un altar sfințit, iar noi ca niște credincioși, priviam și ascultam smeriți. Cuvântul său precis și potrivit ales, cu intonație perfectă și învăluit de-un timbru cum la altul n'am mai auzit, ne fermeca. Ideile sale, pline de frumusețe și de-o logică desăvârșită, ne captivau. Forma sa, adevărată poezie, iar fondul său, știință adevărată, arătau deopotrivă pe poetul, ca și pe teologul, care într'un avânt de inimă și de inteligență, ne entuziasmase. Convingerea cu care cuvânta i se citia pe față. Am văzut la omul acesta un chip, care-i face cel mai expresiv și mai frumos cap. Sub o splendidă și rarisimă frunte se arcuesc stufos două sprincene, împodobind niște ochi, ce par a fi negri ca și ele. Un nas bărbătesc și-o bărbie la fel îi sunt despărțite de-o gură potrivită, ce i se deschide prin două buze din belșug cărnose, pe care deseori le mușcă, silindu-le parcă să nu se despice decât numai când vor elibera mărgăritare ce au puterea să meargă la inimă și să vrăjească mintea.

Fața aceasta distinsă i se transfigurase. Fruntea ni se părea mai mare și-așa de luminoasă, încât ne minuna; ochii îi străluceau și-i înnotau în lacrimi, iar glasul său articula parcă melodii, ce ne-au făcut o oră să fim fericiți.

A fost o frumusețe, iar sfârșitul, delir. Li văd și acum pe cei trei foști decani, ce mai 'nainte îi fusese profesori, azi pensionari: Boroianu, Mihălcescu și Popescu-Mălăești cum l-au îmbrățișat și, pe rând, cu ochii de bucurie înlăcrimați, l-au sărutat. Profesorii aveau un nou coleg, pe fostul lor elev. Facultatea noastră făcuse o strălucită achiziție, așa că 'ntreg corpul profesoral putea fi mândru că nu s'a înșelat în alegerea ce o săvârșise.

Au trecut șapte ani de-atunci, ani de muncă și de rod. Profesorul a rămas acelaș, iar materia predată, ca și fețele studenților, s'au schimbat cu fiecare an. Numărul studenților din amfiteatru n'a scăzut, însă, de fel, căci mulți dintre aceștia au fost neteologi, ce participau la prelegerile sale cu dragoste vădită.

În primul său an de profesorat, ne-a vorbit despre Dostoiewski, ca reprezentant al creștinismului rus, care mai mult decât oricare alt scriitor al Rusiei, „e o culminație și un răsărit de eră nouă a gândului: în el se concentrează lumea ideilor ce l-au precedat; din el pornește puternicul curent de filozofie religioasă a Rușilor, cari trăesc azi în exil“. Scriitorul acesta, am credința, i-a fost o obsesie a vieții. Domnul Crainic a vorbit despre el și la Chișinău și la București. Și-aceasta nu este o 'ntâmplare. L-am cunoscut mai toți pe marele scriitor rus din niște traduceri ciopârțite ale capodoperilor sale literare, din care i s'a eliminat cu desăvârșire cugetarea. De aceea ne-a lăsat impresia că e mai mult senzational. În fond, însă, scrisul său are o întreită însușire: e ortodox, e naționalist și are ca eroi numai tineri. În vremea sa, tineretul rus începuse a-și da aiere de emancipare, de libertate, pe care nu și-o putea

arăta decât alungând pe Dumnezeu și batjocorind ideia de Patrie, îmbrățișând cu frenezie Internaționala, care n'avea nici cer și nici hotare. Se ignora faptul că libertatea poate duce pe om deopotrivă la iad sau la rai. Pe căile acestei libertăți se ajunge'n sus până la divin și'n jos până la diabolic. Raiul sau iadul, socotea Dostoiewski, este în inima fiecăruia. Unul este expresia iubirii, celălalt a neputinței de a mai putea iubi. După cum iubirea sau ura este stăpâna sufletului, după cum una sau alta este chipul sufletesc al omului interior, așa poate exista în lume rai sau iad, ca o răsfângere a acestora în viața socială. După raiul acesta a suspinat Dostoiewski, cu râvna unui sfânt. Și-l credea posibil. Analist al păcatului uman până în adâncurile sale infernale, marele romancier e deopotrivă „vizionarul unui paradis lăuntric al iubirii”, realizabil prin creșterea generațiilor tinere și mai ales a copiilor, în dragostea de ortodoxie, singura formă a creștinismului care întreține flacăra libertății pline de iubire și iubirea plină de Patrie, pe care n'o exclude. În primăvara neprihănită a copilăriei, întreținută astfel, vedea Dostoiewski „cu fanatismul fierbinte și neclintit al profeților” că e posibilă o omenire „mai etnică în adâncul său și mai ortodoxă în înălțimea sa”.

Raportați concepția aceasta a lui Dostoiewski la concepția autorului „Ortodoxiei și Etnocrației” și veți înțelege de ce profesorul nostru a închinat un an întreg expunerii concepției ortodoxe a acestui geniu al literaturii universale. În scriitorul rus, d. Nichifor Crainic și-a găsit un tovarăș, geniul artistic al lui Dostoiewski, care să-l stimuleze de a formula definitiv, ferit însă de unele greșeli ale acestuia, — ceea ce intuiția sa de aceeaș natură îi descoperise nativ.

Prelegerile despre Dostoiewski, cu toți eroii săi tineri au făcut ca în primul an de profesorat la București, d. Crainic să apară nu ca simplu profesor al teologilor, ci ca incontestabil conducător spiritual al întregului tineret universitar. Cei răi chiar îi imputau aceasta, numindu-l „perventitor al tineretului”. N'au fost puțini cei ce au urmărit toată gama tragediei tineretului dostoiewskian, care, condus de fabricatele rațiunii, a înțeles o viață fără Dumnezeu și fără moșie strămoșească, al cărui sfârșit a fost crima, sinuciderea sau revoluția în masă; deasemenea a fost o satisfacție generală, când ca antipod al acestei serii de negativisti, ni s'au înfățișat — puțin desigur — cei ce au respirat un duh deosebit decât cel raționalist, duhul iubirii. Am văzut în prințul Myșkin, mai mult decât un epileptic sau un impotent, așa cum obicuisem până atunci, am văzut în vorba și faptele sale un tânăr copleșit de râvnă și iubire creștină; am văzut în Alioșa Karamazoff — cel crescut în mănăstire sub supravegherea starețului Zosima, ca astfel pregătit să trăiască în societate — pe tânărul ideal așa cum l-ar fi dorit Dostoiewski; prin graiul lui Zosima, am văzut în Dostoiewski un pedagog religios desăvârșit, care nu înțelegea creșterea religioasă a copiilor decât supravegheată și săvârșită de preot (ulterior — după doi ani — Biserica noastră a legiferat în sensul acesta); am văzut în Dostoiewski un mistic ortodox curat, așa cum niciodată nu ne-am fi așteptat. Pe marginea cuvintelor lui, spuse de Zosima: „iubește și vei înțelege”, d. profesor și-a dezvoltat ultima și cea mai frumoasă prelegere a sa din anul acela, arătându-ne pe Dostoiewski cel adevărat în toată splendoarea strălucirii sale: un scriitor laic preconiza „iubirea” ca mijloc de cunoaștere. Este aceasta cea mai pură concepție mistică.

Totul a fost nou pentru noi. Și-această noutate n'a rămas fără urmări: Dostoiewski, cu ortodoxia sa curată, înveșmântată în haina artei literare, a devenit pentru tineret o preocupare plăcută și desinteresată.

Și n'a fost puțin.

Și cu anii ce-au urmat, materia s'a schimbat, domeniul catedrei fiind cât se poate de vast. Ni s'arătase un scris ortodox, mistic chiar, al unui profan. În anii următori mi s'a înfățișat viața harică adevărată a misticilor creștini, fapt cu aceeași însușire de nouă pentru noi, deși pentru studiul Teologiei constituie un non sens.

Mistica e însăși esența creștinismului, e viața reală a celor ce s'au încredințat cu trup și suflet viețuirii în Hristos. E experiența 'n vremelnicie a veșniciei de dincolo. E îndumnezeirea omului, e viața creștină în cea mai înaltă formă a sa: forma divin-umană sau teandrică. E viețuire edenică, fără griji și nici nevoi, ce-și găsește întreaga subzistență în contemplarea lui Dumnezeu, născută și 'nflorită numai din iubire. Viața mistică este viața lui Adam cel fericit, ce-a stăpânit odinioară raiul, ca împărat iubitor al întregii făpturi zidite de Dumnezeu, este adică reconstituirea paradisiului din care am căzut prin păcat. Această ridicare, această reconstituire este însuși scopul coboririi Fiului lui Dumnezeu pe pământ, deoarece mistica este esența creștinismului, este creștinismul însuși, ca reabilitare a sufletului uman, pe calea mântuitoare a harului îndumnezeitor.

La frumusețea acestei vieți harice, neluată 'n seamă până atunci de studiul teologiei și, deci, necunoscută de noi, adăogați sclipirile de foc și gura de aur a lui Nichifor Crainic și veți înțelege ce-au însemnat pentru noi prelegerile sale despre mistică, atât în general, cât și'n legătură cu anumți inși binecuvântați ai harului divin.

Domnul Crainic nu e un orator, în sensul obicinuit al cuvântului. Mi se pare că însușirea aceasta implică anumite poziții, anumite gesticulații, care să facă cuvântul rostit mai convingător. Nimic de natura aceasta n'am văzut că are. Domnul profesor stă pe scaun și vorbește. În fața studenților săi nu este decât cap, restul l-astupă catedra. Și totuși cuvântul său transpune, ceea ce se datorește artei cu care-și exprimă propria-i simțire. Simțirea aceasta îl luminează și impresionează. Deaceia lecțiile sale sunt lipsite de răceală și dezinteres. Au ceva așa din înviorarea unei recreații.

Fazele vieții mistice, cu toate durerile și bucuriile lor, cu toate căderile și ridicările, cu toate ispitele și victoriile lor; toată strădania umană ajutată de harul sfânt de-a scăpa de sub jugul păcatului, toată acțiunea acestui har asupra ființei omenești, îngenunchiată în fața voinței divine, printr'o umilință plină de iubire, care îndumnezește; toată gimnastica aceasta, ce țintește salturi în supranatural, toată frământarea aceasta nostalgică a naturii umane spre luminile prea strălucitoare ale Dumnezeirii, toate acestea le-am auzit, fiindu-ne spuse de glăsuirea sobră și serioasă a profesorului nostru de mistică. (Și catedra își schimbase aproape numele, fiind denumită numai cu titlul de: mistică). Domnul Crainic ne-a făcut să înțelegem cugetarea dumnezească a misteriosului Dionisie Areopagitul, cu toate ierarhiile lui cerești și pământești, cu numele lui divine, cu teologia sa mistică. Acum am înțeles ce'nseamnă acea „sacră ignoranță“, pe care sufletul omenesc trebuie s'o realizeze pentru ca să se poată prăvăli „în bezna strălucitoare a luminii dumnezeiești“. Despre noaptea activă și pasivă a simțurilor și spiritului — așa cum se exprimă misticul spaniol Juan de la Cruz, — care trebuie trăită pentru ca sufletul uman să poată realiza căsătoria spirituală cu mirele Hristos, despre renumita Tereza d'Avila, femeia minune a Occidentului catolic, cu locuințele castelului său interior, în prelegerile acestea de mistică am auzit pentru prima dată și ne-am cutremurat de sângeroasa strădanie pe care trebuie s'o săvârșască omul pentru a trăi atât cât ține un surâs, fericirea pe care a pierdut-o, dar ne-am înveselit de frumusețea acestei viețuirii harice, când ni s'a

povestit lirismul cosmic cu efuziuni dumnezeiești al serafimicului Francisc d'Assisi, care cuvânta păsărelelor despre porumbelul Duhului sfânt.

Munca cu sârg și nelipsită de iubire a profesorului nostru a scos pe Magistrul Eckart din negura adâncă a evului mediu și înfățișându-l, am văzut în ființa acestui dominican genial, ctitor al filozofiei și limbii literare germane, tot sbuciumul și toată tragedia neamului arian.

Acum ni s'au deschis mințile mai mult și am priceput cu adevărat rostul în viața creștinismului a acelora ce și-au închinat ființa sărăciei, fecioriei și ascultării, pentruca, deslipiți de lume și grijile ei, purificați în cugetul lor și călăuziți de har, să trăiască numai cu Dumnezeu. Știința cu toată propășirea ei, filosofia cu toată înălțimea piscurilor pe care plimbă rațiunea, civilizația cu toate invențiile sale, ce par a face pe om fericit, toate acestea sunt deșertăciuni față de paradisul adevărat, ce-l nasc în sufletele binecuvântaților, cuvintele de implorare : „Doamne, Iisuse Hristoase, miluește-mă“. Numele lui Iisus, mai dulce decât mierea, a fost hrana de toate zilele a nenumăratelor cete de anonimi, ce și-au trăit viața în pustiurile îndepărtate sau pe vârfurile cele mai înalte ale Orientului creștin. Numele acesta a fost mângâierea și liniștea atâtor suflete ce-au suspinat neîncetat după o fericire pe care lumea aceasta n'o poate da, deși a avut-o cândva. „Nostalgia paradisiacă“ e o expresie ce vine des în vorbirea domnului profesor. Și pronunțată de gura altcuiva, n'are rezonanță și nu produce nici efectul exprimării sale: un zâmbet pe buze și o'nlăcrimare a ochilor ce capătă o strălucire neobișnuită, însoțesc totdeauna cuvintele acestea. Mărturisim că ne impresionează acest dar al lacrimilor, cu atât mai mult, cu cât masivitatea fizică a profesorului nostru ar exclude așa ceva.

Nimeni n'a înfățișat și n'a insistat cu mai multă căldură și cu mai multă convingere, dintre făclierii spiritualității românești, dorul acesta al ființei umane după paradisul pierdut, manifestat sub o formă mai mult sau mai puțin conștientă, în toate realizările spiritului omenesc. Dorul acesta, care se intensifică în măsura în care vitregia vremurilor e mai puternică, a mobilizat atâtea inimi, atâtea suflete, determinându-le a se despărți de'nținăciunea păcatului și pe scara rugăciunii divine să se ridice pe muntele spiritual al Taborului și să se'nvăluie în faldurile strălucitoare ale luminii divine, transfigurându-se.

Cine poate să descrie starea sufletească pe care am trăit-o când d. Crainic, cu neîntrecută-i artă a cuvântului, ne-a povestit un asemenea moment de transfigurare a celui mai mare mistic din Răsărit: Sf. Simeon Noul Teolog ? Mintea 'n loc ni s'a oprit, inima ni s'a deschis, obrajii ni s'au îmbujorat și ochii noștri și-au depășit puterea naturală și'n adâncimea a zece veacuri l-au văzut pe nemuritorul Sfânt în chilia sa „ieșit cu trup cu tot din lucrurile pământești“, înfășurat în mantia înfricoșător de strălucitoare a unei lumini ce-i „năvălea corpul întreg“. Am văzut aievea lumina aceasta cum îi cucerea „treptat trupul întreg și inima și măruntaele“, făcându-l pe deantregul „flacără și lumină“, iar urechile noastre au auzit glasul ce ieșea din această lumină, ca o îmbărbătare a Sfântului înspăimântat : „astfel trebuie să se transforme sfinții, cari vor fi încă în viață când trâmbița supremă va răsună și în această stare vor fi ridicați“.

Supremul act, suprema minune a lui Dumnezeu, săvârșită cu păătoasa noastră ființă: transfigurarea ! Și când ne gândim că performanța aceasta supranaturală este ceva specific Ortodoxiei ! Ortodoxia aceasta atât de puțin cunoscută ! Creștinismul acesta din părțile Orientului atât de superficial înțeles ! N'avem nicio calitate a vorbi despre vasta complicitate ce-a creiat și încearcă să mențină situația

aceasta. D. profesor a spus-o de atâtea ori cu competență și bună dreptate. „Ortodoxia e încă foarte insuficient cunoscută. Marile și luminoasele sale izvoare de idei, în stare să adape exigențele oricărei minți, sânt ca și pecetluite. Literatura teologică atâta câtă o avem, construită după un anume tip cam învechit, a rămas restrânsă în cercurile de specialitate, ca în lacuri stătătoare, neisbutind să se reverse peste sufletul care caută orientare. E necesară o schimbare de metodă, o strălucire a formei, o sensibilitate fragedă, care să sufle poleiul actualității peste o doctrină eternă ca Dăruitorul ei, dar vibrantă de viața oricui s'apropie de ea“.

Intr'adevăr, Ortodoxia are comori, ce nu le bănuim. Acestea stau în adâncul condamnat al ignorării, care s'a așezat peste ele cu aer de matroană, spre care, se pare, privesc toți binevoitori. Viața sa reală zace sub un așternut ca un izvor sub scoarța de pământ, pentru a cărui țâsnire e necesară o izbitoră puternică. Cu puterea cu care Dumnezeu l-a înzestrat, d. profesor actul acesta l-a încercat, înfățișându-ne esența Ortodoxiei: viața mistică, trăită sub străfulgerările harului divin. Și o încercare nelipsită de rod. Nu exagerăm, afirmând că datorită acestui glas, cu rezonanțe îndepărtate, am început a privi altfel Ortodoxia, Ortodoxia cea adevărată, Ortodoxia Bizanțului strălucitor, sub al cărei baldachin de azur ne-am plămădit și noi ființa națională și spirituală. Am simțit un fel de mândrie când ni s'a vorbit despre paisianismul românesc ca cea mai înaltă formă de viață ortodoxă, care se încadra desăvârșit în orbita strălucitoare a misticismului oriental. N'a existat prelegere, n'a existat cuvântare a profesorului nostru, în care să nu scoată în evidență nu vreo notă de superioritate, ci adevărul absolut al Ortodoxiei noastre. Coloratura aceasta de apologie, de multe ori însoțită de înțepături puternice, a contribuit, poate, ca prelegerile sale să fie mai atrăgătoare.

Contribuția pe care a adus-o d. Crainic în actualizarea Ortodoxiei noastre, trebuie să recunoaștem, nu poate fi înfățișată în întregime astăzi. Actul acesta rămâne în sarcina timpurilor ce vor veni, care, prin perspectiva trecutului, vor putea mărturisi întemeiate pe evidențe incontestabile.

Până atunci, putem menționa un adevăr: glasul profesorului n'a strigat în pustiu, sămânța asvârlită de semănătorul harnic n'a picat pe pământ rău. Profesorul s'a făcut înțeles de studenții săi, deaceia nu puțini și nici din cei slabi au primit bucuroși a lucra sub directia sa supraveghere, deși, vrem să se știe, d. Crainic este extrem de pretențios.

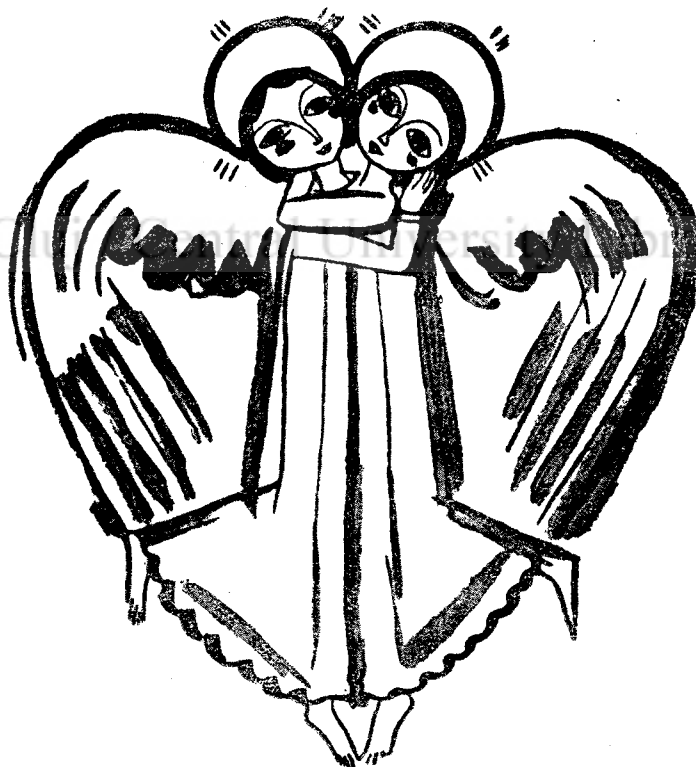
Din această nobilă ucenicie au ieșit lucrări de valoare științifică și literară adevărată, care, spre paguba noastră, zac în rafturile Facultății, neexistând posibilitatea materială de a fi date la iveală, pe calea tiparului. Una singură, ce ne aparține: „Dostoiewski și tineretul“, a văzut lumina zilei, dar cu sacrificii de sânge. Studii despre H. Brémond, Tereza d'Avila, Dionisie Areopagitul și Juan dela Cruz, Heinrich Seuse, Vasile Voiculescu, Lucian Blaga, despre Problema convertirii, despre Sensul cosmic al rugăciunii, despre Teologia creștină în basmele și legendele noastre, despre Raiul și iadul în folclorul românesc, despre Paisie și doctrina sa mistică, toate acestea n'ar scădea cu nimic prestigiul unei biblioteci, ci ar pune la îndemâna iubitorilor de citit cunoștințe și elemente într-o formă neîntâlnită până acum la noi...

O muncă entuziastă și bine dirijată, de un real folos și plină de speranțe, e ce se poate spune despre prezența profesorului Crainic pe catedra dela Teologie..

Dar, o măreață lipsă de înțelegere a întrerupt activitatea aceasta atât de necesară. Briciul raționalizării învățământului superior a găsit-o inutilă și-a ras-o.

N'avem calitatea să discutăm actul acesta. Este suficient a se ști că singura catedră, în cadrul căreia se trata despre viața mistică creștină, adică despre esența creștinismului, unica în toată Ortodoxia, căci nu mai există la nicio Facultate teologică ortodoxă, iar pe cea dela Chișinău după d. Crainic n'a mai ocupat-o nimeni, a fost desființată, iar titularul său a ajuns profesor de Dogmatică și Apologetică

Am asistat anul trecut, când profesorul nostru și-a luat adio dela o materie, căreia i se dăruise cu pasiune și l-am auzit rugându-se lui Dumnezeu să-i ajute a fi vrednic de înaintașul și profesorul său Ioan Mihălcescu la noua catedră. Prelegerile de Apologetică de anul trecut, în legătură cu marea problemă : Ortodoxie și cultură, ținute într'o sală arhiplină, cu auditor străin de Teologie, care nu lipsia aproape niciodată, ne îndreptățesc să afirmăm că nu va fi cu nimic mai prejos.

NICHIFOR CRAINIC ȘI ARDEALUL.

DE

VICTOR PAPILIAN

În noul Babilon de după războiu, când din limbile iuțite, dar încurcate, ale oamenilor curgeau toate învinuirile, neînțelegerile și nesocotințele, și când, de cele două laturi ale Carpaților, jumătățile de faptură ale poporului nostru se adunaseră laolaltă dar nu se contopiseră încă, puține minți luminoase au avut intenția precisă a motivelor de turburare haotică a lumii, simțită de noi ca o desbinare care, chiar dacă nu se înfățișa cu acuitatea dușmănoasă separatistă de aiurea, a întârziat totuși procesul lor de încopciere în același trup. În „haotica rostogolire a evenimentelor“, Nichifor Crainic a văzut clar. Vorba lui a răsunat răspicat printre bâiguielile proorocilor mincinoși, atitudinea impusă a fost o protestare energică împotriva apoteozei, la modă, a economicului, iar gândul său o continuă chemare, către creațiunea cinstită originală.

În fața unui om ca Nichifor Crainic, la care gândirea filosofică nu contrazice nici crezul politic și nici producția literară, critica n'are mult de ales. Nichifor Crainic este un clasic. Clasic, nu prin faptul că a inițiat o anumită mișcare, cu ohârșia în testamentul lui Bălcescu sau în viziunea de „supra-român“ a lui Coșbuc, dar un clasic prin structura lui constituțională și prin conținutul său sufletească, deci prin sentiment, prin rațiune și prin felul său de a judeca. Clasic, fiindcă vede cu imaginația dar judecă cu rațiunea; clasic, fiindcă în desordinea atât de ademenitoare pentru un poet, el introduce disciplina; clasic, fiindcă înaripat în lirică, el știe să se cumpănească pe pământ. Dumnezeu și rațiunea sunt pentru el, nu valori neconciliabile, ci dimpotrivă principiile ordinii cosmice „în toată divina ei frumusețe“. Așa se explică de ce întreaga sa operă înfățișează lumea arhitectonică, supusă comandamentelor de ordine, echilibru, soliditate și măreție, iar nu ca o nimereală de întâmplări diverse, fericit încheiate, potrivit calculului probabilităților. Aceeași viziune și în concepția de viață a poporului nostru. Crainic privește „viața românească totalitară, legată organic de pământ, organizată de puterea datinilor și animată spre viitor de suflul dinamic al încrederii creștine într'un mare și luminos destin“.

Noi, care am fost martorii procesului laborios de unificare, n'avem nevoie să recurgem la argumentele interesate ale cluburilor și gazetelor de partid, dar nici să jonglăm cu ipotezele filosofiei istorice. Au fost și sunt și azi, în vechea țară, inși cari n'au înțeles nimic din frumusețile Ardealului, după cum au fost și sunt, și azi,

în Ardeal, mulți cari speculează cu succes certificatul de naștere eliberat de oarecare primărie maghiară. Dar nu despre acești mărunți profitori ai momentului este vorba. Și nici despre acele teorii cu iz științific, dar cu obârșie străină și interesată, care caută să zădărnicească un fenomen ireversibil. Iată adevărul în simpla lui goliciune.

Unirea a pus față în față două stări de fapt : de o parte un stat organizat, de cealaltă parte o solidaritate sufletească. Stat organizat pe temeiul materialismului și laicismului revoluției franceze, solidaritate sufletească pe temeiul tradiției creștine și naționale. Până ce Ardelenii să cunoască pe frații lor de aceeași credință, cu cari să facă sudura, au dat de mecanismul de stat, același de fapt ca și cel căruia, atâta amar de vreme, îi făcură opoziție. Rolul de lămurire întreprins de Crainic, fie în paginile *Gândirii*, fie în conferințele pe care, cu atâta larghețe, le-a dăruit în tot cuprinsul Ardealului, a fost capital.

„Menirea pe lumea aceasta a unui popor, spune el, nu e aceea de a ști, ci aceea de a crea“. „Menirea poporului român este de a crea o cultură după chipul și asemănarea sa“. În aceste câteva propozițiuni mi se pare că e cuprins tot crezul lui Nichifor Crainic. El reduce românismul la acea unitate, în care componentele nu se desbină ci, dimpotrivă, se contopesc intim și afirmă posibilitatea de a-l descifra și a-l înțelege. Românismul nu este o întâmplare, o creațiune artificială, cum o explică anumiți istorici materialisti, produs al intereselor contrarii dintre marile puteri la gurile Dunării. În evoluția acestui popor, evenimentele sunt numeroase, diferite și chiar contradictorii, dar o singură lege conduce cursul istoriei către un scop hotărît. Românismul nu este un efect, oarecum mecanic, în fluctuațiunile jocului istoriei, ci fluctuațiile sunt numai ocolurile, dosirile și izbucnirile unui fluviu năvalnic, împiedicat în drumul său de stăvilirile istoriei. Există un tâlc ascuns în destinul tragic al poporului nostru, în care un înțelept tâlmăcitor al tainelor ascunse recunoaște și partea pământului și partea harului divin. Românismul nu este un mijloc, el este un scop. Românismul este o organizație armonioasă a două concepții de viață diferite, dar complet fuzionate: tradiționalismul autohton și ortodoxia.

„Și cum noi ne aflăm geografic în Orient și cum, prin religia ortodoxă, deținem adevărul luminii răsăritene, orientarea noastră nu poate fi decât spre Orient, adică spre noi înșine, spre ceea ce suntem prin moștenirea de care ne-am învrednicit. Moștenim un pământ răsăritean, moștenim părinți creștini — soarta noastră se cuprinde în aceste *date* geo-antropologice. O cultură proprie nu se poate desvolta organic decât în aceste condițiuni ale pământului și ale duhului nostru. Occidentalizarea înseamnă negarea orientalismului nostru, nihilismul europeanizant înseamnă negarea posibilităților noastre creatoare. Ceea ce înseamnă negarea principală a unei culturi românești; negația unui destin propriu românesc, și acceptarea unui destin de popor născut mort“.

În naționalism intră „cultul strămoșilor, cultul sufletului și mai puțin al formelor“. În naționalism intră „graiul plastice, graiul moravurilor și al moralei, graiul unei înțelepciuni proprii“.

Din această concepție se trag concluziuni de mare valoare morală și estetică. Ortodoxia, care a dat partea de minune în existența acestui popor, i-a indicat atât sensul dramatic cât și concepția metafizică și ținuta estetică. Ortodoxia, repet, i-a dat partea de minune, permițându-i să-și prindă aspirațiunea sa națională de o idee mântuitoare. Ortodoxia a fost rugăciunea care învâluie și protejază pe pescarul ce vrea să ajungă la liman forțând valurile sbuciumate ale râului. Deși punând pri-

matul spiritului, ortodoxia nu neagă legitimitatea statului, dimpotrivă, o susține și o întărește. Într'un stat național și creștin, ortodoxia preconizează o organizație armonică a societății, împiedecând pe ins să se desprindă din colectivitate și păzind ca această colectivitate să nu strivească însul izolat. Astfel privită, ortodoxia e superioară catolicismului care, prin universalitatea lui, tinde la o „tiranie politică”, cât și protestantismului, obârșia individualismului și a anarhiei.

Prin ortodoxie însul devine un aliat al grupei: familie, cetate, patrie; prin catolicism, el este un împrumutat, un mercenar în slujba acestor instituții, iar prin protestantism, deadreptul un protestator și un răzvrătit împotriva lor.

Noțiunea de „clasă”, în accepțiunea materialismului istoric, nu este ortodoxă. Pentru noi e de natură protestantă prin elementul de „luptă obligatorie”, și e catolică prin legătura ei cu feudalismul medieval. Ortodoxia admite diferențieri pe baza de daruri înăscute, sau de ierarhii impuse de viața statului; dar, prin spiritul ei de armonie și de împăciuire, tinde să le facă deopotrivă de folositoare și deopotrivă de frumoase la judecata gândului dumnezeiesc, și deci și a interesului obștei.

Ortodoxia nu s'a opus nicidecum științei. De oarece creștinismul fiind o religie revelată, adevărurile pe care le propagă depășesc rațiunea, care de fapt nu e decât un organ de informație special omului în vederea conviețuirii lui pe pământ. Furnicile n'au rațiune și nici peștii, și totuși, prin organe analoage pe care nu le putem cunoaște, ele pot satisface multiplele cerințe impuse de ambianță. Punând ideia de perfect, de absolut și de etern, când rațiunea ne dă numai imperfectul, relativul și vremelnicul, religia creștină, în accepțiunea ortodoxă, nu poate contrazice știința, opera rațiunii, care potrivit rolului ei informativ procedează numai statistic. Să luăm de pildă transformismul... și nu fiindcă el trece actualmente printr'o mare criză, ci fiindcă el totdeauna a fost scos pieptis în fața religiei. O contrazice de fapt? De fel. Ființele, pe pământ, s'au putut succede potrivit legilor stabilite ale rațiunii noastre, și chiar transforma. Dar creațiunea e cu totul altceva. Un aliment, carnea de pildă, e mistuit și, după multiple transformări, readus la molecule, în cazul nostru de peptonă și acizi aminați. Pentru un microb, din intestin dotat cu rațiune, aceste molecule ar fi produsul unei evoluții fără cauză primară și fără finalitate, dar omul, care poate privi aci întregul, știe că e produsul de diversitate al unui tot. Creațiunea, prin partea ei de mister, raportează acest tot la cauza primară și la cauzele finale. Din acest spirit larg înțelegător reese și ținuta estetică a ortodoxiei care, cu discreția pe care numai adevărata autoritate o dă, se adresează inimii omului, arătând că ceea ce rațiunea nicidecum nu va fi în stare să sfârșească, poate fi completat prin sentiment, și anume prin sentimentul binelui și al frumosului. Să nu uităm că ortodoxia, ca unitate spirituală, nicidecum n'a provocat războaie religioase și nici asupriri împotriva oamenilor de știință. Este poate cea mai bună dovadă a comportamentului ei estetic.

Dacă ortodoxia a dat întreaga spiritualitate poporului nostru, după concepția lui Crainic, tradiția i-a dat vloga și puterea lui creatoare. Departe de a ne rușina de pământul nostru răsăritean, noi trebuie dimpotrivă să ne ferim pe cât se poate de occidentalizare, mai cu seamă de occidentalizare în sensul de „consumație culturală”, pe care grozăviții — de fapt timizii și comozii ei partizani — o preconizează, fie din neîncredere în puterile creatoare ale poporului, fie dintr'un supraestetism olimpian.

Dar poporul românesc, prin toate aspectele lui, se dovedește a fi creator. Nimeni nu poate, azi, nega originalitatea producțiilor culturale ale poporului

român. „În raport cu istoria românească, spune Crainic, tradiția noastră eternă își are sediul în popor și în expresia lui multiplă, care e cultura populară ca produs etnic. Ea stă într'un anumit fel de a poetiza, într'un anume fel de a cânta, într'un anume fel de a filosofa, într'o anumită atitudine față de natură și față de Dumnezeu. Creațiile superioare ale unei culturi au valoare de proprietate în măsura în care sunt transfigurări ale elementelor vii din popor, transfigurări ale formelor rudimentare, în care s'a revelat, liber și inconștient în fermecătorul lui joc, geniul poporului”.

Dar înafară de aceste producțiuni culturale, în popor rezidă toată vloga, atât de frumos simbolizată în mitul: *Tinerețe fără bătrânețe*, și care s'a manifestat atât de eroic, fie în revoluția lui Horia, fie în războiul cel mare. S'au adus multe învinuiri și multe critici conducerii războiului cel mare; nimeni însă n'a putut combate avântul, disciplina și credința poporului. Deasemeni și revoluția lui Horia poate fi judecată prin lupa strâmb șlefuită a materialismului istoric. Dar nici aci nu i se poate nega caracterul național și ortodox.

* * *

După aceste comentarii (recunosc, destul de succinte) să revenim la tema propusă. Am spus că unirea din 1918 a pus față în față un stat organizat și o solidaritate sufletească. Statul organizat pe bază liberală, democratică și pozitivistă a permis toate atacurile și toate răzvrătirile împotriva tradiționalismului, aș putea spune clasic, al poporului român. Vechea deviză revoluționară: natură, rațiune, libertate era supralicitată de energumeni progresiști. În literatură, curente contradictorii, mai ales de poză și de efect; în politică o speculare demagogică a noțiunii de popor, în morală o anarhie sentimentală, potrivit dreptului naturii; în filosofie o exaltare a individualismului. Apoi, un atac deșănțat împotriva religiei; o ridiculare a oricărui misticism; o teroare materialistă fără pereche...

Dar fondul poporului românesc a fost tot timpul altul. Războiul nu l-au făcut vajnicii dar scepticii tribuni de cafenele, ci ostașii conștienți, pentru cari numele de Român era o demnitate și ortodoxia o lege. Iar exproprierea a fost în primul rând o danie a boierilor întru afirmarea marelui solidarități românești.

Nichifor Crainic a risipit confuzia care domina sufletele după unire, arătând tot ce era artificial, fals și arbitrar, tot ce era potrivnic sufletului adevărat românesc de pretutindeni.

Nichifor Crainic a găsit în solidaritatea sufletească — produs al ortodoxiei și al tradiționalismului — temeiul de existență integrală a acestui popor. El a descoperit un tip de Român autentic, altul decât cel contemplativ și idilic al poezilor, altul decât cel de haiduc sălbatic al detractorilor, altul decât cel de juisor superficial al scepticilor, un tip eroic, care actualizează cele două mari componente: ortodoxia și naționalismul, în toate manifestările: în gândire, artă, muzică, înțelepciune și poate chiar în forță fizică.

Nichifor Crainic a arătat toată aristocrația neamului nostru, căci aristocrație înseamnă încrederea într'un mandat dumnezeiesc, ce trebuie executat pe pământ.

Rolul lui Nichifor Crainic în procesul de sudură românească a fost imens. Fără nici o exagerare putem spune că el a fost apărătorul românismului integral. În întunericul furtunos de după război, Crainic a continuat cu răbdare și migală să cerceteze adâncurile pământului românesc și înălțimea cerului ortodox, ca veghetorul cel bun care știe că are să dea seama urmașilor de moștenirea primită.

ESEISTICA LUI NICHIFOR CRAINIC.

DE

GRIGORE POPA

Activitatea eseistică a lui Nichifor Crainic se împletește cu viața de fiecare clipă a revistei „Gândirea”. *Gândirismul*, acest nobil curent de *spiritualitate pan-românească* de după războiu, este, în cea mai mare măsură, rodul activității sale de eseist. Orientarea sistematică și metodică a *Gândirii*, nouile ei perspective, etapele ce trebuiau depășite, țelurile viitoare ce trebuiau cucerite, într’un cuvânt, *sensul înalt* și *valoarea adâncă* a mișcării gândiriste cresc deopotrivă din eseurile sale. Ca dimensiuni însă și ca orizonturi interioare, eseurile lui Nichifor Crainic sunt *polivalente*. E vorba, într’un fel, de polivalența planurilor interioare, care nu fac decât să trădeze bogata zestre spirituală a titularului lor, iar, în altfel, de pluralitatea domeniilor de activitate la care se aplică, realizând o desăvârșită congruență între fond și formă. Dealtminteri credem că una dintre calitățile de mare rezistență ale scrisului plinar și rotund al lui Nichifor Crainic — concis și limpede ca un silogism de factură aristoteliană — este concreșcența dintre idee și expresie. Ideile lui Nichifor Crainic, indiferent de substanța lor teologică, estetică, filosofică, politică sau morală, se nasc împodobite de armura vâjnoasă a expresiei ca Minerva din capul lui Jupiter. Găsim aici, fără îndoială, una din frumusețile tari ale acestui superb copac spiritual ce crește în grădina rădăcinilor românești.

Noi nu vom urmări înfățișarea numeroaselor puncte de intersecție pe care eseul lui Nichifor Crainic le are cu celelalte ale activității sale de scriitor, îndrumător de generații și vizionar. Ne mărginim doar la schițarea liniilor de boltă, a ideilor investite cu har ontologic ce alcătuiesc nervura de trănicie a eseisticeii sale. Recunoaștem, mai ales când ne mișcăm prin fremătătoarea pădure de elanuri spiritual-românești ce este scrisul simfonic al lui Nichifor Crainic, că această operație este dificilă și oarecum artificială. O acceptăm cu convingerea că această crimă sacră de comentariu parțial va sluji totuși la luminarea uneia din multiplele fețe spirituale ale autorului.

Vom sprijini considerațiile noastre pe eseurile cuprinse în volumele : „*Puncte Cardinale în Ilaos*” și „*Ortodoxie și Etnocrație*”, amândouă apărute în editura „Cugetarea”.

În primul loc, considerând eseuul lui Nichifor Crainic expresia plenară a pământului românesc, a duhului acestui pământ, pe care îl reprezintă *cu o pleni-potență de latifundiar moral*. Tainele pământului, ca și ale istoriei, tradiției și geniului autohton, răzbat cu putere exponențială în eseuul său. Rezonanțele lor nu sunt voite, nici orchestrate de anumite pricini exterioare, ci izvorăsc spontan din zestrea nativă a firii sale. Eseistul, ca și poetul cu același nume, s'a născut cu duhul pământului în sânge. Legăturile lui cu pământul românesc, îndumnezeii de sângele eroilor, sunt de natură spirituală și morală. N'au nimic din greutatea materialistă a proprietarului de moșie. Interesul material este înlocuit de gratuitatea actului creator, iar zgârcenia proprietarului de fapt cu generozitatea atotcuprinzătoare a poetului. Tâlcul acestei legături de esență ontologică ni-l desvăluie, patetic în nuditatea lui, însuși Nichifor Crainic în eseuul *Cultul Moșiei Strămoșești*: „Nu sânt agricultor, fiindcă nu posed în această țară nici măcar o brazdă de țarină. Mi s'a spus în literatură că aș fi poetul pământului. Acele *Șesuri natale* și acele *Daruri ale Pământului*, pe care am căutat să le evoc în strofe, n'au fost niciodată ale mele sau ale părinților mei clăcași. Dar împreună cu ei am muncit până la vârsta de optsprezece ani pe moșia boierului veșnic absent și a ciocoiului veșnic prezent, mai ales prin gârbaciul isprăvnicelului. Port pe toată viața la degetul mic al stângei tăetura secerii și în talpa piciorului semnul săpăligii. Nu știam pe atunci să mă revolt împotriva acestei soarte haine. În schimb, m'am socotit, printr'o nețărmită dragoste fără interes, proprietar moral al întregului pământ strămoșesc. Toți Românii sântem în realitate proprietarii morali ai țării. Mai mult decât boerul și incomparabil mai mult decât ciocoiul venetic, țărani și noi, feciorii lor, sântem confirmați în acest mistic sentiment de proprietate prin milioanele de strămoși anonimi, cari au răsturnat brazda, au plouat-o cu sângele lor de războinici și s'au îngropat sub ea. Patriotismul e această legătură mistică cu pământul. Iar sentimentul acesta de proprietari morali ai țării românești, curat ca roua și înalt ca sfințenia, ne obligă pe toți la grija de brazdă și de lumea umilă care o răstoarnă din an în an, din veac în veac și din mileniu în mileniu”.

În altă parte, evocând cu accente cutremurătoare jertfele eroilor pentru perezitate a gloriei strămoșești, Nichifor Crainic face din pământul Patriei tronul nelclintit al suveranității naționale. E firesc, prin urmare, ca în temeiul unor astfel de legături profunde, să facă din pământul țării, din suflul lui metafizic și colectiv, coordonatele de timp și spațiu ale neamului. Căci în concepția de care ne ocupăm, neamul sau națiunea nu este decât identitatea în timp și omogenitatea în spațiu. Așa fiind, duhul sau misterul pământului este totuna cu duhul neamului. În acest caz, estetica lui Nichifor Crainic, pe lângă faptul că gâlgâie de musturile sfinte ale pământului, este și o *expresie majoră a neamului*. Vom arăta asta în cele ce urmează.

Adeziunea originară și necondiționată a lui Nichifor Crainic la adevărurile de temelie ale neamului o dovedește cu prisosință și concepția lui despre *rosturile comunitare* ale scrisului și ale artei în general. În această viziune, scriitorul nu este decât o pleasnă înflorită a puterilor de viață a neamului său. Imbrăcând autoritate și demnitate de *vates*, în această ipostasă, artistul este exponentul integral al comunității naționale. În scrisul său ard visurile de mărire ale acesteia și el taie spre viitor drumul inițiativelor creatoare de istorie. E vorba, la acest punct, de o congruență

aproape perfectă între destinul personal al artistului și destinul comunitar al neamului. Numai pe această cale de înalte transfigurări scriitorul ancorează în zestrea din veac a neamului său. La acest punct de identificare, după cum ne exprimăm altădată, scrisul devine oglinda neamului, iar neamul este potirul din care poetul își ia cuminecătura inspirației. În dinamica acestui proces de sporire reciprocă se revelează deplin *rostul comunitar al scrisului*.

Nicăeri această convingere a eseistului nostru nu apare mai strălucitoare ca în omagiul adus lui Frédéric Mistral în *Coupo Santo*, superba evocare a latinității și a spiritului mediteranian. „Frédéric Mistral, ne spune rapsodul nostru, e, cum l-a numit Charles Maurras, poetul *înțelept*. Parisul lui Proust și Gide, Parisul lui Valéry și Jouve, Parisul aventurii lăuntrice a egocentrismului maladiv, e greu să-l înțeleagă și să-l guste. Mistral înfățișează cu totul altă Franță decât aceea pe care o cunoaștem din Nouvelle Revue Française. O Franță rustică și clasică în sens virgilian, cu mușchiu și suflet pietros. Renunțarea la sine e semnul înțelepciunii; iar Mistral, poetul, a știut să renunțe la sine în măsura în care și-a îmbrățișat semenii. Nimic egocentric în opera lui. Dela *Mirèio* și până la *Poemul Ronului* și *Olivades*, eul personal e deplasat și identificat în eul colectiv. Poet țaran, el e poetul țarinei; poet de rasă, el e poetul rasei. Ca marele Omer, al cărui smerit ucenic se crede, ca Virgiliu, ca Dante și Cervantes. Sudul acesta miraculos și mediteranian, impersonalizează pentru a socializa. Lumina lui cotropitoare topește pe ins în tot, spre deosebire de nordul ibesian unde ceața te face să te vezi numai pe tine însuși. Aici lumina străvezie, contururile limpezi și lumea din afară îți apare reală și întreagă în orizont rotund ca judecata lui Aristotel. E prea mult cer ca să te mai vezi pe tine însuși și prea frumoasă lumea ca să nu te izbească stăpânitoare structura ei armonioasă. Viziunea lui Mistral e colectivă în spațiu și vreme. Omul lui e încadrat în istorie, în datină, în breaslă, în peisagiu, în credință și în rasă. Opera lui epică așadar, simplă în aparență și extrem de stufoasă în compoziția ei, sintetizează în aceeași arhitectură liniară elementele vieții populare actuale, cu țărani, cu pescarii, cu podgorenii și măslinariii ei, — elementele istoriei provensale cu figuri eroice care trăesc în memoria colectivă a inimii; elementele neguroase ale legendelor medievale și cele eterate ale credinței catolice; elementele geografice cu sensurile ce se desfac maiestose din pământ și din ape. Iar peste toate acestea fâlfâie, în rotocoalele de zbor ale unor aripi uriașe, marile simboluri ce ridică această poezie în văzduhul universalității”.

Am zăbovit în acest ocol mistralian pentru că ni se pare caracteristic pentru definirea lui Nichifor Crainic. În fragmentul de mai sus, prin verbul său inspirat și cuprinzător, Nichifor Crainic ne face o confesiune. Din fiecare slovă plesnește plinătatea unei credințe: *credința în rosturile de transfigurare și tărie colectivă a poeziei*. Nicăeri, poate, icoana celui ce a scris „*Puncte Cardinale în kaos*” nu apare mai plină, mai înaltă, mai conturată și mai luminoasă. Citești în paginile lui despre Mistral, visurile și credințele lui, țâșnite din inima comunitară a neamului său și redade apoi, tot neamului, ca ofrandă. Mitul mistralian, cuprinzătorul simbol al sfintei legături dintre duhul pământului natal, definește în mare măsură, *atitudinea demofilică* a lui Nichifor Crainic.

Prinsă aici, la rădăcină, personalitatea lui Nichifor Crainic, unitară și simetrică, se ridică în chipul unei coloane de flăcări albastre din mustul pământului românesc spre cerul credinței creștine. Intreaga sa activitate se distribue pe acest portativ. Dar toată, absolut toată, este străbătută de *duhul unității*. O unitate înscrisă pe axa verticalității și hrănită de o strașnică solidaritate cu adevărurile organice ale

neamului. Aceste adevăruri, veșnice ca izvorul din care se nasc — inima colectivă a neamului — sunt trăite, gândite și simfonizate de această mare vâpae spirituală. Intr'adevăr, în această ipostază, Nichifor Crainic apare ca o cruntă război a ne-nunțării generații de țărani, adăpostite de cimitirul din Bulbucata (comuna sa natală).

Ținând seama de aceste legături organice cu pământul, de comunicarea directă și sporitoare cu duhul locului natal, înțelegem fără nicio greutate *demofilia și etnocrația* — aspectele militante și politice ale autohtonismului — din care Nichifor Crainic a făcut categorii de înaltă potență combativă împotriva politicianismului distrugător de suflete și de țară.

Dar pământul Patriei, în afară că slujește drept tron al suveranității naționale, este totodată și *vatra tradițiilor noastre*, locul unde suflă spiritul trecutului și sălășluiesc Larii și Penații neamului. Cu aceasta, am numit o altă idee centrală în eseistica lui Nichifor Crainic: *tradiționalismul*, a cărui expresie majoră este falnica existență de nouăsprezece ani a *Gândirii*, susținută în partea ei de orientare ideologică mai ales de directorul și redactorul ei. Așa încât destinul ideologic al *Gândirii* se confundă cu eseistica de care ne ocupăm.

Tradiționalismul lui Nichifor Crainic, așa cum este înfățișat în *Puncte cardinale în haos*, — *Ortodoxie și Etnocrație*, este mai mult adâncirea și apărarea lui împotriva mistificărilor de toate soiurile, — s'ar putea defini mai de grabă ca o *dinamică a tradiției*. Dimensiunile acestui tradiționalism viu și dinamic, fără nicio legătură cu *paseismul*, dar puternic transfigurat la lumina viitorului, se articulează, cu o deosebită amploare istorică, în *autohtonism*, *mitul etnic* și *mitul folcloric*. Mitul etnic nu este decât adâncirea, lărgirea și încărcarea cu semnificații istorice, de rezonanțe imemoriale, a tradiționalismului, după cum mitul folcloric nu este decât adâncirea și amplificarea autohtoniei, considerată ca actualitatea continuității din veac a neamului. S'ar putea scrie o carte întreagă despre semnificația mitului în opera lui Nichifor Crainic, dar asta nu cade în preocupările noastre prezente. Ne limităm doar la sublinierea faptului că miturile, în concepția rotundă și luminoasă ca o boltă bizantină a lui Crainic, apar ca niște vâpăi spirituale, legitimate de puteri stihiale. Ele fascinează și edifică, dând viață nouă trecutului, străluminând prezentul și prevestind împlinirea viitorului. Mitul, prin urmare, dă culoarea vieții și oarecum autoritatea eternității celor trei extaze temporice, cum numește Martin Heidegger trecutul, prezentul și viitorul. Realismul critic și optimist al lui Nichifor Crainic îl face să vadă pretutindeni puteri, potrivnice sau prietenoase, nu importă. Asemenea puteri, ce se atrag cu tăria magnetilor, sunt ceea ce noi numim *mitul mioritic* și *mitul eminescian*, considerându-le ca cele două categorii cardinale proprii filosofiei culturii românești. Înțelegând prin mitul mioritic geniul popular, simbolizat în nebunia sfântă și creatoare a lui *Parsifal*, iar prin mitul eminescian geniul creației majore, al cărui reprezentant de elită, pentru noi, este poetul *Luceafărului*, Nichifor Crainic ilustrează expresia plenară a solidarității lor în prietenia dintre Ion Creangă și Mihai Eminescu. Prin prezentarea acestei prietenii, Crainic intuește uriașa solidaritate de simțire dintre popor și scriitorii săi. Mai mult încă: această prietenie, de o unică importanță pentru istoria culturii românești, însemnează înalt punct de întretăiere a geniului popular cu geniul cult. Este amiaza înaltă, cât un sorb de lumină, a geniului autohton. Iată cum prinde Nichifor Crainic această contopire: „Pe dealurile ondulate ale Iașului, umblau răsna iodinioară, în ceasurile lor de repaos, doi prieteni. Unul roșcovan și rotofeiu, bărbos dar răspopit, argint viu la minte și vorbăreț ca un copil,

iar vorba lui plină de drăcovenii pipărate și de înțelepciuni glumete; celălalt — obraz palid, frunte boltită ca lumina unui crâmpai de cer printre nourii de păcură ai ple-
telor — mai mult tăcea, asculta pe flecar și, ascultându-l, părea un zimbru ce sorbea
din izvor. Arar, când deschidea el gura, vorbărețul se oprea. Și 'n mintea celui ce
n'avea un orizont mai larg ca vatra unde se născuse, vorbele rare ale palidului prie-
ten deschideau cercuri de lumină: cât roata zărilor, cât roata Daciei, cât roata pă-
mântului, cât roata cerului cu stele. Erau vorbe culese de prin cele străinătăți pe
care cel simplu, uimit, nici nu le bănuia, căzute apoi în adânc de suflet, coapte acolo
ca într'un cuptor, îndelung, mărite și rotunde ca pâinile dospite... Câteodată se
opreau la vreo cârciumă de margine, ascultau lăutari bătrâni, beau vin și se ospătau
cu pui fripți și mămăligă caldă. Roșcovanul, înflorit de mulțumirea vieții, scotea
apoi o poveste, nou meșteșugită, și i-o cetea „lui Mihai“. Iar Mihai îi spunea în urmă
trăgănat, Doina: Tot Românul plânsu-mi-s'a... Ion Creangă cel năzdrăvan plângea
ca un copil. Tot așa precum râdea. Eminescu își regăsea în el pe vechiul lui prieten,
sufletul popular, folklorul, haosul spuzit de stele, din care a desprins cea mai fru-
moasă poezie românească: Luceafărul. Prietenia lor e prietenia literaturii românești
cu poporul românesc. Tot ce a zămislit mai de seamă această literatură, dela Lucea-
fărul și Nunta Zamfirii până la Niculăiță Minciună și Dumbrava minunată s'a fă-
cut în colaborare cu sufletul popular. Apele lui adânci s'au ridicat din ea ca'n vâr-
tejul unui sorb“.

În aceeași linie de altoire a creației majore pe comorile geniului popular se
orânduiesc eseurile, de înaltă potență etnică: *Parsifal*, *Sensul Tradiției*, *A doua nea-
târnare*, *George Coșbuc*, *poetul rasei noastre*, *Nicolae Bălcescu*, *Estetica lui Nicolae
Iorga sau misticul fără voie*.

Dar mitul a cărui vâpae umple toate cuprinsurile scrisului lui Nichifor Crainic
este cel autohton. Să fim bine înțeleși: când spunem mit, înțelegem mai mult decât
idee, concept sau noțiune. Mitul, în concepția noastră, rezumă o viziune totalitară, o
lume întreagă de gânduri și simțăminte, este ethosul și măduva de foc a istoriei.
Numai în acest fel, *autohtonismul* lui Crainic, la cărui expresie complexă și poliva-
lentă este *gândirismul*, este și un mit, încărcat de puterile pământului și de trans-
parențele cerului. Cu cât mitul este mai cuprinzător, cu atâta expresia autorului
este mai condensată și mai clară. De altfel, *claritatea neoclasică*, ce cuprinde în ar-
mura ei de oțel musturile vitalității spirituale a lui Nichifor Crainic, este una din
fermecătoarele sale calități. Ca să dovedim această afirmație, transcriem definiția
autohtoniei. „Autohton înseamnă mai întâi *pământ propriu* și tot ce derivă dela pă-
mânt și conține proprietățile lui; autohton înseamnă apoi *cetate proprie*, adică în
graiul de azi *stat propriu* și tot ce derivă dela stat și poartă pecetea proprietăților
lui; autohton înseamnă mai departe *patrie proprie* și toate derivațiile în care se recu-
nosc însușirile ei: autohton înseamnă însfârșit *neam propriu* și tot ce răsfrânge lu-
mina geniului său particular. Astfel, când acordăm unui neam titlul de autohton,
îi recunoaștem fără discuție proprietatea pământului unde trăește și care e țara lui.
Simpla prezență actuală nu îndreptățește însă întru totul această proprietate. Autoh-
tonia e o profundă rezonanță istorică sau o înemurabilă continuitate de stăpânire
din generație în generație, din veac în veac, din mileniu în mileniu; e o moștenire
cu rădăcini sufletești în pământul țării, adică strămoșii îngropați în el; ea nu se
bizue pe zapise cât pe mormintele bătrâne, care dau țării prestigiul sacru de *patrie*.
Această proprietate neîntreruptă, cu îndoit înțeles, — fizic și sufletește, — ca să se
mențină de-alungul veacurilor, presupune voința de conservare și puterea de apărare

organizate în *stat propriu*. Statul e însăși energia organizată a neamului în voința de a rămâne stăpân pe pământul autohton, care are pentru el și numai pentru el prestigiul sacru de patrie. Statul e, cu alte cuvinte, expresia politică a conștiinței autohtone“.

Acestea sunt temeliile *ontologiei românești* din care crește cultura autohtonă, duhul pământului românesc. Acest duh însă, în concepția de care ne ocupăm, nu se împlinește decât în culorile curcubeului care unește pământul patriei cu lumina cerului creștin. Și aici intervine o altă determinantă esențială a esseistului nostru: *ortodoxia*, născută dintr'odată cu neamul. Dela acel inegalabil eseu „Iisus în țara mea“ (Gândirea, 1923) până la cartea „Ortodoxie și Etnocrație“ (1938), Nichifor Crainic n'a făcut decât să amplifice și să aprofundeze articulațiile organice, de o solidaritate originară, dintre autohtonism și ortodoxie, încărcată de bogăția spirituală a Bizanțului, a cărui continuatoare și moștenitoare este. Realitatea acestei solidarități este evidentă, așa încât socotim de prisos orice insistență.

E bine, credem, să atragem cuvenita luare aminte, că toate aceste categorii concrete ale spiritualității autohtone, viguros susținute și potențate de condeiul autorului, pe lângă faptul că diferențiază *gândirismul* prin spor luminos de alte curente culturale similare, alcătuiesc temeliile de viață veșnică ale *panromânismului*, în plin marș cuceritor. Nichifor Crainic a avut grija permanentă și talentul masiv de a le feri de orice tentativă, voită sau naivă, de mistificare. Și trebuie să recunoaștem că forța de negație și combativitate a lui Crainic e tot așa de vâjnoasă ca puterea de creație. *Spiritul autohton, Naționalismul și cooperația, Mistificarea Românismului, Spiritualitate și Românism, Titanii ateismului, Rasă și Religie, Pacifism* sunt mărturii convingătoare. Dar negația și combativitatea ar fi rămas sterile și fără corelatele lor pozitive. În ce privește puterea de creație și pozitivitatea activității lui Crainic, *gândirismul* este argumentul decisiv. Gândirismul nu este însă decât expresia condensată a românismului, căruia cei aproape treizeci de ani de activitate scriitoricească a lui Crainic i-a determinat coordonatele istorice — identitatea în timp și omogenitatea în spațiu — cu toate justificările necesare, i-a deslușit, în ceața viitorului, întemeiat pe fântânile de glorie ale trecutului, un destin creator, și o misiune salvatoare. Și mimeni nu crede cu mai multă sfîntenie și mai mult eroism ca Nichifor Crainic în ele. Desăvârșirea lor o încredințează, cu o generozitate vizionară, tineretului cel mare al țării, pe care îl iubește cu pasiune și-l educă de aproape două decenii în *cultul spiritualității panromânești și creștine*. Cu icoana magnifică a acestui tineret în suflet scria el despre Omul Eroic ridicându-l pe scutul sfînteniei și al sacrificiului; drept model al generațiilor viitoare. „Eroul e real în basm și legendar în istorie. E legendar în istorie, fiindcă apariția lui e atât de covârșitoare încât pare de necrezut. Și atunci pentru a ni-l face accesibil, îl înfășurăm în vaporii de aur ai legendei și-l prefacem din om în supraom. Cu admirație plină de înfricoșare, îl expulzăm din ordinea omenească în ordinea basmului, unde pare mai real și mai la locul lui. În basm, el înfruntă stihiiile naturii și monștrii fabuloși în care se întrupează duhul răului... Eroul în istorie apare ca o personalitate fără seamăn în luptă cu soarta. Lucru deosebit de caracteristic în definirea lui e că această soartă, ce trebuie zdrobită, nu pe a lui ci a noastră a tuturor. Încelestat în luptă contra ei, eroul e un exponent: al colectivității, al neamului, al rasei. Investit cu nenumăratul asentiment al mulțimii, el e gândul milioanei de gânduri și brațul milioanei de brațe. Prin urmare, eroul în istorie apare, pe de o parte, în comunitate de iubire cu neamul său, iar pe alta în vrăjmășie cu soarta. Comunitatea cu neamul

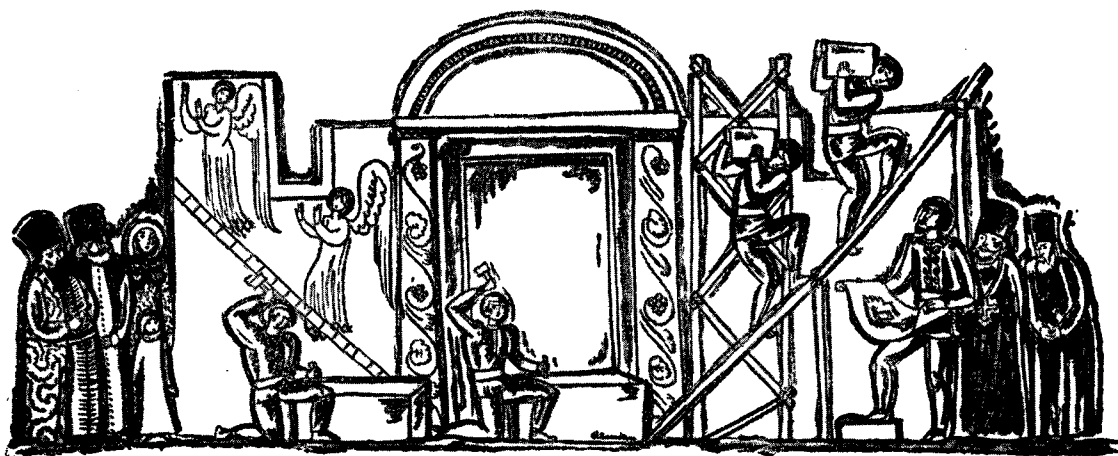
e măduva de foc a eroismului. Prin aceasta, el se deosebește de simpla aventură. Aventurierul, chiar dacă ia în piept țările și mărire, rămâne un izolat. Isprăvile lui se consumă în golul sterp al gratuității. În ele nu se satisface decât un egocentrism singular și arbitrar. O ispravă e o aventură întrucât e făcută numai pentru plăcerea individuală de a o face. Eroul se deosebește de aventurier fiindcă eul său nu e suspendat în golul izolării, ci se înfige în centrul de durere sau de credință a neamului întreg. El e os (din os, sânge din sânge, duh din duh. În sufletul lui, durerea tuturor capătă o lăcușime atât de neîndurată încât devine revoltă ce caută neapărat descărcare. Vaietul tuturor îl împunge cu sulița de foc a răzbunării. Credința tuturor devine energie fanatică. Fără credință nu există eroism. Iar credința — în dreptatea, în libertatea sau în misiunea neamului său se transformă în voința năpraznică de realizare. Eroul istoric e vulcan în erupție al sufletului colectiv“.

Cu aceleași accente de înalt patetism vorbește tineretului despre *sfințenie*. Dealtminteri, pentru acest mare pedagog al tineretului și al neamului, sfințenia e soră bună cu geniul și eroul. „Eroul, geniul și sfântul sunt cele trei măsuri supreme ale puterii omenești. Fiecare dintre ei întrece nemăsurat statura omului mijlociu. Eroul creează evenimentele; geniul creează epocile spirituale; sfântul, o nouă ordine morală. Ceeace le este comun e plusul de viață, pe care îl dăruiesc omenirii. Hristos a venit în lume pentru două lucruri; pentru ca lumea să aibă viață și pentru ca ea să aibă și mai multă viață. Acest crescendo neconținut, acest spor de viață peste ceea ce este, e adaosul eroului, al geniului și al sfântului“.

Acestea sunt câteva din *certitudinile* pe care eseistul Nichifor Crainic, cu amplexare de vizionar, așează temeliiile de granit ale veșniciei românești. O împletitură de poet, teolog și țăran cu fruntea fulgerată de geniu, personalitatea lui Nichifor Crainic, în devenirea ei spirituală, simbolizează însăși *drama scrisului românesc*. Dramatismul patetic al acestei personalități, — în plină desfășurare a forțelor sale creatoare la popasul luminos de cincizeci de ani, — cu toată amărăciunea suferințelor îndurate și cu toată bucuria victoriilor, crește deapururi sub steaua polară a destinului românesc, în care crede fără șovăire.

Pe creasta celor cincizeci de ani, plenitudinea personalității lui Nichifor Crainic este o *certitudine a permanențelor românești* !

NICHIFOR CRAINIC ȘI ITALIA

DE

MARIELLA COANDĂ ^{ov}

In sistemul ideologic al domnului profesor Nichifor Crainic, Italia nu apare ca o temă de studiu, adică o oprire de moment a interesului, un popas intelectual. Gândurile despre Italia reflectă întreaga personalitate a cugetătorului, fiind integrate în structura spirituală întreit manifestată: de român, de creștin, de poet.

Românitatea domnului Crainic se verifică prin raportul cu Italia, sub diferite aspecte: politic, economic, social și cultural.

În fiecare din aceste domenii, gânditorul nostru posedă acea dublă viziune, care face din cercetător un critic obiectiv și din acesta o figură dinamică, de folos concret: studierea fenomenului străin în sine și raportarea lui la specificul românesc.

*

În cartea cu largi orizonturi „*Puncte cardinale în haos*”, se poate citi această definiție atât de adevărată în cuprins, atât de plastică în exprimare :

„Fascismul e o concepție politică spirituală și manifestările sale, desgărdinate din cercul strâmt al pozitivismului și eliberate din temnița înăbușitoare a materialismului, se orânduiesc pe măduva de duh a istoriei, cu prelungiri în taina veacurilor trecute și anticipări asupra veacului ce vine”.

Domnul Nichifor Crainic a adâncit concepția revoluției fasciste, intuind semnificația spirituală a politicii „ridicată la prestigiul eroismului” prin luptă dârză, dreaptă, fără ocolirea lașe a dificultăților. A înțeles și misiunea Italiei celei nouă de „integrarea tuturor în funcțiunile organice permanente ale națiunii”.

Cugetătorul român utilizează o expresie predilectă pentru denumirea Italiei de astăzi: „*Stat mussolinian*”. Dictatorul conducător, Benito Mussolini are în persoana gânditorului nostru un prețuitor entuziast. Firește că numele Ducelui este rostit de toți românii cu admirație, însă meritul domnului Crainic este acela de a fi fost cel dintâi revelator al covârșitoarei personalități a fruntașului politic în fața publicului român necunoscător.

Viziunea concretă asupra Ducei se unește în fluiditatea cugetării cu misticismul de nuanță creștină propriu poetului, care este domnul Nichifor Crainic. Benito Mussolini, cu care a luat contact direct, e privit ca un martir, înfăptuind neîntrerupt sacrificiul propriei sale vieți, conștient. Il aseamănă, chiar, din ordinea religioasă, cu sfântul Francisc din Assisi, stigmatizat de pe muntele Averna:

„În ordinea politică, Benito Mussolini e omul, care a primit stigmatele poporului său. Copil al sărăciei populare, el a trăit de timpuriu desfrâul pasional al urei socialiste și a cunoscut prea adânc deșertăciunea internaționalismului marxist, pentru ca în urmă, convertit, să nu îmbrățișeze cu ardoarea lui purificată credința în patria italiană și în destinul ei pe lume“.

Aceste cuvinte, domnul Crainic le-a tipărit în anul 1933, îndată după înapoeirea sa de la Roma, unde a verificat intuiția prin experiență. A împărtășit cetitorului emoțiunea pe care a avut-o vizitând, în calitate de ziarist, biroul de redacție al Ducei — primul post de lucru — aparținând acum *expoziției revoluției fasciste*: pe birou, alături de călimară și condei, stau revolverul și batista roșie de sângele răniilor primite de Mussolini în război. Fruntașul politic al Italiei este înfățișat ca omul cel mai altruist, care poate desprinde din sine eul său pentru a-l cufunda în eul colectiv al poporului italian. De aceea, este și răsplătit de către națiunea sa prin dragostea cea mai vie, manifestată spontan în orice ocazie în care ia contact cu mulțimea aclamatoare.

Domnul Crainic și-a dat seama că readucerea în actualitate a forurilor și stadioanelor și botezarea organizațiilor de luptă cu numele militare ale romanilor, deci toată tradiția re trăită astăzi de întreg poporul italian, în mare parte prin voința Ducei, dăruiește o putere nouă trupurilor tinere și un avânt spre fapte mari.

Gânditorul român vede în Italia fascistă întruparea cea mai vie a geniului latin. Folosind termenii filosofiei hegeliene, denumeste, în desfășurarea istorică a geniului latin, etapa spaniolă: teză, etapa franceză: antiteză, iar etapa italiană o privește ca o sinteză a primelor două. Iată definiția lapidară pe care o dă scriitorul nostru :

„Cuceririle sociale ale democrației franceze corectate de ideea de autoritate a medievalismului spaniol — iată care ar fi sinteza pe care o întrupează etapa fascistă a geniului latin !“

Cuvintele acestea scrise în anul 1933 au fost reînnoite în anul 1936, ca și în anul 1938. Fascismul italian, călcând în Africa pe urmele Romei antice de imperialism latin, a produs o îndoită bucurie în sufletul cugetătorului nostru: fiindcă Italia este *latină* ca națiune și *naționalistă* ca Stat. Iată cum glasul de român a vorbit în această situație în aparență exterioară față de realitățile românești. Domnul Crainic a presimțit, cu o intuiție izvorâtă doar dintr-o adâncă iubire de patrie, îndreptarea actuală a politicii românești. Astfel a anunțat în anul 1936 — când altele erau vederile politice oficiale — idealul latin pe care suntem datori să-l urmărim :

„Idealul tuturor generațiilor naționaliste nu poate fi altul decât reînvierea superbei *Dacia-Felix*, revărsând lumină peste Balcanul întreg“.

Dar, același enunțător al acestui ideal a adăugat că înfăptuirea lui nu va fi posibilă atâta timp cât românii vor fi ținuți în neștiință „față de Italia mussoliniană, țara care reprezintă azi, ca nici o alta pe lume, înțelepciunea genială a spiritului nou“. Domnul Crainic a încheiat cu un cald accent patriotic :

„Sângele nostru, graiul nostru, cultura și statul nostru, ființa noastră întregă e organizată în structura acestei tradiții glorioase. România de mâine nu poate fi decât imaginea eroică a geniului latin“.

Semnalezarea normalizării raporturilor diplomatice dintre Italia și România în primăvara anului 1938 e privită cu sinceră mulțumire. Căci domnul Crainic singur pornise „campania sistematică de explicare” a acelei minunate organizări, iar peste șase ani, când curentul pentru Italia începuse a se evidenția în toată presa noastră, a mărturisit cu mândrie că prețuirea sa dată decând, cu prilejul unei audiențe la Duce, s’a putut convinge de „nobilele sentimente, pe care gemalul creator al noului stil naționalist le are față de România”.

Românitatea domnului profesor Crainic se vădește din această admirație pentru Italia fascistă, dela care a cerut și la ales întotdeauna numai exemplul util pentru țara sa. Prețuirea față de dictatorul Benito Mussolini l-a făcut să accentueze tocmai deosebirea de prim ordin, pe plan politic, între Italia și România: „Cu un Rege tânăr și autoritar, care și-a recucerit singur Tronul și știe ce vrea, dictatura naționalistă, pe care și-o imaginează unii, se subțiază ca fumul și ca basmul și se pierde în zona iluziei deșarte”.

*

Odată cu afirmarea convingerilor și admirația față de statul mussolinian, domnul Nichifor Crainic a scos în relief principiul corporativ, care stă la baza Italiei fasciste. Față de interpretările false, aduse acestui principiu, răspunde că vād greșit ceice cred că statul corporativ implică neapărat dictatura. Un astfel de stat e bazat pe ideea de autoritate, de disciplină, izvorând dela puterea sintetizată a națiunii. Iată explicarea limpede a viziunii corporatiste din Italia, opusă teoriei claselor :

„Concepută mai înainte ca o stratificație orizontală de clase suprapuse ca într’o așezare geologică, societatea apare în viziunea verticală a fascismului ca o alcătuire din părți, ce se ridică din adânc și converg în acelaș centru superior, care nu e altceva decât autoritatea statului”.

Din această formulă, cugetătorul român a subliniat caracterul *naționalist* al doctrinei, întărind: nu *democrație*, ci *etnocratie*.

Astăzi, când economia statului nostru se orientează după acest principiu ordonator, este bine să se știe că un neobosit militant a căutat, încă din anul 1932, prin scris, să-l difuzeze în lumea gândirii, transplantându-l din statul mussolinian, pe ogorul nostru, cu rectificările convenite impuse de structura națiunii românești. Domnul Crainic bazează pe drept cuvânt disciplina corporatistă pe cele trei idei generatoare de forță permanente : ideea de patrie, ideea de monarhie și ideea de biserică.

Cercetătorul nostru a verificat în Italia organizația corporativă în domeniul economic, admirând bonificările dela *Littoria*, orașul cel nou, ridicat, ca un adevărat miracol în doi ani, pe un teren, care înainte de asanare, era supus paludismului.

*

Domnul Nichifor Crainic își dă seama că, datorită intuiției geniale a Ducei, ridicat din rândurile modeste ale poporului său, o nouă sistematizare socială s’a instituit în Italia. Fiecare categorie socială se regăsește în personalitatea lui Mussolini, fiindcă el a trăit suferința societății și s’a străduit să o vindece. Poporul răsplătește pe conducătorul lui prin iubire și ascultare. „Mussolini ha sempre ragione” este dictonul, care, la poposirea în Italia i s’a părut sunând straniu scriito-

ului român, pentru ca îndată să revină găsim că în fond reprezintă o realitate, deși naiv exprimată. Când la „bătălia grâului” Ducele a muncit legând împreună cu țărani snopii, a întărit în văzul tuturor actul de integrare în rândul poporului pe care îl conduce. Prin sistemul fascist, întreaga societate își capătă prestigiul cuvenit, dela temelie zidită de eroi înmormântați, cinstiți cu un cult deosebit până la copii, speranța națiunii de azi. Domnul Crainic observă că atenția dată copilului de a întruropa o armonie din punct de vedere fizic și psihic e călăuzită de „principiul frumuseții, ca pentru Dumnezeu”.

Raportându-se îndată la patria sa, gânditorul român, în anul 1932, când nu exista instituția organizată de stat a Străzii Țării, a emis dezideratul unei atențiuni de stat asupra tineretului și și-a manifestat simpatia pentru cercetășie, care nu era obligatorie, ci benevolă, deci negeneralizată. După pilda Italiei, a îndemnat conștiința națională să păstreze cultul eroilor. Și, tot după exemplul italian, a cerut ca frumoasa inițiativă a sărbătoririi anuale a maternității prin închinarea simbolică a unei zile Mamei și Copilului să coincidă cu nașterea lui Iisus Hristos — dându-i astfel o temelie sacră — iar nu la întâmplare, după capriciul unor doamne din societate.

*

Domnul profesor Nichifor Crainic a studiat realizările culturale ale Italiei fasciste înfățișându-le prin presă ca fapte cu totul nouă, necunoscute publicului românesc. A arătat rolul important pe care îl au intelectualii în regimul fascist, re-partizați în ordinea corporatistă.

„Italia, patria artelor, dă cea dintâi semnalul reabilitării spiritului creator, încadrându-l prin stat în marile nevoi sufletești ale națiunii”.

Ca un prim rod al acestei preocupări, a semnalat crearea Academiei regale italiene, care se bucură și de un sprijin material. A accentuat atenția programatică dată din partea oficialității, științei, prin instituirea a numeroase comisii de cercetare și congrese internaționale.

Însă, cea mai mare însemnătate a oferit-o cercetătorului nostru problema învățământului în Italia, pe care a studiat-o cu o adevărată pasiune. Organizarea Balilei, după principiile filosofului Gentile despre spontaneitatea și originalitatea creatoare a copilului, a interesat pe scriitorul nostru. A deosebit și a analizat separat diferite forme de educație în Balila: morală, fizică, practică. În educația morală, a arătat cum religia, științele și artele sunt puse la contribuție pentru a deștepta în sufletul tineretului virtuțile latente, utilizându-se ca expedient practic și emulația prin întreceri, concursuri, premii, burse. Prin educația fizică a studiat, de fapt, organizarea militară a Balilei: succesivele faze de pregătire a vieții de partid. În educația practică, a observat atenția pe care fascismul o dă îndreptării aptitudinilor copilului spre o anumită profesiune — deci, legătura continuă a educației cu viața. În special sunt urmărite pregătirile agricolă, marinărească și aviatică. Admirativ, conchide :

„Încadrat în marea lui viziune de stat totalitar, tineretul italian e cel dintâi tineret salvat din ghiarele crizei contemporane”, criza contemporană a tineretului fiind — după părerea domnului Crainic — „o problemă de încadrare în liniile unui destin și în voința unei misiuni”.

Desigur că în ceea ce privește educația tineretului nostru, ideile similare sunt exprimate astăzi cât se poate de limpede prin realizarea practică a instituției statului „Straja Țării”, patronată de Regele poporului românesc.

În calitate de ziarist, domnul Crainic a studiat caracterul presei fasciste criticată că i s'ar fi suprimat libertatea. Însă scriitorul român lămurește că libertatea presei italiene nu e deloc distrusă, ci doar disciplinată de stat. Dimpotrivă, ea a devenit o îndrumătoare a masselor. Marile probleme ale vieții naționale sunt desbătute pe larg. În anul 1933, domnul Crainic a afirmat :

„Presa italiană activează la un nivel moral pe care nu l-a atins niciodată presa europeană. Ca ziarist nu-i pot dori țării mele decât o presă după modelul celei fasciste“.

Pe lângă admirația față de realizările fasciste — monumente, stabilimente educative, sanitare și de ajutor social ca și a îngrijirii tezaurului artistic al trecutului, domnul Crainic mai este impresionat de o înfăptuire culturală : simbolul sărbătorii comemorative. Anul 1933 când a vizitat Roma, cetatea eternă se transformase în „cetatea marilor pelerinagii“. Mulțimea se aduna de peste țări și oceane, atrasă de cele două mari sărbători fundamental diferite, ce se celebrau atunci : anul sfânt declarat de Papa Pius XI, 1900 de ani dela răstignirea Mântuitorului și Deceniul revoluției fasciste. Poetul român a urmărit emoționat scenele patetice care se desfășurau în cele patru mari biserici pontificale, părându-i-se o trăire reală a Evului Mediu, evocat muzical în *Tannhaeuser* și *Parsifal*. Alt ceremonial mistic a putut observa din partea milițiilor fasciste și a pelerinilor veniți din provincii cu preoți în frunte, care urcau scările de marmură spre a da onorurile, a rosti rugăciuni și a depune coroane de laur pe mormântul eroului necunoscut, iar apoi ovaționau pe Duce, care îi salută din balconul palatului său.

* BCU Cluj / Central University Library Cluj

Deci simbolismul cultural, stimulent al moralei eroice promovată de statul fascist este prețuit de domnul Nichifor Crainic. Atât omul de cultură, cât și creștinul se contopesc în această admirație. Pe lângă aspectele studiate, religia creștină, pe care se bazează ordinea cea nouă fascistă crează o structură de sine stătătoare statului mussolinian. Incadrarea individului în societatea spirituală a bisericii creștine-catolice, care constituie religia tradițională a poporului italian, demonstrează tăria statului. Acest caracter religios îl diferențiază de cel democratic opus lui.

Domnul profesor Crainic s'a ocupat pe larg de istoricul raporturilor dintre biserica papală și statul fascist prin cele două acorduri, primul un tratat politic, prin care suveranitatea Papei e din nou recunoscută, al doilea, acordul dela Laterano care restabilește relațiile normale între biserică și Italia. A adâncit principiul social și economic al corporatismului și prin structura sa profund religioasă :

„Ideea corporativă se întemeiază pe învățătura Noului Testament despre diversitatea darurilor sau a aptitudinilor cu care oamenii sunt înzestrați de Dumnezeu și despre datoria fiecăruia de a valorifica prin muncă și prin creație darul felurit, pe care îl deține. Fiindcă această valorificare e în funcție de binele personal, dar și de binele colectiv totodată. O politică întemeiată pe această învățătură își ia sarcina de a da tipul de organizare firesc și cuprinzător, în cadrul căruia să poată valorifica prin muncă toate aptitudinile naturale cu care sunt înzestrați oamenii“.

Iată cum fascismul, reprezentând această politică de orizont spiritualist, este demn de admirat și de luat ca model.

Firește, în structura sa psihică de creștin ortodox, domnul Crainic transformă

pentru români formula catolică în cea ecumenic ortodoxă, lămurind prin ea sensul și menirea regalității noastre.

*

Românului și creștinului profund i se alătură poetul. Domnul Nichifor Crainic nu a putut vedea Italia și poporul ei doar prin prisma judecății critice.

Uneori, în plină expunere obiectivă, exclamă, cuprins de un fior tainic, o invocare:

„Ah Italia, Italia, țară care deține taina eternei tinereți! Venus-Madonă, închegată din spuma oceanului etnic și botezată în soarele spiritului creștin!”

De fapt naționalismul și creștinismul său structural transpar în acest „inter-mezzo” poetic.

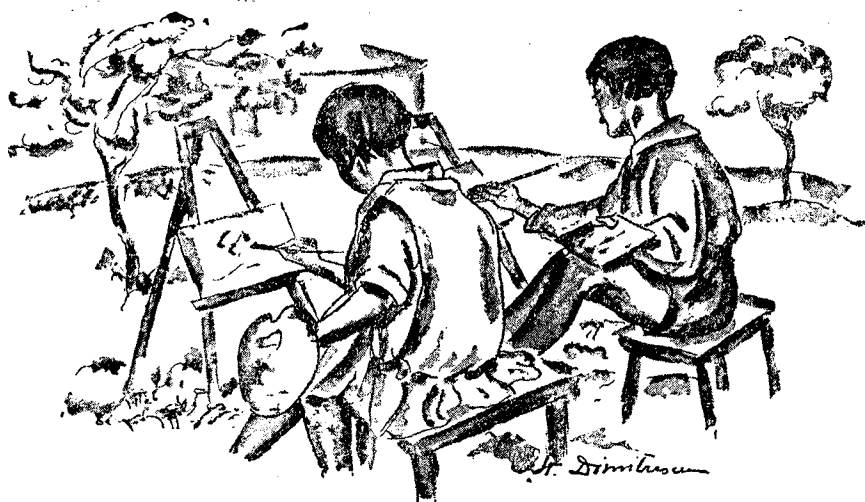
Altă dată, sub puternica impresie a percepțiilor avute din cutreerarea ținuturilor italiene, a evocat crâmpEE de priveliști, ca aceea a clinelor colinelor „pline de vastele măslinișuri milenare, ce înfumurează peisagiul cu argintul verzuiu al frunzei lor, imaterializându-l și dându-i o înfățișare de icoană arhaică”. Și gândul îndată interiorizat a umanizat natura: „Italia toată e opera mâinilor omenești”. Urmându-și firul poetic, a înfățișat din nou Italia prin efigia sa: omul:

„Nicăeri parcă, pe fața planetei, omul nu apare mai măreț și mai supranatural ca în această țară unde geniul a frânt vremelnicia, creind nu pentru folosul clipei, ci pentru dania veacurilor”.

Naționalismul latin a reapărut. Fiind vorba de 21 Aprilie „Ziua Romei”, poetul a declarat că această zi „este zi a italienilor și a noastră a tuturor”.

Poezia l-a recucerit în vrajă, deoarece ideea Romei e continuată cu un accent aproape plotinian: „Numele ei citit invers e Amor, iubirea care subjugă și care se lasă subjugată”.

Italia mussoliniană și Italia de totdeauna găsesc în întreita personalitate de român naționalist, de creștin și de poet — a domnului profesor Nichifor Crainic o cât mai limpede oglindire.

CLASICISMUL LUI NICHIFOR CRAINIC ✓

DE

DAN BOTTA

În lumina plenară a celor 50 de ani ai săi, personalitatea lui Nichifor Crainic se afirmă ca un bloc de energie.

El a împlinit, ca Faust în visul său titanic, toate dorurile unei mari tinereți, a pus întrebări cerului și pământului, a ispitit regiunea ideală a Frumuseții și lumea sbuciumată a politiei. Un artist concepe, doar, ideile imanente în lume, modificând lumea, punând zăgazuri mării și se vede așternând, ca Faust, peste tot ce a răpit elementelor, faptele visate, creațiile geniului său.

Ca și Faust, profesorul Crainic își poate spune, în acest popas în plină amiază :

*Es kann die Spur von meinen Erdetagen
Nicht in Aeonen untergehn.*

În cântecele sale s'au sbătut marile, elementarele puteri ale sufletului românesc, s'au agitat dorurile și elanurile generației noastre, au înflorit chemările sângelui, ale patimei înflăcărare și ale minții îmbătate de aspirația către Dumnezeu. Toate cadențele lui sunt bătute în cadența însăși a inimei noastre. Românitatea lor e ridicată pe un plan de abstracție care participă la frumosul cel de peste lume. „Eram doară glasul banalităților fundamentale ale vieții noastre ca neam“, a spus el, în dramtica sa „Mărturisire“.

Banalitățile noastre fundamentale ! În puterea care le dă expresie să vedem, potențat până la geniu, regnul triumfal al instinctelor, spontana, generoasa afirmare a unei nații prin rostul unui singur om.

Clasicismul e arta de a exprima în forme dominate de riguroase proporții, banalitatea. Banalitatea care crește și se retrage ca marea, dorurile noastre elementare, exaltate până la sublim și degradate până la ridicul, permanențele istoriei noastre, gama vieții comune, cel mai dificil, cel mai arid, dar și cel mai profund obiect de expresie artistică.

Nichifor Crainic e un clasic în marea accepțiune a cuvântului. Infiorate de lumina mistică a Ideilor, iată paginile lui, expresie a ceea ce Domnul Dumnezeu părinților noștri a împlântat în colinele sacre ale acestui pământ. Totul se rezolvă la Crainic în versul de o nobilă cadență, într-o proză în care sub strălucirea precisă a suprafețelor, se vede sbătându-se un filon superb de milă, de revoltă, de iubire.

El este acela care a încercat un acord al sufletului României moderne cu tradițiile lui milenare. El a relevat în pagini incomparabile, hiatul oribil, prăpastia fără preget căscată, între creația artistică a zilelor noastre și izvoarele ei din trecut. El a denunțat, cu o neînfrântă energie, minciuna sau monstruositatea modelelor importate, ale oribilelor măști de lut, ale idolilor de lemn văpsit, întronați de criticaștii României, de falsii săi esteticieni, drept incontestabile izvoade.

Nichifor Crainic a devastat aceste păduri imbecile, unde zeloții tuturor erorilor occidentale, blazații tuturor doctrinelor, își celebrau monstruosul lor sabbat.

Revertimini ad fontes! Fântânile, pe care Crainic ni le-a desemnat în marile sale cărți, fântânile înaltei noastre tradiții de cultură, sunt două: În planul ideal, figura desăvârșită a Frumuseții, regiunea Perfecțiunii divine, Paradisul angelic în care se desfășoară, în hora lor purure, Ideile, „*quelle sempiternelle rose*“, evocate de Dante, increata Înțelepciune și, în ultimă analiză, Dumnezeu.

În planul lumesc, fântânile spre cari să ne întoarcem sunt acelea ale Romei Noi, ale cetății înflăcărate, în miile sale de cupole, de prestigiile Soarelui, Roma meleagurilor noastre thracice — Constantinopole.

Clasicismul lui Crainic nu răspunde conceptului occidental de clasicism. Opera lui Crainic nu e produsul elaborat sub semnul secetos al rațiunii umane. Ea nu se înscrie printre acelea cari descind din ceea ce s'a numit glorioasa Renaștere, întoarcere pe căi de artificiu la cunoașterea hellenică, la conceptele fericite ale filosofiei păgâne, Renaștere în care Nichifor Crainic vede spiritul diabolic manifestat în lume, spiritul de insurecție împotriva ordinii valorilor creștine, afirmate de catolicism, concurs solidar, sub semnul saturnian, al Umanismului și al Reformei.

Nichifor Crainic este un clasic, așa cum se poate concepe în Răsărit. Clasicismul nostru descinde în dreaptă linie din lucrările acelora în cari s'a produs cea mai ilustră dintre eflorescențele spiritului, cultura greacă. Clasicismul nostru nu cunoaște ca acela al Apusului, o soluție de continuitate. Nici o scolastică ignară — filtru al filosofiei iudeo-arabe — n'a întrerupt în Răsărit dezvoltarea în spirit a clasicismului hellenic. Bizanțul perpetua în mod natural tradițiile academice ale Athenei și Alexandriei. Pe zidurile bisericilor noastre, Thales și Pythagora, Platon și Aristotel, Sibylla delfică și Sibylla dela Cumae participau cu sfinții la ecumenicitatea ortodoxă. Noi am învățat târziu, în virtutea tradiției catolice deprinse la școalele Apusului, să calificăm drept ridicule discuțiile teologilor din Bizanț despre fețele infinite ale Revelației, discuții în cari se dezvoltau cele mai înalte forme de speculație metafizică, cele mai frumoase intuiții despre Dumnezeu.

Acest produs al culturii hellenice, această floră mistică, își trage începuturile din pământul românesc. Am evocat odinioară într-o carte — „*Limite*“, — ancestralitatea frumuseții hellenice, forma ei primordială, aurora ideii armonioase a cosmosului grec, în brumele pământului barbar, pe meleagurile în cari au crescut Românii. Setea de nemurire a Thracilor e un loc comun al autorilor vechi. Aspirația lor spre eternitate a provocat misterii dela Eleusis — prefigură a misterilor creștine, — tragedia greacă, în care se sbate corpul mistic al lui Dionysos, ca și

filosofia lui Platon, expresia cea mai înaltă a sufletului însetat de Perfecțiune. În virtuțile sufletului nostru străbun zăcea, așa dar, potențialul imens de adorație care s'a revărsat în creștinism. Clement din Alexandria scria, într'unul din capitolele ilustrelor sale Stromate, că în sufletul Thracilor era înmăscută vocația martiriilor creștine. Creștinismul răspundea profundelor lor aspirații. În sufletul lor erau pregătite cărările Domnului.

Imi place să ofer profesorului Crainic gândul acesta ca primos.

Estetica ce rezultă din aceste două teme pe cari Crainic le propune atențiunii noastre — tema divină și tema tradiției bizantine -- este de o frumusețe fără seamăn, cea mai îmbătătoare, cea mai înaltă cuceritoare de spirit din câte au răsărit în filosofia românească. Cartea sa despre Nostalgia Paradisului evocă cu o vervă lucidă, o plenitudine rară de verb, fulgerat de convingere, principiile eternei frumuseți. Ca un mare creștin, Crainic le constituie în Dumnezeu. O lumină mistică inundă această carte. Toate tiparele estetice moderne, toate abstruzele disociații ale materialismului estetic, toate mofturile savanților în frumusețe, se șterg fără de urmă înaintea sa. O carte care propune ca obiect al contemplației, frumusețea transcendentă, spiritul proiectat în lumina primordială, acel țesut miraculos, acea nebulositate infinită în care se manifestă Dumnezeu. Căci contemplația estetică se apropie de contemplația mistică și Frumusețea transcendentă este însuși Dumnezeu...

Filosofia laică a uitat, sau chiar a purtat în oprobriu, câteva din cele mai înalte expresii ale geniului uman, ale sufletului ispitind enigmele Tăriei : cugeătorii misticismului creștin.

Superbele formule ale Areopagitului, puse în valoare de cărțile lui Crainic, scapără ca pietre de diamant. Ele constituie în Frumusețe principiile cosmice ale Armoniei, ale atracțiunii, ale gravitațiunii și ale misticei cuminecări între lucruri. Dragostea de Frumusețe ordonă lumile în spațiu. E ceea ce avea să evoce în fascinația întâiei dimineți a Comediei sale, Dante :

*...E'l sol montava sù con quelle stelle
Ch'eran con lui quando l'Amor divino
Mosse da prima queste cose belle.*

Areopagitul distinge chiar în numele frumuseții figura elementară a marelui Dor, a puterii de gravitație care încinge universul. El face să derive cu vântul *Κάλλος* dela cuvântul *Καλεῖν*, a chema.

Toate aceste sublime identificări, arta aceasta de analogii magnifice, rațiunea aceasta însetată de absolut, își au în doctrina creștină o exemplificare fără seamăn. Propunând aceste mari modele, delimitând cu magistrală precizie regiunile geniului și ale sfințeniei, frumusețea sensibilă de cea inteligibilă, lumina transcendentă de luminile rațiunii, cugetarea profesorului Crainic suie treptele cele mai înalte ale spiritului. Estetica lui Crainic este aceea a creațiilor mari, în cari se exprimă potențialul de iubire, de pasiune, de jertfă al unui întreg popor. Psihometriile actuale, grosolane unelte de măsurătoare a facultăților spiritului, tiparele mărunte ale minervei germane, nu pot servi niciodată unei opere de geniu. Ele sunt menite a explica doar opera pătată de vicisitudini, tributară celei mai superficiale și mai specioase operații de logistică pe care o concepe spiritul modern, — caricatură fără egal a Spiritului.

Estetica lui Crainic vede în geniu o facultate quasi-demiurgică. Geniul

creator repetă în procesul creației de artă, procesul creației cosmice. Lucrul lui e un alt univers, un alt exemplar al Armoniei. „Eu nu am prieteni sunt singur cu mine însumi, dar știu că Dumnezeu e mai aproape de mine în arta mea decât de alții”, scria Beethoven, și citatul acesta luminează una din cele mai frumoase pagini ale Nostalgiei Paradisului. Estetica lui Crainic ne face să-l pricepem. E o estetică a celor mari.

Izvoarele puterii creatoare cari, cu cât evoluția tehnicii devenea mai cumplită, au fost implicate tot mai adânc în materie, reduse de savanți la celulele în cari zac principii sexuale, în viscere, în tenebrele vieții vegetative, în inconștient sau în subconștient, cum se mai spune azi, au fost repuse de Crainic în gloria lor primordială. Izvoarele puterii creatoare sunt în rațiune, pe treapta cea mai înaltă a conștiinței umane, în regiunile sufletului însetat de Ideal. Căci rațiunea este — precum spuneau doctorii Bisericei — tronul lui Dumnezeu pe pământ. Nichifor Crainic a pus o aură de melancolie în jurul acestui cosmos făurit de mâinile artistului. El l-a declarat pieritor. „Capodoperele nu sunt eterne decât la figurat, scrie el. Ele trăesc cât materia din care au fost modelate. Dar setea de nemurire, pe care geniul o pune în ele, e un miracol natural al spiritului omenesc, și el nu poate veni din inconștient, ci din cel mai luminat și mai înalt simț al nefericitei noastre vieți terestre”.

Această melancolie își are izvorul în conștiința Creației cosmice, în revelația creștină a universului supus morții. Ea se întâlnește, pe alte căi, cu melancolia lui Pârvan...

Pus în fața acestei nobile estetici încerc totuși o nedumerire. Cum a putut profesorul Crainic să repudieze în cuvinte atât de tari, geniul clasicismului păgân? Nu a văzut el în luminoasele construcții ale filosofiei lui Platon ceva din lumina revelației divine? Nu crede el că lira aceasta imensă care e sufletul Areopagitului, doctrinarul fundamental al creștinismului, e construită dintr'un material esențial platonian? Că vântul divin o face să sune un cântec în modul platonian?

Definiția dată de Areopagit frumuseții absolute, sinonime a lui Dumnezeu, pe care profesorul Nichifor Crainic o reproduce în Nostalgia Paradisului, acel „frumos fără naștere și fără moarte, fără creștere și fără scădere, fără raporturi în spațiu sau în timp, ci frumos în sine și pentru sine, frumos unic și etern”, repetă aidoma definiția pe care Diotima o dă frumuseții absolute în paginile încărcate de viziune ale Banchetului.

Și mitul sufletului cuprins de nostalgia Ideilor, mitul care pogoară un reflex al Ideilor în lucrurile frumoase de pe pământ, mitul care vrea ca sufletul nostru să fi contemplat îndelung, în viața anterioară nașterii noastre, vertiginoasele Idei, — mitul lui Platon pe care creștinismul îl refuză, — își are un echo glorios în cuvintele Sfântului Grigore din Nazianz, reproduse de profesorul Crainic: „Înainte de creația lumii, Dumnezeu contempla, în propria-i înțelepciune, paradigmele sau ideile lucrurilor pe cari avea să le zidească”.

Regiunea aceasta a Binelui, Adevărului și Frumuseții, regiunea Sofiei primordiale increate, care în ultimă analiză este însuși Dumnezeu, iată că în filosofia platoniciană, prin interpretarea Sfântului din Nazianz, se identifică cu Dânsul. Tot așa, cele trei ipostaze ale Ființei divine au fost misterios prefigurate de Platon și explicate în doctrina Trinității lui Plotin: Unul, Logosul și Panpsyche, sufletul Lumii...

Firește, subtile speculații teologice pot disocia triste elemente păgâne în cea mai înaltă cugetare a lui Platon sau a școalei alexandrine. Ele rămân însă — fie și plecând dela contemplația făpturii statuare a efebilor — antene fără seamăn în

absolut. Ele au deschis ochiul lăuntric al contemplației, ochiul vigilent în cerurile Perfecțiunii. „Pentru a revedea acea patrie dragă — scrie Plotin — nu e nevoie decât să deschizi ochii sufletului, închizând pe cei ai trupului tău“. Chipul orb al lui Milton, atent la radiațiile Paradisului Pierdut, evocat de profesorul Crainic, pune o pecetie de duioșie pe acest vag citat plotinian.

Nostalgia Paradisului emană din această cunoaștere binecuvântată a lumii dinainte de păcat, în freamătul întâei aurore, sau — cum ar spune un platonician, — în beatitudinea esențelor, în familiaritatea Binelui, Adevărului și Frumuseții în expresia lor primordială. „Nostalgia paradisului este — precum scrie profesorul Crainic într'una din cele mai frumoase pagini ale cărții — sentimentul antinomiei noastre existențiale, de fapte libere în spirit dar contrazise de limite ce ne par fatale, de fapte sfâșiate de chin dar cari concepem o liniște cerească, de fapte menite morții dar cari ne cugetăm în nemurire, de fapte nefericite dar cari ardem de setea fericirii absolute“.

Crainic vede în această nostalgie un principiu de creație universal-uman. Toate operele spiritului își trag izvoarele din această nostalgie „precum — spune el — norii cari înfloresc nemărginirea cerului și negurile greoaie ce se târăsc pe fața pământului se zămislesc din aceeași sărată și amară respirație a mării“.

El a definit, în funcție de aceeași nostalgie, caracterul static al civilizației și caracterul dinamic al culturii. El a spus într'o formulă lapidară de o frumusețe fără seamăn că civilizația e memoria Paradisului, și cultura, aspirația către el.

Crainic a împlinit astfel, — într'un sistem care în ascensiunea lui spre cer e acompaniat, ca o Casă a Fecioarei, de freamătul meldoios a mii de aripi, — un magistral canon al Frumuseții. Piramidele de cuvinte barbare, de greoaie simulacre teutonice sub cari se ascunde o mărunță cugetare ateistă, ale filosofiei noastre contemporane, se șterg înaintea construcției sistemului său.

Crainic este, ca și Iacob pe care l-a evocat, unul din puținii oameni cari s'au luptat cu Ingerul.

NOSTALGIA PARADISULUI.

DE

SEPTIMIU BUCUR

Credem că nu este o simplă întâmplare apariția *Nostalgiei Paradisului* tocmai în momentul când gruparea *Gândirii* a luat frumoasa inițiativă să-i închine lui Nichifor Crainic un număr de îndrituit omagiu și recunoștință.

Numărul acesta care înmănușează colaborarea atâtor prieteni și elevi ai lui Crainic, legați între ei prin aceeași caldă admirație față de personalitatea sa, aproape deconcentrant de bogată, vine ca o răsplată spirituală la popasul celor cincizeci de ani împliniți.

La Nichifor Crainic această vârstă nu corespunde numai unei realități biologice ci are, cel puțin într-o egală măsură, un rost de împlinire culturală. Cei cincizeci de ani ai săi, însemnează pentru animatorul și teoreticianul *Gândirii*, vestirea unei admirabile plenitudini creatoare, a unei culmi adică de biruinți intelectuale în care se întâlnesc toate sușurile de până acum ale spiritului său ca într'un punct de supremă convergență, dela înălțimea căruia se întinde în senine orizonturi, peisajul unei activități, pe cât de frenetică și felurită în aparență pe atât de unitară și sigură de ea însăși, în fond.

Culmea aceasta noi o vedem în cartea *Nostalgia Paradisului*. O vedem — și suntem convinși că așa este. Cine cunoaște ideile pe care și-a întemeinicit studiile de filosofia culturii din *Puncte cardinale în haos* sau din *Ortodoxie și etnocrație*; cine i-a urmărit, lună de lună, nenumăratele articole sau note din *Gândirea*; cine s'a încălzit la focul scrisului său zilnic sau săptămânal din diversele publicații de după război; cine, în sfârșit, a trăit structura organică a poeziei sale citind *Darurile Pământului*, dar mai cu seamă, *Țara de peste veac*, — știe, fără îndoială, că *Nostalgia Paradisului* este o legitimare religioasă, metafizică și estetică a tot ceea ce Nichifor Crainic ne-a dat până acuma, — și îndrăsnim să complectăm, a tot ceea ce ne va da în viitor.

Lucrarea asupra căreia ne oprim în paginile următoare este încadrarea principală și sinteza personală a ideilor cu care Crainic a operat în câmpul realităților

noastre de douăzeci de ani încoace, dar care deabia astăzi își găsesc formularea de concepție menită să cuprindă întreaga lărgime spirituală a problemelor atacate.

Deseori autorul *Nostalgiei Paradisului* a fost obligat, în trecut, să-și exprime gândirea în genuri fragmentare, să fie limitat în înălțuirea demonstrațiilor și să lase la o parte anumite chestiuni care se cereau clarificate în economia viziunii. Linia mare a cugetării lui creștine și românești era de mult fixată. Dar îi lipsea o fundamentare generală, un „terasament” filosofic și o sistematizare ideologică. Astfel, omogenității profunde a cugetării sale pe care puteai s-o descoperi în orice eseu, i s'a adăugat, prin recenta carte, o omogenitate ierarhizată, de ansamblu. Plenitudinea creatoare a lui Nichifor Crainic s'a obiectivat acum într-o operă care îl rezumă, îl sintetizează și îl depășește în manifestările eseistice. Nimeni nu putea să-i dăruiască o mai scumpă ofrandă la împlinirea celor cincizeci de ani decât aceia pe care și-a dăruit-o el însuși.

* * *

„Creștinismul este a doua creație a lumii, adică refacerea ei în har prin jertfa pe cruce a Mântuitorului”. Acestea sunt cuvintele cu care își începe Nichifor Crainic, *Nostalgia Paradisului*. Sub bolta lor majoră se adună, ca într'un larg spațiu metafizic, toate discuțiile și toate contribuțiile originale formulate în cuprinsul cărții.

Fiindcă Nichifor Crainic vede fenomenul estetic, — și în genere, fenomenul de cultură, — *sub specia creștinismului*, era oarecum o inițială îndatorire spirituală să fixeze în termeni lămurii esența religiei revelate. Și o face cu prisosință în primul capitol al lucrării, intitulat „Modul teandric”. Insistăm asupra lui deoarece fără o înțelegere exhaustivă a principiilor cuprinse aici, tâlcul adânc al nostalgiei paradisiace rămâne pecetluit de taină.

Creștinismul, spune autorul, a dat o explicație a lumii universal valabilă, spre deosebire de concepțiile filosofice și de știința modernă care n'au izbutit să ne ofere decât explicații arbitrare, exact așa de felurite ca și mințile din care au izvorât. Așezând cosmosul în raport de creatură față de Dumnezeu, învățătura creștină afirmă că toate existențele și formele care populează dimensiunea spațiului și a timpului, sunt rodul cugetării divine. Dumnezeu a plăsmuit universul dintr'un prea plin al libertății și al dragostei Sale. Dar în acest univers s'a ivit păcatul ca „un accident apărut în limitele creaturii din propria ei libertate de voință”. (p. 8). Păcatul — care în ordinea morală se cheamă rău, în ordinea estetică urât iar în ordinea cunoașterii eroare, — a fost o turburare a armoniei cosmice, și deci, o mahnire adusă, implicit, Creatorului. Omul deși îl săvârșea nu putea să-l și suprime. Numai o nouă intervenție divină avea forța să-l înlăture. Această intervenție s'a produs prin întruchiparea în Iisus Hristos.

Hristos n'a distrus libertatea ființei umane și nici n'a smuls din rădăcină copacul păcatului, aruncându-l dincolo de hotarele lumii. Căci, atât într'un caz cât și în celălalt, ar fi bruscăt, până la desfigurare, voința absolută a lui Dumnezeu. Păstrând neatinsă libertatea fapturii create, Iisus Hristos l-a asociat pe om la procesul de împlinire a operii divine. Dacă omul refuză această participare la truda de reclădire a lumii, atunci libertatea lui îl pierde; dacă o acceptă atunci libertatea lui îl mântuie.

Lucrarea aceasta este posibilă numai prin modul teandric, în care Dionisie Areopagitul identifică esența ultimă a creștinismului. Modul teandric însemnează contopirea divinomenească în aceeași unică persoană a Mântuitorului. Însemnează, cu alte cuvinte, coborîrea lui Dumnezeu în natura umană, — deși continuă să fie

în acelaș timp transcendent față de noi,—pentru a reînălța cosmosul pe planul creației veșnice care i-a fost destinat dar de care s'a înstrăinat în urma căderii. Reintegrarea noastră în sensul cugetării dumnezeiești este o absurditate dacă nu admitem eficiența integrală a acestui mod. „A gândi lumea precum Dumnezeu o gândește, a o iubi precum el o iubește și a lucra precum el lucrează, iată în ce stă modul teandric al înțelepciunii și credinței creștine, modul lui Iisus Hristos“ (p. 11).

Rezultă de aici, cu o firească necesitate, precizarea distanței spirituale a lui Nichifor Crainic față de problema rațiunii autonome. Desigur, nu se rostește prima oară acum.

Luptătorul de idei care a apărut cu o pricepere și cu un elan neegalate, adevărurile pământului și ale duhului românesc, asaltate mereu de ucenicii slăbănogi ai materialismului, a avut deseori prilejul să-și mărturisească răspicat convingerile. Dar niciodată atitudinea lui față de trufia raționalistă nu s'a cristalizat într'un cadru teoretic atât de amplu, organic și definitiv, ca în *Nostalgia Paradisului*.

Poziția spirituală a lui Nichifor Crainic, consolidată pe temeliile modului teandric, este una din cele mai frumoase mărturii de maturitate creatoare, pe care le poate revendica, de la începuturile ei, cultura noastră. În scrisul și în gândirea acestui reprezentant de rasă al ortodoxiei actuale, există o unitate profundă care ni se pare de neconceput dacă n'o punem în legătură cu suverana lui conștiință creștină. Conștiința aceasta însă n'are caracterul exclusiv al rigorii teologice. Ea e mereu hrănită de sevele unui talent uimitor în bogăția lui lirică. Nichifor Crainic ne-a adus astfel, o cugetare creștină în care stilul literar și intuiția artistică sunt ca o carnație superbă pe o osatură ideală.

Pasiunea cerului, și credem că nu-i nepotrivită expresia, a crescut în sufletul lui Crainic, din sbuciumul ființei trupesti ca o floare pură din sânul negru al brazdei. Năzuința înspre desmărginire, înspre seninătățile de sus, fără ca legătura cu ispitele pământene să fie frântă, a făcut din opera lui Nichifor Crainic o fericită sinteză de artă și suflu religios. Pe fondul original al poetului s'au structurat categoriile gândirii creștine, o structurare atât de intim misterioasă încât ar fi riscant să spui, după o simplă analiză critică, unde începe creștinul și unde sfârșește poetul, sau invers. Punctul de sudură se află, fără îndoială, în cea mai adâncă zonă existențială a scriitorului.

În aspirația aceasta către țările curate ale cerului, în care sălășluiesc formele de totdeauna ale perfecțiunii, credința în modul teandric s'a îmbiat ca un cadru mai mult decât organic.

Poetul și teologul s'au înfrățit într'un spor de mari potențe spirituale care se răsfrâng, printr'o neștiută dozare în întreaga creație a lui Nichifor Crainic. E cel puțin impresionantă activitatea sa de poet, de gazetar, de teoretician al culturii, de doctrinar al naționalismului, de dascăl ortodox și de îndrumător al valorilor artistice, subordonată în toată întinderea ei supremului adevăr creștin.

Istoria noastră literară cunoaște numeroase cazuri de inconsecvență spirituală. Figurile reprezentative ale epocii moderne, adică acelea care la vremuri de răspântie și-au luat sarcina să imprime o direcție anumită frământărilor culturale, au acceptat deseori să-și schimbe atitudinea programatică, fie sub presiunea împrejurărilor obștești, fie sub presiunea imponderabilelor de factură strict personală. Să nu-l uităm bunăoară pe Heliade Rădulescu ce se declara, rînd pe rînd, socialist, mistic, revoluționar, conservator, raționalist, patriot sau cosmopolit. Să-l așezăm deasemenea, la loc de cinste, pe genialul Bogdan Petriceicu Hasdeu care din evoluționist ce era la 1872, dedicând lui Herbert Spencer un volum de studii istorice, devine după

moartea fiicei sale, sbuciumatul autor al poemei *Dumnezeu*. Chiar temutul olimpian Titu Maiorescu — pentru a nu mai numi și pe alții — a oscilat uneori în ceea ce privește orientarea lui spirituală.

La Nichifor Crainic te surprinde puternic linia constanței ideologice. Nu știu câte exemple similare am avea dreptul să-i alăturăm. De bună seamă, extrem de puține — și chiar dacă le-am găsi, sigur este că ele nu reprezintă o atât de clară semnificație. Nesdruncinată continuitate ideologică a lui Crainic se datorește, pe de-o parte, aderenței sale la realitățile noastre etnice, iar pe de alta, solidarității lui mistico-religioase cu transcendența divină. Incercarea nouă de a stabili o relație logică inextricabilă între cei doi termeni considerați ca antinomici, pe baza doctrinei naționaliste și a organicității ortodoxe, constituie unul din meritele trainice ale lui Nichifor Crainic.

Suveranitatea rațiunii autonome? În perspectiva nostalgiei paradisiace, încrederea în virtuțile miraculoase ale rațiunii, socotită în ea și prin ea însăși, se prăbușește întocmai așa cum s'a prăbușit întâiul om sub povara orgoliului diabolic. Nichifor Crainic substituie dramaticii atotputernicii raționale, conceptul de senină profunzime al libertății creștine. Deosebirea dintre ele nu e nici de nuanță nici de interpretare — ci ontologică. În vreme ce rațiunea autonomă vrea, cu orice preț, să descopere ultimele mistere ale existenței, libertatea creștină recunoaște dintru început, limitele gândirii individuale. Le recunoaște, arătându-ne totdeodată, singura posibilitate de a le depăși. Posibilitatea aceasta ne-o dă credința în adevărurile revelate. Ea ne scapă de durerosul relativism în cercul de foc al căruia s'a îngrădit rațiunea autonomă și ne deschide zarea certitudinilor absolute în sensul cugetării creștine. Pe piatra acestor certitudini își zidește Nichifor Crainic arhitectura ideativă a cărții și tot pe ea și-a sprijinit activitatea de până acum. Deaceia consecvența teoretică a operei sale, atât de polivalentă, să nu ne mire. Răspândită în domenii felurite, munca lui a iradiat din aceeași magmă a credinței creștine care s'a revărsat ca o dăruire — și cuvântul e nespus de drag poetului! — peste pământul țării.

Trebuie să adăogăm că Nichifor Crainic se referă la revelația supranaturală, fapt care posedă o remarcabilă importanță pentru înțelegerea modului teandric. Așa după cum sînt două revelații: una naturală și cealaltă divină (supranaturală), tot astfel, modul teandric îngăduie coexistența a două concepte de antropologie creștină: *chipul și asemănarea*. Omul poartă chipul *real* al lui Dumnezeu ca pe o sfântă fatalitate; în schimb, asemănarea omului cu Dumnezeu e numai *posibilă* deoarece este în funcție de libera lui voință. *Asemănarea* nu se poate înfăptui decât prin consimțirea de a contribui la lucrarea teandrică în lume, ceea ce repetăm, depinde exclusiv de libertatea individuală. „Gradul culminant al chipului lui Dumnezeu în om e geniul, care poate să fie sau nu creștin; gradul culminant al asemănării e sfântul, care nu poate fi decât creștin“ (p. 18).

Primul capitol al *Nostalgiei Paradisului* este uvertura strălucită a cărții. Motivele dezvoltate de-a lungul paginilor viitoare, sunt aici rotunjite într'o suită concentrată care reușește să-ți deie imaginea de ansamblu. Ne-am permite să spunem că introducerea despre „Modul teandric“, nefiind o simplă formalitate tehnică sau respectarea unei tradiții consacrate, este un soi de *logos germinativ* al întregului volum sau mai de grabă a întregii spiritualități crainiciene. Fiecare afirmație din acest capitol izbuonește înflorită în demonstrații speciale atât în cartea de față cât și în cele anterioare. Am stăruit asupra lui având ferma convingere că numai adân-

cindu-i noima putem să ne apropiem și putem să apreciem în dreaptă lumină valoarea judecăților pe care Nichifor Crainic le sistematizează despre cultură și estetică.

Definiția culturii, după aceste prolegomene de filosofie creștină, se încheagă astfel: ea e „tot ceea ce crează omul cu elemente din natură, dar în afară de natură, în vederea necesităților practice sau a scopurilor ideale, potrivite cu firea lui proprie“ (p. 27). Atribut specific al spiritului uman, cultura însemnează tendința de a stăpâni natura dar și de a o depăși calitativ. Și fiindcă năzuința de dominare practică duce în cele din urmă, la o aprofundare din ce în ce mai primejdioasă în stratul biologic-material al vieții, ajungând să se opună însuși sensului elevat al creației spirituale, Nichifor Crainic reține cu deosebire partea doua a definiției. De unde reiese că numai acele acte sunt de cultură care transcend, fie real, fie simbolic, natura. Actelor în finalitatea cărora hotărăște interesul folosinței practice a naturii, Crainic le rezervă denumirea generică de civilizație. Diferența între cultură și civilizație apare, așa dar, cu un relief pregnant.

Pentru cine știe în ce valuri nesigure plutește de obicei o asemenea discuție, lămurirea gânditorului român capătă o justificată evidență. În majoritatea cazurilor, Francezii, de pildă, nu respectă limitele dintre noțiunea de civilizație și aceea de cultură. Germanii, dimpotrivă, desbătând cu ardoare mereu înoită problema, au astăzi două cuvinte care nuanțează subtil acelaș concept.

Ca să definească fenomenul de cultură, Nichifor Crainic a împrumutat elemente din formulările lui Spengler și Iacob Burckhardt, pe care le-a reunit într-o clară sinteză diferențială. Dela Spengler a reținut viziunea culturii ca sumă a valorilor ideale, dar a înlăturat teoria raportului cronologic dintre cultură și civilizație; iar dela Burckhardt a reținut caracterul spontan al plăsmuirilor culturale.

Născându-se spontan, orice cultură constituie zestrea geniului etnic care a zămislit-o. Ea aparține neamului, se dezvoltă cu neamul și moare cu neamul. Până aici, stigmatul morfologic e vădit. Crainic adaugă însă: culturile pot să dăinuiască și dincolo de marginile existenței naționale, prin religie, recte prin creștinism. Ceea ce vrea să spună că, deși în esența ei e autohtonă, cultura devine universală numai în spațiul ecumenicității religioase.

Iată cum factorul religios se ivește, din adâncime, în discuție. Pentru a nu cădea în vreo confuzie, e bine să amintim că Nichifor Crainic deși acordă creștinismului un rost primordial, nu identifică totuși nicio clipă religia cu cultura. Gest tainic de gratuitate spirituală, cultura rămâne legătura noastră simbolică — și atât — cu cerul; pe câtă vreme religia e un raport *real*, cu acelaș cer. Indentificare deci, nu. Interdependență intimă, da.

Complexul cultural, izolat și fixat în chipul acesta, se înfățișează cercetătorului sub trei aspecte: al creației, al difuzării și al asimilării. Fără îndoială că mai important e primul. De el se ocupă, aproape în întregime, partea întâia a *Nostalgiei Paradisului*, în capitole care prin diviziunile și subdiviziunile ce le cuprind, învederează duhul metodic original al cărții. După câte cunoaștem, nimeni n'a tăiat blocul greu al problemei tratate aici în secțiuni așa de precise. Raportul genetic dintre religie și cultură ne este prezentat într-o lumină puternică. Eliminând, din capul locului, înguste ipoteze materialiste care ne asigură că arta nu-i nimic altceva decât una din formele necruțătoarei lupte pentru existență; respingând, apoi, subreda teorie că originea artei stă în ritmul muncii sau în analogia cu jocul copiilor, Nichifor Crainic documentează teza că rolul religiei se impune genetic în felul următor: „stimulent și totdeodată ordonator ca o superioară disciplină în ansamblul variațelor manifestări ale culturii“ (p. 46).

Și de astă dată a întâlnit sugestia lui Iacob Burckhardt din *Weltgeschichtliche Betrachtungen*, unde se recunoaște ca o posibilitate, ca artele să se fi născut din cultul religios sau odată cu el. Ceeace însă la Burckhardt este o șovăire, la Nichifor Crainic se transformă în nesguduită convingere. Cum? Prin materialul științific pe care i-l pune la îndemână lucrarea etnologului W. Schmidt : *Originea și evoluția religiunii*. W. Schmidt dovedește că monoteismul este forma inițială a credinței religioase a oamenilor. Popoarele primitive proslăveau Ființa supremă prin rugăciuni, sacrificii și ceremonii sărbătorești. Toate acestea trebuiesc așezate la baza rudimentelor lor de civilizație și cultură. Mai mult. Credința monoteistă apare nu numai ca principiul ce orânduiește manifestările culturale dar și ca izvorul ideii că Dumnezeu inspiră direct orice creație culturală. Această constatare e confirmată, din plin, de înțelepciunea Bibliei: activitatea spirituală a omului pornește dintr'un impuls supranatural. Simbioza istorică a religiei cu cultura vine să consolideze veracitatea raportului genetic stabilit între ele.

„Buna înțelegere“ care a fost din totdeauna între religie și cultură și pe care Paul Deussen o socotește indispensabilă pentru cercetarea istoriei filosofiei, trebuie studiată prin dublul unghi al monoteismului și al politeismului. În monoteism religia și-a cucerit firesc, o suverană superioritate. În politeism, dimpotrivă, formele de cultură s'au substituit religiei, dominând-o. Creațiile omenești au ajuns să fie divinizate până la limita absorbției totale a religiei în frumusețea artei. Elada e o nepieritoare mărturie iar Auguste Comte, prin misticul său cult al umanității, e un tragic argument. În răstimpul celor peste două milenii ce-i desparte, exemplele pot fi înmulțite la nesfârșit.

În creștinism — spune Nichifor Crainic, divinizarea culturii este cu desăvârșire exclusă. Dece? Fiindcă pentru el cultura își găsește expresia superlativă în cultul divin. În creștinism operele de artă au valoare numai întrucât contribuie la ascensiunea noastră spre transcendent, spre Dumnezeu. Ele sunt „corpul sensibil“ al religiei revelate și ca atare trebuie să aibă un cert caracter moral.

Odată stabilită simbioza lor istorică, este natural ca religia și cultura să se fi influențat și să se influențeze reciproc. Ca să dovedească acest fapt, Nichifor Crainic apelează la argumentul unității de stil. Dogmele religioase afirmă dânsul, prin Biserica au determinat stilurile adică tocmai ceea ce distinge o cultură de altă cultură. Creștinismul a contribuit la desvoltarea anumitor arte sau la împiedecarea propășirii lor, după cum ele conveneau sau nu prescripțiilor dogmatice. Așa bunăoară, în ortodoxie, nu avem o sculptură și nici o muzică sacrală, pe câtă vreme romano-catolicismul le are din belșug. Din pricina aceasta, înșiși Grecii care posedau ca nimeni altii geniul statuar, lipsiți de stimulentele metafizice ale religiei au renunțat la sculptura monumentală până la complecta ei dispariție.

Dacă religia a înrăurit covârșitor desfășurarea artelor, este tot atât de adevărat că procesul s'a petrecut și dimpotrivă. Cultura, ne asigură Nichifor Crainic, a îmbogățit sfera religioasă, prin aportul particular al etnicității. Duhul național își lasă pretutindeni urmele. Popoarele păgâne care s'au încreștinat dealungul veacurilor au adus în ecumenicitatea, fie catolică fie ortodoxă, elemente nouă. Pe zidurile altarelor bizantine găsești zugrăvite aproape toate chipurile filosofilor străluciți ai Eladei. Interesant este însă de știut că această prezență a lor, în lăcașurile ortodoxe, nu-i deloc un capriciu sau un mister. Ea a pătruns grație unui consens tacit al teologiei răsăritene de a lăsa să intre în sfera creștină, orice producție care nu contravenea adevărilor dogmatice. Considerați ca unelte vii ale revelației naturale, filosofii greci puteau să figureze pictural în Biserica ortodoxă deoarece prin ei Dumnezeu a vădit unul

din modurile de a lucra asupra făpturii Sale. Deci tâlcul spiritual al imaginilor lor nu lovește nici decum în dogmele bisericești.

Conflicte între cultură și religie s'au produs numai atunci când idei care nu erau inspirate de revelația naturală au încercat să pătrundă în subordinea creștină — sau atunci când Biserica a luat o atitudine neîngăduită de dogmele ei fundamentale față de creațiile culturale. Ortodoxia a arătat o extraordinară capacitate de asimilare a gândirii antice — pe care n'a receptat-o „tale-quale“ ci a convertit-o conform principiilor de bază ale creștinismului. În romano-catolicism, datorită tendinței unilaterale pe care a manifestat-o Biserica occidentală, conflictul dintre știință și religie și-a însușit o acuitate specială. Această adversitate a culminat în negativismul modern, în care forțele anarhice se răzună, monstruos, pe epoca de dominație creștină din trecut. Nichifor Crainic scrie un magistrat rechizitoriu filosofic al negativismului. Antiraționalismul său capătă încă un accent biruitor. Negativismul modern își are rădăcina în antropocentrism. Adică: în orgoliul nelimitat al rațiunii individuale care s'a rupt ostentativ de matca adevărului revelat. Ruperea aceasta — numită de Berdiaeff atât de potrivit: secularizarea culturii omenești — a avut stranie consecințe în toate tărimurile activității spirituale, consecințe ce se caracterizează printr'o caricaturizare grotescă a realității și prin degradarea sufletului. Până și statul, alături de arte, a căzut victima înstrăinării moderne de lumina cerului divin. Patima desfigurării s'a generalizat parcă sub îndemnul nesăbuit al rațiunii autonome, devenind uneori normă a organizării statale. Dar excesul rebeliunii individualiste își va consuma în curând haosul — ne încredințează Nichifor Crainic. Lichidarea lui va întrona, din nou, centrul existenței pe planul creației veșnice în zona transcendenței.

Termenii problemei capitale fiind astfel lămurii, autorul atacă, în plin, în partea a doua a cărții, ideile estetice contemporane. E un atac de impresionantă amploare intelectuală, care sfârșește într'o firească victorie. Teoria despre cultură, așa cum am înfățișat-o mai sus, se aplică acum în domeniul, oarecum particular, al artei. În afară de motivele ce ni se desvăluie ca stând la temelia acestei aplicări, și pe care le vom aminti în măsura în care ele se încorporează nesilit discuției noastre, trebuie să mărturisim din capul locului că Nichifor Crainic avea o înaltă îndrituire, nerostită de dânsul, să abordeze problema raportului dintre religie și estetică. În dubla lui calitate de teolog și de creator, el însuși, al frumuseții artistice, în partea aceasta a lucrării, cea mai vastă de altfel, Crainic își dezvoltă argumentațiile la un nivel unde cumoșterea apologetică se împletește aerian, în sborul intuițiilor poetice.

În deobște „știința estetică“ a fost îmbrățișată la noi ca și aiurea, de cercetători care nu s'au împărtășit niciodată cu fiorul actului plăsmuitor. Deaceia felul de a o discuta este sau prea sec sau exclusivist. În ambele cazuri deci, incapabil să cuprindă lărgimea de orizont ce se deschide unor asemenea analize. Deocamdată renunțăm la truda de a face o încadrare istorică a contribuțiilor pe care le aduce Nichifor Crainic, în sfera studiilor estetice. Vom da, doar sporadic anumite sugestii în această latură comparativă, năzuind, în schimb, să prindem ideile în pura lor adâncime.

Nostalgia Paradisului ia atitudine categorică împotriva esteticii autonome, cu alte cuvinte împotriva negației raportului dintre artă și religie. Estetica autonomă, în excesiva ei dorință de a izola fenomenele de care se ocupă, tăindu-le orice soi de legătură cu factorii „eterogeni“ a ajuns la teorii față de care teologia nu poate să rămână indiferentă. Afirmând, dintru început, caracterul totalitar al creștinismului, frumusețea obiectivă a naturii, credința că arta este marea fiică a religiei și consta-

tarea că epoca modernă a înregistrat o falsificare a funcțiunii primordiale pe care o au valorile artistice. Nichifor Crainic restabilește relația imprescriptibilă dintre estetică și teologie. Căci dacă nu se recunoaște legătura vitală dintre ele, amândouă pierd, deopotrivă.

Estetica autonomă a degradat arta. Din slava idealității a coborât-o în mecanismul unor legi arbitrare. Misticismul estetic e aruncat, cu dispreț în lotul inutilităților iar metoda experimentală e înzestrată cu drepturi dominante. Dar acolo unde culminează exclusivismul esteticei autonome, este în judecata ce o face asupra naturii. Potrivit principiilor ei, natura nu are ce să caute în câmpul preocupării estetice.

În fața acestor teorii care elimină din conținutul artei orice substrat religios, Nichifor Crainic opune credința masivă în sensul teologic al frumosului. În spiritul doctrinei creștine, el distinge frumosul sensibil (desăvârșit în forme materiale) — și frumosul inteligibil (de ordin ideal, transcendent). Frumusețea inteligibilă o constituie însuși Dumnezeu, ca existență revelată, personală, comunicabilă. Această frumusețe e anterioară tuturor frumuseților din lume și se descoperă prin aceiași cale prin care se descoperă și celelalte atribute divine. Fiind ontologic personală și comunicabilă, ea nu trebuie confundată cu prototipurile platonice care sunt impersonale și necomunicabile, deși eterne. Prin urmare, ceea ce estetica metafizică socotea frumosul în sine, definit vag și chiar contradictoriu, în teologie devine frumosul dumnezeesc — „izvorul transcendent al tuturor frumuseților din ordinea văzută, fie frumusețile naturale, fie frumusețile artistice, fie frumusețile morale“ (p. 147).

Întru întemeinirea tezei sale, Nichifor Crainic întrebuițează un bogat material cules din cărțile de căpetenie ale ortodoxiei. Dionisie Areopagitul, fericitul Augustin, Grigore Palama, Maxim Mărturisitorul, Damaschin, alături de Apostoli și de profeții Vechiului Testament, îi furnizează dovezi hotărâtoare despre frumosul divin văzut ca singura cauză finală a tuturor lucrurilor. Toate mișcările din cosmos tind înspre el cu o iresistibilă putere. Bazându-se și pe etimologia cuvântului *Kalos*, dată de Dionisie, (*Kaléo* = eu chem), Crainic scrie: „Divina dragoste a frumuseții transcendente e astfel nu numai un reflex de strălucire a luminii de sus peste lume, dar și un apel, o chemare, o atracție permanentă a lucrurilor către obârșia lor comună de dincolo de timp și spațiu“ (p. 151). Frumusețea creată e străbătută, așa dar de năzuința către frumusețea necreată a lui Dumnezeu, căreia îi răsfrânge ca o oglindă minunile. Subtilelor demonstrații de până aici, gânditorul român le aduce o complectare magistrală, care reprezintă cea mai autorizată altitudine a cugătăririi ortodoxe a veacului nostru. E vorba de conceptul sofianic al frumuseții, relevat de Sergiu Bulgakov și Pavel Florenski.

După cei doi filosofi ruși, Sofia exprimă frumusețea divină manifestată în univers. Ea își imprimă în cosmos formele și călăuzește sufletele. Există o Sofie care e substanța ideală — dar există și una care e ultima rațiune a făpturii și care posedă o miraculoasă forță transformatoare. Sub impulsul ei, făptura întreagă aspiră „prin natură, prin sfințenie și prin artă... către aceiași lumină transcendentă ca spre obârșia și fericirea ei“.

Iată ce însemnează în formularea lui Nichifor Crainic și în duhul adevărilor creștine, sensul teologic al frumosului.

Să repetăm: lumea este creația lui Dumnezeu iar Dumnezeu este frumosul absolut, personal și comunicabil. Oare în înțelesul acestei constatări cardinale mai poate să dăinuiască teza esteticei autonome despre „eterogenitatea“ naturii față de artă? Evident, nu. Unitatea frumosului estetic și a frumosului natural, se impune, în creștinism, de la sine. Dar estetica modernă refuză cu oroare această unitate. Cu

oroare, — însă și cu o serie de obiecțiuni pe care Nichifor Crainic le analizează amănunțit. Răspunsul lui se axează pe ideea că frumusețea naturii are un caracter profund obiectiv, intrinsec, ireductibil, ceea ce înlătură pretenția esteticienilor în chestiune că ea ar rezulta din proecția unor reminiscențe artistice ale individualității. Natura nu e nici frumoasă nici urâtă, afirmă ei, ci pur și simplu anestetică sau, în altă ordine de considerații, amorală, neutră. Din această cauză, valorificarea aspectelor sale pornește totdeauna dintr'un salt subiectiv, cu resortul în educația artistică — spun în continuare aceiași teoreticieni.

În viziunea omului creștin, natura apare cu totul altfel. Anume: organizarea, în timp și spațiu, a înțelepciunii divine. Mai mult decât un ideal etic, în creștinism avem un ideal estetic, o *filocalie*, care este iubirea de frumusețea suprafirească a cosmosului. În actul contemplației mistice Sofia creată se înfrățește cu Sofia necreată, ridicând spiritul la o înălțime estetică neasemuită. În străfulgerarea aceia când lumina unei forme ori a unui obiect îți inundă sufletul, se petrece o „convertire a sensibilului în inteligibil sau în spiritual, adică o trecere dela creatură la Creator” (p. 176). Emoției estetice i se adaugă astfel, sporul tainic al contemplației religioase. Aceasta ar fi total exclus dacă lumea nu ar avea o frumusețe obiectivă cu care a dăruit-o, din absolutul frumuseții Sale, ziditorul universului.

Gama precizărilor diferențiale se îmbogățește, din ce în ce, în cartea lui Nichifor Crainic. Comentatorul grăbit ar fi dispus să creadă că, odată stabilit frumosul nepieritor ce există în făptura ieșită din cugetul dumnezeiesc, arta s'ar putea defini ca o fidelă imitație a naturii.

Arta nu s'a născut în raiu, spune apodictic Nichifor Crainic. Ea s'a ivit ca să umple un gol estetic în omenirea pustiită de triumful păcatului, fără însă a fi o reparație integrală a tragicei noastre condiții de viață. Funcțiunea ei este aceea a unei *suplینiri mângâietoare*, de a bolti deci o replică ideală tristei existențe pământești. Dacă ar fi să acordăm valabilitate teoriei care susține că arta e imitația naturii, ar trebui să înscriem, implicit, pe fruntea tuturor creațiilor artistice pecetea dureroasă a inutilității. Dar nu numai atât. Ori de câte ori geniul omenesc a acceptat să copieze în imaginile lui spirituale, natura, s'a ajuns la stranii realizări caricaturale sau la degradarea morală a artei, ca în antichitatea greacă.

Bine, se va zice, dar afirmând convingerea aceasta menită să sape un adevărat abis între artă și natură, Nichifor Crainic se declară vădit pentru estetica autonomă ale cărei principii le atacă, pe de altă parte, cu toată vigoarea. Desigur, așa ar fi dacă autorul n'ar fi avut de grijă să introducă în discuție un nou plan de perspectivă a gândirii creștine, care regretăm că n'a fost mai insistent subliniat în economia lucrării. Omul apare, în această perspectivă, ca singura ființă din lume care se supraordonează față de natură. Se supraordonează tocmai din cauza conștiinței păcatului care trăiește în el profund și iremediabil. Păcatul n'a atins cu nimic natura care a fost și continuă mereu să fie reflexul frumuseții divine. Deaceea spiritul uman care se resimte mistuit fără cruțare în vârtejul „căderii”, nu poate să admire în răsfângerile ei contingente, valoarea frumuseții eterne. Omul este natură — însă, în acelaș timp și nonnatură. Plăsmuind artă, el caută să-și deie ceea ce natura, subordonată lui, nu e în stare să-i ofere. Setea de veșnicie ce-i sbuciumă existența nu se lasă potolită în refugiul de adorare a naturii, care natură, la rândul ei, se schimbă necontenit sub porunca inexorabilelor vreri de sus. Dar creația artistică însemnează ea o izbăvire totală de vremelnicie? Răspunsul pe care îl formulează Crainic la această întrebare intră în miezul viu al problemei și-i scoate la suprafață înțelegerii, sensul. Prin esența ei, arta se plasează la intersecția dintre timp și veșnicie. Salt gigantic

dincolo de natură, creația artistică nu izbutește totuși să fie o desmărginire până în „realitatea“ transcendenței. Structura ei specială o explică Nichifor Crainic prin funcțiunea paradoxală a simbolului. Simbolică fiind, arta tinde către eternitatea divină dar n'o concretizează niciodată. Depășește, prin urmare, spațiul materialității — însă rămâne iremediabil, doar o sugestie a posibilităților ideale. Dincolo de pământ dar dincoace de cer, arta constituie o insulă singulară de avânturi și înfrângeri care semnalizează grandoarea și tragismul destinului omenesc. Iată de ce șorul ei n'a fost îngăduit în văzduhul de o perfectă seninătate al raiului creștin — adică în omenirea de dinainte de păcat, — ci numai aici, pe pământul devastat de neadormita conștiință a răului și pustiit chiar de acel sentiment care luminează distanța dintre Dumnezeu și om, acolo unde arta își află locul și rostul.

S'ar spune, la întâia impresie, că e la mijloc o contradicție sau cel puțin o confuzie. Artă, fiica aleasă a religiei, nepoata lui Dumnezeu cum o numea Dante, depășind natura, depășește însăși „înțelepciunea organizată în timp și spațiu“ a Divinității. E posibil oare acest lucru ca prin creația estetică geniul să se înalțe deasupra reflexului frumuseții lui Dumnezeu, care este natura? Doctrina creștină, după cum atât de limpede a demonstrat Crainic, ne învață că frumusețea cosmosului are un caracter obiectiv, intrinsec și comunicabil. Atunci de ce plăsmuirea artistică, judecată tot prin prisma cu magnifice focuri lăuntrice a creștinismului, n'o imită redându-i în cuvinte, pe pânză, în melodii sau în linia marmurei, măreția?

Contradicția ce ar putea să apară unora din cititorii cărții dispare în momentul în care se relevă ideea că arta s'a născut ca o îndurerată consecință a prăbușirii omului în moarte și sbucium. Deși natura oglindește contingent desăvârșirea divină totuși ea se situează mai jos decât ființa umană care vrea să frângă prin opera artistică piedicile materiale ale vieții terestre. În vreme ce natura nu-i desfigurată de păcat, omul se sbate în drama acestei desfigurări căreia îi dă o superbă replică ideală. Așa dar, cu toate că se întâlnește cu estetica autonomă în tăgăduirea tezei că arta este imitația naturii, Nichifor Crainic o face dintr'un motiv fundamental deosebit. El nu împărtășește punctul de vedere al eterogenității frumosului natural față de frumosul artistic, ci înzestrează valorile estetice cu un atribut care rezultă din chiar destinul creștinesc al omenirii.

Având acest înalt sens moral, opera de artă nu trebuie socotită nici decum ca fiind una cu morala sau cu religia. Artistul creiază sub impulsul unui dar natural pe care i l-au hărăzit zodiile. În procesul plămuirii, Crainic distinge două faze determinante: viziunea internă și expresia externă. Pentru înțelegerea lor cât mai adâncă, psihologia mistică ni se îmbie cu o serie de lumini analogice, care dovedesc încă odată legătura dintre artă și disciplina teologică.

Viziunea internă a muzicianului de exemplu, care își *aude* întreaga simfonie înaintea obiectivării ei formale, se înrudește îndeaproape cu revelațiile imaginative ale ascetului bunăoară, dobândite pe calea senzațiilor suprasensibile. Contemplația creatorului se deosebește de aceea radical de contemplația spectatorului.

Viziunea lăuntrică a artistului tinde către expresie. Deabea în momentul în care începe elaborarea, opera devine autonomă, liberă să întrebuințeze mijloacele care i se potrivesc, pe măsura tehnicii artistice respective. Nichifor Crainic recunoaște deci valorii estetice o anumită autonomie. Dar nu până la smulgerea ei din aderența structurală cu religia, ci numai privitoare la selecționarea procedurilor expresive, unde artistul are, într'adevăr, o largă independență.

În vecinătatea icoanei interne pe care creatorul o deslușește ca o prefigurație a operei viitoare, se ridică problema inspirației. Elementele mistice creștine se

contopesc majestuos în concepția personală a lui Nichifor Crainic. Socotim, fără șovăire, partea aceasta a lucrării ca paginile cele mai puternice ce s'au scris în românește despre misterul atât de dens al inspirației.

Negreșit că primele adversități întâmpinate sunt acele ale pozitivismului care și de astă dată a călcat triumfal în străchinile exagerării. Cele mai multe din interpretările recente fac din inspirație sclava chinuită a eredității patologice sau a turburărilor fiziologice. Inclinația de a vedea în orice zămislire spirituală secreția indirectă a cutărei glande îmbolnăvite sau rodul morbid al cutărui complex de inferioritate, a împins discuția despre inspirație mai mult într-o sală de clinică decât în câmpul desbaterilor estetice.

Imbucurător este faptul că chiar în tabăra științifică se desprind semnele unei reacțiuni. Această reacțiune constă în reliefaarea asemănărilor ce există între fenomenele inspirației artistice și fenomenele inspirației mistice.

Cu alt orizont și altă experiență trăită, Henri Bremond a încercat să explice poezia prin mistică, inaugurând o metodă care a stârnit în Franța aprinse discuții. Bremond a constatat că mecanismul sufletului nostru e acelaș, fie că e pus în mișcare de o forță naturală, fie de una supranaturală. În *Etudes sur la Psychologie des Mystiques*, Joseph Maréchal, profundul analist al vieții sfinților, întărește afirmația aceasta. El ne asigură că între modurile fundamentale ale activității psihologice omenești sunt „analogii de formă” și „comunități de mecanism”.

Cercetătorii pozitiviști chiar când admit aceste fapte, le îngreunează cu o explicație falsă. Ei le aruncă pe seama unor factori maladivi, atunci când și extazul mistic și extazul artistic trebuie considerate ca întâmplări extraordinare — cei drept — însă nu mai puțin naturale și „sănătoase”. Să identifici bunăoară izvorul genialei inspirații a lui Dostoewski în spuma epilepsiei, este tot una cu a spune că apele unui fluviu obârșesc din scurgerea canalurilor.

În actul inspirației, Nichifor Crainic disociază două momente, în conformitate cu învățătura creștină: înrîurirea mântuitoare a lui Dumnezeu și gestul omului care primește această înrîurire. Din mărturisirile marilor artiști ai lumii, caracterul dualist al inspirației reiese cu o neumbrită claritate. Esteticienii moderni teoretizează inspirația și numesc extazul artistic tocmai cu notele specifice extazului mistic. Întâi: dispariția lumii, apoi pierderea conștiinței individuale și pe urmă, intrarea în altă formă de conștiință. În fond, aceste trăsături se contopesc toate în supremul sentiment al dominației transcendente pe care atât artistul cât și misticul îl experimentează în clipele de inspirație. Prin sentimentul dominației transcendente al sfântului sau al ascetului dualismul de care aminteam se menține deci, și în cele mai înalte contemplații. William James îl neagă, punând în loc „proecția inconștientului în marginile stricte ale imanenței psihologice” (p. 246), căutând să lămurească prin aceasta convertirea religioasă. Modul în care combate Nichifor Crainic teoria lui James îmbină vigoarea dialectică și intuitivă cu o excepțională frumusețe literară. Poate niciodată scrisul românesc n'a înregistrat o biruință atât de netă asupra unui aspect al filosofiei pozitivistice ca în aceste pagini cuceritoare. Perioada de incubajie când, după James, se cufundă în sufletul viitorului convertit toate preocupările și gândurile ca o flotă în ocean, e răspicat tăgăduită de Crainic. Căci sunt convertiri venite ca fulgerul — afirmă teoreticianul român — și încă cele mai impresionante: apostolul Pavel și Fericitul Augustin, de pildă. În cazul lor, și al multora, proiecția inconștientului dăătoare de iluzia sentimentului dominației transcendente este o absurditate care nu poate să uzurpe dualismul real ce există în actul inspirației. Datorită acestui dualism se invederează funcțiunea palidă a inconștientului în fapta

creației și se întărește, din nou, adevărul că mintea — și nu altceva — este „tronul lui Dumnezeu în sufletul omenesc“. Față de școala psihanalitică și față de toți aceia care consideră inconștientul singurul factor răspunzător de creația culturală, Crainic reabilitează rostul primordial al conștiinței în sensul ideilor ortodoxe.

Pentru a fi cât mai convingător în expunerea sa critică și pentru a lovi într-o concepție de largă circulație, în ultimele decenii, Nichifor Crainic ia ca punct de plecare teoria lui C. G. Jung, care completează și revizuieste freudismul.

Jung plasează rădăcina tuturor creațiilor artistice în inconștientul colectiv, mult mai vast și mai profund decât inconștientul personal și erotic al lui Freud. În ce constă el? În suma tuturor experiențelor, bune și rele care s'au depozitat în omenire, generație de generație, și care ne sunt transmise nouă prin ereditate și atavism. În acest uriaș inconștient toate amintirile s'au cristallizat în *arhetipuri*, care ies rând pe rând la suprafața conștiinței, născând ceea ce numește momentul inspirației. Conștiința n'ar fi, așa dar, decât o roabă a arhetipurilor primitive ce izbucnesc din straturile subterane și iraționale ale sufletului uman. De unde rezultă că spiritul individual se pierde cu desăvârșire în actul creator, din cauza teroarei implacabile a inconștientului colectiv care își asvârle fantomele milenare în linia plastică a operei de artă, fără ca personalitatea artistului să participe cu ceva la această miraculoasă faptă.

Bazându-se pe principiile creștinismului, Nichifor Crainic apără și postulează estetic, activismul conștiinței în lucrarea plăsmuitoare.

Întreagă filocalia stă ca o nesdruncinată mărturie despre participarea activă a conștiinței în clipa inspirației. „A fi desăvârșit în sensul ortodox însemnează a vedea propria-ți minte strălucind suprafiresc în lumina lui Dumnezeu“. (p. 262). Deaceia omul nu poate fi unealta mecanică a subconștientului tocmai în momentul când tinde să fie mai aproape de tărîmul transcendenței divine. În momentul acesta el nu e nici inconștient, nici conștient, ca de obicei, — ci *supraconștient* prin asimilare cu lumina frumuseții necreate. Suprapersonalitatea și supraconștiința sunt atributele care definesc inspirația artistică, singurele, dealtfel, în stare să confirme dualismul constatat prin acțiunea mîntuitoare a lui Dumnezeu — adică sentimentul dominației transcendente — și funcțiunea activă a spiritului individual care receptează harul de sus.

După ce i-a stabilit esența și „locul“, Nichifor Crainic caută izvoarele inspirației. Geniul artistic, fiind o ființă care se mișcă în sectorul libertății ontologice, evident că resursele creației sale nu se pot enumera cu precizie. Taine a făcut din artist sclavul rasei, al mediului colectiv și al momentului istoric, limitându-i nepermis, inspirația. Nichifor Crainic însiră o sumedenie de posibilități care îi stau creatorului la îndemână pentru a-și încheia din elemente disparate, unitatea operei, dar insistă cu deosebire asupra Bibliei ca izvor fundamental de inspirație. Lucrurile pe care le amintește cu prilejul acesta, firește în legătură cu literatura și cultura noastră, sunt de o crudă justețe.

Disprețul față de creștinism care s'a cuibărit în sufletul modern al Europei și care a făcut, între altele, ca Biblia să fie înlocuită cu antichitatea greco-romană în inspirația artistică, la noi a dat cele mai dureroase roade. Geniul păgânismului care a monopolizat aproape spiritul francez de la Racine și Corneille încoace, se oglindește și la noi în câteva încercări. De cele mai multe ori însă, el a slujit ca îndemn de a despoia creația literară de orice finalitate morală, lăsând-o să plutească în apele veștezi ale trivialității.

Crainic nu neagă, Doamne ferește, că plăsmuirile culturale au nevoie de un

mit care să le hrănească mereu cu seve fecunde. Nu tăgăduiește că pentru a se salva de primejdia sufocării industrialiste și pentru a-și deschide un orizont de vastitate metafizică, tocmai ca o replică dată realității — creația artistică trebuie să aibă la rădăcina inspirației un mit sau un simbol străvechi. Aceste izvoare se pot găsi și în afara antichității elene. Așa bunăoară, — spune Nichifor Crainic, — în mitul etnic și în misterul religios, dar nu întocmite după stranii rețete doctrinare, ci cum izbucnesc din vâna folclorică și din experiența densă a veacurilor. Este încă o ocazie binevenită ca directorul *Gândirii* să afirme importanța primordială a etnicității și a religiei (în cazul nostru a ortodoxiei) în procesul creației culturale. Indirect, ideea aceasta este și ea un argument viguros îndreptat în contra esteticii autonome. Discuția e doar indicată; Crainic n'a avut răgazul s'o desfășoare până la ultimele ei margini comparative. Ne-a arătat un drum care se cere adâncit fără oboseală, sub semnul intuiției lui pătrunzătoare.

Raportul dintre religie și estetică apare neîndoios în lumina adevărilor creștine. Dar Nichifor Crainic ne atrage neconștient luarea aminte că deși acest raport se prezintă sub o înfățișare atât de consistentă, totuși nu poate fi vorba de o identitate. Concepția sa despre cultură, despre natură, despre frumusețea divină și frumusețea fapturii, demonstrează că una este religia și cu totul alta, arta.

Gradul de înrudire și de distanță dintre ele este analizat într-o magnifică viziune în capitolul despre sublim. Se rostesc aici lucruri care n'au fost rostite și se precizează nuanțe de sentimente care, după câte știm, n'au fost precizate până acum. Paginile acestea ocupându-se de sublim, devin parcă printr-o misterioasă contaminare cu subiectul studiat, ele înși-le, sublime. Originalitatea cugetării lui Nichifor Crainic se modelează în contact cu una din cele mai pasionante probleme ale esteticii și în urma unei mobilizări totale a forțelor sale analitice și sintetice.

Categoria estetică a sublimului are rostul să învedereze mai mult decât orice în ce măsură se deosebește și se apropie contemplația artistică de contemplația mistică. Ar fi, oarecum, o piatră de rezistență nevăzută a întregii cărți. Și este...

Toți filosofi care i-au cercetat structura, sunt de acord că sublimul se caracterizează printr-o putere gigantică, incomensurabilă ce copleșește individualitatea mărginită a omului. *Tratatul despre sublim* al unui anonim din secolul I spune că sublimul sparge hotarele înțelegerii logice și te ridică în extaz. Lui nu i se împotrivesc nimeni, fiindcă e o irupție a naturii, covârșitoare, imensă.

Peste veacuri, Schopenhauer va susține în esență aceeași teorie a sublimului: forță atotbiruitoare care reduce chiar și oarba voință de a trăi, la neant. Eliberată de povara negrului substrat metafizic al existenței, ființa umană se depășește într-o zonă care o transformă în „subiect pur al cunoașterii“. După Schopenhauer, sublimul naște conștiința nimieniciei individuale dar și conștiința că omul este „purătorul tuturor lumilor și al tuturor timpurilor“.

Față de aceia care au continuat să vadă în sublim, fie întruparea nemărginitului în mărginit, fie ceea ce face din eu o măreție infinită, — fără nici o clasificare interioară subiectului, Johannes Volkelt aduce un element nou. El crede că sunt două sublimuri: unul distructiv și altul binefăcător. Conduc de acest criteriu, esteticianul german stabilește o serie de interesante diviziuni și subdiviziuni. Odată terminată prezentarea concepției lui Volkelt, Nichifor Crainic a avut cu prisosință dreptul să se întrebe: „absolutul pe care îl trăim în contemplația estetică, în experiența sublimului, este tot una cu absolutul trăit de personalitățile religioase în contemplația mistică?“ Nici un gânditor n'a răspuns clar, întrebării puse.

Crainic apelează la teologia creștină, de unde împrumută cele două noțiuni:

contemplația naturală și contemplația supranaturală. Deosebirea dintre ele e uriașă, ca de la darul omenesc la harul divin. Extazul artistic ține de contemplația naturală pe câtă vreme extazul mistic ține de contemplația supranaturală. Culminație unică și absolută a contemplației supranaturale, sublimul mistic este „expresia cea mai pură și mai înaltă a iubirii lui Dumnezeu pentru om și a iubirii omului pentru Dumnezeu” (p. 300). Sentimentul nimicniciei pe care îl trăiește sfântul în baia de lumină a sublimului mistic, nu este nici groază nici durere orgolioasă. Ci un sentiment de creatură a lui Dumnezeu alături de care contemplativul se simte fericit. Sublimul mistic constă numai în acest sentiment și e posibil numai față de acest tărîm transcendent, care este Dumnezeu. Pur, real și supranatural, el se deosebește mult de sublimul artistic, variat și eterogen. Sublimul artistic fiind o culminație a contemplației naturale, nu se poate ridica peste limitele spirituale ale omului, rămânând, oarecum, în imanență, sau, în orice caz, dincoace de pragul sferelor divine. Nichifor Crainic își ilustrează teoria cu exemple de o pregnantă plasticitate, convingându-te fiecare de veracitatea ei.

Diferența dintre sublimul mistic și sublimul estetic, astfel stabilită, profilează pe un fundal de amploare ontologică însăși depărtarea dintre religie și artă, dar în acelaș timp și apropierea. Încăodată : „arta nu este religie dar pregătește sufletul pentru religie” (p. 303).

Ideia aceasta constituie — acum avem motive s'o spunem fără teama de a fi contradicții — axa teoretică a *Nostalgiei Paradisului*.

Ca o admirabilă complectare a discuției despre sublim, Crainic relevă într'un capitol următor, poziția spirituală a genialității față de sfințenie. Afirmările acestea sunt cu atât mai noi și surprinzătoare cu cât prin ele se înlătură una din tezele lui Berdiaeff, formulată în numele Bisericii ortodoxe.

Berdiaeff propovăduiește izbăvirea omului modern prin creația genială care trebuie să înlocuiască asceza. Creația genială are pentru el aceeași valoare ca și asceza. Și geniul și ascetul renunță la lumea imperfecțiunii și a păcatului, izolându-se. Nichifor Crainic îl combate pe Berdiaeff printr'o demonstrație creștină de cugetare robustă. Este adevărat, zice el, că atât unul cât și celălalt fug de amarnica realitate pământească. Este adevărat că atât unul cât și celălalt își caută salvarea în imperiul aspru al singurătății, unde își zidesc o lume care este numai a lor, înstrăinată de sbuciumul mulțimii. Dar aceasta nu însemnează că geniul se confundă cu ascetul sau cu sfântul, deoarece cauza izolării lor se deosebește profund, radical. Sfântul se deslipește de ispitele menumărate ale vieții terestre printr'un act de încordată și mereu mai oțelită voință ; geniul se îndepărtează de aceeași viață prin însăși structura lui vizionară. Dacă la primul, izolarea este rodul moral al unei voințe neadormite, la cel de al doilea singularizarea este rezultatul unui instinct estetic ce-l distanțează firesc, de mediul înconjurător. Cu alte cuvinte : sfințenia e o încununare supranaturală ; genialitatea un dar natural. Și în acest domeniu, Nichifor Crainic a aplicat cele două concepte din psihologia mistică într'un chip care i-a îngăduit să-și afirme punctul său de vedere de o puternică originalitate. În luptă ideologic-religioasă cu unul din cei mai patetici și extraordinari cugetători ai ortodoxiei actuale, gânditorul român a reușit să dea problemei „genialitate și sfințenie”, un sens creștin și estetic neîmpărtășit până astăzi.

Dacă am adăoga aici și contribuțiunile pe care autorul le aduce cu privire la problema stilului, — din care reținem deocamdată acea cuprinzătoare caracterizare a artei bizantine ca expresie triumfală a făpturii transfigurată de Iisus Hristos

— am avea imaginea rezumativă a celei de a doua părți din cartea lui Nichifor Crainic, adică a opiniilor sale estetice. Judecată în comparație cu ceea ce s'a făcut la noi în acest domeniu, apariția unor asemenea teorii se impune oricărei cercetări obiective prin înalta lor vigoare spirituală. Am remarcat în cursul expunerii noastre, luminile noi cu care Crainic îmbogățește conținutul problemelor. Dar trebuie să precizăm că luminile acestea își sporesc mult intensitatea în momentul în care le raportăm exclusiv la aspectele culturii românești.

Discuțiile de estetică au căpătat răsuneț la noi prin lucrările d-lor Mihail Dragomirescu și Tudor Vianu.

Fără a diminua câtuși de puțin meritele profesorului Mihail Dragomirescu, a căror unanimă recunoaștere suntem siguri că nu va întârzia, e bine și corect să spunem că principiile *Integralismului* și ale *Științei Literaturii* sânt pe cât de interesante pe atât de inegale și de aproximative uneori în consistența lor teoretică. Apologetul „capodoperei” și al „psihofizicismului” creației literare, a trebuit să lupte cu toate riscurile nobile ale începutului și cu toate ispitele tripartitei multiplicate până la nesfârșit, pe care nu le-a putut învinge decât rareori. Ca încercare și semnificație, concepția lui însă va rămânea, fără îndoială, cu un prestigiu din ce în ce mai crescut și mai justificat.

D. Tudor Vianu a scris întâiul tratat românesc de *Estetică*, firește, în sens modern. Dar dacă la d. Mihail Dragomirescu intuițiile treceau cele mai adesea dincolo de rigorile documentării, la d. Tudor Vianu gustul artistic are de suferit, nu odată, de pe urma materialului științific utilizat. Un sistem de estetică lipsit de temelia acestui gust, pare a fi ca un copac fără rădăcini. Nimeni nu-i va tăgădui d-lui Tudor Vianu excepționala informație în tărîmul specialității sale. Și nimeni nu-i va umbri nivelul actual la care a știut să-și ridice studiile numeroase ce alcătuiesc o admirabilă zestre bibliografică a esteticei românești. Severa disciplină intelectuală și ținuta într'adevăr academică a volumelor sale, sunt două calități rarissime, pe care d. Tudor Vianu le ilustrează cu prisosință. Dar poate tocmai de aceea, partea de contribuție personală a fost neconținută stîngenită în lucrările de până acum. Nu exagerăm afirmând că pasiunea științifistă a d-lui Vianu duce câteodată la un soi de depersonalizare, la un spațiu neutru, unde autorul mănuește ideile ca pe niște piese neînsuflețite, aproape mecanic. Enciclopedic și doctoral, autorul celor două tomuri de *Estetică* se definește singur, atunci când scrie: „Sistemul de estetică dezvoltat în paginile ce urmează va folosi astfel un material extins până la cele mai îndepărtate limite ale observației și va întrebuița toate metodele care în cursul cercetării moderne s'au dovedit capabile să dea rezultate”. (Vol. I, p. 37). Este altceva acesta decât cel mai sincer eclectism? Hotărît, nu.

Față de d-nii Mihail Dragomirescu și Tudor Vianu, Nichifor Crainic marchează în dezvoltarea esteticei noastre, ceea ce aș numi, un salt calitativ. Ideile sistematizate de dânsul despre opera de artă, sânt fundamentate pe adevărurile revelate ale învățăturii creștine și consolidate într'o puternică viziune personală. Poziția spirituală a lui Nichifor Crainic de care aminteam la începutul acestei prezentări, are darul să facă din concepția sa un tot unitar, ferit de oscilările eclectismului.

Desigur că un estetician pozitivist, fenomenolog sau autonomist, ar putea să atace fiecare din principiile lui Crainic, și să le condamne, pe toate laolaltă, *ad maiorem gloriam ...scientiae*, ceea ce însă nu ar scădea de loc meritul sărbătoresc al cărții sale. Nostalgia paradisiacă este o credință izvorîată din adâncimile doctrinei creștine și ca atare trebuie judecată. Inspirată de spiritul creștin, ea este o culme

a gândirii teologice ortodoxe. Suntem convinși că privită din punctul de vedere propriu ei, adică prin unghiul criticei imanentiste, teoria estetică a lui Nichifor Crainic se înfățișează împlinită cu desăvârșire oricărei analize. Zadarnic vrei să descoperi esența unei cărți dacă nu-i surprinzi năzuințele și scopul cărui îi răspunde și în a cărui slujbă stă. Negațiile pozitivistice pe care le va stârni, nu vor atinge fatal substanța *Nostalgiei Paradisului*, care va stărui să rămână o singulară expresie a cugetării ortodoxe românești, într'un timp când cultura și arta sânt prea dureros smulse de sub ocrotirea cerului.

În partea finală a cărții sale, care dealtfel poartă titlul întregului volum, Nichifor Crainic, sintetizând tot ce a spus înainte, stabilește finalitatea culturii umane în efortul de a realiza, prin depășire, ceva din starea purității edenice anterioară păcatului. „Întreaga creație omenească se naște din *nostalgia paradisului*“.

Ce însemnează această nostalgie ?

„În *nostalgia paradisului* noi vedem sentimentul adânc și universal omenesc din a cărui substanță își trag vigoarea toate operele de cultură și de civilizație ale spiritului, precum norii care înfloresc nemărginirea cerului și negurile greoaie, ce se târăsc pe fața pământului, se zămislesc din aceeaș sărată și amară respirație a Mării“ (p. 346). Nostalgia paradisului ar fi deci sentimentul antinomiei noastre existențiale, de fapte care tindem cu ardoare înspre un tărîm al liniștii și al fericirii absolute dar care suntem în fiecare clipă osândiți să ne lovim de limitele fatale ale condiției umane.

Cuvântul nostalgie arată prin chiar compoziția lui etimologică (*mostos* = întoarcere; *algos* = durere) sensul pe care i-l dă Crainic sentimentului ce stă la rădăcina tuturor creațiilor artistice. „Întoarcere dureroasă“ adică suferința de a nu mai fi în locul unde ai fost în trecut, dar care ți-a rămas în amintire ca un „cuib al fericirii pierdute“. Toată omenirea păstrează fie sub o formă, fie sub alta imaginea unui rai din care a fost isgonită.

Această reminiscență este atât de puternică încât s'a mers până la efortul identificării geografice a paradisului. Mitologiile sunt de acord că edenul a existat undeva pe pământ, într'un ținut de liniște nesfârșită și de împăcare absolută, unde „uliu nu țipă, leul nu ucide, și lupul nu răpește mieii“, așa cum spune un străvechi poem sumero-akkadian.

Ideia paradisului își găsește încoronarea superlativă în doctrina creștină.

Într'o splendidă pagină a cărții, Nichifor Crainic scrie :

„Dacă există o revelație primitivă sau naturală a spiritului dumnezeesc în lume, nimic nu atestă mai cu tărie acest adevăr decât pretutindințata și continuitatea ideii de paradis în sufletul omenirii. În cadrul ei, istoria lumii ia parcă aspectul unui fluviu care, izvorând din oceanul veșniciei, s'abate prin pământul păcatului turburându-și apele de cleștar cu nămolul lui, pentru a se întoarce în cele din urmă, purificat, să se reverse în acelaș ocean din care a pornit. Dacă conștiința religioasă a păcatului, apare mai mult sau mai puțin limpede sub regimul mitologiei păgâne în schimb suferința din lume e atât de adânc simțită de ființa omenească de pretutindeni și de oricând încât, chiar dacă paradisul n'ar fi o amintire divină și o nădejde eshatologică, nefericirea și groaza morții ar fi dat biciu imaginației să-l nascocoască. Sentimentul paradisiac e ca simțul sănătății, ca simțul vieții și ca simțul sfințeniei. Nimeni nu prețuiește sănătatea mai adânc decât în boală; nimeni nu prețuiește viața mai puternic decât în pragul morții și nimeni nu înțelege ce e sfințenia mai just decât în intuiția morală a păcatului.

Adam numai din vrăjmaşa împotrivire a pământului cu toate făpturile lui şi numai din restriştea haotică a decadenţii a putut să priceapă frumuseţea, desăvârşirea şi fericirea raiului din care a fost alungat. Tragica lui experienţă se repetă în fiecare muritor, care nu se poate bucura de lumina vieţii din plin, câtă vreme blestemul vremelniceii impregnate de durere îi contrazice cel mai intim şi mai neînduplecat sentiment, care e acela al nemuririi" (p. 356).

Nostalgia paradisiului este prin urmare, năzuinţa dramatică şi înălţătoare de a birui prin plăsmuirea de artă distanţa dintre imperfecţiune şi perfecţiune, dintre moarte şi nemurire, — distanţă pe care a săpat-o în univers prăbuşirea în păcat.

Sunt două paradisiuri, completează Nichifor Crainic, pe care spiritul omenesc tinde să le cucerească, măcar simbolic, aici în valea plângerii. E un paradis ceresc şi altul pământesc. Această distincţie bazată pe o profundă interpretare a textelor corespunzătoare, îi serveşte gânditorului român să stabilească una din cele mai subtile deosebiri dintre cultură şi civilizaţie, întregind discuţia din partea primă a lucrării.

Intemeindu-se pe realitatea universală a sentimentului paradisiac, Crainic spune: *Civilizaţia îşi are impulsul primar în memoria paradisiului terestru; Cultura îşi are impulsul primar în aspiraţia către paradisul ceresc.* Iată de ce civilizaţia îşi desfăşoară victoriile în dimensiunile morţii, în timp ce cultura este „o uriaşă sfidare a morţii, prin invocarea în simboluri plastice a primăverii veşnice de dincolo de mormânt" (p. 360).

Unde se găsesc măcar urmele vagi ale paradisiului ceresc? Nichifor Crainic crede că sufletul pur al copilăriei este singura răsrângere a fericirii edenice, pe pământ. Neştiind să urască ci numai să iubească, din adâncul fiinţei lor curate, copiii sunt parcă imaginile făpturilor din raiu.

Dostoiewski e acela care a ridicat, în opera lui, copilăria la cea mai înaltă semnificaţie religioasă. Pentru el iubirea universală se manifestă în sufletul copilului, devine supremul principiu al existenţei. „Eu sunt şi iubesc" zice Dostoiewski înlocuind formula carteziană „cogito ergo sum". Iadul nu e nimic altceva decât suferinţa înflăcărată de a nu mai putea iubi.

Paradisul pe care îl caută omenirea prăbuşită în păcat este realizabil numai printr'o dragoste infinită ce ar uni toate făpturile într'o profundă comuniune misterioasă. În felul acesta adevărata imagine a paradisiului ar fi transfigurarea cosmică prin copilărie. Renaşterea omului în Duh se confundă cu icoana purităţii copilăreşti la care trebuie să rîvnească umanitatea întreagă. Iubirea face ca inima creştină să înţeleagă totul şi să se apropie implicit de lumina perfecţiunii paradisiace.

Identificând raiul posibil în copilărie, Nichifor Crainic postulează un ideal artistic-teologic de fundamentală importanţă în ansamblul concepţiei sale, care se precizează atunci când analizează categoria androgenului. Această categorie, căreia îi jertfeşte un capitol special din carte, ilustrează până la sublim impulsul nostalgiei paradisiace în creaţia de artă. Ea este o desăvârşire dincolo de hotarele lumii noastre, o desăvârşire ce aminteşte de plenitudinea existenţială a omului de dinainte de hosul căderii. N'am vrea să răpim nimic din solemna frumuseţe a descrierii lui Crainic, rezumând afirmaţiile pe care le bolteşte cu acest prilej. Să ascultăm deci cum îşi decantează gândurile: „Paradisul e primăvara duhovnicească a frumuseţii neveştejite, a luminii fără amurg, a tinereţii fără moarte, a fecioriei neîntinate, a impasibilităţii desăvârşite. În cer, zice Mântuitorul lumii, nu se însoară şi nu se

mărită, ci toți vor fi ca îngerii lui Dumnezeu. În cer, cântă Biserica ortodoxă, nu e durere, nici întristare nici suspin ci viață fără de sfârșit. În înțeles creștin, androginul e frumusețea nemuririi adiată de boarea iubirii dumnezeiești. Nostalgia acestei vieți descoperite de fiul lui Dumnezeu deasupra lumii noastre de durere și de moarte stârnește eroismul asceților de a renunța la clipa de acum și de aici pentru împărăția cerurilor. Ascetismul e un proces de desasimilare din robia pasională a naturii și de asimilare a vieții veșnice. Dragostea erotică, în formele ei cele mai pure chiar, rămâne parcă stăpânită de fatalitatea de a te iubi pe tine însuși în celălalt, de a iubi propria-ți voluptate în al doilea eu întregitor. În adâncul ei zace astfel o izolare egoistă ; și orice izolare de acest fel se petrece sub semnul morții. În ascetism această izolare e înfrântă de renunțarea totală .

Eul în care îți cauți întregirea e Mirele vieții veșnice și iubindu-l pe el, te-ai ridicat pe planul iubirii universale. Androginul realizat de ascet însemnează neutralizarea instinctului erotic, eliberarea de fatalitățile legate de el și intrarea în armonia pură a iubirii universale“ (p. 385—386).

În această accepție simbolică Nichifor Crainic ne tălmăcește pe Ion Botezătorul al lui Leonardo da Vinci, pe prințul Myskin din *Idiotul* lui Dostoievski și *Luceafărul* lui Eminescu.

Se încheagă aici o nouă viziune a celor trei mari opere care sunt culmi ale geniului artistic de totdeauna.

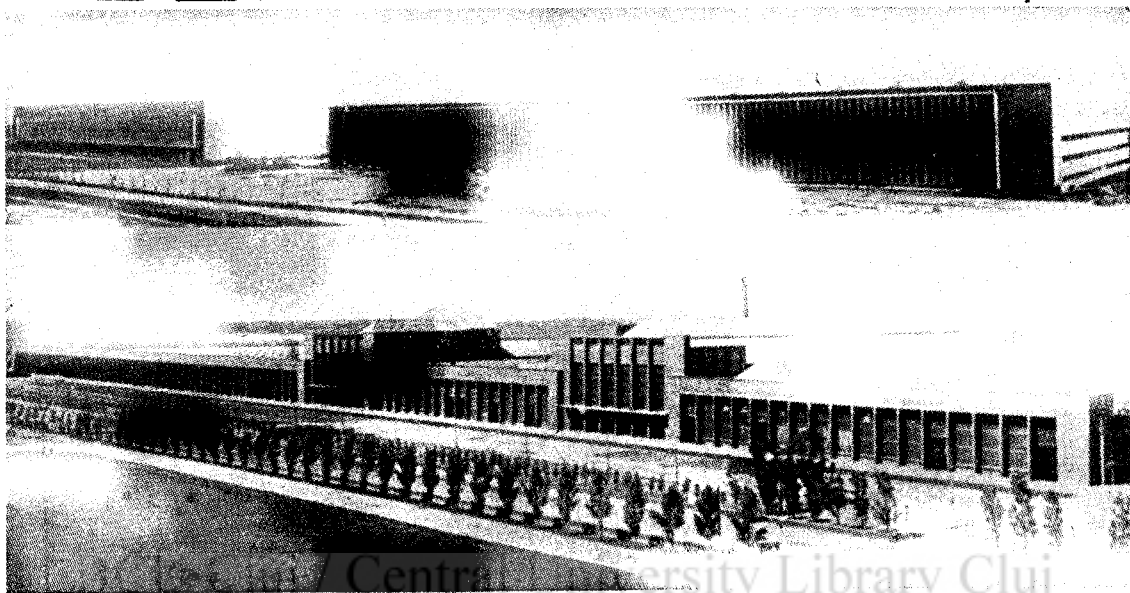
Intr'un efort magnific, ultimele pagini ale lucrării îmbrățișează natura plămuirilor geniale care se desmărginesc de condiția timpului și a spațiului, privite evident, în perspectiva nostalgiei paradisiace.

După ce distanțează concepția creștină de mentalitatea mitologiei greco-romane, arătând esența antropomorfismului antic, Nichifor Crainic, se oprește, pentru a ne împărtăși profetismul artei, la Dante, Milton și Beethoven. Interpretarea pe care o dă *Divinei Comedii*, *Paradisului Pierdut* și simfoniilor beethoviene este atât de grandioasă încât fără îndoială că nu poate fi expusă schematic. E necesară lectura întregului text pentru a-i cunoaște și trăi splendorile. Plăsmuirile acestea geniale se axează pe ideia creștină a năzuinții înspre veșnicie, spune autorul. Ele sînt un asalt, o luptă pentru cuceritatea frumuseților divine. Această luptă arată semnul tuturor creațiilor mari ale spiritului.

NUMĂR FESTIV REDACTAT SUB PREȘEDINȚIA D-LUI PROF. I. PETROVICI

MALAXA

N. MALAXA S. A. R.

UZINE: BUCUREȘTI—HALTA TITAN

CAPITAL SOCIAL DEPLIN VĂRSAT 1.000.000.000.— Lei

Locomotive, Automotoare, Tractoare, Motoare, Mașini și Instalațiuni de orice fel, Munițiuni.

N. MALAXA UZINE DE TUBURI ȘI OȚELĂRII S. A. R.

UZINE: BUCUREȘTI—HALTA TITAN

CAPITAL SOCIAL DEPLIN VĂRSAT 750.000.000.— LEI

ȚEVI DE ORICE FEL: Țevi petrol: casing, drill-pipe, lini-pipe tubing. ● Țevi pentru gaz și canalizare. ● Țevi pentru cazane și locomotive. ● Stâlpi, Fitinguri. ● Butelii pentru gaze sau lichide sub presiune.

Oțeluri speciale, piese turnate din fontă, oțel și metale.

N. MALAXA FABRICA DIN TOHANUL VECHI S. A. R.

UZINE: TOHANUL VECHI—JUDEȚUL BRAȘOV

CAPITAL SOCIAL DEPLIN VĂRSAT 300.000.000.— LEI

Munițiuni de toate tipurile.

UZINELE DE FIER

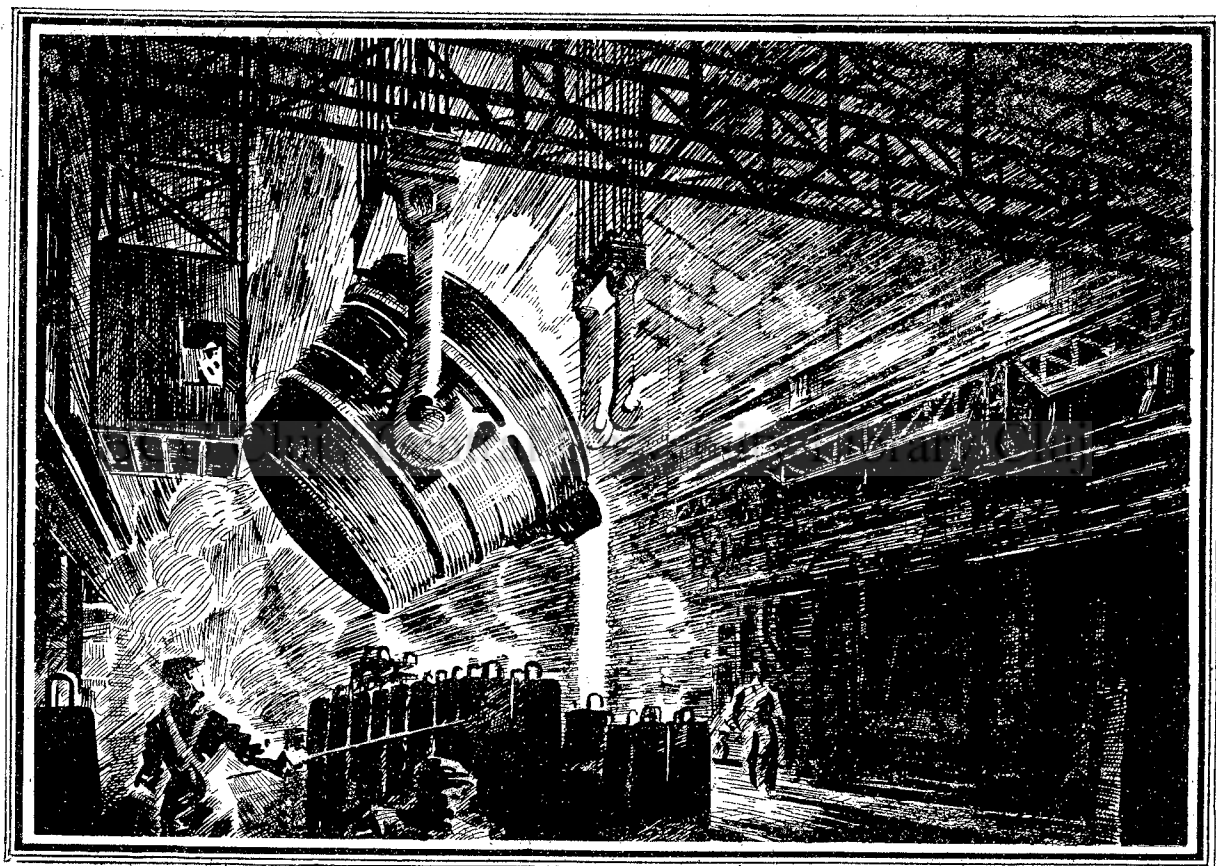
ȘI DOMENIILE DIN

„REȘITA“

SOCIETATE ANONIMĂ

Diracțiunea Gener.: București III, Str. Vasile Alexandri, 4.—Tel. 2.64.70

Adresa Telegrafică: „REȘITANINA“

METALURGIA

Oțeluri MARTIN și ELECTRICE

Oțeluri speciale și superioare

SECȚIUNE SPECIALA :

CONCASOARE, MORI, CILINDRI DE
SORTAT VIBRATOARE, SEPARA-
TOARE CU AER, ETC.

INSTALAȚIUNI DE TRANSPORT

CONSTRUCȚII MECANICE

PENTRU CĂI FERATE

CENTRALE ELECTRICE

INDUSTRIA PETROLIFERĂ

AGRICULTURĂ

ARMAMENT

AVIAȚIE

CONSTRUCȚII METALICE

S O I A

SOCIETATE ANONIMA ROMANA

PENTRU

**CULTURA ȘI EXPORTUL
SEMINTELOR OLEAGINOASE**

BUCUREȘTI

BULEVARDUL REGELE CAROL I No. 14 (fost Piața Academiei)

PALATUL „GENERALA”

CASUTA POȘTALA 19

Conturi :

**BANCA ROMANEASCA
SOCIETATEA BANCARA ROMANA
„CEC” BUCUREȘTI No. 2924**

Adresa telegrafică :

SOIA BUCUREȘTI

TELEFON

No. 4-24-96

Interurban 26

Arterioscleroși

Cumpărând flaconul triplu se face o economie de 25% asupra prețului a 4 flacoane mici.

Ipertensiunea și congestia sunt datorite viscozității sângelui care poartă cu el o mare cantitate de elemente impure. Arterele care trebuie să fie mlădioase, sunt tot atât de tari ca „tevilă de pipă”. Nu este deci de mirare că turburările cele mai diverse să-și facă apariția. Aceste turburări necesită o vizită la medic, însă veți avea întotdeauna un avantaj de a lua Urodonal, întrucât Maestri reputați au făcut încercarea că Urodonal fluidifică, purifică sângele și îl scapă de toate deșeurile nesănătoase care îl îngreiază și îl otrăvește; că Urodonal înmlădiază arterele și dezumflă vinele; că Urodonal ușurează activitatea inimii și regularizează circulația. O linguriță în fiecare seară în puțină apă.

URODONAL

îndepărtează bătrânețea

LA FARMACII ȘI DROGUERII

ESTE UN PRODUS CHATELAIN MARCA DE ÎNCREDERE

NEVRARGYL Dr BOUSQUET

Calmează imediat
durerile de cap și
orice nevralgii —

LA FARMACII ȘI DROGUERII

În cutii a 3 tablete și a 20 tablete

INDUSTRIA LÂNEI

S. A.

TIMIȘOARA

FABRICĂ DE POSTAV, TRICOTAJE
ȘI FIRE DE LÂNĂ

PREZINTĂ :

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Cele mai moderne
noutăți în stofe de
dame și bărbătești,
articole tricotate, îm-
pletituri, panglici, tor-
turi pentru industrie
și comerț.

Desfacerea produselor prin : magazinele
„SERILANA” S. A. București, Str. Lipscani, 73
și toate celelalte magazine mari din țară

CONCORDIA

SOC. AN. ROM. PT. INDUSTRIA PETROLULUI
CAPITAL DEPLIN VARSAT 1.015.000.000

DEPARTAMENTUL UZINELE METALURGICE

BUCUREȘTI : STR. MATEI MILLO 15. Tel. 4.16.10

PLOEȘTI : STR. REGINA MARIA 146. Tel. 1901-1908

INSTALAȚIUNI de orice
fel pentru :

Foraj, extracția Petrolului
și Rafinării.

Cazane de aburi până la
140 atm.

Cazane pentru încălzire
centrală.

Rezervoare de orice capa-
citate.

Construcția și reparația va-
goanelor cisterne.

Poduri rulante sarpante me-
talice hangare, piloni me-
talici, oțelărie pentru
orice calități, turnate sau
forjate.

Turnătorie de Fontă, Bronz,
Aluminium.

Țevi și bare de alamă și
aramă.

Fabrică de munițiuni, Arti-
lerie, Fabrică de Tunuri.

RULOURI COMPRESOARE, SCARIFICATOARE
PENTRU ȘOSELE CONCASOARE DE PIATRA
— IMEDIAT LIVRABILE DIN DEPOZIT —

Fabrica de bidoane și ambalaje - Constanța

TOT FELUL DE AMBALAJE METALICE LITOGRAFIATE

BANCA DE CREDIT ROMÂN

SOCIETATE ANONIMA

Capital social Lei 400.000.000

Sediul Social: Bucureşti
Strada Stavropoleos Nr. 6

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Sucursale:

Bălţi	Iaşi
Brăila	Galaţi
Braşov	Oradea
Cernăuţi	Constanţa
Chişinău	Timişoara

„Trebuie să realizăm apărarea națională pentru că numai ea ne dă respectul tuturor, liniștea în afară și liniștea înăuntru“.
„Țara are nevoie de obolul fiecăruia“.

MITIȚĂ CONSTANTINESCU
MINISTRUL FINANTELOR

Subscriind la Bonurile pentru înzestrarea armatei contribuiți la apărarea Țării.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PACEA

se asigură cu o armată bine înzestrată. Pentru desăvârșirea apărării Naționale subscrieți

BONURI PENTRU INZESTRAREA ARMATEI

- INDEPLINIM astfel o sfântă datorie către țară!!
- ASIGURĂM liniștea muncii și avutului nostru!
- FACEM și un bun plasament al banilor noștri!

Intr'adevăr, „Bonurile pentru Inzestrarea Armatei“ asigură o dobândă de $\frac{1}{2}\%$ pe an, iar cei ce subscriu imediat, au pe primul an o dobândă de 5,25%, primul cupon plătindu-se anticipat, adică cu Lei 970 se primește un titlu de Lei 1000. „Bonurile pentru Inzestrarea Armatei“ sunt scutite de orice fel de impozite și taxe, prezente și viitoare și sunt lombardabile la Banca Națională a României, Casa de Economii și Cecuri Poștale și Casa de Depuneri și Consemnațiuni. Ele se primesc la valoarea lor nominală, în plata impozitelor, cu 15 zile înainte de scadență.

In interesul Țării
și al vostru subscrieți:

**Bonuri pentru
Inzestrarea Armatei**

la Banca Națională a României — centrală și sedii — la Administrațiile Financiare, la Casa Națională de Economii și Cecuri Poștale, Casa de Depuneri și Consemnațiuni, sau la Băncile și Instituțiile autorizate a primi asemenea subscrieri.

EXEM-
PLARUL
LEI 50.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 50.—

A P A R E O D A T Ă P E L U N A

GRUPAREA REVISTEI : LUCIAN BLAGA, VASILE BÂNCILĂ, ȘTEFAN BACIU, DAN BOTTA, AUREL D. BROȘTEANU, AL. BUSUIOCEANU, SEPTIMIU BUCUR, D. CARACOSTEA, D. CIUREZU, IOAN COMAN, † N. M. CONDIESCU, ARON COTRUȘ, N. CREVEDIA, DEMIAN, ARHITECT I. D. ENESCU, GHERGHINESCU VANIA, GEORGE GREGORIAN, RADU GYR, N. I. HERESCU, PETRU P. IONESCU, AL. MARCU, † GIB. I. MIHĂESCU, NIȚĂ MIHAI, BAZIL MUNTEANU, DONAR MUNTEANU, ȘTEFAN NENIȚESCU, OVIDIU PAPADIMA, VICTOR PAPILIAN, CEZAR PETRESCU, ION PETROVICI, ION PILLAT, VICTOR ION POPA, GRIGORE POPA, NICOLAE ROȘU, D. STĂNILOAE, FRANCISC ȘIRATO, GH. TULEȘ, TUDOR VIANU, PAN M. VIZIRESCU, V. VOICULESCU, GH. VRABIE

NUMĂR FESTIV REDACTAT SUB PREȘEDINȚIA D-LUI PROF. I. PETROVICI

AU APARUT :

NICHIFOR CRAINIC

NOSTALGIA PARADISULUI

Ed. „Cugetarea”

Prețul 120 lei.

NICHIFOR CRAINIC

TARA DE PESTE VEAC

Ediția II-a

Ed. „Cugetarea”

Prețul 50 lei.

GH. VRABIE

GÂNDIRISMUL

Ed. „Cugetarea”

Prețul 95 lei.

ABONAMENTE : 1 AN 200 LEI ; PENTRU AUTORITĂȚI : 1000 LEI ANUAL
IN STRĂINĂTATE : 1000 LEI ANUAL

ADMINISTRAȚIA : STRADA DOMNIȚA ANASTASIA No. 16. BUCUREȘTI I

EXEM-
PLARUL
LEI 50.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 50.—

TEPOGRAFIA ZIARULUI „UNIVERSUL” STRADA BREZOIANU No. 23—25. — BUCUREȘTI